

CAMÍ DE RONDA

L'ESCALA: HISTÒRIA, VIDA I PATRIMONI

CEDRHE (Centre de Documentació i Recerca Històrica de l'Escala)

núm. 7 - setembre 2016 - 8 €

Dossier

CATERINA ALBERT

**VÍCTOR CATALÀ
DES DE L'ESCALA**

Biblioteca Víctor Català-L'Escala

1324305781

Gent nostra
Carme Isern i Galceran...

Imatges amb història
El Clos del Pastor

El museu de ronda
El conreu de l'arròs...

En Rafelet
Rafel Sabadí i Hereu (1951-2016)

El port d'Empúries: realitats,
hipòtesis i llegendes

Caterina Albert i l'interès per
la història de l'Escala

Editorial

Ja ho diu la dita: “A l'estiu tota cuca viu”. La revista que ara teniu a les mans, fidel a la seva cita anual, ha fet de nou la seva aparició a l'estiu, quan també fructifica la flora en forma de begònies, roelles, dàlies... i la fauna pròpia com sargantanes, ratpenats i dragons campa a la seva voluntat. Amb una única pretensió: fer passar als lectors una estona d'allò més agradable i motivadora descobrint o redescobrint parcel·les de la nostra història col·lectiva. Com la que enguany la secció Dossier i bona part de la revista dedica a la insigne escriptora Caterina Albert/Víctor Català en ocasió del 50è aniversari del seu traspàs.

Irene Muñoz Pairet, especialista en la vida i l'obra de l'escriptora, ens ofereix l'article “Caterina Albert/Víctor Català, des de l'Escala” on posa de manifest de manera entusiasta i rellevant la seva impactant petjada com a dona, escalenca, escriptora i demés facetes en les quals va excel·lir. En aquest setè número, altrament, també es dediquen altres seccions, molts d'elles amb contingut/material inèdit, com l'entrevista al seu nebot Lluís Albert, a donar a conèixer aspectes i detalls de l'autora de *Solitud*. Però, tanmateix, la revista inclou a més un seguit de treballs de temàtica diversa que esperem que complagui l'amic lector.

Us presentem la segona edició de la secció *Rondant per l'Escala*. Una selecció de vuit fotografies de l'Escala actual que destaquen per la seva tècnica i plasticitat. El nostre propòsit és mostrar any rere any fotografies d'autors diferents, per anar aconseguint un mostrari

de l'actual fotografia artística que té l'Escala com a extraordinari escenari patrimonial. Així mateix, després de la història dels Sabadí a l'Escala al sisè número de la revista i d'alguna altra que tenim en cartera, volem fer un crit a les famílies escalenques per encoratjar-les i engrescar-les a fer-nos arribar el seu propi estudi familiar-genealògic.

La nostra entitat, conjuntament amb el CER, va publicar poc abans de Sant Jordi, dins la col·lecció ‘Llibres de Ronda’, l'obra *La paraula i el poder. El mar, l'Escala, Pasqual Maragall*, de la historiadora Mercedes Vilanova. Aquest llibre ens proposa un viatge introspectiu a través de la memòria amb records i sentiments personals, l'episodi històric de la Guerra Civil a l'Escala i la relació amb la Basí Mira i la família Maragall-Noble. Una activitat prevista per a la tardor és la visita al Memorial del Camp de Ribesaltes (testimoni de la Guerra Civil espanyola,

la II Guerra Mundial i la Guerra d'Algèria) i al Museu Memorial de l'Exili de la Jonquera.

Des del 17 de juny al 10 de juliol ha tingut lloc amb notable èxit l'exposició fotogràfica “40 anys de la Marxa de la Llibertat a l'Escala” amb imatges del fotògraf Paco Elvira. La presentació de l'exposició va tenir lloc el 17 de juny amb conferències d'Àngel Colom i Ildefons Clos rememorant la Marxa i amb un homenatge pòstum a Paco Elvira. Sota el lema “Poble català, posa't a caminar”, els dies 3 i 4 de juliol de 1976, mentre Mont-real vibrava amb els Jocs Olímpics, la nau Viking d'EUA realitzava el primer aterratge a Mart i la Xina havia d'encarar el seu segon terratrèmol més mortífer, centenars de joves antifranquistes van sortir amb la policia als talons des dels extrems dels territoris de parla catalana seguint uns itineraris que pretenien confluïr en el monestir de Poblet.

FOTO DE LA PORTADA

L'ermita de Santa Caterina i els seus voltants vista des del coll de la Creu i un autoretrat de Caterina Albert del tombant dels segles XIX i XX. Foto: Ildefons Clos.

Camí de Ronda

Revista anual

Coordinació

Rafel Bruguera Batalla

Administració i secretaria

Albert Pons Ramos
Jordi Bruguera Batalla

Arxiu i documentació

Lluís Colomeda Sastre
Jordi Gallegos Córdoba

Consell de redacció

Rafel Bruguera Batalla
Albert Pons Ramos
Lluís Colomeda Sastre
Jordi Gallegos Córdoba
Joaquim Teixidor Poch
Jordi Bruguera Batalla
Ildefons Clos Roca
Josep Ximín Casadevall
Sagrari Martorell Cubero

Publicitat i subscripcions

Ildefons Clos Roca
Laia Bruguera Bahí

Recuperació i tractament d'imatges

Joaquim Teixidor Poch
Ildefons Clos Roca

Disseny gràfic

Pomona estudi creatiu

Impressió

Impremta Pagès

Tiratge

600 exemplars

Dipòsit legal

GI-750-2010

Sumari

Editorial i Sumari	02 - 03
Dossier <i>Caterina Albert/Víctor Català...</i>	04 - 19
Ronda dibuixada	20 - 21
Història d'una foto <i>L'homenatge popular a Caterina Albert</i>	22 - 23
Gent nostra <i>Carme Isern i Galceran</i>	24 - 33
Hemeroteca històrica <i>Perennitud del geni i ...</i>	34 - 41
Imatges amb història <i>El Clos del Pastor</i>	42 - 43
El nostre mar <i>La tonyina</i>	44 - 47
La prestatgeria	48 - 53
Ara fa...	54 - 56
Rondant per l'Escala	57 - 59
Documents històrics <i>Homenatge a Víctor Català en motiu del...</i>	60 - 61
Per colleccionar	62 - 63
El museu de ronda <i>El conreu de l'arròs i els molins de l'Escala...</i>	64 - 77
L'entrevista <i>Lluís Albert i Rivas</i>	78 - 83
Camí d'Empúries <i>Víctor Català i les excavacions d'Empúries</i>	84 - 88
<i>Reconstruint la meteorologia...</i>	89 - 93
<i>En Rafelet. Rafel Sabadí i Hereu</i>	94 - 97
<i>Una correspondència entre dos Albert...</i>	98 - 103
<i>1959: quan el carrer Nou va passar...</i>	104 - 115
<i>El lèxic del pastor de 'Solitud'...</i>	116 - 128
<i>Si parla!</i>	129
<i>Caterina Albert i l'interès per la història...</i>	130 - 135
<i>El port d'Empúries: realitats...</i>	136 - 143
<i>Aigua, aigua! Un fet històric a l'Escala...</i>	144 - 151
<i>El futur de les platges d'Empúries...</i>	152 - 156
<i>Caterina Albert dibuixant i pintora</i>	157 - 161
Errata	162

Patrocinadors

Centre Esportiu i
Recreatiu l'Escala

Ajuntament
de l'Escala

Redactor - Editor

CATERINA ALBERT/VÍCTOR CATALÀ, DES DE L'ESCALA

Caterina Albert i Paradís va néixer l'11 de setembre de 1869 al carrer Enric Serra, 37, de l'Escala. Filla de Lluís Albert i Paradedà (Verges, 1843-l'Escala, 1890), advocat, diputat provincial i alcalde de l'Escala, i de Dolors Paradís Farrés (l'Escala, 1843-1932). Neix en una família republicana federal. És la gran de quatre germans, en Francesc, en Martí i l'Amèlia. Els seus pares sempre la van recolzar en el seu camí com a artista i escriptora. En una visita d'un grup de joves a l'Escala, el 1965, els va dir (fragment enregistrat):

“Si jo he fet una petita cosa ha estat gràcies a que els meus pares em van deixar amb tota llibertat, no em varen lligar mai, si els feia una pregunta, me la contestaven”.

El 1873, comença a anar a l'escola municipal de l'Escala i a rebre classes de Gràcia Amir i Vila, la primera mestra oficial de la població entre 1864 i 1911. També en rep al seu domicili de la mestra i de Rossend Mercader, de flauta, i de Salvador Mundi, de piano.

Més tard, d'adolescent, està interna durant un any en un pensionat de monges dominiques de Girona. A l'època, és l'única formació que les dones podien tenir. Els germans, a diferència d'ella, van a Barcelona a estudiar dret. Caterina Albert sempre es va definir com a una autodidacta. Cada setmana, la família Albert rebia el llibreter figuerenc Presas que els proveïa de les novetats editorials i de les revistes a què estaven subscriptes.

Un text manuscrit que demostra l'autoexigència de l'escriptora a l'hora de formar-se és el següent (prové de l'Arxiu d'Ester Camacho). Caterina Albert ens diu quins són els llibres que ha de llegir: “*El teatro clásico español- La Història del Arte- la gramàtica francesa, la espanyola y la italiana, la geografía,*

física, aritmética y lógica, leer á Hegel, Schopenhauer, Voltaire, Leopardi, hacer notas sobre el suicidio para un estudio, lo mismo sobre los personajes de teatro de Guimerá...”¹ I continua dient quins busts i pintures té previstos: “*Un relieve de la cabeza de mamá y cuando pueda estudios de todos para uno extenso que contenga mi familia completa*” (part inèdita, de la nota).

Aquest text el podem datar a finals del segle XIX, quan comença a escriure en castellà alguns poemes, monòlegs i contes. En aquest moment, també dibuixa, pinta i modela. És l'art total modernista. Malauradament, però, quan va començar a publicar els primers llibres va anar deixant la seva activitat pictòrica i mai va esdevenir una artista professional. L'única exposició de la seva obra és el 1955 al Cercle Artístic de Sant Lluç, organitzada per Joaquim Folch i Torres, qui també el mateix any en publica el llibre *Els dibuixos de Víctor Català*.

1. Muñoz, Irene. *Caterina Albert-Víctor Català*. Edicions ViteHa, Bellcaire, 2016, p. 16.

Gràcia Amir i Vila (Calonge, 1843-l'Escala, 1911) amb les seves alumnes. Primera mestra oficial de l'Escala entre 1864 i 1911. Foto: Josep Esquirol. Arxiu Històric de l'Escala (AHE).

CATERINA ALBERT ARTISTA

Entre 1883 i 1884, un conjunt de 200 dies, Caterina Albert rep classes del pintor sevillà Félix Antonio Alarcón. El seu pare el contracta quan el veu a Girona en un entreacte al teatre. Alarcón i la seva filla Roseta s'instal·len a la casa pairal de la família Albert. Sobretot ensenyarà a Caterina Albert a dibuixar amb la tècnica d'Alonso Medina. En els seus dibuixos plasma l'entorn quotidià, de forma realista. Un exemple són els dibuixos del seu quadern, on hi veiem masos, el jardí de la casa pairal i un cavall.

Quadern de dibuix de Caterina Albert. Carbó sobre paper (1890).
Foto: Benjamí Bofarull. Arxiu Museu Víctor Català.

És el seu avi patern, Josep Anton i Albert, el seu padrí, qui li regala la seva primera caps de pintures, conservada a l'Arxiu Museu Víctor Català de l'Escala. Sobre la caps, diu: "...per a mi, aquella caps representà una gran il·lusió i una fortuna. Jo tenia una afició boja a pintar o dibuixar"².

En diferents moments va dibuixar autoretrats al carbó. Del 1886 en té un on mostra de si mateixa una imatge intel·lectual. Aleshores tenia 17 anys. L'últim autoretrat que es conserva és del 1925, quan ja feia anys que havia deixat de pintar.

Serà una artista eclèctica. La seva obra passa per diverses etapes: la realista, la impressionista i la cubista. Un exemple d'aquesta última és l'oli sobre l'Escala que pinta, que és totalment cubista i que podem datar, segurament, a principis del segle XX. Sobre els seus dibuixos i pintures, en parla a *Mosaïc* (1946).

El 1884 comença a anar a Barcelona a despesa dels seus germans que estudiaven a la ciutat i després a casa del matrimoni Sitjar: Miquel Sitjar i Josefa Carcassó, amics de la seva família. Miquel Sitjar era metge de Verges. Quan es va casar va anar a viure a Barcelona. Era un gran bibliòfil. És el 1901 que Miquel Sitjar li presentarà el llibreter i editor Fèlix Clos, que acabarà sent el seu representant literari. Amb el matrimoni Sitjar, sobretot a principis del segle XX, viatjarà per tot Europa. Per tant, no és cert que no sortís de la casa pairal de l'Escala.

2. Albert, Lluís. *Víctor Català. Una biografia insòlita*. Brau, Figueres, 2012, p. 59.

Autoretrat de Caterina Albert (1886). Carbó sobre paper.
Foto: Benjamí Bofarull. Arxiu Museu Víctor Català.

L'Escala. Oli sobre tela. Autor: Caterina Albert (sense data).
Foto: Benjamí Bofarull. Arxiu Museu Víctor Català.

Can Frigola

Pa cuit amb forn de llenya

C. del Mar, 15 · 17130 l'Escala, Girona.
Tel. 972 77 03 44

ENTRE L'ESCALA I BARCELONA

A partir de 1890, quan mor el seu pare, viu amb la seva àvia, Caterina Farrés i Sureda i la seva mare. L'àvia la influència molt pel que fa al lèxic. El 1899, quan mor, la família Albert lloga un pis a Barcelona i compra un camp a Empúries. A Barcelona, Caterina Albert viu amb la seva mare i el seu germà Francesc, qui en el pis que tenen llogat al carrer València hi té el despatx d'advocat. Passaran els hiverns a Barcelona i els estius a l'Escala. Sobre l'escriptora, a "Retrats de Passaport", Josep Pla dirà que pràcticament mai no és vista a l'Escala:

"La senyora -en realitat senyoreta- Caterina era molt difícil de veure en algun lloc públic de la població. Passava llargues temporades a Barcelona, on tenia un pis al carrer de Mallorca, si no vaig errat. Quan era a l'Escala, no sortia gairebé mai. Era molt coneguda, enormement apreciada -tota la família Albert ho era molt-; però, amb la gent de la població, hi tenia, en general, una relació molt vaga. Vivia voltada d'alguns amics, que sobretot a l'estiu li feien molta companyia: el doctor Puig Sureda -el gran cirurgià- i senyora i senyor i la senyora Joaquim Folch i Torres- sobretot després d'haver-se fet una magnífica casa a l'Escala-, la senyora Pellicer, que era una íntima amiga, la senyora Trayter, de la Bisbal, i el seu marit, el senyor Barceló, mestre i poeta -d'una versificació òbvia i lleugerament pomposa i afectada. Quan arribava el dia de la Festa Major, que és per Santa Màxima, tots aquests senyors anaven a sentir les sardanes que es feien a la platja, al costat de les barques, davant el golf meravellós, ple de vapors en fusió blaus i verds i ja lleugerament tardorenc. Aquell grup se solia situar al magnífic balcó de Casa Maranges, un bloc de pedra de gran qualitat, la millor casa de l'Escala. La gent deia a les criatures o als forasters: "Veus aquella senyora petiteta i de cabells grisos que hi ha en aquell balcó? Doncs aquella senyora és la senyora Víctor Català...". Era el dia que la senyora es prodigava i es presentava davant la gent. "Mira què tal!- deien els forasters-. Qui ens hauria hagut de dir que veuríem la Víctor Català...!" Em penso que agradava molt, probablement perquè no es prodigava gens i vivia en la suficient llunyania per a crear la llegenda inevitable.

Els altres dies, s'havia d'anar a la casa. Era, posada en el seu domicili, de molta accessibilitat, sobretot si es respectava la seva curiosa manera de viure, que consistia, pràcticament a treballar a la nit i llevar-se molt tard. Vaig anar a veure-la una o dues vegades"³.

A Barcelona, Caterina Albert està immersa de ple en l'ambient cultural: va al Liceu, al teatre, al cinema, a veure exposicions, conferències i a l'Ateneu. Just al pis de davant del carrer València, on hi té el pis llogat, hi viu la seva germana Amèlia, casada amb el pintor i col·leccionista Isidre Riera.

3. Pla, Josep. *Obres Completes*. Vol. XVII, Destino, Barcelona, 1970, p. 452-453.

Caterina Albert a les ruïnes d'Empúries (aprox. 1925).
Foto: autor desconegut. Arxiu Museu Víctor Català.

Caterina Farrés i Sureda, àvia materna de Caterina Albert. Foto: autor desconegut. Arxiu Museu Víctor Català.

LES RUÏNES D'EMPÚRIES

A Empúries, ja des de finals del segle XIX, hi cercarà peces. Mn. Josep Gudiol, de Vic, l'ajuda en aquesta tasca. També hi intervé Emili Gandia. Gandia va col·laborar amb Josep Puig i Cadafalch a les excavacions d'Empúries.

A Gandia, l'escriptora li dedica un "encuny" a *Il·lustració Catalana*: "Lo senyor Gandia" (18-II-1917). L'encuny està datat el novembre de 1916 i amb motiu de la inauguració del Museu d'Empúries. Sobre Gandia, remarca: "Per axò ara, que va a celebrar-se oficialment la inauguració del Museu Emporità, ara que s'axecarà un chor de merescudes alabances a tots quants contribuïren a n'aqueixa importantíssima empresa de cultura pàtria, jo vull ajuntar-hi mon aplaudiment d'espectador imparcial pel soldat lleal y coratjós que, en lluyta constant y esforçada ni per un instant ha desertat del lloch que van assignar-li; jo li vull donar, a n'aqueixa que quasibé podríem dir-ne figura representativa de les ruïnes d'Empúries, al bon "senyor Gandia", l'enhorabona en aquesos jorns que seran segurament per ell d'orgullosa satisfacció".

Caterina Albert al jardí de Sant Martí d'Empúries (aprox. 1925).
Foto: autor desconegut. Arxiu Museu Víctor Català.

El seu article "Ressons d'Empori" està dedicat a les ruïnes d'Empúries. Sobre aquesta vessant de l'escriptora, Maria Àngels Anglada en va parlar en una conferència a l'Institut Català de la Dona, el 1992. En va dir: "Recollia i comprava peces, les inventariava, les descrivia i, sobretot, les dibuixava acuradament amb art i precisió. Ja haurien volgut molts equips d'arqueòlegs comptar amb un dibuixant tan precís, consciencios i apassionat pel seu tema com ho va ser la gran novel·lista. Moltes d'aquestes troballes eren objectes menuts: braçalets, claus, fíbules, petites figures d'animals, gerretes de terrissa... Fins a tres-centes vint-i-vuit en documenta Benjamí Bofarull, totes dibuixades per Caterina Albert i descrites científicament. A aquesta tasca, cal afegir-hi les caminades, que comportaven assolir un bon coneixement del conjunt de l'indret, petjant cada racó, cada corriol, cada grumoll de terra, per dir-ho així".⁴

Caterina Albert va començar a cercar peces a Empúries quan encara no hi havia una llei que ho regulés. Molts objectes de la seva col·lecció els va comprar. Una de les persones que es dedicava a vendre objectes era el fotògraf Josep Esquirol, a la botiga que tenia a l'Escala. El 6 de juny de 1924, en una carta, Josep Esquirol dirà a l'escriptora: "cada any recordu que faig vendas de articles antigalles d'Empuries; y com que aquest any en ting pocas y d'elles VV. me demana preus, pust es que no puc vendreles fins rebre sa resposta, per això li pregu que a volta de correu me digui las que se queda" (carta manuscrita inèdita, conservada a l'Arxiu Museu Víctor Català de l'Escala).

A l'Arxiu Museu Víctor Català es conserva part de la col·lecció de Caterina Albert. Durant la guerra civil, part de les peces van ser requisades per la Generalitat.

4. Anglada, Maria Àngels. "Caterina Albert arqueòloga". *Els meus contemporanis*. Col·lecció Josep Pla, Diputació de Girona, 2014, p. 21.

EL JARDÍ D'EMPÚRIES I LES SEVES AMIGUES

Caterina Albert tenia un jardí a Empúries on acostumava a fer berenars amb les seves amistats. El seu cercle d'amigues a l'Escala eren: la seva pròpia germana Amèlia, Lola Broggi, tia del metge Moisès Broggi i muller del dibuixant escalenc Joan Pellicer i Montseny, que estiuejava a l'Escala, i Adela Trayter, mestra de la Bisbal, casada amb el també mestre Josep Barceló. També es relacionava amb Rosa Guillot, que tenia una farmàcia a l'Escala, Narcisa Guillot, Francisca Esquirol, Antònia Bartomeu i Mercè Granell. Bartomeu i Granell van deixar en llegat testamental a l'escriptora la finca del Clos del Pastor de l'Escala, on actualment hi ha l'Arxiu Museu Víctor Català, en homenatge a l'escriptora.

Moisès Broggi, a *Memòries d'un cirurgià* (2011), sobre la relació de la seva tia Lola Broggi amb Caterina Albert, diu: "Cada tarda la tia Lola sortia a passeig amb una colla de senyores grans a les quals s'afegia moltes vegades la meva mare. Entre elles hi havia Caterina Albert, que ja he dit que era la inseparable de la tia; Adela Trayter, mestra de la Bisbal i que es va casar amb Josep Barceló, mestre també, vidu i amb un fill que seria metge i un dels primers reumatòlegs d'aquí; i les germanes Granell. Algun cop jo hi havia anat, però preferia anar amb els amics. Generalment el passeig consistia a anar al petit poble d'Empúries, on Caterina tenia un jardinet tocant a la muralla amb baladres, rosers i altres flors molt ben cuidades. Altres vegades anaven cap als bosquets de pins de darrere els Riells, o cap a la Fornaca, un vell molí, seguint la vora del rec que hi ha a la sortida del poble, anant cap a Empúries". (a la transcripció, corregeixo els noms que, de manera errònia, esmentava Moisès Broggi)⁵.

5. Broggi, Moisès. *Memòries d'un cirurgià*. Edicions 62, Barcelona, 2011, p. 59-60.

Berenada a la finca del paratge de l'Estepa Negra. Caterina Albert, amb brusa i corbata, es troba al mig del grup. Foto: Josep Esquirol. AHE.

L'INICI DE LA CARRERA LITERÀRIA

La carrera literària de Caterina Albert s'inicia a finals del segle XIX, quan encara no és Víctor Català. Publica els primers poemes a *l'Almanach de l'Esquella de la Torratxa* a partir de 1897 i fins al 1900, amb el pseudònim Virgili d'Alacseal (Virgili: poeta, i d'Alacseal: l'Escala, al revés) i amb la seva inicial "C." i "Albert" també col·labora a *La Creu del Montseny*, el setmanari catòlic regionalista que dirigia Jacint Verdaguer. A *l'Almanach* hi publica poemes amorosos i a *La Creu del Montseny*, una traducció d'un conte de Rudolf Baumbach (1840-1905), "*L'escultor i el cabreret*" (1900), una faula moral, i el poema "*La broma*" (1899) de temàtica religiosa, on reflexiona sobre el misteri de la divinitat.

ELS JOCS FLORALS D'OLOT (1898) I EL PSEUDÒNIM

A finals del segle XIX, encara no ha adoptat el pseudònim Víctor Català. Quan està col·laborant a *l'Almanach de l'Esquella de la Torratxa*, el 1898, decideix participar als Jocs Florals d'Olot amb el poema *El llibre nou* i el monòleg *La infanticida*. Guanya els dos premis, però no es presenta a recollir-los perquè el jurat, tot i premiar-li *La infanticida* no veu amb bons ulls el monòleg. A partir d'aquí, és quan decideix que tots els llibres que publicarà seran amb el pseudònim Víctor Català, que era el nom del protagonista d'una novel·la que escrivia: *Càlzer d'amargor*. No la va acabar mai. Francesc Matheu, president del novè certamen literari d'Olot, va ser una de les persones que va defensar *La infanticida*, igual que el secretari del jurat, Josep Berga i Boada. La polèmica va sorgir entre alguns membres del jurat pel "realisme" del monòleg. L'escriptora va viure-ho com un escàndol i no es va presentar a recollir els premis. El 26 de desembre de 1902, en una carta a Francesc Matheu, li explicava què li va suposar per a la seva trajectòria el que va passar al Certamen d'Olot. Deia el següent a Francesc Matheu: "*A causa de la mica d'escandol que mogué á Olot l'Infanticida vaig resoldrer no provar mes aventuras y guardar, com fins allavors pera mí sola mos entreteniments. Instigacions perfidioses me feren trencar lo proposit y vaig cedir; no per gust, sino per rahons especials que foran llargas aquí permetent que's publiquessen los Mesos baix promesa de discreció absoluta.*

Animada per la llibertat que dona'l pseudonim, vaig atrevirme á donar los monolechs (excluhint l'Infanticida que'm podia comprometre) y á la fi'ls Dramas rurals. Mes no puch explicarli ma sorpresa y mon disgust al comprendre, tantost eixits aquests, que tothom me senyalava ab lo dit à mí.

La discreció havia fallat y jo quedava en evidencia altra vegada. Déu perdõ la lleugeresa que m'ha jugat tant mal terç, però crega Sr. Matheu, que si las cosas fossen à fer, no fora pas jo la qui li escriuria aquesta carta.

Al saberse que'ls Dramas eran escrits per una dona, ha bastat pera que la gent s'escriuixis y'ls considerés de manera que no'ls hauria considerat, escrits per un home; no puch planyerme'n molt perquè es una cosa natural. Lo que sí puch dir que al ferlos no hi havia res de parti-pris. Cada hu veu com veu y sent com sent: y sí a més, es sincer, procura traduir lo que ha vist y sentit ab la major fidelitat possible. Aixó es lo que he fet jo: y, tal volta per haver comensat á estimar l'art per sos aspectes plástichs, m'agrada'l relleu en tot y'm sembla que may en dono prou á las sensaciõs que traduheixo"⁶.

I ho diu ben clar. Després dels Jocs Florals, el 1901 adopta el pseudònim per publicar els primers llibres: el poemari *El cant dels mesos* i 4 Monòlegs. És a través del matrimoni

Caterina Albert, la seva germana Amèlia i l'amiga Adela Trayter a la casa pairal de Can Punton de Verges.

Foto: autor desconegut. Arxiu Museu Víctor Català.

Miquel Sitjar-Josefa Carcassó que publica el primer llibre, *El cant dels mesos*, a l'Avenç. El matrimoni fa de mitjancer amb l'editorial. I és també a l'Avenç que publicarà el primer recull de contes, els *Drames rurals*, el 1902. Amb aquest llibre, es comença a saber qui s'amaga darrere el pseudònim i l'escriptora viu el seu segon disgust. Una part de la crítica no veu amb bons ulls que una dona, de classe benestant, escrigui sobre temes tan punyents i només plasmi l'aspecte fosc de la vida en un ambient rural. La resposta de l'escriptora sempre és la mateixa: és sincera a l'hora de plasmar el que veu i, per tant, "cada hu veu com veu y sent com sent".

Després de la publicació de *Drames rurals*, mostra el seu neguit perquè s'ha sabut que darrere el pseudònim hi ha Caterina Albert i aquest fet suposa que no pot escriure sense ser jutjada per ser dona i plasmar la seva visió sobre la vida. Narcís Oller i Joan Maragall li aconsellen que continuï escrivint, sense pors, perquè la consideren un geni.

Amb el pseudònim, l'objectiu era poder crear literàriament el que més li plaia i no ser jutjada per ser una dona. Volia amagar la seva identitat i no posar límit moral a la seva prosa, on parla de violacions, assassinats, infanticidis, parricidis, embogiments, infidelitats... El pseudònim també va acabar establint una línia divisòria molt clara entre qui era Caterina Albert, amb el seu entorn, i Víctor Català escriptora. Una i altra no s'assemblaven en res. Caterina Albert, amb la família i amics, era una persona que mantenia les convencions. I Víctor Català, en canvi, a la seva prosa, no hi posava límit. Caterina Albert en Víctor Català hi va projectar un autèntic personatge que no tenia res a veure amb ella mateixa. Quan era Víctor Català adoptava el posat "d'escriptora aficionada" per no ser jutjada per ser "dona escriptora". Aquesta imatge de si mateixa la va projectar al llarg de tota la vida, fins i tot quan ja era reconegudíssima com a escriptora i tothom sabia que darrere el pseudònim hi havia Caterina Albert. Així mateix, Víctor Català sempre es va definir com a un autor eclèctic, que no s'identificava en un moviment literari determinat, sinó que prenia el que li interessava més de cada moviment. També es va caracteritzar per voler mantenir la imatge de persona que no participa en els ambients literaris i que està sempre reclosa a casa.

6. Epistolari Víctor Català (Vol. II). Curbet, Girona, 2009, p. 130-131.

LES PRIMERES OBRES I LES COL·LABORACIONS A JOVENTUT. LA RENAIXENSA I IL·LUSTRACIÓ CATALANA

Les tres publicacions que van tenir una importància cabdal per a Víctor Català van ser: *La Renaixensa*, *Joventut* i *Il·lustració Catalana*.

El 21 de març de 1901 publica la primera col·laboració a *Joventut* (1900-1906): el poema *L'oca blanca*, dedicat a "Al gran poeta català J. Maragall". Aquí, hi anirà publicant poemes i contes de *Drames rurals*, entre 1901 i 1906, any que la revista desapareix.

El gener de 1901 havia publicat *El Cant dels mesos* i *Joventut* no n'havia dit pràcticament res. Per aquest motiu, segurament, envia *L'oca blanca*, dedicada a Joan Maragall. El poeta n'havia parlat molt bé al *Diario de Barcelona*. A l'abril del 1901 publica 4 *Monòlegs* i *Joventut* ja en fa una ressenya extensa. Lluís Via, el director literari de la revista, la firma.

La correspondència que Lluís Via (1901-1909, 108 cartes) va trametre a Víctor Català, conservada a l'Arxiu Museu Víctor Català de l'Escala i publicada al primer volum de *l'Epistolari de Víctor Català* (Curbet, 2005), s'inicia el 22 de novembre de 1901, a propòsit de les col·laboracions de Víctor Català a *Joventut*. Hi trobem poemes que no estan recollits a les seves *Obres Completes*, com: *Sensacions de primavera* (18-IV-1901) i *Sensacions d'estiu* (27-VI-1901). També hi publica els primers drames rurals: *La vella* (11-VII-1901), *Agonia* (31-X-1901), que té com a subtítol l'etiqueta "Drames rurals". L'octubre de 1902 a *Drames rurals* (1902), inclou aquests i d'altres "Drames rurals" publicats.

L'any 1901, quan inicia la seva relació amb *Joventut*, perquè la seva persona no sigui descoberta, es serveix de Fèlix Clos, un editor i llibreter barceloní, que és el seu representant literari i per tant, la persona que actua de mitjancer entre ella i la revista. Clos és l'encarregat de trametre les cartes de Víctor Català a *Joventut* i de lliurar a l'escriptora la correspondència que la publicació li envia, així com d'informar-la de tot allò que els responsables de la revista decideixen sobre les seves col·laboracions i la publicació de les seves obres.

No és fins al febrer de 1904 que l'escriptora deixarà que Via s'adreci a ella pel seu nom. A partir de 1902 Via, però, ja sap segur qui hi ha darrere el pseudònim.

El 25 d'octubre de 1902, li demana per primera vegada un llibre. Li diu: "Més endavant tal volta m'atreveixi a demanarvos un'obra pera la Biblioteca de Joventut. A primers d'any comensarém la publicació d'un tomo de treballs en prosa originals d'en Ruyra; després vindrà un llibre de versos d'en Maragall; y después... ens reservém acordar fins tenir una resposta vostra. Cas de que acceptessiu, ja vos serviríau ferme dir cóm puch veureos ó en quína forma podém tractar de las condicions".

A la següent carta, datada el novembre de 1902, sembla que l'escriptora ja ha acceptat donar un llibre a la revista. Via tenia el propòsit de publicar una de les novel·les que en aquell moment Víctor Català tenia anunciades, que eren *Vegetar* i *La pena negra*, anunciades a la contraportada de *Drames rurals*. Prefereix que lliuri una novel·la en comptes d'un poemari, tot i que deixa que decideixi lliurament.

Les condicions que Víctor Català va haver de seguir a l'hora de publicar *Solitud* a *Joventut* Via les esmentava a la carta

datada el novembre de 1902. Eren unes condicions prou bones:

"Las condiciones que Joventut ha seguit ab tots els autors dels llibres publicats, sense distinció, son las següents:

"L'administració costea com es natural els gastos y serveix l'obra en folletins á sos lectors, però deixa de banda 500 exemplars pera posar després á la venda. D'aquests 500 l'autor pot retirarne 100 pera regalarlos, si ó té á bé, á las personas que li sían predilectas. El producte líquit dels exemplars posats á la venda se parteix després en parts iguals entre l'autor y l'administració. Heushoaquí tot".

Joventut econòmicament se sustentava sense problemes. Podia oferir unes bones condicions econòmiques als escriptors. Volia arribar a un gran públic amb les firmes més prestigioses.

Víctor Català havia de començar a publicar *Solitud* a *Joventut* el 1903, però s'endarrereix. No és fins al 19 de maig de 1904 que hi publica el primer plec. La insistència de Via és contínua.

Abans, la revista va publicar *Marines i boscatges*, de Joaquim Ruyra (entre el 15 de gener de 1903 i el 10 de desembre de 1903). I *Les Disperses*, de Joan Maragall (entre el 17 de desembre de 1903 i el 12 de maig de 1904).

Víctor Català va haver d'escriure la novel·la en unes circumstàncies concretes: havia de fer-se càrrec de la seva mare, Dolors Paradís Farrés, que estava malalta, i assumir la responsabilitat de l'administració de les terres familiars, ja que el seu pare, Lluís Albert i Paradedda, va morir el 1890.

L'escriptora rep l'oferta d'escriure una obra per a *Joventut* l'octubre de 1902 i fins a l'1 d'abril de 1904 no envia els tres primers capítols de la novel·la a la revista. Ho fa un any i mig més tard d'acceptar la proposta de Lluís Via. Durant aquell temps, podem pensar que devia estar preparant la novel·la i que per tant no la devia escriure tota sobre la marxa.

El primer plec surt el 19 de maig de 1904 i l'últim el 46, el 20 d'abril de 1905. El 27 d'abril hi surten les portades i el 4 de maig de 1905 la coberta.

El final de la publicació de *Solitud* en el cas de Víctor Català va arribar amb un problema afegit, ja que l'escriptora, a diferència dels altres autors, no va permetre que la revista donés el seu retrat als lectors. Amb ella, va haver de fer una excepció.

Per 20 cèntims, *Joventut* els donava als subscriptors l'obra enquadrada en rústica si els portaven a l'administració els fulletons i la coberta. D'altra banda, es va reservar uns exemplars de la novel·la per vendre a la seva administració. Els subscriptors la podien adquirir amb un 25 per cent de descompte, mentre que a les llibreries l'obra es venia a 3 pessetes l'exemplar.

En una carta datada el 18 de maig de 1905, Via comunica a l'escriptora que l'obra va tenint molta acceptació entre els lectors i que "són molts els que creuen qu'es lo millor que s'ha escrit en prosa catalana".

En general, la recepció que la novel·la va tenir a la premsa de l'època va ser molt bona. En conjunt, les publicacions apuntaven que ja no trobaven únicament la plasmació de l'aspecte més fosc de la vida i aquella influència tan clara de Zola. També remarcaven la riquesa de la llengua.

Miquel dels Sants Oliver, a *Il·lustració Catalana* (4-IV-1905), deia: “No es que l'autor haja crescut, es que s'ha elevat. S'ha elevat, acostantse a la visió de la vida, nó per un cayre, sinó per tots sos cayres; nó d'un color, sinó de tots colors... El llegidor que conegui Solitud podrà donar rahó de com, ab l'ayre de montanya, l'estil d'en Víctor Català, conservant tota sa incomparable energí, ha perdut certs ressabis de fexugor naturalista a la moda de 1880 y ha guanyat en moviment y rápida fluiditat espiritual”.

Solitud va ser un èxit de vendes. Cap a la quinzena d'agost de 1905, tots els exemplars que *Juventut* havia posat a la venda ja estaven exhaurits. La Biblioteca va treure al mercat 400 exemplars. 100 estaven a disposició de l'autor.

Via, en una carta datada el 5 d'octubre de 1905, reclama una segona edició de *Solitud* a Víctor Català. Li diu: “Avuy me dirigeixo a vostè per manifestarli que ab el seu permís anèm a fer la segona edició de *Solitud*. Fa prop d'un mes y mitj que l'obra està totalment agotada, y sovint ne demanen exemplars que no podèm servir. Una de les últimes vegades que'ns vegerem, vostè va dirme que la segona edició, si s'havía de fer, la deixava a la nostra mà”.

EL PAISATGE DE L'ESCALA I EL SEU ENTORN A L'OBRA LITERÀRIA

L'Escala i el seu entorn són constants a l'obra literària de Víctor Català: plasma la vida en un ambient rural que podem identificar amb l'Empordà, la seva terra. El 1901, fa refència al mar al poema que dirigeix a Joan Maragall, publicat a *Juventut*: *Vistas al mar* és la resposta al poema que Joan Maragall li va dedicar i va publicar a *Juventut* el 18 de juliol de 1901. Va escriure aquest poema el 13 de juny de 1901, el mateix dia que Joan Maragall va publicar el seu *Vistes al mar* a *Juventut*.

A *Solitud* l'ermita que molt probablement va servir d'inspiració a Víctor Català va ser la de Santa Caterina de Torroella de Montgrí. L'agost de 1926, a l'entrevista que Tomàs Garcés li va fer per a la *Revista de Catalunya*, sobre la muntanya de la novel·la, deia: “*Tothom ha reconegut en la muntanya on es desenrotlla l'acció de Solitud la muntanya de Santa Caterina, que es dreça pàl·lida entre l'Escala i Torroella. S'hi acosten. No és ben bé la mateixa, vaig procurar desfigurar-la una mica, però així i tot vaig servir-me de molts dels seus elements. No obstant, només hi havia pujat una vegada: un dia, pel meu Sant. Vaig enfila-me pels mateixos aspres camins que seguiren la Mila i en Matias*”.

La novel·la està plena de referències del paisatge que envolta el massís del Montgrí: la vila de Murons és Torroella de Montgrí, la vila de Ridorta és Bellcaire...

Altres referències al paisatge de Víctor Català les trobem en les següents obres: a *Mar d'hivern* i *L'horror*, de *Marines* (1928) parla del mar. A *Mar d'hivern* parla d'un fort temporal que podem identificar a l'Escala, on molts pescadors van perdre la vida. A *Mosaic* (1946), parla del seu entorn: la seva habitació, les parts de la seva casa: teulada, jardí, animals, rellotge de l'església... I al conte *Lenín*, de *Vida mòlta* (1950) descriu la font del safareig. Les referències al paisatge literari de l'escriptora les trobem al llibre *Els paisatges de Caterina Albert i Paradís*, Víctor Català (2005)⁷.

Al qüestionari Proust que Lluís Permanyer li va preguntar per a *Destino* el 5 de gener de 1963, a la pregunta: On desitjaria viure? Respon: “Aquí, a l'Escala”. I la pregunta, Què voldria ser? Respon: “El que sóc”. La meua ocupació preferida? “Les arts, en qualsevol de llurs aspectes”.

7. Boix, Lurdes-Jordi, *Els paisatges de Caterina Albert i Paradís*, Víctor Català, Ajuntament de l'Escala, 2005.

Ermita de Santa Caterina (sense data). Foto: autor desconegut. AHE.

Vistas al mar

(Glosa)

Vora la mar eternalment inquieta
somnia eternalment l'inquiet poeta
de l'ànima geganta,
vegent florir-hi la pomera enlluernadora,
mentre ell floreix l'estrofa encisadora.

El mar és el poeta de la creació
i el poeta és el mar en l'ànima de l'home.
El poeta i el mar tremolen d'emoció
vegent a vora seu lo germe de la poma
florint superbament
l'eterna temptació.

Indòmit a la regla i la mesura
com poeta gegant de la Natura,
la mar desplega sa radiant bellesa,
ja plena de dolçura,
ja plena de feresa.

Indòmit an el ritme i a la rima,
de cap trava mesquina el poeta esclau,
porta ell en si mateix la rima i el ritme,
igual que el gran mar blau.

Mar blava, mar verda, mar escumejanta!
Ton cant és deliri, ta fúria és complanta!
Indòcil o mansa, feréstega o quieta,
encisaràs sempre la pomera blanca
perquè ets lo poeta.

Poeta que sotges a prop de la mar
venir les tempestes, les barques anar,
i sents que el mirar-les te fa el cor més gran,
desplega, Poeta, ta força radiant,
que tu també encises perquè ets mar gegant.

Víctor Català. Joventut, 18-VII-1901.

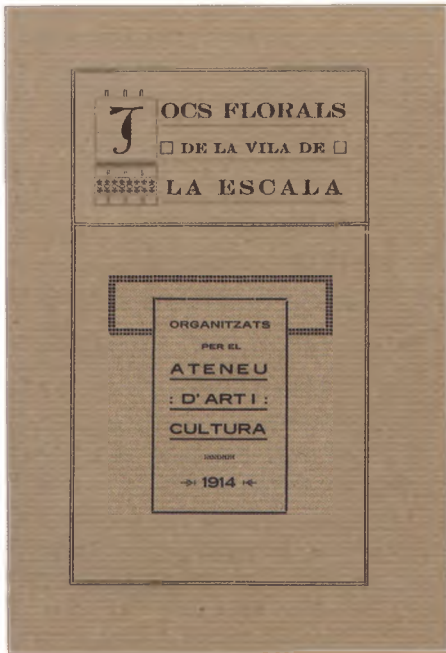
Dia de temporal al Port d'en Perris (sense data). Foto: Josep Esquirol. AHE.

L'ESCALA. (1913-1914): JOCS FLORALS I ATENEUS

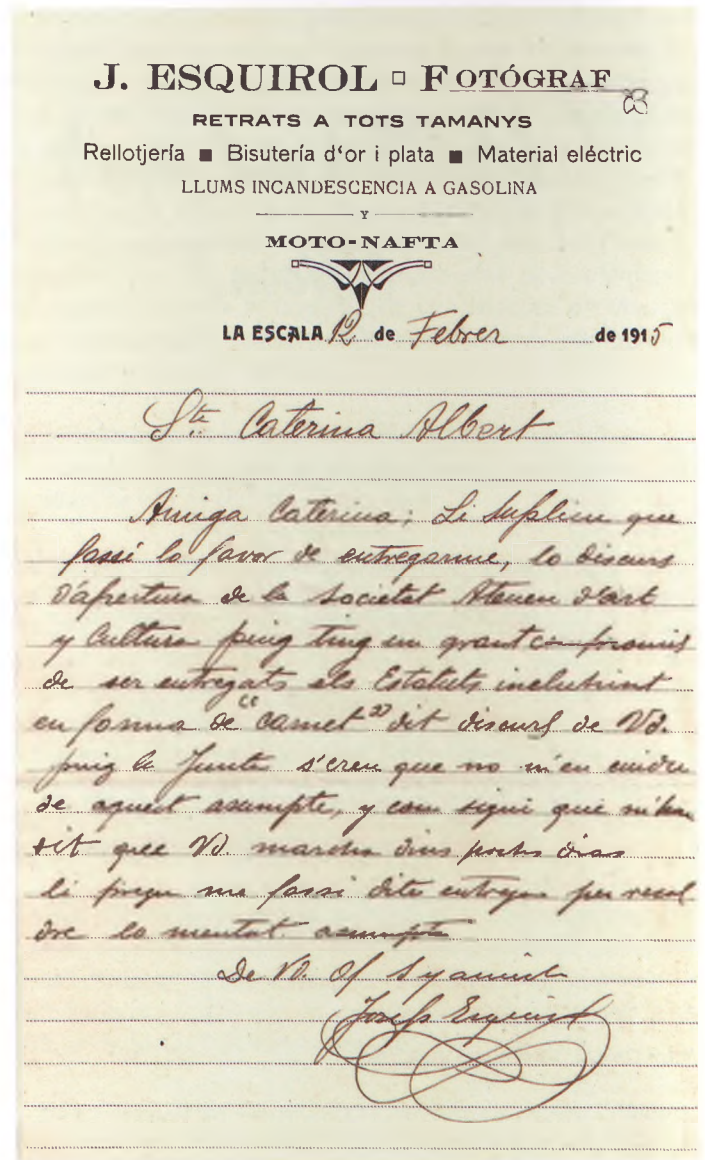
El 1913, l'Ajuntament de l'Escala dóna el nom de Víctor Català a la petita plaça que era coneguda fins a la data com la plaça del Peix i també plaça de les Voltes.

Un any més tard, Caterina Albert pronuncia el discurs inaugural de l'Ateneu d'Art i Cultura de l'Escala, instituït el febrer de 1914. El 12 de febrer de 1915, en una carta inèdita manuscrita, Josep Esquirol s'adreça a l'escriptora per reclamar-li el discurs inaugural.

També és el 1914 que Caterina Albert és la presidenta honorària dels Jocs Florals de la Vila de l'Escala, organitzats per l'Ateneu d'Art i Cultura. La resta del jurat el formen: Antoni Rubió i Lluch, president, Joaquim Ruyra, visepresident,

Portada de l'edició facsímil dels Jocs Florals de l'Escala de 1914, de la qual Víctor Català en va ser presidenta honorària.

Carta que Josep Esquirol va enviar a Caterina Albert el febrer de 1915, quan li reclamava el discurs d'obertura de l'Ateneu d'Art i Cultura. Arxiu Museu Víctor Català.

La placeta del Peix o de les Voltes es denominà Víctor Català del 1913 al 1930. Foto: Josep Esquirol. Arxiu Agustí Torné i Judith Carol Reeve.

Ambrós Carrión, Joan Draper, vocals, i Francisco Serrats, secretari. Sobre aquests Jocs Florals, existeix una edició facsímil. Alguns dels premiats van ser: Joaquim Folguera, Jacint Arxer, Isidre Castells, Joan Llongueras, Miquel Poal, Josep Granger, Lluís Sureda...

Sobre Víctor Català, a l'edició facsímil es diu: "Mereix una especial menció l'assistència de la genial escalenca VÍCTOR CATALÀ qui ocupava la presidència honoraria i, no obstant, sapigué donar una prova més de la seva modestia assistint-hi desde el públic".

El 1917 es funda l'Ateneu Víctor Català. No té molta durada.

L'APLEC DE L'ERMITA DE SANTA REPARADA I CINC CLAUS (1917)

El 1917, la mare de Caterina Albert, Dolors Paradís, fa restaurar l'ermita de Santa Reparada i n'instaura l'aplec. Més endavant, el 1922, Caterina Albert organitza un concurs de colles balladores del contrapàs amb motiu de l'aplec de Santa Reparada. El 1932, quan la seva mare mor, Caterina Albert és la responsable de mantenir l'aplec.⁸

Grup infantil de l'Ateneu Víctor Català. Foto: autor desconegut. Arxiu Museu Víctor Català.

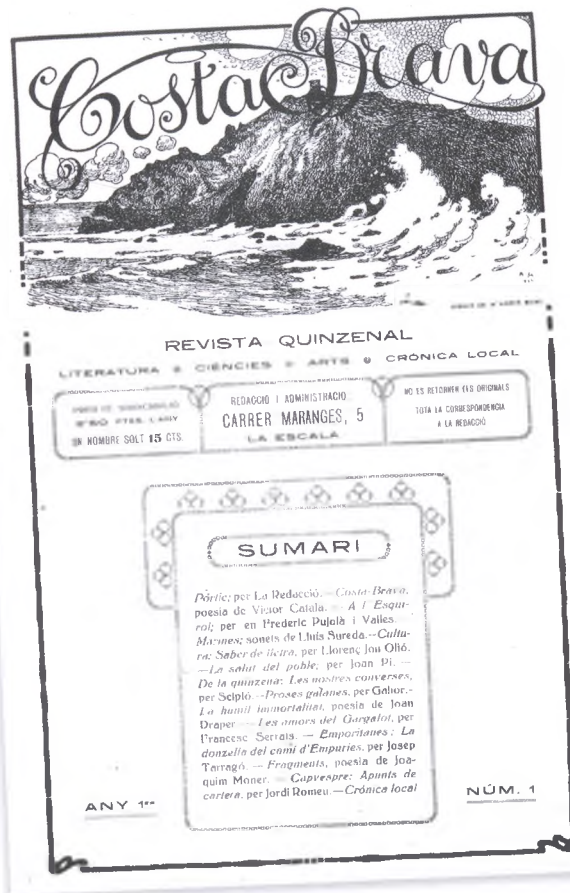
Aplec de l'ermita de Santa Reparada de Cinc Claus. Foto: Josep Esquirol. AHE.

COL·LABORACIONS A COSTA BRAVA (1919-1922)

Entre 1919 i 1922 Víctor Català va ser una col·laborada destacada de la revista quinzenal de l'Escala Costa Brava, de «literatura, ciències, arts i crònica local». Hi publica proses i poemes. Anteriorment, a la mateixa població, hi trobem la revista literària *La Sardana*, entre el 2 de setembre de 1900 i el 16 de gener de 1901, però no hi tenim constància de cap col·laboració de Caterina Albert. No sabem si hi va publicar algun text amb algun pseudònim.

El primer número de *Costa Brava* surt el 15 d'agost de 1919. Aquí hi dona a conèixer el poema *Costa Brava*. No tenim constància que el publicués abans. Per tant, en aquell moment, devia ser inèdit. L'últim número va aparèixer el 15 de març de 1922. En conjunt, en van sortir 62.

Víctor Català publica set textos a *Costa Brava*, entre 1919 i 1922, dos dels quals no tenim constància que

Primer número de "Costa Brava" (15 d'agost de 1919). El dibuix de la portada és d'Adrià Gual. Víctor Català hi va col·laborar amb el poema "Costa Brava".

8. Gallegos, Jordi. "Víctor Català i la sardana", XLVI Aplec de la Sardana, Agrupació sardanista escalenca l'Avi Xaxu, l'Escala, 2016, p. 53-56.

Costa Brava

*Costa brava, costa bella
d'aqueix meu recó estimat:
costa sempre nova y vella,
-joventut d'eternitat!-*

*Tu seràs avuy bandera
d'un esclat de joventut:
sigals hi tan duradera
com la teva fortitut*

*Signa'ls hi ab gest gran y noble
los camins de ton desti:
fes que eix poble siga un poble
brau y bell sense desdir.*

*Que en la costa bella y brava
cadhi hi trobi son espill...
El teu alt exemple grava
en lo cor de cada fill.*

*De la brava y bella terra
aparta tot migrament:
tot lo baix y lleig desterra
del seny de la seva gent.*

*Que, com tu, ressurti, ardida,
dels embats de la maror
y que aixequi'l cap, ungida
d'una augusta serenor.*

*Costa Brava, costa bella
d'aqueix meu recó estimat:
sigals sempre far y estrella
en camins d'eternitat!*

Víctor Català. 15-VIII-19, Costa Brava.

mai hagin sortit en volum: els poemes *Recordatori* (30-VI-1920) i *Gallineta ponetana* (30-I-1922). I els poemes *Costa Brava* i *Girona antiga* (31-XII-1919), segons tenim constància, els publica per primera vegada a la revista *Escalenc*. Després del poema que porta per títol el nom de la revista i apareix en el primer número, en el número 7 hi veiem la prosa *Las crisantemas* (14-11-1919), que va treure a la llum per primera vegada a *Juventut* (28-XI-1901, núm. 94). En aquest text, ens diu què són per a ella aquestes flors que troba en el seu jardí, què representen. Acaba el text diguent: "Son las flors dels grans somnis misteriosos, plàcits, sens esperansas, sense desitj ni febres..."

*Son les flors de la fret i "ls cementiris...
Las flors de las despullas...
Oh, las bellas, las fredas,
las puras crisantemas,
las flors dels amors castes!...»*

El següent text que publica a la revista és el poema *Girona antiga* (núm. 10, 31-XII-1919), que va treure a la llum, segurament, per primera vegada en aquesta publicació. Posteriorment, el publica en el suplement literari *El Autonomista* (octubre de 1931).

El primer conte de Víctor Català a la revista és *Creu i ratlla* (29-II-1920), en el número 14. Forma part del recull *Caires vius* (1907). Després, hi trobem el poema *Recordatori* (núm. 22, 30-VI-1920), no recollit mai en volum, segons tenim constància. Està dedicat al naixement de «M. V. O. G.», segons apunta en el poema.

BOSCH API

AGENT IMMOBILIARI - CONSTRUCTOR
COMUNITATS DE PROPIETARIS

C/ Palau, 4 - Tel.: 972 77 15 05 - Fax: 972 77 06 16
C/ Enric Serra, 2 - Tel.: 972 77 00 02
17130 L'ESCALA - E-mail: info@boschapi.com

www.boschapi.com

illa mateua
CAMPING RESORT

Avda. de Montgó, 260 · 17130 L'Escalà · Girona · Tel. +34 972 77 02 00 · Fax +34 972 77 20 31
info@campingillamateua.com · www.campingillamateua.com

Recordatori

*Dallà d'enllà, en mig la polsaguera
de les edats i raçes esvahides,
volant a ran d'estels, com la quimera,
vé una espurna vivent de mortes vides.*

*Des del misteri original, empenya
pels arcans infinits i esma perduda,
atravessa aquest món la volva encesa
del misteri final vers l'ombra muda.*

*Dú en son pas rutilant, per maravella,
de la vida ancestral la batzegada
en ressó permanent i l'haleuada,
de l'incògnita encar vida novella.*

*Oh, el petit ideal d'ala invisible,
borral de nèu, minúscula Victòria,
que has dibuixat, damunt del món sensible
amb claror sideral ta trajectòria!*

*Al chor que vetlla, recollit, extàtic
-si cau o si no cau en la follia
per ton adveniment, -porta l'viàtic
que fa somniar despert en mig del dia...*

*Puix es el somni el millor auguri
per tot nou ser que en l'infinít camina;
que, en tant l'influx del màgic somni duri,
la flor humana farà olor divina!*

La següent col·laboració és un altre conte, *Sobretaula*, (núm. 25, 15-VIII-1920), inclòs al recull *Caires vius* (1907). Per primera vegada el va publicar a *Almanach de l'Esquella de la Torratxa* (any 1904).

Durant el 1921, no publica cap text a *Costa Brava*. En darrer lloc, la seva última col·laboració a la revista és el 30 de gener de 1922, en el número 59. És un poema que, segons tenim constància, devia ser inèdit: *Gallineta ponetana* (núm. 59, 30-I-1922). Dedica el poema a Modest de Puig Surós. Diu: «Al jove prosista gironí En Modest de Puig Surós, remerciant-li el present d'una visió lluminosa».

Gallineta ponetana

*Gallineta ponetana,
de que vos m'heu fet present,
que s'esmuny per la quintana
lluny del tranzit de la gent.*

*Quan la cerca la minyona
no la sap trobar enlloc.
-¿Que te passa, la bufona,
que no fas ni pú ni dloc?-*

*Gallineta ponetana
que s'amaga diligent,
dintre poc, per la quintana
portarà bell seguiment.*

*En el seu níuet reclosa
prou compleix bé son comès:
obrereta miraclosa,
va fent vida del no-res.*

*Gallineta ponetana,
sies pel jove escriptor,
dintre i fora sa quintana
la gallina dels ous d'or!*

15 gener 1922.

Creuers
**MARE
NOSTRUM**
L'Escala

50
aniversari
de marçdays

C/ Maranges, 3 · Tel. 972 773 797 · Fax 972 770 332
www.creuers-marenostrum.com

GUERRA CIVIL

Abans de la guerra civil, segons tenim constància gràcies al fons del poeta Francesc Matheu, dipositat a la Biblioteca de Catalunya, Víctor Català va pronunciar una conferència a l'Escala el 1930. Es refereix a l'Escala i ens diu què representa aquest indret per ella. Cito del manuscrit, inèdit, de la conferència:

"Es l'espectacle d'aquesta encontrada empordanesa, que sembla que's passi la vida davant l'espill, pulintse y agensantse sols pera rebre als poetes y altres fins gustadors. Aquest mar y aquests cels hont palpiten les ones y els estels, vos dirán molt mes del que jo podria dirvos y incomparablement mellor; perquè'ells hi posarán la sugestió y vosaltres les imatges. Ells vos dirán com en aquest petit indret, perdut en l'immensitat dels mapes, batega encar, mes o menys feblement, però ab inestroncable insistencia secular, el cor difús de nostra Mare gràcia y com ella signa y regeix encar nostres destíns".

Durant la guerra civil és a Barcelona. La casa pairal de l'Escala rep diversos saquejos. Sobre la guerra civil, en una carta inèdita datada el juny de 1937, dirigida a Rosa Guillot, li diu (Fons Guillot, Biblioteca de Figueres):

"Dies enrera Barcelona estava convertida en una sucursal del infern y era general el perill que s'hi corria. Coses d'aquesta guerra terrible que assola Espanya."

"Quan estava escriguent m'interrompé la vinguda d'una visita y d'aleshores ensà, per causes en absolut involuntaries, m'ha estat impossible continuar. Novament demano perdó".

"Al interrompre aquesta estava parlant d'uns greus incidents de la guerra y de la intranquil·litat que disfruta Barcelona: donchs are puch afegir que ahir ne sobrevingué un altre que tingué sospés l'halé de la gent durant tres llargües hores. A la cayguda de la tarda sonaren les sirenes y foren interrompudes les comunicacions, ab motiu, segóns se va dir desseguída, de la presencia de un vaixell faeciós que amenaçava ab un dels habituals bombardeig. Sortosament no passá tot d'una alarma per lo que a Barcelona diu, encar que altres pobles no han pogut escaparse de un esglay mes fonamentat. ¿Quan s'acaberá' aquest calvari? Ningú ho pot preveure, y hem de resignarnos a la fam, a la miseria, a la mes temible engunia com si ja fossen estats endemichs pera els pobres espanyols".

POSTGUERRA A L'ESCALA I ELS HOMENATGES

A la postguerra, publica l'únic llibre en castellà, el recull de contes *Retablo* (1944) i unes impressions literàries a *Mosaic* (1946). També comença a publicar obres a l'editorial Selecta, que dirigia Josep Maria Cruzet: *Vida molta* (1950) *Jubileu* (1951), les *Obres Completes* (1951).

Enllitada a la casa pairal de l'Escala, rep diversos homenatges amb motiu dels noranta anys, el 1959.

D'altra banda, el 1965, rep la vistia de l'actor Màrius Cabré i Josep Miracle, que li proposen editar part del seu teatre inèdit i representar per primera vegada alguns dels seus monòlegs. Caterina ja no ho podrà veure.

El març de 1967, es representen els monòlegs *La infanticida*, *Les cartes*, *Verbagàlia* i el quadre dramàtic *l'alcajota* al Palau de la Música Catalana. El mateix any, Josep Miracle publica *Teatre inèdit*, on treu a la llum els mateixos monòlegs representats al Palau de la Música.

Víctor Català va descriure el paisatge del seu Empordà plasmant la vida des del costat més negre. Va ser la capdavantera del gènere del drama rural, de la segona onada

LAMINA IV — El 8 de desembre de 1965, moments abans que Víctor Català Jovàia promés a Màrius Cabré d'assistir a l'estrena de les seves obres de teatre.

Caterina Albert va rebre el 8 de desembre del 1965 la visita de Màrius Cabré i Josep Miracle; a la imatge amb Màrius Cabré.
Foto: Joan Lassús. AHE.

del ruralisme. Adopta una visió fatalista, però no determinista, com la de Zola. En els seus contes, tots els personatges són esclaus d'una força amb la qual no poden lluitar, que és superior al mateix narrador: el destí. En canvi, l'autor determinista es caracteritza per analitzar les condicions (lloc, psicologia, ambient) que provoquen que es produeixi un fenomen concret. Del naturalisme, també incorpora la voluntat d'introduir-se en el món interior dels personatges i d'extreure'n tot allò possible i et fet de voler plasmar l'aspecte més tràgic de la vida. El recull de contes *Drames rurals* (1902) definirà les característiques essencials de les seves narracions fins a *Jubileu* (1951). Característiques que se sumen a la seva posició antinormativista que la defineix.

En conjunt, publica 15 llibres: dos poemaris, dues novel·les, un llibre de monòlegs, nou llibres de contes i un llibre d'impressions literàries.

FINAL DEL RECORREGUT

El 27 de gener de 2016 va fer 50 anys que Caterina Albert i Paradís va morir a l'Escala a l'edat de 97 anys. Rafael Tasis, el 28 de gener de 1966, a *El Noticiero Universal*, sobre Víctor Català, deia: *"Representa un momento importante de la novela catalana y un cambio de la temática de la literatura rural, ya que ahora nuestra literatura había llegado a un momento optimista e idílico. Ahora, posiblemente, adquirirá un tono violentamente realista que le situará dentro de las corrientes de la literatura universal"*. I Baltasar Porcel, el mateix dia, a *La Prensa*, escrivia: *"En la Escala doña Catalina Albert era una institución. En su pueblo y en la literatura catalana, donde con su obra la califica como uno de los autores más significativos de su época"*.

CRONOLOGIA DE CATERINA ALBERT:

- 11 DE SETEMBRE DE 1869.** Neix al carrer Enric Serra, 37, a l'Escala.
- 1873** Comença a anar a l'escola municipal de l'Escala. La mestra era Gràcia Amir i Vila.
- 1883-1884** Rep classes a la casa pairal del pintor Fèlix Antonio Alarcón. També en rep de Rossend Mercader, de flauta, i de Salvador Mundi, de piano. D'adolescent, està internada durant un any en un pensionat de monges dominiques de Girona.
- 1884** Comença a anar a Barcelona a despesa dels seus germans que estudiaven a la ciutat i després casa del matrimoni Sitjar, que tenia una gran amistat amb la família Albert.
- 1888** És la reina de la festa dels Jocs Florals de Figueres.
- 1890** Mor el seu pare, Lluís Albert i Paradedà.
- 1891-1893** Escriu contes, monòlegs i poesia en castellà.
- 1897-1900** Col·labora a l'Almanach de l'Esquella de la Torratxa i a La Creu del Montseny. A l'Almanach hi publica textos amb el pseudònim Virgili d'Alacseal (Poeta de l'Escala).
- 1897** Caterina Farrés, àvia de Caterina Albert, obre al culte l'ermita de Santa Reparada (Cinc Claus), adquirida per ella.
- 1898** Presenta el monòleg La infanticida i el poema El llibre nou als Jocs Florals d'Olot i guanya premi per cada obra.
- 1899** Mor la seva àvia, Caterina Farrés i Sureda. Aquest mateix any, la família compra un camp a Empúries i lloga un pis al carrer València de Barcelona.
- 1900-1901** Rep classes d'escultura a Barcelona de Josep Carcassó.
- 1901** Coneix el llibreter barceloní Fèlix Clos. Serà el seu representant literari.
Publica els primers llibres amb el pseudònim Víctor Català: El cant dels mesos i 4 monòlegs a l'Avenç.
- 1901** Comença a col·laborar a Joventut i a La Renaixensa.
- 1902** Publica Drames rurals a l'Avenç. Aquest any, es comença a saber que darrere Víctor Català hi ha Caterina Albert i Paradís.
- 1903** Li premien Marines als Jocs Florals de Barcelona. N'obté una copa artística.
- 1904** Publica Ombrívoles a l'Avenç.
- 1904** Comença a col·laborar a Il·lustració Catalana.
- 1905** Publica Solitud a la Biblioteca Joventut. La novel·la es va publicar al fulltò de la revista entre el maig de 1904 i l'abril de 1905.
- 1907** Publica Caires vius a la Biblioteca Joventut.
- 1907-1917** Silenci literari llarg.
- 1909** Solitud rep el premi Fastenrath als Jocs Florals de Barcelona.
- 1913** L'Ajuntament de l'Escala dóna el nom de Víctor Català a la petita plaça que era coneguda fins a la data com la plaça del Peix i també plaça de les Voltes.
- 1914** És la presidenta honorària dels Jocs Florals de l'Escala.
- 1914** Pronuncia el discurs inaugural de l'Ateneu d'Art i Cultura de l'Escala.
- 1915** És acceptada com a membre de l'Acadèmia de la Llengua Catalana.
- 1917** Presideix els Jocs Florals de Barcelona.
- 1917** La seva mare, Dolors Paradís, fa restaurar l'ermita de Santa Reparada i instaura l'aplec de Santa Reparada.
- 1918** Guanya el segon accèssit al premi l'Englantina pel poema Cavalls del port als Jocs Florals de Barcelona.
- 1918-1921** Publica Un film a la revista Catalana.
- 1919-1922** Col·labora a la revista Costa Brava, de l'Escala.
- 1920** Publica La mare balena a l'Editorial Catalana, que dirigia Josep Carner.
- 1920-1928** Silenci literari.
- 1922** Organitza un concurs de colles balladores del contrapàs amb motiu de l'aplec de Santa Reparada.
- 1923** Forma part de la Real Acadèmia de Bones Lletres. És la primera dona que n'és membre.
- 1926** Publica Un film a la Llibreria Catalònia.
- 1928** Publica Marines.
- 1930** Publica Contrallums.
- 1932** Mor la seva mare, Dolors Paradís. Caterina Albert continua organitzant l'aplec de Santa Reparada.
- 1936-1939** Passa la guerra civil a Barcelona.
- 1944** Publica el seu únic llibre en castellà, el recull de contes Retablo, a Edicions Mediterrànees.
- 1946** Publica Mosaic, impressions literàries, a la Llibreria Dalmau. És el primer llibre de l'editorial en català a la postguerra.
- 1950** Publica Vida molta a l'editorial Selecta.
- 1951** Publica Jubileu a l'editorial Selecta.
- 1953** Es crea el premi Víctor Català, finançat per la mateixa escriptora. Es dóna durant la nit de Santa Llúcia.
- 1955** Joaquim Folch i Torres organitza l'única exposició de l'obra pictòrica de Caterina Albert. Té lloc al Cercle Artístic de Sant Lluç.

1959 Amb motiu dels seus noranta anys, rep la visita de molts admiradors a l'Escala, organitzada per l'Editorial Selecta.

1960 Vint-i-un escriptors catalans li regalen el llibre Els set pecats capitals, amb motiu dels seus noranta.

1965 Màrius Cabré i Josep Miracle la visiten a l'Escala perquè volen representar per primera vegada alguns dels seus monòlegs i publicar monòlegs inèdits de Víctor Català. El març de 1967, al Palau de la Música Catalana, es representen: La infanticida, Les cartes, Verbagàlia i l'alcaçava i Josep Miracle publica Teatre inèdit.

27 DE GENER DE 1966 Mor a l'edat de 97 anys.

FONS DOCUMENTALS:

- Arxiu Museu Víctor Català.
- Arxiu Històric de l'Escala.
- Arxiu Històric de Barcelona. Hemeroteca.
- Arxiu d'Esther Camacho.
- Biblioteca de Catalunya. Hemeroteca.
- Fons Rosa Guillot, Biblioteca de Figueres.
- Fons Francesc Matheu, Biblioteca de Catalunya.

Irene Muñoz Pairet

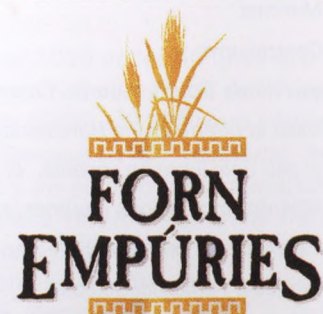
Xavi Lloveras

Tel. 972 04 05 96

c. Germans Masferrer, 47 · 17130 l'Escala

BODEGA · ENOTECA
ELS BARRILS

C. Alfolí, 8 · 17130 l'Escala · Tel. 972 77 01 98
www.elsbarrils.com

C/ Closa d'en Llop, 54 · 17130 · L'Escala
Tel. 972 77 46 12

TALLERS PLAJA

AGENT OFICIAL PEUGEOT
EMPRESA FUNDADA 1920

ESPECIALISTA EN PLANXA I PINTURA DE TOTES LES MARQUES
SERVEI DE MECÀNICA DE TOTES LES MARQUES
VENDA DE VEHICLES NOUS I D'OCASIÓ

Mecànica
Planxa
Pintura
Nous
Ocasió

Closa d'en Llop, 104 · 17130 L'Escala · Tel. 972 77 05 91 · Fax 972 77 42

Port de Rei - Illa Mateua

Restaurant / Bar / Terrassa

Illa Mateua, Punta Montgó

Tel.972 77 49 31 · L'Escala

GO KARTING
L'ESCALA - L'ESTARIT

Pravimar SL • Genimar SL
Apartat de correus 235 - 17130 L'Escala
Tel. 972 77 42 78 - Mòb. 606 38 08 42
Fax. 972 77 47 31
genikart@genikart.com
genimar.escala@gmail.com

mel
Braseria Pizzeria
Camí Ample N. 60/62
17130 L'Escala (Girona)
Tel. 972 77 38 05 - Fax. 972 77 41 19

www.migmelo.com

Prisco Electrònica S.L.

- Sistemes de vigilància
- Instal·lacions I.C.T.
- Xarxes de veu i dades
- Televisió per cable
- Fibra Òptica
- Sonorització
- Càmeres de seguretat
- Servei tècnic

Prisco Electrònica SL Telecomunicacions

Avda. Girona 56 l'Escala
Tel-972771859 Fax-972776655
www.priscoelectronica.com

RONDA dibuixada

MIQUEL MORRAL BARCELÓ

Quan un dia, a la caiguda de la tarda, la Mila, en la placeta de l'ermita, agafava la cabellera de dona per a donar-hi una espolsada, veié al pastor que, amb En Baldiret i la ramada, davallaven de la muntanya de dret cap a l'ermita. *

Gaietà...
Baldiret...
bona tarda!

- Sabríeu pas, pot éssere, ermitana, com se'n digui d'això que teniu als dits?

- No...que potser ho sabeu, vós?

- Tothom ho sap, per ací... és una bella histori, a fe...

- Ah, sí...Conteu-me-la, pastor, si us plau!

una rondaia!

Heu de sebre que, per anys, hi havia una noble dama que tenia una cabeiera tan rebonica que per ella el poble va posar-li el motiu de "Sol de Murons"

...hauríeu dit que eri feta com d'escardais d'espíi

A setze anys havíi tingut tants Casadors com estrelletes hi ha en el cel...de totes menes i consuetuds, penseu pas...mes ella desnonavi a tots, l'un darrera l'altre...perquè tenia donada l'amor a un cosinet que també se l'estimavi, i li havia promès éssere d'ell i de ningú més.

Şinó que el cosinet eri pobric com una rata de llenyer i els pares de la dama volien pas...

En vistes d'això, el cosinet, ell que sí, que se'n va a les Amèriques a fere fortuna

I tornà el promès,
pastor?

Ho vuiu ben creure, ermitana ! , sinó que per a fere
el seu sarronet va pas havere de menester mancos d'una
vintena d'anys...

Tornà, i ja es parlavi del dia del casori,
com vet aquí que el dimoni sobtà al promès
amb una pesta tan maligna que el posava
a les tres pedretes i que, fora d'un miracle,
tenia terra segura.

Mes ella hi estavi
pas en morir
fadrina després
d'haver gruat
tant el maridatge...

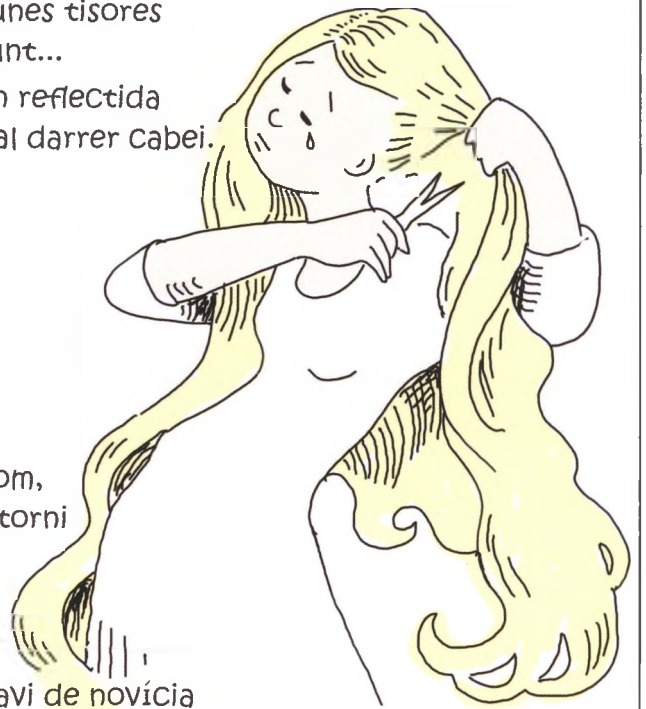
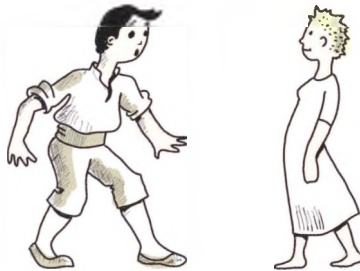
Sant Ponç, si salveu el meu amor
jo us donaré la millor cosa
que tingui!

I , de fet, tot s'arranjà, mercès a l'endemig de Sant Ponç;
ja que d'aquella hora en avai, el cosí anà per bé,
tornant de mor a vida.

...I un dia al matí, sens dire mot a ànima viventa, pren unes tisoires
i camina que caminaràs se'n pugi muntanya amunt...

...i ella que se reflecteixi ben reflectida
i traC...traC...traC... se llevi fins al darrer cabei.

...Con el cosí se la va vore
davant dels uis...
amb poc més que torni
a caure en la
malaltia.

I un dia, a la impensada de tothom,
ell que fugí de Murons i se n'entorni
cap a les Amèriques,
i d'allà estant envià una
lletra a la cosina i...

La dama al mes just entravi de novícia
al convent de Santa Clara.

D'aleshores ençà s'és estada la seva cabeiera
penjada a la paret, sense que arna ni cap malura
li hagin fet mai res...

"...Aquella història eternidora tocà el cor de la Mila, que l'endemà
es passà fins a migdia al bat del sol ensabonant, esbandint i balejant,
una vegada darrera l'altra, la inmensa tofa, que

onejava lentament
dins la bujola plena d'aigua,
com una gran mata
d'anguiles filiforms..."

Per tots els homes del món no hauria
donat jo semblant riquesa!

Història d'una foto

L'HOMENATGE POPULAR A CATERINA ALBERT I PARADÍS

Aquesta foto de família correspon a l'homenatge popular que l'Ajuntament de l'Escala va retre a Caterina Albert i Paradís el mes de juliol de 1930 en motiu de les noces de plata de la publicació de *Solitud*. Va ser obsequiada amb una ploma bellament dissenyada. Tanmateix, la plaça coneguda com Sòl d'en Saguer fou batejada amb el nom de Víctor Català. Dos anys més tard la plaça seria urbanitzada. Foto: Joan Clos i Comas. Col·lecció família Clos.

1.- Sra. Guillot	14.- Maria Sala Balaguer
2.- Sra Granells	15.- Fèlix Ballesta Girona
3.- Lola Broggi	16.- Joan Solés
4.- Caterina Albert	17.- Maria Condom
5.- Amèlia Albert	18.- Pere Sala Balaguer
6.- Maria Dolors Albert Rivas	19.- Germana de Magdalena Dubé
7.- Mercè Rivas Bardera	20.- Magdalena Dubé
8.- Antònia Bartomeu Baró	21.- Sra. Carme (mestra)
9.- Rosa Guillot	22.- Pepita Font
10.- Francesca Callol Serrats	23.- Lola Vicens
11.- Lluís Tasis Parnau	24.- Peralta (vivia a la casa de l'antic Ilauner Feixas)
12.- Joan Ballesta Molinas "Calafat"	25.- Marina Murillo
13.- Maria Guillot	

Rafel Bruguera Batalla

el Pelly...
Cafeteria

C/ del Port, 38
17130 L'Escala
872 20 16 94

TABACS JOSEP M^a
EXPENDIDURIA N° 3

C/ DEL PORT, 47
17130- L'ESCALA
Telèfon: 972-771716

CAVA DE CIGARS
BOTIGA DEL FUMADOR

e-mail: carne@infoblitz.com

Sastreria
Vilabrú

Des de 1892

C/ Port, 30
Tel. 972 77 02 21
17130 L'ESCALA (Girona)

TAXI L'ESCALA
vicenç lavado

+34 630 672 184
taxivicens@hotmail.com
www.taxiescalagirona.com

MÚTUES - PARTICULARS - TRANSFERS

- Pa i brioixeria -
- Pa de Viladamat -
- Patisseria i postres -
- Productes **sense gluten** -
- Entrepans -
- Cafès, tes, xocolates -
- Refrescs, suc -
- cervesa, vi, cava, sangria -
- Vermut -
- xips, olives, escopinyes, anxoves -

Fleca
Framuntana
Cafeteria

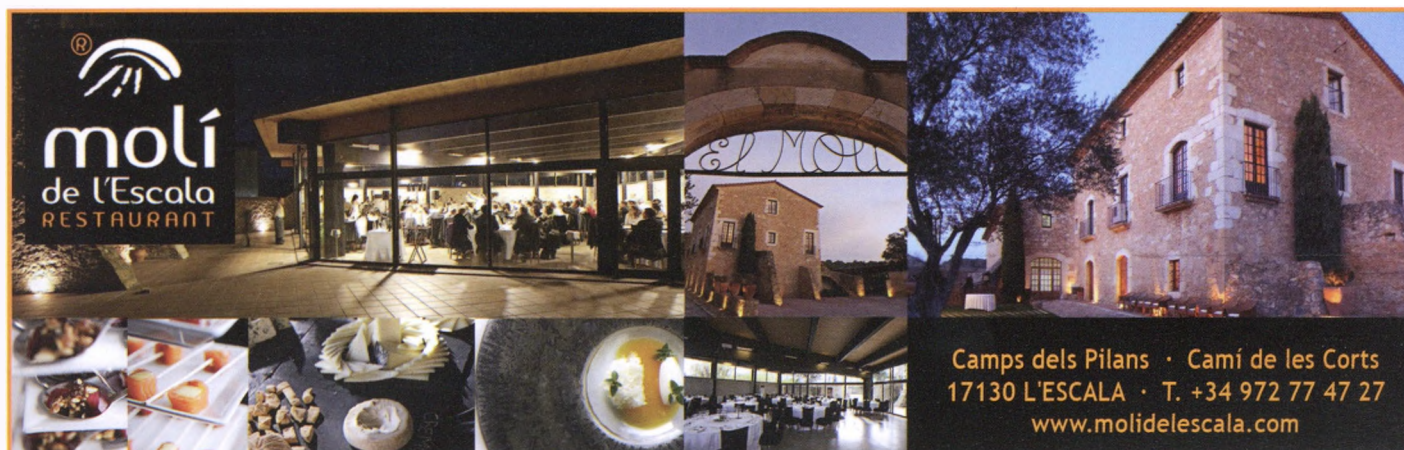
Tel. 972 77 04 79

Ps. del Mar, 19 17130 l'Escala

segueix-nos a:

 www.facebook.com/flecatramuntana
 flecatramuntana

molí de l'Escala
RESTAURANT

Camps dels Pilans · Camí de les Corts
17130 L'ESCALA · T. +34 972 77 47 27
www.molidelescala.com

CARME ISERN I GALCERAN (1897-1987)

UNA PEDAGOGA EMPORDANESA DE TALLA INTERNACIONAL A FAVOR DELS DESVALGUTS

Dues imatges de Carme Isern i Galceran. Foto: autor desconegut

INTRODUCCIÓ¹

Al nostre país el magisteri sempre ha estat una feina amb majoria de dones. En canvi les publicacions sobre història de l'educació i de l'escola sempre han predominat les biografies de mestres per sobre les de les mestresses. Amb aquest article volem donar a conèixer la biografia i la categoria professional i humana d'una empordanesa relacionada amb l'Escala. Carme Isern i Galceran era la germana del doctor Jesús Isern que va ser metge de l'Escala durant una bona colla d'anys; des de la seva arribada a la vila durant la República fins a la seva mort el 4 de juliol del 1987 a l'edat de 90 anys. A la vila encara hi viuen parents d'ells².

Carme Isern va ser una de les primeres figures de l'Estat espanyol a reivindicar i treballar a favor de la infància marginada; marginada en el sentit més ample de la paraula. Farà aportacions a nivells nacional i internacional des de bon començament, una vegada acabats els estudis a la "Escuela Superior del Magisterio" al 1918, a Madrid. I ja no pararà. Tota la seva vida professional estarà dedicada de manera gairebé obsessiva a promoure l'educació i l'atenció de les persones que es trobaven en situacions marginals. Ho farà durant els anys de la dictadura de Primo de Rivera, durant la República i durant el franquisme; i ho farà no solament a nivell de l'Estat espanyol sinó, també, a nivell europeu. La seva actuació, no gaire coneguda, mereix figurar en els manuals d'història de l'educació social de casa nostra.

A l'Arxiu de la Universitat de Girona es guarden documents i fotografies que la família de la biografiada va donar perquè Isern va ser professora de l'Escola Normal gironina. Aquesta documentació i les entrevistes fetes a la seva neboda Josefina Sala ens han permès d'escriure el text que teniu a les mans. El nostre agraïment a la Josefina, esposa de Carmel Isern, per la disponibilitat a l'hora de realitzar les entrevistes i proporcionar-nos material de gran ajuda per a la recerca de la vida tant complexa i interessant de la desconeguda Carme Isern.

1. L'origen d'aquest article és el treball que M. Irene Garcia Bretón i Sandra Pereo Escrig varen presentar el passat curs 2014-2015 a l'assignatura d'Història de l'Educació en els estudis de Pedagogia, de la Universitat de Girona. Animats pel seu professor Maximilià Fuentes i amb la col·laboració de l'escalenc Salomó Marquès, l'oferim als lectors degudament ampliat.

Sobre Carme Isern l'any 2000, la mestra Cristina Bota va escriure l'article "Carme Isern Galceran. Tota una vida abocada a la millora dels drets de la infància i de la dona" publicat a HERAS, Pilar; VILANOU, Conrad, *Pedagogia del segle XX en femení*, Barcelona, Universitat de Barcelona, 2000, p. 109-118.

2. Annex1: Arbre genealògic de la família Isern.

Carmel Isern, Petronila Galceran, Jesús Isern i Carme Isern de petits. Foto: autor desconegut. Arxiu Josefina Sala (AJS).

Escuela Nacional. Garrigàs 15 Enero 1915.

Petronila a l'escola Nacional de Garrigàs, el 15 de gener de 1915. AJS. Foto: autor desconegut.

VIDA I OBRA

Carme Isern i Galceran va néixer el 3 d'octubre de 1897 a l'Armentera (Alt Empordà) en una família de mestres. El pare Carmel Isern Falguerás i la mare Petronila Galceran Guillantó, compartien la vocació de mestres. Carmel treballava a l'escola de Garrigàs mentre que la mare va exercir a Bordils, Garrigàs i Ogassa. El seu pare va morir el 1903, poc temps després que la seva dona obtingués la plaça de mestra a Garrigàs (Alt Empordà). La seva filla tenia 6 anys. Tot i la mort de Carmel Isern, la mestra Galceran no es va desanimar i, encara amb més força, va lluitar per oferir una cultura i una educació superior als seus dos fills, Jesús i Carme. Així Carme, sent només una nena, va ser enviada a l'internat francès de "Religiosas de la Santa Inmaculada Concepció", situat prop de la frontera, a la població de Beziers (França). Allà va aprendre francès, castellà i català, parlant ambdues llengües i coneixent la seva literatura a la perfecció. Li agradava tocar el piano i les obres clàssiques; de fet se li donava tant bé que les religioses la van animar a que s'hi dedicués, però ella tenia al cap la idea ben ferma de seguir els passos dels seus pares i, per tant, dedicar-se als estudis de magisteri.

Va estudiar el batxillerat a l'Institut General i Tècnic de Figueres, des de l'any 1909 fins l'11 de juny del 1913, quan finalment va obtenir el títol de batxillerat el 21 d'abril de 1914 amb una qualificació mitjana d'excel·lent. Seguidament va estudiar a l'Escola Normal de Girona els anys 1914 i 1915. Va coincidir amb l'aplicació d'un nou pla d'estudis promulgat el 1914. Aquest Pla suprimia la diferenciació existent entre Mestre d'Escola Elemental i Mestre d'Escola Superior, i establia una sola titulació; la de "Mestre de Primera Ensenyança". Era un pla millor que els anteriors, molt més professionalitzat. De totes maneres els estudis de magisteri encara no tenien la categoria universitària com demanaven els mestres més renovadors. Amb els títol de batxiller a Carme Isern només li faltava cursar les assignatures de Història de la Pedagogia, Religió, Música, Labores, Cal·ligrafia i les Pràctiques d'ensenyança per obtenir el títol de mestra.

El 1916, després d'obtenir el títol, va viatjar amb la seva mare a Madrid on un any abans s'havia obert la "Residencia de Señoritas" sota la direcció de María de Maeztu. María de Maeztu (Vitoria, 1881 - Mar de Plata, Argentina, 1948)

va ser una de les grans personalitats del camp pedagògic i cultural de l'època, activista especialment en l'educació de les noies. Pionera de la pedagogia moderna va crear a Madrid la Residencia de Señoritas per fomentar que les noies poguessin accedir als estudis superiors. En aquesta residència s'allotjarà Carme Isern per continuar els seus estudis. Isern, mitjançant unes dures i difícils oposicions i gràcies a la seva sòlida preparació, aconseguirà accedir a la Escuela Superior de Magisterio el 1918 fent els estudis de l'especialitat de Lletres, els acabarà el 1921. En aquest centre, d'un notable nivell pedagògic i sota la influència intel·lectual de la Institución Libre de Enseñanza, es formaven els futurs professors que anirien a ensenyar a les Escoles Normals provincials com, per exemple, els gironins Cassià Costal i Miquel Santaló.

Preocupada pels problemes de la infància va preparar la seva tesi de final de carrera sobre la "Delinqüència Infantil i els Tribunals de Menors". Sentia una gran passió pels temes de la infància desvalguda. En aquells temps no era habitual que una dona s'interessés per aquests tipus de temes, per això la seva decisió d'investigar sobre aquestes qüestions va causar un gran enrenou i oposició. Ella mateixa explica que va ser

Carme Isern a la "Escuela de Estudios Superiores", quan va sortir de Madrid. Foto: autor desconegut. AJS.

el filòsof i capellà Dr. Zaragüeta que quan la va veure plorar, li va preguntar quin era el motiu de la seva tristesa, ella li va explicar que no li permetien que es dedicués a l'estudi d'aquell tema que tant li apassionava, i finalment el Dr. Zaragüeta va intervenir i li van acceptar el tema per la seva tesi de final de carrera.

Es va dedicar de ple al tema, fins al punt que en acabar-la un dels seus mestres envià el seu treball a la Junta para Ampliación de Estudios (JAE), quan Isern ja era professora de la Normal Girona. Va ser auxiliar de pedagogia d'aquest centre, prenent possessió el 25 de maig del 1926, fins el curs 1928-1929. Ella mateix ho explica amb aquestes paraules: "[...]

ingresé en la Escuela de Estudios Superiores de Magisterio y como siempre me había atraído el problema de la protección de menores, mi tesis versó sobre la criminalidad infantil y los Tribunales para Niños. Mi trabajo llamó poderosamente la atención y la Junta de ampliación de Estudios me envió al extranjero, en muchos de cuyos países residí investigando los problemas sociales y culturales"³. A la Normal gironina va coincidir, entre d'altres, amb les professores Adelina Cortina i Elisa Úriz que el 1939 hagueren de marxar a l'exili.

3. *Diari Siluetas*, maig 1951. "La doctora Carmen Isern galardonada con la encomienda de Alfonso X el Sabio"

París, 13 juliol 1928. Foto: autor desconegut. AJS.

CAP A EUROPA A AMPLIAR CONEIXEMENT

Efectivament, valorant molt positivament la seva tesi, la JAE li va concedir una beca de sis mesos per anar a l'estranger a estudiar els problemes de la infància necessitada i la organització de les principals institucions de la infància. Així del març al setembre del 1925 va visitar institucions de França, Bèlgica i Suïssa. Aquesta política de la JAE era habitual, acostumava a enviar a l'alumnat que despuntava a visitar experiències escolars renovadores a diferents països d'Europa perquè, en tornar, es poguessin aplicar aquestes experiències a les escoles de casa nostra.

En aquests països va ser acollida amb gran entusiasme per molts experts en la matèria, alguns d'ells varen ser: el jutge de menors de París, la comtessa Carton de Wiart, el pedagog i conegut professor Decroly de Bèlgica, etc. El treball en aquells països va ser de tal magnitud que les autoritats espanyoles varen decidir enviar-la com a delegada oficial d'Espanya al Congrés Internacional de Protecció a la Infància, que es celebrava en el Ducat de Luxemburg. Era la primera vegada que Espanya enviava una delegada, allà la seva participació va causar una gran impressió. Des de llavors va ser molt coneguda en els ambients pedagògics estrangers, fins al punt que va ser la única delegada oficial d'Espanya que va assistir durant sis anys consecutius a tots els congressos internacionals que es celebraven a nivell internacional pro-

infància. Alguns dels congressos als que va assistir van ser: Roma i Ginebra el 1926, Milà el 1927, París el 1928, Estocolm el 1929, entre d'altres. Era la primera vegada que Espanya enviava un delegat a aquests congressos. Carme Isern, doncs, va ser la pionera.

En el Congrés Internacional de Roma, el 1926, va desenvolupar la ponència: "Els tribunals de Menors en Espanya, en relació amb els nens moralment abandonats"; la seva exposició va ser valorada molt positivament. Torna a Madrid i participa en el Congrés Internacional sobre la Mare i el Nen, amb la ponència: "Previsió de l'abandonament infantil". El 1927 participa en el Congrés Internacional de Milà, la seva ponència tractarà sobre "L'organització dels orfes indigents en Espanya". La seva intervenció es va centrar en respondre aquestes dues qüestions: "Què ha fet Espanya a favor dels orfes indigents? Què és el que fa actualment?". Després d'una primera part, on fa una panoràmica històrica, dedica el nucli de la seva intervenció a exposar de manera crítica la situació actual a Espanya. Acaba fent dues propostes per millorar la situació dels orfes. Són propostes de caire renovador i que mostren el profit de les seves estades a països europeus. Per una part proposa crear "Escoles d'Assistència Social" per preparar personal capacitat per dirigir amb professionalitat i eficàcia les institucions tutelars de la infància i la joventut.

En segon lloc proposa transformar els hospicis i asils en "Cases de Família" on els infants trobin l'estimació d'una llar. De totes maneres no serà fins a l'època republicana que els governants espanyols i catalans treballaran en aquesta noves orientacions renovadores. Aprofita l'estada a Milà per estudiar l'obra social-benefica del nord d'Itàlia. El text del Congrés de Milà va ser editat el 1928 per la Tipografia de la casa de la Misericòrdia⁴.

Quan arriba a Espanya i com a resultat del seu treball a l'estranger el Ministeri de Governació espanyol, l'any 1927, la nomena Vocal del Consell Superior de protecció de menors, de Barcelona. Un any més tard, el 1928, el Govern la nomena Secretària general del Comitè Internacional, d'aquesta manera intervindrà activament en tots els Congressos a favor de les Mares i dels Nens, que es celebraven a Espanya. Aquest mateix any i per raó del càrrec assistirà al Congrés Internacional de París on va triomfar una vegada més. Les seves preocupacions a favor d'una bona educació la porten a fer una intensa campanya de premsa al diari La Nación de Madrid sobre "El cine y los niños". La visió que en té és ben negativa, en uns anys en que altres mestres estan afavorint l'entrada del cinema a l'escola valorant-lo positivament com una nova eina educadora. Anys més tard, ja durant el primer franquisme lamentarà que el cinema afavoreixi que hi hagi "legión de jóvenes delincuentes instigados por el cine al robo y a la vida de crápula, y legión de muchachas descarriadas, camino de la prostitución gracias a las cosas vistas, que han exacerbado sus pasiones en edad que ni la inteligencia ni la reflexión han sabido domarlas".

Les seves sortides a l'estranger no la priven de treballar per millorar la situació dels infants marginats a casa nostra i de fer conferències per diferents poblacions per anar sensibilitzant les autoritats i la ciutadania sobre aquestes qüestions que Isern considerava de primer ordre. Només un exemple, el 12 de gener de 1928 la Diputació provincial de Girona organitza a la biblioteca popular de Figueres la conferència de Carme Isern sobre "Las nuevas orientaciones femeninas en la vida social". L'èxit és tant gran que la mateixa Diputació decideix publicar el text de la conferència. L'opuscle de 31 pàgines és enriquit amb fotografies dels seus viatges a l'estranger, fet que permet de conèixer amb detall algunes de les personalitats i de les institucions que va visitar en les sortides europees. Hi ha fotografies visitant la Presó-escola de Merxplax, a Bèlgica, acompanyada de catedràtics de la Universitat de Brussel·les; la colònia de Knoche "Oeuvre Nationale de l'Enfance", a Bèlgica; reunida amb un grup d'alumnes del Pestalozziheim Neuhof, a Suïssa; la casa de convalescència de l'"Opera Nazionale per l'Assicurazioni Sociali", a Itàlia; l'asil de Uccles, per a mares solteres, a Bèlgica; l'Institut mèdico-pedagògic de Rixeusart, a Bèlgica, etc⁵.

L'11 de gener de 1930 es casarà a la catedral de Barcelona amb l'enginyer holandès Stephanus Johannes von Huguenin, Joan per la família⁶. Es van conèixer a Holanda, en un dels

4. Era la impremta de l'Hospici de Girona que imprimia els documents i textos oficials de la Diputació i d'altres entitats.

5. ISERN Y GALCERAN, Carmen, *Las nuevas orientaciones femeninas en la vida social*, Gerona, Tipografía de la Casa de Misericordia, 1928.

6. De la seva vida de parella poca cosa en sabem, sobretot quan ella torna al país. No hi hem trobat cap referència escrita o gràfica en els fons documentals lliurat a l'Arxiu de la Universitat de Girona. Al certificat d'exèquies de Carme Isern, de la parròquia de l'Escala, consta que és vídua de Joan Huguenin (sic).

congressos on Carme va participar. El marit era de bona família, i alhora tenia una bona posició econòmica per la seva feina, el destinaven a diferents llocs amb càrrecs importants, un dels quals va ser Cap Tècnic a la població de Tjepu⁷, a la illa de Java, on era enginyer expert en petrolis. Al 1932 Isern demanarà una excedència de la feina per anar a viure amb el seu marit a la illa de Java. Hi viuran uns tres anys aproximadament. Es va dedicar a conèixer els països orientals, tal com expressa ella mateixa en una revista⁸ "Cuando tras duros esfuerzos, pude hablar el holandés y el malayo me dediqué a recorrer la Isla maravillosa, sus ciudades, sus montañas y lagos, sus lugares de reposo en la ladera paradisíaca de los volcanes..., y a estudiar su civilización milenaria, sus costumbres, sus inagotables riquezas, sus obras de arte y hasta la situación social y cultural de la mujer javanesa"⁹. Es va involucrar tant que fins hi tot va crear una escola a la illa de Java.

7. En aquell temps, la ciutat de Tjepu era centre petroler.

8. Títol article: *Mis recuerdos de la Isla de Java, el paraíso de los trópicos*.

9. ISERN GALCERÁN, Dra. Carmen. *Mis recuerdos de la Isla de Java, el Paraíso de los Trópicos*. Revista trimestral del Centro de Cultura femenina de San Sebastián. San Sebastián, Mayo-Julio 1958.

ENLACE

El sábado, 11 del corriente, se unieron en la ciudad Condal, con los indisolubles lazos del matrimonio, nuestra querida colaboradora y notable publicista, Srta. Carmen Isern, Inspectora de primera Enseñanza de la provincia de Barcelona, y el señor don Juan Huguenin.

La ceremonia religiosa tuvo lugar en la Cripta de la Santa Iglesia Catedral, ante una distinguida concurrencia, festejándose más tarde el acontecimiento en el domicilio de la novia en el Hotel Colón.

Reciban los nuevos esposos nuestros mejores deseos para su ventura.

Carme Isern i el seu marit Joan von Huguenin. Al costat la nota de l'enllaç matrimonial en un diari de l'època (es desconeix quin) en l'apartat "Mujeres españolas". Foto: autor desconegut. AJS.

Carme Isern i el seu marit poc després d'haver-se casat. Foto: autor desconegut. AJS.

Foto d'on treballava Joan von Huguenin a la població de Tjepu, on era enginyer expert en petrolis. Foto: autor desconegut. AJS.

Carme Isern i el seu marit en una de les nombroses excursions que feien per la Illa de Java, acompanyats de dos amics. Foto: autor desconegut. AJS.

LA REPÚBLICA EN PAU

Mentrestant a Espanya la situació política canvia. El 30 de gener de 1931 el general Miguel Primo de Rivera que exercia dictatorialment el poder des del setembre de 1923, abandona el poder. El 14 d'abril de 1931 es proclama la República. Una República que, des del punt de vista polític, a Catalunya podem dividir en dues etapes. La de pau (abril 1931 – juliol 1936) i la de guerra (juliol 1936 – febrer 1939). En l'etapa de pau, encara podem distingir el bienni progressista-reformista (1931-1933) i el bienni negre (1933-1936).

Sovint la República ha estat anomenada la “República dels mestres” per ressaltar la voluntat política dels governants –els del govern central i els de la Generalitat– d'invertir en educació; de transformar i millorar el país fent-lo més modern, més just socialment, etc. invertint en professorat i material en escoles i educació. Un fet significatiu d'aquest canvi d'orientació, d'aquesta voluntat transformadora el tenim en el fet que el primer ministre d'Instrucció Pública va ser el mestre Marcel·lí Domingo.

Quan torna a Espanya, encara en els anys republicans en pau, Isern reprendrà el seu treball, degut a que va ser reclamada per assistir com a representant d'Espanya a diferents congressos internacionals. Va estar durant dos anys a Bilbao, guanya el primer lloc en les oposicions a places d'Inspecció de Primer Ensenyament a Madrid i Barcelona i és destinada a Barcelona el 1935. Aquest mateix any és nomenada Secretària en els Congressos Internacionals de la Infància i del Servei Social a Espanya, amb motiu de la seva Exposició Internacional, tot i que hi havien altres persones representant a Espanya en els Congressos, el Comitè organitzador va voler que ella assistís als actes oficials, al costat dels delegats estrangers. Durant aquell temps no només assistia a congressos de rang internacional sinó que també va ser molt activa publicant articles i donant conferències de caràcter cultural i social.

Durant els anys republicans a Barcelona i arreu del país s'estaven potenciant moltes institucions de tipus social per reforçar la feina que es feia a les escoles, per exemple, colònies de vacances, biblioteques infantils, cantines, etc. Degut a això, aquell mateix any 1935 demana a la JAE una beca per tal de visitar aquests tipus d'institucions a l'estranger. La JAE li concedeix una ajuda per estar tres mesos viatjant per Bèlgica, Holanda i Anglaterra estudiant les obres socials i postescolars d'aquests països.

LA REPÚBLICA EN GUERRA, 1936

Amb l'aixecament militar contra el govern de la República el juliol del 1936 i amb la derrota –a Catalunya i altres zones d'Espanya– dels sollevats s'inicia una etapa revolucionària que portarà a la Guerra Civil que és la tragèdia més gran que pot patir un poble. L'any 1936 segons un document de l'època “*Al producirse el Gran Movimiento Nacional, fue echada de su cargo obtenido por oposición, por Decreto, inserto en la Gaceta Roja del 13 de setiembre de 1936, por fascista y por haber contribuido a la sublevación, contra el régimen republicano. Además se la avisó de figurar en una lista negra. Tras múltiples y peligrosas tentativas para huir, pudo lograr pasarse al lado Nacional. Estuvo un año en el Norte de Europa, encargada por la Jefatura de prensa y Propaganda, del Cuartel General del Generalísimo, de hacer la información, de lo que se hacía en Holanda, con respeto a nuestro movimiento. También estuvo en Londres y en Berlín, para visitar las nuevas instituciones femeninas y el Movimiento de Juventudes, de Alemania.*”¹⁰ Un altre dels documents proporcionats per Josefina Sala, neboda política d'Isern, ens mostra un altre perspectiva similar: “*Durante la guerra de liberación española, fue echada de todos sus cargos por el Gobierno Rojo, pasándose al lado Nacional, dónde ejerció su cargo de Inspectora de Enseñanza Primaria en San Sebastián, hasta que se liberó Barcelona. (...)*”¹¹. Al llarg de tota la documentació consultada i de lectura dels seus currículums escrits en diferents anys del règim franquista, no hem trobat cap més referència sobre aquest tema i d'aquesta manera taxativa.

A l'Escala, mentrestant el seu germà, el doctor Jesús M. Isern és protegit i salvat pel mestre i polític escalenc Martí Rouret, que en aquells moments era conseller de Sanitat del primer govern de guerra de la Generalitat. Assabentat per la seva mare que la vida del doctor corria perill a causa de l'actuació dels comitès antifeixistes de poblacions veïnes i per tal de salvar-lo Rouret el va fer detenir pels mossos d'esquadra i se l'emporta al sanatori que hi havia a Mollet del Vallès sota les ordres del doctor Triffon. Allà s'hi va estar treballant durant tot el temps de guerra¹². La mare Petronila va morir aquell mateix any a Bordils.

10. HERAS. Pilar; VILANOÛ, Conrad: *Pedagogia del segle XX en femení*. Article de Cristina Bota: Carme Isern Galcerán. “Tota una vida abocada a la millora dels drets de la infància abandonada i de la dona”. Nadal 2000. Edicions Universitat de Barcelona. Pàg. 116

11. Document de l'època proporcionat per Josefina Sala “ El problema de no-freqüentación escolar en España”.

12. MARQUÈS, Salomó, *Martí Rouret. Mestre, republicà i català*. L'Escala, Ajuntament de l'Escala, 2001, p. 46.

Isern marxa per Europa i torna a reprendre les seves relacions amb l'estranger. Va estar vinculada amb els països nord-centrals d'Europa: Alemanya, Holanda, Bèlgica, Dinamarca i Anglaterra. A Londres va estar investigant i conversant amb les altes autoritats del que es feia en el camp cultural i femení. També la trobem a Brussel·les, prenent part en els Congressos Internacionals d'Assistència Social i presidint la taula del Congrés Internacional dels Serveis Socials... Va estar en moltes altres capitals importants dels països que hem comentat anteriorment.

Ella mateixa ho explicarà, uns anys més tard, el 1950, en una entrevista radiofònica que li faran a Radio Nacional de España a Barcelona. Quan l'entrevistador li recorda que sempre ha merescut elogis per les seves activitats i per representar dignament "nuestra Patria" i li demana si recorda alguns moments especials, Isern li respon: *"Son tantos, estos imborrables recuerdos, que quizá me será casi imposible determinarlos. Por ejemplo: El Primer Congreso Internacional que asistí, representando oficialmente a España, fue el de Protección de la Infancia, celebrado en el Ducado de Luxemburgo. Yo me encontraba entonces en París, ampliando estudios cuando se me dio la orden de ir a este Congreso. Nunca España, hasta entonces había mandado una Delegación a estos Congresos y al ver la sensación que mi presencia producía y las palabras tan halagadoras que me dirigía el Jefe de dicho estado, en la clausura del mismo, después que había tomado parte activísima en todas sus sesiones, me sentí verdaderamente impresionada. Por no citar más, en 1935, en los Congresos Sociales Internacionales, celebrados en Bruselas con motivo de su Exposición Internacional, a los que asistí de una manera particular, sin Delegación Oficial ninguna, grande fué mi emoción, al ver que su Presidente, Mr. Buex, Ministro de Estado, se dirigía a toda la gran concurrencia para decirles que veía entre el público, a una Dama Española, Carmen Isern a la que rogaba fuese a sentarse en la Presidencia, como merecía, y luego más tarde cuando el Gobierno Belga, con la llorada Reina Astrid, ofreció un banquete de honor a todos los Delegados de los Gobiernos extranjeros, a pesar de mis protestas y de saber que no llevaba la representación oficial del Gobierno de España, que ostentaban otras personalidades, tuve que ser yo, la que asistiese ocupando el lugar que le correspondía a España".*

A L'ESPANYA FRANQUISTA

Acabada la guerra amb la victòria dels rebels se li restitueix el càrrec nomenant-la inspectora de primera ensenyança a Barcelona. L'any 1938 torna a Espanya i la nomenen inspectora a San Sebastià. S'instal·la al carrer Casanoves, a Barcelona, el seu marit l'anava a veure ocasionalment però degut a les feines de cadascun, tenien una relació a distància. Durant aquests anys es va fer militant de la FET i de la JONS¹³, també va ser assessora d'unitats escolars del *Frente de Juventudes* i Consejera del SEM. Per ordre de la delegada nacional de la FET i de les JONS va organitzar i va posar en marxa l'Institut de Cultura per a la Dona de Barcelona.

En relació als seus estudis, el 1940, amb 45 anys, es va llicenciar en Dret en la Universitat de Barcelona, i el 1947 obté el títol de Doctora en Dret per la Universitat de Madrid, amb excel·lents qualificacions. El Ministeri del Govern li publica la seva tesi doctoral sobre "La Missió de la dona en la vida del treball, en el seu aspecte social i jurídic"¹⁴. Al mateix temps participa en congressos i fomenta les relacions internacionals, en una situació política ben diferent de la de la dècada anterior. L'abril del 1948 participa en l'homenatge al professor G. Caronia, catedràtic de pediatria de la universitat de Roma que havia conegut el 1925 a Madrid, en el Congrés Internacional de la maternitat i la Infància. L'aportació a l'homenatge porta per títol "Los problemas de la infancia en el momento actual: su doble carácter nacional e internacional".

Va rebre la "Encomienda de la Cruz de Alfonso X el Sabio" l'any 1950, guardó que es donava amb la finalitat de premiar els mèrits concrets en els camps de l'educació, la ciència, la cultura, la docència i la investigació.

13. *Falange Española Tradicionalista y de las Juntas de Ofensiva Nacional Sindicalista* (FET y de las JONS) era el nom del partit únic de la dictadura franquista creat el 19 d'abril de 1937, a iniciativa de la prefectura del denominat Estat Nacional, per fusió dels diferents partits i moviments que donaven suport la revolta militar.

14. Isern y Galceran, Carmen (1948). Tesis doctoral de derecho "La mujer en la vida del trabajo: su misión social, su aspecto jurídico". Publicaciones "Al Servicio de España y del niño español". Ministerio de la Gobernación. Dirección General de Sanidad - Sección de puericultura, maternología e higiene escolar.

Salutació de Carme Isern a Francisco Franco.
Foto: autor desconegut. AJS.

Carme Isern el dia que va rebre la encomienda.
Foto: autor desconegut. AJS.

Durant els anys cinquanta participa en nombrosos congressos. En el Primer Congrés Iberoamericà d'Educació (Madrid); en el Congrés Internacional de la Pedagogia de Santander en honor de Sant Josep de Calasanç, patró del magisteri espanyol, amb el tema "La maestra en la vida social moderna". En aquells anys és inspectora d'Ensenyament Primari a Barcelona. La seva exposició està dedicada a parlar de la realitat escolar que coneix prou bé per raó de la seva feina. Parla de les escoles privades elitistes, de l'escola religiosa, etc. Fa una radiografia de l'escola en les primeres dècades de la dictadura franquista, quan el govern havia renunciat a una escola gratuïta, de qualitat i per a tothom. Lamenta la situació de desescolarització i desempara en la que es troben forces infants. Diu a les mestres, tot reconeixent que "*Falta de trabajo digno, falta de viviendas higiénicas, falta de todo*", "*Felices nos podríamos sentir si tales familias, que en las grandes urbes se encuentran por centenares, nos mandases sus hijos para educarlos. Pero no ocurre siempre así y la mayoría de las veces o no van nunca a la escuela o, si van, van tan poco tiempo y hacen tantas faltas, que su formación queda completamente troncada y deficiente. Faltan más escuelas para los niños pobres y faltan los medios para que estos niños puedan asistir con dignidad a las mismas*". Les recomanacions finals que fa a les mestres per modificar aquesta lamentable situació estan de ple en consonància amb el clima polític de nacionalcatolicisme que viu el país. Acaba amb aquestes paraules: "*Que estas palabras nos sirvan de guía para nuestra labor social y de colofón para este nuestro pequeño trabajo. Porque sabemos que "velando y orando" llegaremos al fin de nuestra misión terrena y seremos dignas del Santo bajo cuya protección aquí nos hemos reunido todas para celebrar este notable Congreso Internacional de Pedagogía*". El text serà publicat posteriorment.

Participarà en altres congressos: el Congrés Internacional de la Infància a Brussel·les, amb el tema "Los padres ante la Educación de los Hijos"; en el Primer Congrés Internacional Femení a Copenhague amb una comunicació sobre "*La mujer española actual, en el campo cultural, social y jurídico*". Anirà a Itàlia enviada pel Servicio Español de Magisterio (SEM) en viatge d'estudis. L'any 1955 l'editorial "Publicacions mèdiques F. Gallardo" li va publicar el llibre Sentido social del juego en la infancia. L'any 1957 va ser nomenada vocal femenina de la Junta pel president del Consell Superior de Protecció de menors¹⁵.

No para. Són anys intensos de treball i de presència internacional en representació d'Espanya. Sovint hi va enviada per les autoritats espanyoles; en d'altres casos hi va convidada pels Comitès organitzadors dels congressos com, per exemple, el 1958 quan la conviden a formar part del Congrés Mundial de la Infància que es celebrarà a Brussel·les amb motiu de celebrar l'Exposició Internacional. La seva ponència versarà sobre "*Los padres ante la educación de los hijos*". Conferència que va ser publicada posteriorment. I l'any següent, 1959, el govern italià la convida a visitar les principals institucions de la Opera Nazionale per la Maternità e la Infanzia. S'hi va estar els dos mesos d'estiu.

15. HERAS. Pilar; VILANOU. Conrad: Pedagogia del segle XX en femení. Article de Cristina Bota: Carme Isern Galcerán. "Tota una vida abocada a la millora dels drets de la infància abandonada i de la dona". Nadal 2000. Edicions Universitat de Barcelona, pàg. 117.

EMISSIONS RADIOFÒNIQUES

A més del seu treball com Inspectora Provincial de Primer Ensenyament de Barcelona, i la seva constant participació en congressos nacionals i internacionals, etc. hem de destacar la seva participació a Radio Barcelona en emissions pedagògiques. Durant la dècada dels cinquanta parlava de qüestions relacionades amb l'educació, en el sentit més ampli de la paraula, a través de les ones. L'emissió radiofònica es titulava genèricament "Actividades femeninas" i tractava de temes tant variats com: "El hogar y la fábrica (historia vivida)", "Amparo maternal", "Una visita a "Villa Alba", "Camitasblancas", "La lucha contra la mortalidad infantil", "Oficios para la mujer", "Un "Instituto de Cultura" para la mujer", "Los Colegios Mayores Universitarios Femeninos", "La lucha contra la Mortalidad Infantil", "Las Escuela de Puericultura", "Una Escuela de Enfermeras: Santa Madrona", "La mujer y el amor a los animales", "El Instituto de Pedagogía Terapéutica", "Una Casa de Familia de la Junta para la Protección de Menores", "La Escuela Social Femenina Católica", "Como se educan los niños sordomudos", etc.

Per altra part, va ser cap d'estudis de Psicologia Infantil a l'Escola de Puericultura i professora de dret de la Secció Femenina de l'Escola del Treball de la Diputació de Barcelona. També treballava com assessora-tècnica en "La lluita contra la mortalitat infantil", i alhora era vocal de "La junta provincial de protecció de menors". Isern va continuar

treballant a favor per la infància desafavorida i encara li va quedar temps per escriure obres com "Una obra social de fabrica", així com per pronunciar multitud de xerrades per Ràdio Barcelona sobre els seus viatges, l'art i el folklore. Mentre va ser inspectora, va escriure articles, donar conferències, es preocupà al màxim pel sector marginal, que és on es va centrar més, i degut que Espanya estava patint els anys de postguerra, donem per segur que devia tenir molt de treball en aquest àmbit.

També tenim constància de la seva participació a la I Conferència Internacional sobre "La salut i la psicologia del nen", que es va realitzar a París el 1956. Ho podem comprovar gràcies a la revista *Cumbre*¹⁶ de la següent manera: "[...] la doctora en derecho e inspectora de Primera Enseñanza de Barcelona Doña Carmen Isern y Galcerán, con su prestigio personal y pedagógico ha determinado que recientemente asistirá como delegada oficial de España a la I Conferencia Internacional sobre la salud y la pedagogía del libro, celebrada durante el pasado mes de febrero en París". La conferència va ser organitzada per dues entitats molt importants en la matèria, la UNESCO (*Organización de las Naciones Unidas para la Educación, la Ciencia i la Cultura*) i la CIE (*Centro Internacional de la Infancia*).

16. Cumbre (1956). Article de Carme Isern "La primera conferencia internacional sobre la salud y la psicología del niño". *Revista tècnica professional d'ensenyament, pedagogia, legislació i literatura*, pàg. 27.

L'any següent, 1957, va tenir cura d'editar un volum de 75 pàgines amb les intervencions més importants d'aquest Congrés en el que hi participaren 26 professors, directors d'institucions i personal docent qualificat que tenia un profund coneixement dels problemes educatius. Procedien de 20 països d'Europa i Amèrica; d'Espanya només hi va participar la Carme Isern¹⁷.

L'abril del 1960 participa a Copenhague a la Reunió Internacional de Dones, amb motiu de celebrar el Dia Universal de la Dona. Hi participen dones de més de 94 països; una vegada més és la única espanyola. Les ponències varen tractar els següents temes: a) Participació de la dona en la vida econòmica; b) Drets civils de la dona; c) Participació de la dona en la vida pública; d) Realitzacions socials que permetin a la dona conciliar les seves activitats fora de la llar amb les seves responsabilitats familiars; e) Instrucció i desenvolupament cultural de la dona; f) Feines de les associacions femenines i de totes les dones a favor de la pau i la concòrdia entre els pobles. El treball realitzat en cada una de les ponències acabava amb un seguit de conclusions i recomanacions, algunes de les quals lamentablement continuen essent d'actualitat després de més de 50 anys de la seva promulgació.

El 1965, als 68 anys d'edat, es va jubilar després d'una intensa vida professional a nivell espanyol i internacional. Ens consta que Isern es va acomiadar amb un esplèndid resum del seu pensament i del seu treball de molts anys i, també, amb un missatge pels mestres –dones i homes- d'avui dia, malauradament no hem tingut accés aquest document.

Després de la jubilació, Isern es va retirar a una residència situada a Barcelona. No conforme amb el tracte rebut en aquesta, va decidir retirar-se a un altre residència anomenada Salus Infirmorum, ubicada a Banyoles. El seu gran recorregut va acabar el 29 de març de 1983 als 85 anys d'edat en aquesta residència, tot i que la seva mort oficial va ser confirmada a l'Escala, juntament amb la seva família.

17. ISERN, Carmen, *La salud y la psicología escolar*, Madrid, Ministerio de la Gobernación, Dirección general de sanidad, Publicaciones "Al servicio de España y del niño español" editados por los servicios centrales de higiene infantil, mayo 1957.

La màquina d'escriure de Carme Isern, de la qual Josefina Sala ens va comentar que no se'n separava fos on fos. AJS.

Tot i que, la seva feina la tenia a Barcelona i va voltar mig món, es sentia empordanesa, així ho manifestava quan l'entrevistaren amb motiu del lliurament de la Encomienda de Alfonso X el Sabio, al 1950. *"Soy del Ampurdán – responde a nuestras preguntas con su agradable voz de timbre dulcísimo- así como toda mi familia, y en aquella hermosa comarca residen todavía numerosos familiares míos, entre otros un hermano médico, con los que paso temporadas cuando mi trabajo me permite unas cortas vacaciones. Precisamente hace poco tiempo, en Semana Santa, estuve allí y ayudé a hacer estos buñuelos, típico dulce ampurdanés, que disfruto en preparar cuando voy, así como otros platos de la región"*. La relació amb el seu germà Jesús era molt bona, Carme Isern anava a visitar-los per Pasqua i a l'estiu. Durant la resta de l'any Carme escrivia cartes quinzenalment, i la família de tant en tant l'anaven a veure a Barcelona, on vivia amb les monges de la plaça de la universitat.

LA FEINA I LA DONA SEGONS CARMÉ ISERN

A la tardor del 1955 en plena maduresa personal i professional és entrevistada a Radio Nacional de España, a Barcelona amb l'entrevistador José del Castillo¹⁸. Heus ací algunes de les respostes que ens permeten conèixer millor la personalitat d'aquesta dona massa desconeguda en el món de l'educació i en les terres de l'Empordà. A la pregunta de quan va sorgir la seva vocació per dedicar-se a treballar en benefici dels altres, respon: "Surgió, como por encanto, cuando de muy jovencita, leí en una Revista la gran labor que realizaban los Tribunales para niños en Norteamérica, y de su gran obra de Reforma y redención en pro de estos desgraciados niños, que se habían apartado del camino del bien y muchas veces, por causas ajenas a ellos. Con dicha lectura, me sentí muy conmovida y ya desde entonces he dedicado los mejores afanes de mi vida a estos pobres y desgraciados niños".

Sobre la dimensió de la feina que fa des dels diferents àmbits de treballs, manifesta: "No hay duda alguna que lo que más me atrae, es lo social en el sentido de la Hermandad Cristiana y de dignificación de la mujer y del niño, en especial, pero precisamente en todos estos cargos que V. se digna señalarme y para los que se me ha pedido mi colaboración, en todos, encuentro este ideal social¹⁹, que es el que llena mi corazón y me hace sentir feliz".

L'entrevistador li pregunta si s'ha sentit propagandista del feminisme. La resposta és clara: "Jamás en sentido de Feminismo hostil duro ni antisocial. Jamás en el sentido de lo que se llama sufragista, pero si defensora de los valores femeninos, ya que querría ver a la mujer, digna, serena y fuerte, ocupando como mujer, esposa y madre, y con la mayor dignidad, el lugar tan alto, que Dios y los hombres, la han colocado".

18. L'entrevista es fa dins del programa "Sincérese Usted" i es va retransmetre el 22 d'octubre a les 10 de la nit. Són dos folis i mig mecanografiats.

19. Subratllats en el text mecanografiat de l'època.

CLOENDA

Veient la biografia de Carme Isern podem destacar que va ser una mestra (tot i que no va treballar mai en una escola) que des de bon principi dels seus estudis es va preocupar per temes relacionats amb l'educació dels infants, de les dones, dels orfes, dels necessitats, etc. Des del seu treball com a inspectora a la Inspecció provincial de Primer Ensenyament de Barcelona; a partir de la seva activa participació en congressos nacionals i internacionals -ja durant els anys de Primo de Rivera i, especialment, durant el franquisme- no va parar de treballar a favor d'una educació millor. Ho va fer amb la feina de cada dia, amb conferències, amb articles, amb comunicacions, etc.

Isern és un clar exemple de com a la *Junta de Ampliación d'Estudios* abans de la República s'interessaven perquè l'alumnat (nois i noies) de la *Escuela Superior del Magisterio* tinguessin una òptima instrucció, i també els mestres en actiu, per això afavorien els viatges a l'estranger. Un clar exemple és la Carme que va viatjar per primera vegada a l'estranger gràcies a la beca que li van donar per la seva brillant tesi doctoral. Queda clar que no és una dona que es conformés amb poc, sinó tot el contrari, sempre intentava estar activa per saber-ne més i poder treballar a prop del que li preocupava.

Amb tot el que hem investigat podem afirmar que Carme Isern era una dona d'ordre, del bàndol nacional. Per altra banda, entenem que va estar treballant internacionalment representant a Espanya amb el suport del govern nacional, i entenem que el seu interès per la infància marginada era tant fort que anava més enllà de qualsevol política. Aquest supòsit té més veracitat després de parlar amb la neboda política Josefina Sala la qual ens explica "Aquí callar, tots eren nacionals per conveniència, la vida es vivia així amb en Franco". També ens descriu a "la tía Carmen" com "una gran lluitadora que es feia respectar molt", respecte al seu caràcter ens explica "era àngel i dimoni al mateix temps".

Finalment, trobem que el seu paper com a dona en un temps on més aviat es discriminaven, no va ser cap obstacle per el nostre personatge, va viatjar per la gran majoria de presons, internats infantils i altres institucions on era improbable, fins i tot podem dir impossible, que deixessin entrar a dones, però tenim constància de que ho va fer i a més a més va escriure sobre les seves experiències, gràcies a les quals avui estem redactant aquest article.

Montserrat Roca

Jesús Isern
Tallada

Jesús Isern Roca

Angelita Isern Roca

Maria Irene Garcia

Sandra Pereo Escrig

Familia Isern

Petronila Galceràn Guillantó Carmel Isern Falguerás

Mª Angels Tallada Mascarós Jesús Maria Isern Galceràn

Carme Isern i Galceràn Stephanus Johannes von Huguenin

Mª Dolores Finatzzi Garrido Salvador Isern Tallada

Josefina Sala Huguet Carmel Isern Tallada

Josefina Isern Finatzzi

Ana Mª Isern Sala

Mª Angels Isern Finatzzi

Carmel Isern Sala

Salvador Isern Sala

Josep Mª Isern Sala

Hemeroteca històrica

A continuació reproduïm una sèrie d'articles sobre Víctor Català publicats a les revistes **Canigó** (en motiu del 90è aniversari) i **Destino** (en motiu de la seva mort).

Revista Canigó. Figueras-Barcelona, septiembre 1959 Año VI, núm. 67

PERENNITUD DEL GENIO

Por Manuel DE MONTOLIU

La revelación, el año 1901, del talento privilegiado de la escritora que consiguió durante algunos años ocultar su personalidad bajo el seudónimo de "Víctor Catalá", ha sido, probablemente, el acontecimiento más importante que haya presenciado nunca la moderna literatura catalana. La profunda sensación que causaron sus poesías e iniciales narraciones en prosa, publicadas durante los primeros años del siglo por la revista "Joventut", fue fortaleciéndose de año en año a medida que la escritora daba a conocer en las mismas páginas de aquella revista una serie de historias aisladas, que más adelante se publicaron integradas en alguna miscelánea. El descubrimiento por parte del público del verdadero nombre de "Víctor Catalá" intensificó, si cabe, aquella sensación, sobre todo desde el momento en que tras el seudónimo se mostraba, inesperadamente, un nombre de mujer: Catalina Albert y Paradís. El vivo contraste entre la áspera fortaleza de sus temas y estilo y su condición femenina, contribuyó, sin duda, a multiplicar la curiosidad de todos los amantes de las Letras Catalanas. Este raro carácter del amanecer de un nuevo y brillante lucero en el horizonte de nuestra literatura llegó a convertirse en una explosión unánime de la más fervorosa admiración, cuando, a instancias de los elementos directores de "Joventut", "Víctor Catalá" escribió y publicó su gran novela poemática, "Solitud". Si alguna obra en la literatura catalana moderna despertó inmediatamente en el público lector un entusiasmo y admiración absolutos y un general y apoteótico aplauso, fue, sin duda, "Solitud", de "Víctor Catalá". El autor desconocido fue saludado por los cenáculos literarios como un escritor indiscutiblemente genial. Para encontrarnos con un acontecimiento parecido en la historia de nuestra literatura moderna, deberíamos remontarnos a la aparición de "L'Atlàntida" de Verdaguer.

Yo, en mi primera juventud entonces, fui testigo de aquel triunfal advenimiento del genio literario de nuestra gran escritora, consagrado con el premio Fastenrath, que le fue adjudicado el año 1909, en los Juegos Florales celebrados a poco de la institución de aquel galardón. También fui testigo del recibimiento entusiasta que todos los catalanes cultos dispensamos a la magna novela. No encontraba exagerado que un escritor declarase que en "Solitud" se realizaba el "desideratum" del arte y del realismo. Otro observaba que en este libro "el narrador era un mágico todopoderoso". Un crítico escribía que "Solitud", era única, tanto por la originalidad de la concepción como por el vigor de la factura. Y añadía otro: "Solitud" representa el óptimo resultado obtenido hasta ahora por las letras catalanas", afirmaba que era "el modelo por excelencia de nuestra prosa literaria", y comentaba todavía, "que la precisión, la transparencia, la elegancia natural de esta prosa no han sido nunca igualadas en Cataluña ni antes

Portada de la revista Canigó.

ni después". Esto es una pequeña muestra del coro de alabanzas que levantó en nuestra tierra la aparición de la gran novela de un autor desconocido.

Todos cuantos estamos familiarizados con la historia de las letras sabemos que una súbita y espontánea erupción de entusiasmo promovida por una obra, entraña graves peligros. Los panegíricos y ditirambos se amortiguan rápidamente y dejan paso a la reflexión serena de una crítica, que alejada del descubrimiento sensacional de un nuevo genio, juzga, sin coacciones y contactos de entusiasmo colectivo incontrolado, la obra universalmente admirada, y señala fallos y defectos, de acuerdo con el cambio del gusto y nuevas orientaciones literarias. Mas cuando una obra enaltecida hasta la apoteosis salva estos peligros de la vejez y a través de sucesivas generaciones sigue despertando la misma admiración, aunque sin los hiperbólicos estallidos del principio, significa ello que el libro es capital, que pertenece indiscutiblemente a la literatura perenne y que tanto él como su autor ascendieron a la inmortalidad.

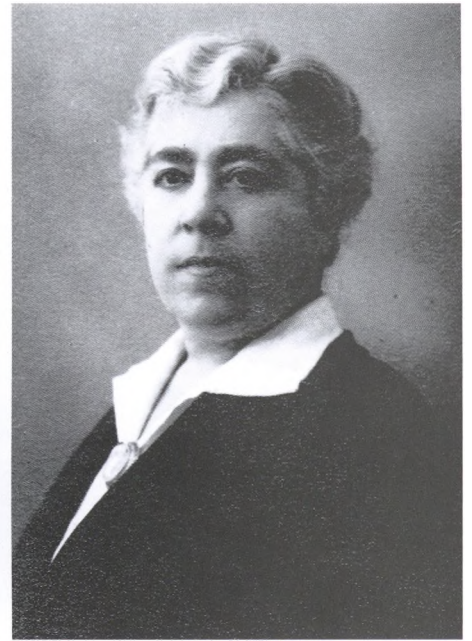
¿Quién duda hoy que "Solitud" y su escritor se encuentran ya, al cabo de medio siglo, en aquel segundo estadio? ¿Quién

no admite que este libro, con todos sus defectos, no envejece ni envejecerá jamás y que los dioses le han infundido el secreto de la juventud eterna?

Ahora me he visto constreñido a releer la obra de "Víctor Catalá", luego de tantos años de guardarla en un lugar preferente de mi biblioteca. Esta revisión, hecha con toda la perspicacia y serenidad crítica de que soy capaz, me ha confirmado plenamente el valor de excepción de aquella joya, única en nuestra literatura moderna y me ha proporcionado el convencimiento de que siempre se sostiene firme, como en el primer día, en el lugar excelso sobre el cual la enaltecieron la crítica y la opinión ilustrada, a raíz de su aparición. Era inevitable que en esta nueva lectura, realizada sin peligro de entusiasmos colectivos, como en los tiempos primeros, habíamos de encontrar defectos, dejadeces y desigualdades. Efectivamente los hemos encontrado. Empero debo confesar, que por importantes que ellos puedan ser no amenguan en proporción considerable la impresión resultante de nuestra primera lectura, que fue la de encontrarnos ante una creación que lleva consigo la auténtica huella de una fuerza genial, y podemos confirmar, al cabo de cincuenta años, el pronóstico de una gloria sin eclipse de futuro.

El primer libro que nuestro autor publicó fue uno de versos, "El cant dels mesos", fechados en 1901. Lo envió a la revista "Joventut", solicitando un juicio crítico. Nolo obtuvo de la revista, por vacilaciones ante el hermético incógnito del autor, pero si lo mereció, y francamente elogioso, del poeta Maragall, desde las páginas del "Brusi". La autora, siempre oculta en el seudónimo, siguió colaborando en "Joventut", donde publicó artículos, poesías y relatos breves. A la publicación de "El cant dels mesos" siguió el mismo año la de "Quatre monòlegs", también en verso. En 1902 apareció el primer volumen de narraciones en prosa bajo el título de "Drames rurals". El nuevo libro levantó un sentimiento unánime de admiración y entusiasmo. En "Joventut", el poeta Jeroni Zanné, hablando en nombre de todo aquel cenáculo literario, consagró al desconocido autor con alabanzas que equivalían al "Tu Marcellus eris", y resumía, más que su propio juicio, su admiración en estas palabras: "Ante un libro como este enmudece la crítica. Sólo habla el entusiasmo".

En vista del éxito absoluto de su último libro, los dirigentes de "Joventut" acordaron unánimemente pedir

Caterina Albert i Paradís. Fotos: autors desconeguts. Arxiu Museu Víctor Català.

al misterioso escritor una novela, comprometiéndose la revista a publicarla. Finalmente, "Víctor Catalá" se permitió alzar su velo y en una entrevista con el poeta Lluís Via, director de "Joventut", accedió a la demanda. Por el Abril de 1904 llegaron los tres primeros capítulos de "Joventut". Ya hemos hablado del sensacional recibimiento que la crítica y el público culto tributaron al "chef d'oeuvre" de nuestra escritora. Siguió la publicación de "Ombrivols" en 1904 y "Caires vius" en 1907. En 1905 apareció un libro de versos, "Llibre blanc" y después se produjo un prolongado silencio que finalmente fue roto en 1919 con la publicación de la novela en tres tomos "Un film" y en 1920 con la de "La mare balena". Otros diez años de silencio, interrumpidos en 1930 con las prosas narrativas "Contrallums" y al cabo

de diez y nueve años más, o sea en 1949, apareció el último volumen de relatos con el título de "Vida molta". Últimamente, "Víctor Catalá" ha dado a la imprenta una nueva colección de narraciones, "Jubileu", recientemente aparecida en la Biblioteca Selecta.

Tal es el bagaje literario de nuestra ilustre escritora doña Catalina Albert y Paradís. Con relación a su edad -quiera Dios prolongársela muchos años- su obra no es muy voluminosa. La principal de sus producciones se escribió en un breve periodo de seis años, entre 1901 y 1907, al cual, como ya lo hemos visto, siguieron intervalos de silencio cada vez más largos. Esta escasa fecundidad, singular desde un primer punto de vista en un escritor tan sinceramente dotado, llama con fuerza la atención y sería digna de un estudio. Las razones

Caterina Albert al Clos del Pastor. Fotos: autors desconeguts. Arxiu Històric de l'Escala (AHE).

íntimas de tan raro hecho deberíamos buscarlas en la misma vida de la escritora, en general, y en su temperamento. Ya, su larga resistencia a revelar su incógnito y darse a conocer a críticos y admiradores, constituye un trazo decisivo en una personalidad que traducida al lenguaje corriente significaría modestia e independencia.

¡Magnífica ejecutoria de un escritor que no tiene en su biografía otros hitos que los de sus libros y éxitos!

LA ESCALA Y VÍCTOR CATALÁ

Por Antonio Aguado

Aun cuando el clima no sea el único determinante de los caracteres en las personas, su influencia, sin embargo, es demasiado clara para que la crítica lo pueda ignorar. Es nuestra comarca una de las más aireadas de Europa. En este índice tan sólo algunas regiones de montaña pueden compararse y ello, que no es fortuito, sino determinado por la proximidad de altas cimas nevadas a las aguas calientes de nuestro mar interior, crea unas condiciones extremadamente eficaces para una constante excitación del sistema nervioso. Ello presume un peligro. Los afectados por cualquier enfermedad neurótica corren el riesgo de perder por completo la cabeza y ese fue el caso de Vicente Van Gogh. Si bien es cierto que el genial holandés encuentra su factura y pinta sus mejores cuadros en Arles, no lo es menos que pagó bien cara aquella sublimación de sus fuentes expresivas, pues nacido en el clima lóbrego y húmedo de su Harlem neerlandés, trasplantado súbitamente a la Provenza, azotada de continuo por el mistral, pronto agota sus reservas nerviosas y cae en la locura que había de precipitar su muerte.

Sin embargo, quienes por haber nacido aquí no suelen afectarse demasiado por las condiciones climatológicas, encuentran en ellas esta excitación tan peculiar al genio, que muchos como Baudelaire, buscan en los estupefacientes y el alcohol y otros se encuentran en alguna tara fisiológica. Tal fue el caso de Pascal.

Evidentemente, no es una casualidad que algunos de los más excelsos artistas y escritores contemporáneos hayan nacido en el Golfo de Lyon, entendiendo por este accidente geográfico a la porción de tierra comprendida entre Toulón y el Cabo de Bagur. Así Mistral, Daudet, Reboul, Cezanne, Pagés de Puig y Catalina Albert, incluyendo en la lista, cómo no, a José Ventura, genio, quizás, el más acorde con el ambiente. Y no es una casualidad, porque puede demostrarse con ese tan sugestivo Daudet, cuya mejor obra "Lettres de Mon Moulin" se escribe en su Provenza, mientras que el resto de sus libros -salvo el

Tartarín, escrito también en su tierra- decae aparentemente y tanto, que ciertos eruditos franceses discuten al nimés la paternidad de aquellas Cartas.

Pues ahora, refiriéndonos a "Víctor Catalá" y al lugar en que vio la luz, puerto inhóspito situado en un sitio sin defensa frente a los vientos del norte -el Boreas de los clásicos- y abierto a las inclemencias de inviernos desapacibles, podemos afirmar sin temores lo mucho que en ella influye esta perpetua excitación de los sentidos, este subir y bajar, tan súbito, del más negro pésimo al más claro optimismo, propio a los habitantes de estas tierras. Trabajados por la tramontana, presa de pasiones y obsesiones, los hombres y mujeres de por aquí resultan vocingleros, discutidores, prestos a irritarse por ínfimos motivos, prestos también a la carcajada fresca y sonora que tanto le gustaba a Manuel Brunet, incisivos, cordiales, irónicos. Ninguna tierra como ésta para un anecdotario.

Sus Sócrates han sido numerosos y notables. Como aquél nada escribieron, pero son todavía populares y famosos, pero son todavía populares y famosos, Lloveras, Juan Carbona, el notario Vallés y el pintor Bonaterra. Hoy nuestra Rambla sigue siendo un mentidero. Por ella se pasean gentes de todos los estados, gritando, riendo y comentando a voces, esto sí, los últimos bandos con que la municipalidad pide silencio, y nadie crea que estos escándalos a que aludimos sirvan para denostar al Alcalde y al Ayuntamiento. Contrariamente, los ampurdaneses aprueban encantados una tan sabia medida. Pero lo hacen a gritos. Son incapaces de comprender el mucho ruido que causan.

La Escala, con sus fiestas bulliciosas, su plaza abierta a todas las sardanas y a todas las inclemencias del cielo y del mar, es teatro del más pintoresco y ruidoso de los mercados. Cuando a él arriban los pescadores y descienden las cajas en que traen su mercancía, todos corren y gritan y todos buscan el hielo que se fabrica a puerta abierta, sobre la plaza también, con todo el ruido y el escándalo de máquinas, poleas y carretones. No es fácil guardar aquí la ecuanimidad. Ni siquiera los turistas lo hacen. Acostumbran a comer colocando en la mesa gramófonos o cintas magnetofónicas sin que nadie se extrañe del ruido o pida silencio por favor. Todos cantan o cuentan algo. A veces, incluso se improvisan coros y entre las mesas de los cafés corren los niños empujando, saltando y fastidiando sin que a ninguno se le ocurra protestar. Quizá durante los primeros días, al extraño todo esto le resulte fatigoso. Pero después, sumado al entusiasmo ambiente, inyectado del oxígeno que tan generosa nos envía el Canigó, salta y corre como los

Caterina Albert rebent la visita del cirurgià Joan Puig Sureda i de Joan Massanet i Juli. Fotos: autors desconeguts. Arxiu Museu Víctor Català.

otros, se sorprende, si es algo poeta, recitándole sonetos al Cabo de Creus, y terciando en discusiones con pescadores apasionados y con mozas hilarantes.

Por ello es difícil distinguirse aquí. Es tal la viveza imaginativa de todo el mundo en general, que ni Dalí, otro genio que ahora nombramos, llega a ser completamente Dalí. Las gentes ni se vuelven a mirarlo.

Catalina Albert, hija de su tierra, escribe su mejor novela, sus prosas únicas, pudiéramos decir, en su casa de la Escala, en noches de vela a que enfermedades de los suyos la obligaron. Toda la vida sigue escribiendo, con paréntesis larguísima de inactividad ampurdanesa, la más dilatada de las inactividades, pero, como Daudet, cuando se marcha a otras tierras consigue distinguirse, es natural, mas nunca como en "Solitud". Dice bien Manuel de Montoliu. Es una autora de un libro único hecho en un país único, por su viento, sus pasiones y su alegría. También por la fuerza de sus amores y de sus odios. El Ánima y el Pastor, que son, al cabo, el Ormuz y el Ariman de toda la tragedia mediterránea.

UNA VISITA A VÍCTOR CATALÀ

Pilar NIERGA GALLEGO

Probablemente nos habrá ocurrido a muchos de nosotros, y para recordarlo es preciso remontarse a los años de nuestra adolescencia, que encauzadas ya las aficiones en un terreno o en otros, hemos sentido por quienes sobresalieron en el arte en el cual intentamos nosotros sobresalir, una admiración basada en suponerlos fuera de nuestra realidad, imaginándolos inaccesibles, engraidos y nosotros, predispuestos siempre a comprender lo incomprensible, ya nos habíamos acostumbrado a esta idea, quizá porque más tarde vino a corroborarla el que, en nuestro camino incipiente, diésemos con seres envanecidos por el solo hecho de poseer, no ya un genio creador, sino un poco de dinero. Entonces extraviábamos nuestro juicio sobre los héroes, porque pensábamos que si alguno puede crecer subido en sus riquezas, con cuánto mayor derecho podrá hacerlo quien por su genio llegó a ser "palabra en el tiempo", como dice Machado. Era cuestión de lógica comparativa.

Pero la vida nos guarda sorpresas fuera de nuestras posibilidades y he aquí que un buen día nos encontramos ante uno de esos seres preferentísimos, y como siempre suele suceder, sentimos que imaginar que las cosas no valen de nada. La realidad no se compagina con lo que habíamos supuesto.

Me ocurrió personalmente. Para mí uno de esos personajes inaccesibles, fuera de la órbita de mis posibilidades imaginativas, fue "Víctor Català". Este seudónimo tan certeramente escogido, agudo en sus vocales como un bisturí dirigido a la carne del espíritu y capaz de incidir con mano maestra, pero también amplio y sonoro como ese mar, donde por la maravilla del agua y del suelo cada hombre, cada barca y cada muro toman todo su relieve y magnitud sin manchas ni sombras, me causaba un respeto mayúsculo.

Así, el anuncio de que alguien me había de presentar a "Víctor Català", reaccioné de manera sorprendente. Sentí, desde luego, una íntima alegría, pero también algo de temor, como esos niños a quienes se ofrece el juguete maravilloso con el cual tantas veces soñaron y que luego, al correr de los días, se asustan, porque a lo mejor se olvida la promesa y todo se reduce a una llantina y cuatro caricias de consolación. No exagero. Es preciso seguir siendo algo niña para que al espíritu sigan haciéndole mella las cosas encantadoras.

Víctor Català l'any 1935 (aproximadament).

Foto: autor desconegut. Arxiu Museu Víctor Català.

Un domingo del verano de 1957 montamos en un destartado autocar que hacía, los días festivos, el servicio de Ampurias. Mis dos acompañante, gente avezada de antiguo a las letras y a sus glorias, hablaban entre sí como si no sucediera nada de particular, y sus voces quedaban ocultas por los gritos y las risas de los otros ocupantes del vehículo, satisfechos ante la perspectiva de un día de playa. Yo, por mi parte, me ponía nerviosa por culpa de la lentitud de nuestro autocar vejatorio. Puente del Príncipe, La bomba, Vilademat... Todavía faltaba camino.

A eso de las cuatro de la tarde subimos la empinada cuesta de la calle que ahora ya debería llamarse de "Víctor Català" y nos paramos ante un portal de vastas dimensiones. Luego de llamar, entramos en un vestíbulo ancho y limpio y nos hicieron subir por una escalera hasta el piso superior. Aguardamos breves instantes en la antesala y por fin entramos en la alcoba donde nos espera "Víctor Català", en la cama, como de costumbre lo viene haciendo por comodidad y a causa también de su edad provecita.

Sencilísimo aposento. Sin rimbombancias de ninguna clase, flota en él un ambiente campechano y amable, directo y apaciguador, íntimo, del que tuve la impresión de conocerlo ya como algo mío, sin presentaciones ni protocolos, con la paz de quien tras de haberse ausentado largo tiempo de la propia casa, vuelve a ella y descansa, complaciéndose en cuánto había dejado a su partida. Los libros sobre la cómoda, la imagen, las fotografías, los visillos. También el tiempo que se tardó en volver, prendido, a pesar de todo, entre los objetos. Los señores que me acompañaban saludaron a doña Catalina, "senyoreta", ahí que la llamaban- y tras de dialogar un poco llegó el turno de mi presentación. De seguro enrojecí. Pero al estrechar la mano que se tendía afectuosa, me recobré del todo, porque ya comprendí bastantes cosas. Es Catalina Albert una mujer que con gracia inimitable, señorial,

desciende, por así decir, al nivel de aquellos con quienes habla. Y siendo yo neófita en este campo de la literatura, también quiso parecérmelo.

-Soy una lega. Afirmó. Yo no sé nada de nada y me paso la vida extrañándome de que la gente se empreñe en lo contrario.

¡Una lega ella que es hoy la más gloriosa y firme representación de la lengua vernácula! ¡Qué contraste, Señor, y qué lección de humildad! Y lo raro es que parecía sentirlo tal y como lo afirmaba. Sólo tuvo elogios admirativos para todos quienes salieron en nuestra conversación, escritores, pintores, poetas e incluso para quienes sin ser nada de esto, venían a mezclarse en nuestros propósitos por una razón o por otra. A los noventa años todavía le brillan los ojos ante la perspectiva de aprender algo nuevo. Todavía recibe con agrado visitas de viejos y nuevos amigos de una u otra especie, no importa, y discute con el pescador artes y salazones, con el crítico revoluciones y manera, y se alegra de los éxitos y condeule del fracaso, con la dulzura de quien sabe que el mundo del espíritu sigue adelante aun cuando uno propio no pueda aportar ya su gota de luz.

Mis acompañantes le hablaron de mis Líricas, motivo de visita y en preparación por aquel entonces, el crítico leyó unos versos -yo no lo hubiera podido hacer- y ella me aconsejó y animó, cogiéndome las manos que yo le tendía.

-“Vingui com vulgui. És a casa seva. Ah. No es descuidi d’enviarme el seu llibre”.

¿Cómo tenía que olvidarlo? Serían las siete cuando salimos de la casa y entonces, atropelladamente, volqué mis impresiones. No sé lo que dije. Pero todavía perdura en mí, tan habituada al repelón de los necios, a la repulsa de los encumbrados y al triste calvario que suele ser el de todo novel, aquel calor de comprensión y afecto por parte de quien con todo derecho se podría llamar genio y no lo hace.

Descendimos a pie y luego, durante el viaje de vuelta, medité y comprendí la vanidad de algunos mentecatos. La sencillez suprema de quien no da importancia a lo que da, por más que sea mucho, sólo es patrimonio de los verdaderamente inteligentes. Los otros, de puro vacíos, conciben el mundo según su propia dimensión.

Revista Destino. Número 1487, 5 de febrero de 1966.

LA MUERTE EN LA ESCALA. VICTOR CATALA HA SOBREVIVIDO A CATALINA ALBERT Por ARTURO LLOPIS

Ningún escritor del país dejó de visitar un día u otro a Catalina Albert. Había en este gesto de homenaje mucho de rito y a la vez mucho de curiosidad. Jamás fue una reliquia ni un objeto de museo, ni un “monstruo sagrado”. Su humanidad, su comprensión, y sobre todo su modestia, innata en ella, hacían fácil y sencilla toda entrevista y todo encuentro.

Desde la aparición de “Solitud”, en los primeros años del presente siglo, Catalina Albert se autocalificó “aficionada”. El secreto de que toda su obra se escude tras el murallón del pseudónimo puede que radique en el sentido de pasar inadvertida, de quedarse sola.

Por ello siempre diré, “pero si no soy nadie, si apenas tuve tiempo de ir al colegio”. El deseo íntimo y sincero de rehuir toda suerte de halagos y parabienes, de rechazar, de cerrarle la puerta a la notoriedad, ha mediatizado y muchas veces echado por tierra los homenajes que sus admiradores le querían rendir.

Cuando el doctor Roca y Moliné Brassé se entrevistaron con ella en el año 1923 para invitarla a ingresar en la Real Academia de Buenas Letras, exclamó asombrada: “jo, jo! Què hi faré, pobre de mi, a l’ Acadèmia?, si no he estudiat res, si no sé res!, de què els parlarè, en què els podré ajudar?”.

Lo cierto es que su discurso de ingreso en la Academia, hablando de Federico Rahola y de Ampurias, constituyó una pieza maestra de la cual fueron muchos los que aprendieron cosas.

Durante años, Catalina Albert tuvo piso en Barcelona, en la calle de Valencia, en su cruce con la Rambla de Catalunya. La casa “pairal” de L’Escala era para el verano. Muchas veces

Portada de la revista Destino.

le sorprendía el otoño en su casa de la calle Mayor, donde ha muerto, pero cuando llegaba el tiempo desapacible y la bruma desdibujaba la orilla opuesta del golfo, entonces doña Catalina, como esas aves emigratorias que van en busca de las que van en busca de las zonas cálidas, retornaba a Barcelona, a las indiscutibles comodidades que la ciudad posee en invierno.

Desde hacia quince o veinte años la escritora prolongaba su verano. Del verano pasaba al otoño, e incluso muchas veces el invierno la sorprendía en su refugio, entre sus libros o cuartillas, que cubría sin prisa, con letra menuda regular, inteligente, concentrada, se diría, pero enérgica y graciosa.

Catalina fue siempre propensa a escribir cartas. Era también una maestra en el difícil arte epistolar. Tímida en los contactos personales, alejada de las reuniones literarias, dada a la soledad -su novela se llama "Solitud"- se expansionaba, en cambio, en la correspondencia sostenida con sus amigos literatos. Allí brotaba su ingenio chispeante, se ponían de manifiesto su agudeza y sus dotes de observación, su enorme capacidad para comprender.

Cuando se quiera profundizar en el arte literario de la extraordinaria narradora e incluso ahondar en su propia vida, en su psicología, dar, en fin, con las raíces de su timidez, tendrá que consultarse su epistolario con la gente más ilustre de aquí y del resto de España. Tendrán que leerse, con sentido crítico y analítico, las cartas que escribió a Luis Via, a Maragall, a Narciso Oller, a las escritoras castellanas de su tiempo, la correspondencia sostenida con sus amigos que no eran escritores, sino lectores suyos.

Algunas de tales cartas, escritas desde hacía varios años desde su lecho, donde se defendía de achaques y enfermedades, fueron el nexo de unión con el mundo alejado de ella. Jamás abandonó el comercio de sus antiguas amistades, nunca dejó de tratarlas. La pluma había sustituido a la voz, pero la amistad era la misma. Se escribía con personas -como Regina Opisso, su amiga de los años juveniles- que pasaban de los ochenta años, porque lo más inmarcible en Catalina Albert, eran los recuerdos.

Cierta vez, ya en el zaguán de la casa, nos mostró dos venerables dependencias: el lagar y en donde se guardaba -se guarda todavía- la prensa del vino. Ambas cosas dejaron de funcionar hace muchísimos años.

-Están igual que en el siglo XVIII -nos dijo entonces doña Catalina- pero sería incapaz de hacerlas retirar. En verano armamos aquí animadísimas tertulias. Como antes...

"Antes" hace más de medio siglo, se reunían aquí los Sitjar que tanto contribuyeron a su vocación literaria, los Molina, los Vicens, las muchachas Maximina Maranges, Soledad

Nens de l'Escala observant el cos present de Caterina Albert.
Foto: autor desconegut. Arxiu Museu Víctor Català.

Cabrera, María Clara Solé, Adela Traiter -después esposa del pedagogo y poeta Barceló-, Regina Opisso, hermana del dibujante y más tarde escritora en lengua castellana, recitadora magnífica.

Cuando muchos años más tarde, Regina comenzó una importante colección de autógrafos, Catalina le remitió para su álbum una poesía que muy pocos conocen:

Voleu un mot, senyora? Aquí el teniu! La cendra del record serà el caliu d'una dolça i gentil recitadora de gràcil gest i veu encisadora -Font regalada en xardorós estiu-. A eix simpàtic record evocatiu mon darrer compliment. Salut, senyora!

Catalina fue siempre fiel a la Amistad, especialmente hacia aquellas contraídas en los días áureos y lejanos de su juventud soñadora. Cuando dejó de levantarse y se quedó en cama, los amigos la visitaron igualmente. En torno del lecho, de pulquérrima albura, se abrieron las tertulias y se desplegaron tímidos homenajes.

El sábado todos los amigos volvieron a L' Escala, a la casa de Catalina, para acompañarla esta vez al cementerio marino blanco de cal y venteado por la tramontana que apagaba los blandones de las muchachas que la custodiaban en guardia de honor.

Todos sus amigos estaban allí, escritores, poetas, lectores de "Víctor Català", personas que un día u otro habían estrechado la mano de Catalina Albert o se habían aproximado a su lecho blanco: Arús, Graugés, Narciso de Carreras, Octavio Saltor, Marill, Roch Llorens, Miracle, Roig y Llop, Rovira Artigues, Dr. Miguel de los Santos Salarich Torrents -Premio Fastenrath, el mismo con que había sido galardonada "Víctor Català" cuando se creó en 1909 y concedido a "Solitud"-, Gassó, María del Pilar Morales -una de las últimas amistades literarias de Catalina-, Aurora Bertrana, María Castanyer, Fagés de Climent, Luis Pericot, José Renui, Andrés Brugués, Alberti, Folch y Camarasa, J.V. Foix, Mario Cabré, Arenas, de Mataró, Xavier Dalfó, los periodistas de Gerona...

La tarde era un tanto desapacible. En la iglesia, el féretro de Catalina aparecía cubierto de ramas de laurel. El templo, familiar de Catalina, es del siglo XVIII. Su construcción remeda en su sola nave el estilo gótico con tal capacidad de mimetismo que asombra. Su "mestre d'obra", del cual se saben muchas cosas, construyó asimismo, y al parecer para vivir en ella, la casa donde residió Catalina, que pertenecía a su padre y acaso también a su abuelo.

Desde el jardín romántico de su casa solariega, la escritora contempló el caparazón de la vecina iglesia y los recios contrafuertes exteriores. En la iglesia estuvo expuesto su féretro. Después, el cortejo encabezado por las autoridades -de mar y tierra- se puso en marcha. Eran las cinco y cuarto. Lo presidía el alcalde de L' Escala, Juan Massanet, farmacéutico y pintor, un pintor por cierto, excelente, a quien conocen todos los críticos de arte del país. Camino del cementerio empezó a soplar la tramontana, esclareciendo la tarde.

En L' Escala, de un tiempo a esa parte, hay muchas caras forasteras, gente sin raíces aún en el pueblo al cual les ha llevado el trabajo, la falta de brazos y mano de obra. Y ellos fueron los más asombrados ante aquel despliegue de visitantes y de coches llegados de todos los puntos de Cataluña. Les era difícil imaginar que aquella viejecita de la calle Mayor, la hermana de doña Amelia, fuese tan importante y su muerte tuviera la virtud de concentrar tantos señores en el pueblo.

El viento arreció en el cementerio mariner. Massanet, el alcalde, se despidió con unas palabras de doña Catalina, vecina de L'Escala y escritora de rango universal. Con el viento y con el crepúsculo, se dispersó la muchedumbre. Había muerto doña Catalina, pero "Víctor Català" iba a sobrevivir por los siglos de los siglos.

VÍCTOR CATALÀ Y EL TEATRO

TOMAS ROIG Y LLOP

Con motivo del reciente fallecimiento de doña Catalina Albert y Paradís, cuya privilegiada pluma ha hecho glorioso seudónimo de Víctor Català, nuestros críticos literarios se han ocupado, lógicamente, de nuevo, de la obra, verdaderamente genial, de la autora de "Solitud". Hasta ahora, empero, que sepamos, no ha sido significada, como se merece, la de carácter teatral, pues el comentario más extenso que hemos leído, sobre este aspecto, es ya muy lejano: nada menos que en la revista "Joventut" de 16 de mayo de 1901. Es francamente laudatorio y lo firma Luis Via.

Imatge de l'enterrament de Caterina Albert.
Foto: autor desconegut. Arxiu Museu Víctor Català.

Nuestra admirada prosista que, desde muy joven, se sintió atraída por el Teatro, publicó, en el año referido (Tipografía "L'Avenç" Barcelona) "4 Monòlegs", conjunto recogido en 1951, dentro de su Obra completa (Biblioteca Excelsa), no solamente interesante por su valor escénico intrínseco, si que también por su luminoso prólogo "Als actors catalans". Este prólogo es un estudio breve, pero muy sustancioso de ideas y acertadamente orientado, sobre lo que ha de ser un monólogo, al que exalta, por considerarlo un género tan susceptible de perfección y de importancia artística como cualquier otro de los géneros teatrales, toda vez que, "para

mí -añade Víctor Català- el mérito y valor de una no depende de sus dimensiones y otras nimiedades por el estilo, sino del perfeccionamiento que asuma dentro de las condiciones de su naturaleza".

Estas autorizadas palabras podrían inducirnos aquí a una consideración subjetiva del monólogo en el momento actual, ello nos alejaría, empero, del propósito que anima estas líneas. Volviendo pues, al tema esencial. Cabe señalar que cada uno de dichos monólogos de Víctor Català se desarrolla en un clima psicológico completamente distinto al de los demás. Así, "La Tieta" ocurre en una casa de ambiente acomodado; "Pere Màrtir" en una residencia estival aristocrática; "La Vepa" en un hogar muy humilde; y "Germana Pau" en un asilo. Todos viran bajo el aliento de la tragedia; son estudios de una auténtica y vigorosa humanidad, donde el dolores, las pasiones, la adversidad, adquieren una altura impresionante, con una matización tan rica de acentos que elimina de sus textos cualquier sombra de monotonía, mucho más cuando recurre a personajes secundarios -recurso escénico de innegable audacia por tratarse de monólogos-, como en el segundo y en el cuarto de los aquí relacionados, de los cuales se vale -dice en su Prólogo la autora- "cuando no ha hallado medios, enteramente naturales que lo puedan evitar", a fin de no caer en el peligro de explicar -continúa- "romas y tribulaciones como para contar una historieta a los chiquillos".

Destaquemos el magnífico estudio desarrollado en "La Vepa", de una gran sagacidad, e incluso, de un vehemente ímpetu lírico, pese a su realismo que bien puede aparejarse con la inolvidable figura de "Mila", de la novela "Solitud".

En el repetido Prólogo, Víctor Català elogia a los actores que enaltecen al monólogo y lo encumbran, a veces, "hasta la categoría de obra maestra y no consideran humillante hacerlo servir de piedra de toque del genio". Creemos que sus mismas palabras nos sirven para afirmar que precisamente, estos cuatro monólogos, perfectamente representables, como seguramente lo son otros suyos inéditos, uno de ellos "La Infanticida" (1), también nos sirven de "piedra de toque del genio", de su genio de novelista, puesto que en ellos late, con fuerza extraordinaria, con una lucidez intensísima, deslumbradora, que, en su novela "Solitud", había de darle fama perenne.

Ha sido una verdadera lástima que el talento creador de Víctor Català no nos haya dado más frutos al servicio del Arte de Talía. Que hubieran sido espléndidos, holgadamente lo demuestran las mencionadas piezas teatrales en verso; así como el característico empuje que tiene siempre la acción

Imatges de la comitiva de l'enterrament de Caterina Albert. Fotos: autor desconegut. Arxiu Museu Víctor Català.

en los monólogos y diálogos que tanto relieve dan al curso ancho, arrollador, profundo y vitalísimo, también del resto de su producción literaria. Véase, de la mentada novela excelentemente recogidas por Esteban Albert y Corp en "Solitud" a muntanya", obra estrenada en Mataró en 1954 por la Compañía de Orduna e interpretada, luego, entre otros sitios, no ha mucho, en La Escala, población nativa de Víctor Català. Representación que logró un memorable éxito.

Sagrari Martorell

Transcripció i selecció dels textos

DESDE 1989
BURGER

Avda. Riells, 46
17130 · l'Escala
Tel. 972 775 432

FERDECO
ALBURNIS

Sebastià Balateu

Forja artística · Treballs en alumini
acer inoxidable · ferro i pvc
mosquiteres · tancaments...

17136 Albons · tel. 607 267 743 · encluses@gmail.com

LUNA PARK
PLAYA RIELLS, L'ESCALA, COSTA BRAVA

SALA MÁQUINAS RECREATIVAS
BILLARES, FUTBOLINES, MESAS DE AIRE...
MINI GOLF: DOS CIRCUITOS
CAMAS ELÁSTICAS
BAR "XARINGUITO" GRAN TERRAZA
MÚSICA EN VIVO DOS VECES POR SEMANA

SALA MÁQUINAS RECREATIVAS
BILLARS, FUTBOLINS, TAULES D'AIRE...
MINI GOLF: DOS CIRCUITS
LLITS ELÀSTICS
BAR "XARINGUITO" GRAN TERRAZA
MÚSICA EN VIU DOS COPS PER SETMANA

FARMÀCIA BALLESTA

Rosa-Maria Ballesta Llinàs
Av. de Girona, 25
17130 l'Escala (Girona)
Tel./Fax 972 77 15 75

el roser
hostal
restaurant

www.elroserhostal.com

Carrer Església, 7
17130 l'Escala
Tel. 972 770 219
Fax 972 774 033
restaurant@elroserhostal.com

PASTISSERIA EMPORI

Benjamí Gallegos

Des de 1960. Més de 50 anys al seu servei

També tenim:

- Pastes salades
- Rebosteria fina i de full
- Coques de brioix i fruita farcides de crema

Reserveu les vostres coques per a revetlles!
i altres productes artesans

Maranges, 14 - Tel. 972 770 089 - L'ESCALA

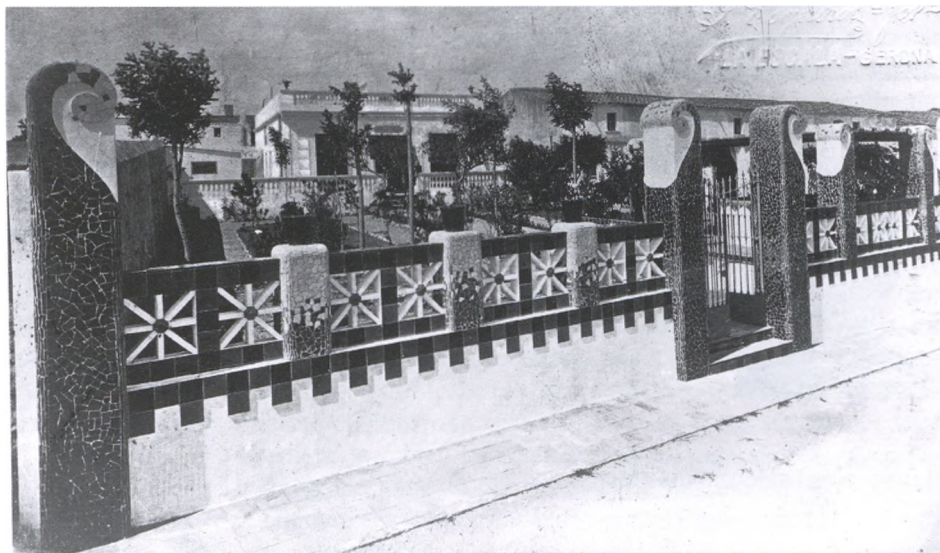
Imatges amb història

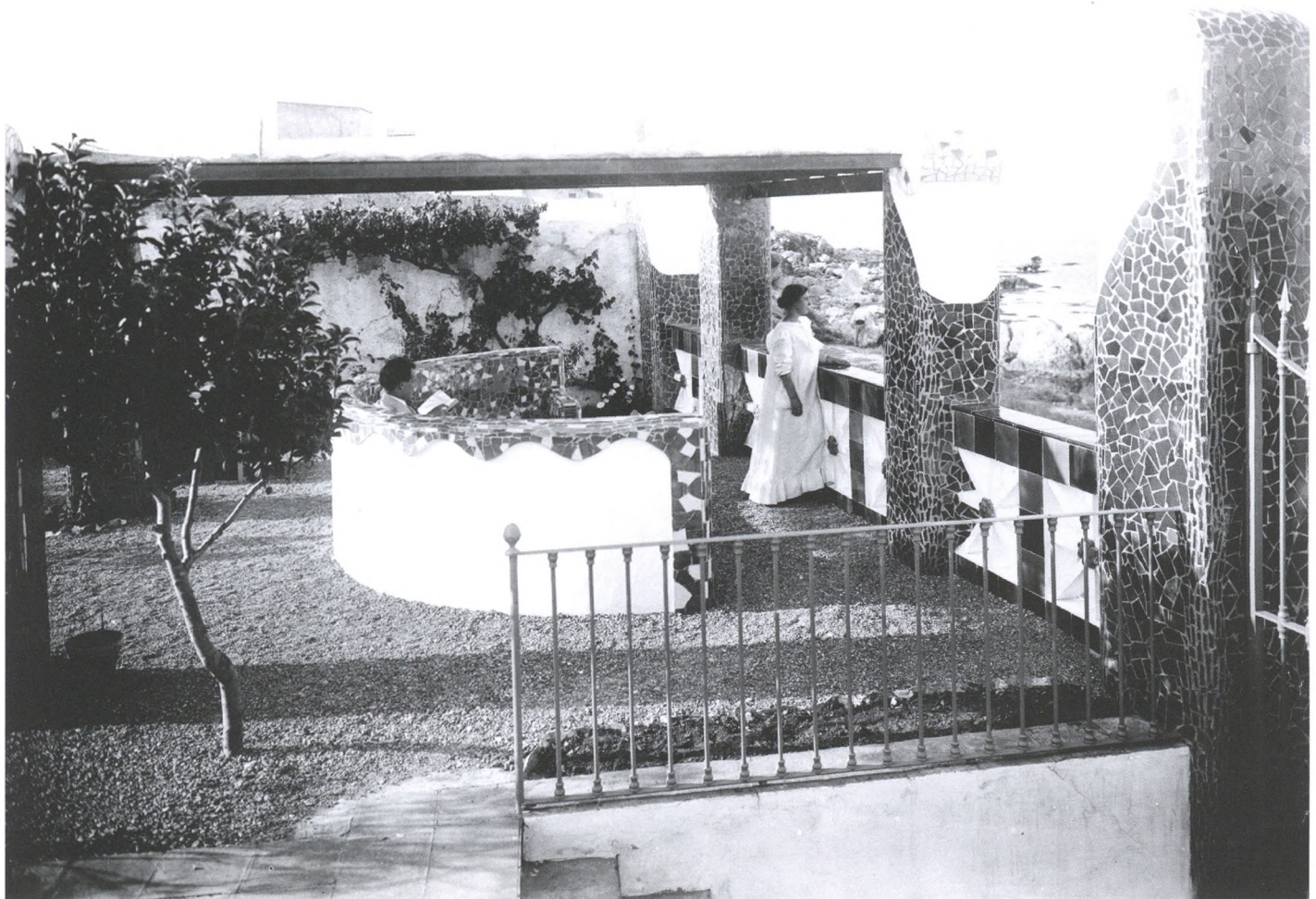
EL CLOS DEL PASTOR

El Clos del Pastor és un annex a l'habitatge "Solitud", construït anys abans al passeig de Lluís Albert i Paradedda per la senyora Antònia Bartomeu Baró. Segons la làpida original, fou fet o inaugurat el 1916 en un terreny annex a la finca "Solitud", on s'hi evoca aquesta novella, una de les millors de la literatura catalana. Al medalló situat al banc de la banda sud hi posa 1905, any de la publicació de Solitud, sencera, i al de la banda nord un medalló amb el 1909, any en que se li va atorgar el premi Fastenrath.

El conjunt arquitectònic és d'estil modernista, moviment artístic i literari evocat en la majoria de l'obra literària de Víctor Català. El jardí, de baladres, xiprers i evònims, consta d'un petit estany i uns bancs de formes arrodonides. Un marbre de color blanc amb la inscripció "Laurus Víctor Català" conté un poema de l'escriptora:

*Espitllant el blau del cel
i el vol alt de la gavina
la piscina cristal·lina
posa al clos fresquívol tel.
Raja la font subtilment
entre murtra, llor i roses
i mil flaires delitoses
omplen l'aire a bastament.
A prop s'ou el mar bleixar,
el rossinyol li contesta
i és pels senys divina festa
entre aromes, cel i mar.*

Del marbre surt una font amb una pica decorada amb una greca de mosaic blau. L'espai es completa amb tres escultures: una de bronze reproducció de L'espinari de Josep Llimona, que representa un jove que es treu una espina del peu; un bust de marbre blanc del poeta grec Homer, situat damunt d'una columna, i un bust també de marbre blanc de Víctor Català, obra de Frederic Marés.

Durant la Guerra Civil aquesta finca fou requisada pel Comitè Antifeixista de l'Escala i es convertí en la seu de les Joventuts Llibertàries. En l'escultura de Llimona encara s'hi poden observar impactes de bala. Anys més tard, Caterina Albert escrigué aquest poema de queixa contra la incautació de la finca i les destrosses que sofrí:

POEMES DEL CLOS DEL PASTOR

*Oh bell Homer de la sublim orbesa.
Oh Espinari tranquil i reposat,
una altra orbesa orfa de noblesa
vostre redós deixava profanat.*

*I a l'espetic del màuser victimari
crim de lesa bellesa es perpetuà
que el noble marbre i bronze estatuari
el plom de la revenja afusellà.*

*Les fotografies que il·lustren aquest escrit són de Josep Esquirol i formen part de l'arxiu del CEDRHE i de la col·lecció particular Agustí Torné i Judith Carol Reeve.

Rafel Bruguera Batalla

CAMPING / CARAVANING

LA ESCALA

COSTA BRAVA

Camí Ample, 21
17130 L'Escala (Girona)
Tel. 972 770 084
www.campinglescala.com

El nostre mar

LA TONYINA VERMELLA (*Thunnus thynnus*)

Túnid del Mar Roig

Mida: fins a 3 metres de longitud
Pes: fins a 500 - 700 Kg
Distribució vertical: des d'aigües superficials fins a 100-200 metres de profunditat
Esperança de vida: 20 anys

HISTÒRIA

Ja fa més de 30.000 anys que els antics pobladors del Mediterrani pescaven tonyina per a la seva dieta.

Anys després, grecs, fenicis i romans varen començar a pescar-les amb xarxa, els romans fins i tot varen construir ciutats on la seva activitat principal era la pesca de la tonyina. Al ser un peix migratori, la pesca era estacional, per la que es van haver de buscar formes per a conservar-lo. En feien el garum, un tipus de salsa feta a base de les restes de tonyina i altres peixos secades al sol, que utilitzaven per a acompanyar diferents plats. Durant les travesses pel Mediterrani el duien dins les àmfores per a fer-lo conèixer arreu del món i comercialitzar-lo.

HÀBITAT I DISTRIBUCIÓ

La trobem a aigües que van des de Terranova fins a Brasil, des de Cabo Blanco (entre Cap Verd i Canàries) fins a Noruega, tot el Mediterrani i el Mar Negre. Tot i que la seva presència a les aigües del Nord d'Europa ha disminuït.

Com hem dit és una espècie molt migratòria. Es reconeixen dos stocks que estan determinats per les seves àrees de posta. L'occidental amb la seva àrea de posta al golf de Mèxic i l'oriental amb la seva àrea de posta al Mediterrani, concretament al Mar de Llevant, al Sud d'Itàlia i a Balears. Però aquests dos stocks es barregen a les àrees d'alimentació, a l'Atlàntic central. Normalment quan es desplaça ho fa en bancs amb peixos que tenen tots la mateixa mida, són bancs nombrosos a on hi podem trobar altres espècies de túnids, però també amb una mida semblant. De fet, els seus esquemes migratoris estacionals depenen de l'edat i de la mida dels peixos, relacionats directament amb la búsqueda d'aliment i la reproducció.

És un peix estacional, i realitza grans migracions des de l'Atlàntic on s'alimenta fins al Mediterrani a on ve a reproduir-se. És al començament de l'estiu quan realitzen les migracions per a la reproducció i normalment ho fan al mateix lloc on varen néixer. Migren grans distàncies entre la zona de reproducció i d'alimentació.

REPRODUCCIÓ

Així quan comencen les migracions per a la reproducció, els peixos que han nascut al golf de Mèxic migren cap allà per a reproduir-se i els que ho han fet al Mediterrani entren per l'estret de Gibraltar. Un cop comenci la fase de reproducció, deixaran d'alimentar-se i formaran bancs encara més nombrosos a aigües superficials. Mascles i femelles es concentren tots junts, nedant en cercles i alliberant al mar milers de cèl·lules reproductores. Les femelles diem que són asincròniques, és a dir, que poden tenir simultàniament cèl·lules sexuals amb diferents fases de desenvolupament. Així la tonyina vermella la podem considerar com un peix de postes múltiples, que pot ovular varies vegades en una estació reproductora.

L'edat de la maduresa sexual varia entre els dos stocks, mentre que l'oriental que desoven al Golf de Mèxic maduren entre els 6 i 8 anys, les que ho fan al Mediterrani maduren entre els 3 i 5 anys. Com la majoria de peixos, sembla que la producció de cèl·lules reproductores depèn de l'edat, una femella d'uns 5 anys produeix una mitjana de 5 milions d'òvuls a l'any, mentre que femelles de 15 a 20 anys en poden portar fins a 45 milions.

Si hi ha sort, les cèl·lules reproductores s'ajuntaran formant un petit ou que amb un parell de dies donarà lloc a una larva, la seva supervivència quedarà molt influenciada per els canvis de temperatura i la salinitat de l'aigua. Coincideix que les zones amb més quantitat de larves són les zones amb una afluença més gran de l'aigua de l'Atlàntic que entra per l'estret de Gibraltar per a compensar el balanç hidrogràfic.

Si les condicions són les adequades, amb un parell de dies mesuraran uns 3 mm, al cap d'uns anys arribaran entre els 60-70 cm, i amb dos anys als 90 cm.

Un cop finalitzada la reproducció, es dispersen i busquen noves zones per alimentar-se.

AMENACES

No tota la tonyina que trobem a les peixateries és tonyina vermella, hi ha més de 50 espècies que es comercialitzen arreu del món. Però és la que té un valor econòmic i un interès pesquer més elevat. La seva carn es consumeix de moltes maneres, fresca, congelada, fumada, en conserva...

Antigament es pescava de manera artesanal ja sigui amb la coneguda almadrava o altres arts de pesca, però, actualment la pesca de la tonyina és majoritàriament industrial i cada cop té més importància la pesca esportiva. I també s'utilitzen les granges d'aquicultura per el seu engreix.

La principal problemàtica amb la tonyina vermella recau entre el 1987 i el 2002, quan es varen començar a utilitzar xarxes a deriva de gran longitud, xarxes que segons l'espècie objectiu a pescar feien unes dimensions o altres, però podien arribar fins a 20 km de llarg i uns 35 metres d'ample. Aquestes xarxes actuaven passivament, es deixaven a la deriva i es transportaven per la corrent i vents de la zona i els peixos que intentaven travessar-la quedaven enganxats.

Aquesta pràctica es va estendre a altres països, afavorint un tipus de pesca on només un percentatge molt baix de la pesca era l'espècie objectiu, normalment un 20%, el 80% restant solien ser majoritàriament dofins, catxalots, taurons, peixos lluna i altres espècies. És per això que el 2002 es varen prohibir, tot i que varen passar uns anys més fins que es varen deixar d'utilitzar a un gran nombre de països.

Actualment és una espècie protegida per l'Anèx III dels conveni de Barcelona, per l'Anèx III del conveni de Berna i apareix a la llista vermella de la IUCN (International Union for Conservation of Nature).

Tonyina que va viure durant unes quantes setmanes al port de la Clota.

BIOLOGIA

Els túnids pertanyen a la família dels Scombridae, entre els que trobem diferents espècies: *Thunnus Thynnus Thynnus* (Tonyina vermella), *Thunnus alalunga* (Bacora o tonyina blanca), *Auxis rochei* (Melva), *Sarda sarda* (bonito), *Katsuwonus pelamis* (bonito ratllat), entre d'altres.

La tonyina vermella, és un peix pelàgic, que forma grans bancs i els torbem des d'aigües superficials fins a profunditat, normalment entre els 0 i 100 metres. És un peix de mida gran que pot arribar als 3 metres de longitud i 600 Kg de pes, té un cos amb forma de torpede i una secció circular, característiques que el permeten ser un gran nadador i realitzar grans migracions. Neden a una velocitat mitjana de 5,9 km/h, tot i que poden aconseguir velocitats molts superiors (es parla de 30 a 70 km/h). Al llarg de la seva vida poden realitzar varis viatges entre les costes orientals de l'Atlàntic Nord, Mediterrani i les costes occidentals.

El dors és de color blavós, a vegades tant fosc que el veiem pràcticament negre. Els costats platejats i el ventre d'un platejat més blanquinós.

Presenta dues aletes dorsals quasi juntes, la primera és de color groguenc o blavós, la segona, més alta que la primera és de color marronós - vermellós. Les aletes pectorals, molt petites i de color negre als adults i transparents en els juvenils. L'aleta caudal i les pínules de la part final de llom són de color groc fosc amb el ribet blanc. L'aleta caudal te forma de mitja lluna, forma típica als peixos de gran velocitat.

Amb l'objectiu de buscar una bona àrea per alimentar-se i una per a reproduir-se fa grans migracions suportant grans canvis de temperatura, des de 3°C fins a 30°C, els quals pot tolerar gràcies a la capacitat de mantenir la seva temperatura corporal per sobre de la temperatura ambiental, en ocasions, més de 20 graus.

A nivell muscular existeixen dos tipus de musculatura, la musculatura blanca que s'utilitza per a realitzar moviments intensos i curts i la musculatura vermella que permet realitzar exercicis d'alta durada. La tonyina presenta amb dominància la musculatura vermella. Això fa que a diferència d'altres peixos, pugui desenvolupar nivells d'activitat molt alts.

Aconseguir mantenir la temperatura corporal elevada, esta relacionat amb la musculatura vermella i un sistema vascular que s'anomena rete mirabile. Aquesta rete mirabile consisteix en un xarxa de capil·lars sanguinis associats a la musculatura vermella. Els capil·lars porten la sang calenta pobre amb oxigen cap a les venes i d'aquí cap a les brànquies, mentre que la sang arterial rica en oxigen que va cap a la musculatura es calenta abans d'arribar-hi. Aquest intercanvi de calor té lloc perquè els vasos es situen molt pròxims entre ells, però a l'interior la sang circula en sentit oposat.

Normalment neden amb la boca oberta, obligant que hi hagi una ventilació forçada. L'aigua entra i passa per les brànquies sense representar un gran esforç. Això permet mantenir el cos ben oxigenat. Presenta el sentit de la vista més desenvolupat que altres peixos.

ALIMENTACIÓ

La seva dieta varia en funció de la zona a on es trobin i de l'edat dels peixos, però s'alimenten principalment de bancs de peixos petits com les anxoves, arengs, sardines, sorells i verats. També de crustacis i cefalòpodes com el calamar i la sèpia. La presència d'esponges al seu estomac indica que també s'alimenten d'espècies bentòniques. Per tant les podem considerar com espècies oportunistes que són capaces d'utilitzar gran varietat de recursos.

Tot i que els trobem als estadis alts de la cadena alimentaria també tenen depredadors, són preses d'orques, taurons i balenes pilot.

Degut a la seva dieta i el seu posicionament dins la cadena tròfica, acumula en la seva carn metalls com el mercuri, que són nocius per la salut humana, tot i que de moment no superen els límits legals.

REFERÈNCIES

Progress in oceanography, characterization of the spawning habitat of atlantic bluefin tuna and related species in the Balearic sea. (Western Mediterranean) F. Alemany, L. Quintanilla, P. Velez-Belchi, A. Garcia, D. Cortes, J.M. Rodriguez, M. L. Fernandez de Puelles, C. Gonzalez - Pola, J. L. Lopez Jurado. (2010)

Guía de invertebrados y peces Marinos protegidas por la legislación nacional e internacional. José Templado, Marta Calvo, Ángel Garvia, Ángel Aluque, Manuel Maldonado, Leopoldo Moro.

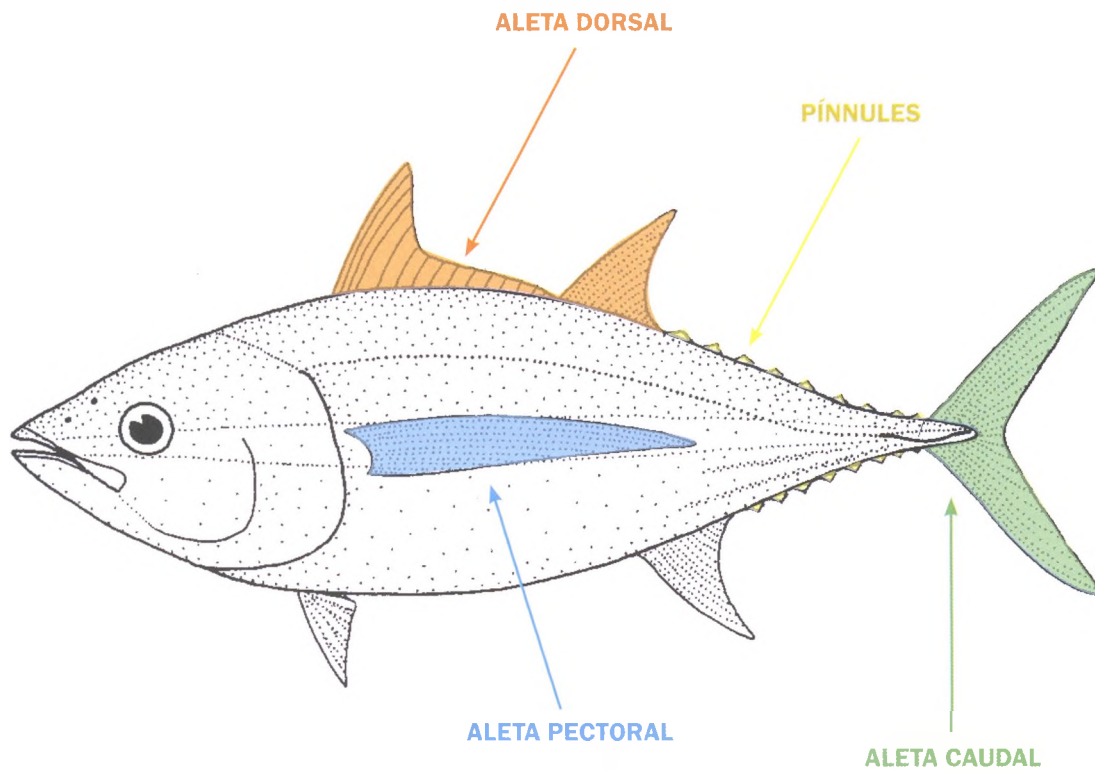
Mar Mediterraneo, Vol I. Fauna, Flora y Ecología. Rober Hofrichter.

Oceana, Protecting the World's Oceans.

FAO, Organització de les Nacions Unides per a l'Agricultura i l'Alimentació.

Cuadernos de Acuicultura. El cultivo del Atún Rojo (*Thunnus thynnus*). Antonio Belmonte i Fernando de la Gándara.

SOS PEIX

DEFINICIONS

PÍNNULES: Es consideren petites aletes situades sobre el llom del peix, a l'alçada del peduncle caudal.

ALETA DORSAL: Aleta situada en la línia mitja del dors del peix. Segons l'espècie poden tenir fins a 3 aletes dorsals.

ALETA PECTORAL: Aletes parelles, situades a la regió toràcica del peix, normalment en posició lateral. Segons l'espècie s'han desenvolupat d'una manera o altre.

ALETA CAUDAL: Aleta situada al final del cos del peix i que forma la cua. Pot tenir un sol lòbul com els meros, o pot tenir dos lòbuls, que siguin iguals (homocerca) o un més gros que l'altre (heterocerca).

PELÀGIC: Peix que viu a aigües obertes.

STOCK: Tot i que aquest terme té diferents significats, normalment un stock és una unitat biològica d'una espècie que forma un grup de característiques ecològiques semblants.

BENTÒNICA: Espècies que viuen amb contacte amb el fons.

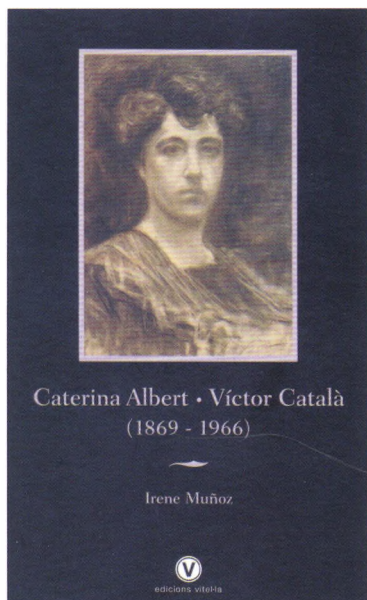
Ariadna Armas Bigarós

Correcció text: Joan Ylla Boix
Imatges: Jofre Rodeja Coloma

Port de la Clota, s/n (Port) · 17130 · l'Escala (Girona) Tel.
972 77 42 61 · www.lallardelspescadors.net

La prestatgeria

Títol: *Caterina Albert – Víctor Català (1869–1966)*

Autora: Muñoz, Irene

Editorial: Edicions Vitella, Bellcaire d'Empordà, 2016.

Núm. pàgines: 61 **Preu:** 9,50€

Aquest llibre de petit format editat, de manera molt oportuna, al voltant dels actes de l'any Víctor Català en commemoració del cinquantè aniversari de la mort de l'autora, és un excel·lent llibre per a fer una primera aproximació a la personalitat, la vida i l'obra de l'autora escalenca més il·lustre. Repassa la vida de Caterina Albert i Paradís des del seu naixement l'11 de setembre de 1869 fins a la seva mort el 27 de gener de 1966. Ens explica la seva formació, l'inici de la seva trajectòria artística i l'adopció del seu pseudònim –Víctor Català– i ens endinsa en la seva obra des dels seus primers llibres fins als llibres més coneguts, *Drames rurals*, *Solitud* i *Un film*. La importància dels Jocs Florals de Barcelona en la seva trajectòria i una petita joia per glosar la personalitat de Víctor Català incloent el *Qüestionari Proust* que va ser editat el 5 de gener de 1963 a la revista *Destino*. J.B.

Títol: *La filla de la neu*

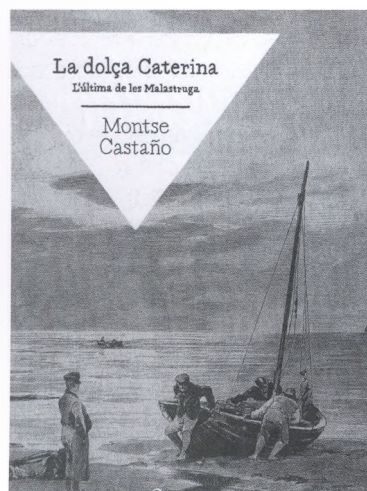
Autora: Esponellà, Núria

Editorial: Grup 62, Col·lecció Clàssica, Barcelona, 2016.

Núm. pàgines: 272 **Preu:** 20,50€

Aquesta novel·la es desenvolupa en el marc de la construcció del tren cremallera que porta fins a la Vall de Núria dins el qual emergeix la història d'un enginyer de tren i d'una dona de muntanya que de cambra acaba essent monitora d'esquí. La protagonista, la Joana, filla d'un pastor de Ribes de Freser, treballa de cambra a l'hostatgeria de Núria i s'atreveix a fer una cosa inusual als anys 20: es converteix en monitora d'esquí. Uns anys després, durant la Segona Guerra Mundial, la Joana torna a la Vall de Núria per ajudar dues dones i dos nens jueus que han de travessar la muntanya per salvar la vida. Allí, la Joana troba l'Enric de qui s'enamora. L'Enric és un enginyer de trens qui té el repte de construir una obra megalòmana en pocs recursos.

Aquesta obra està ben documentada atès que l'autora va recórrer a entrevistar-se amb l'Anna de Ventolà una de les primeres dona monitora i també amb l'enginyer Robert Lluís. A.P.

Títol: *La dolça Caterina. L'Última de les Malastruga*

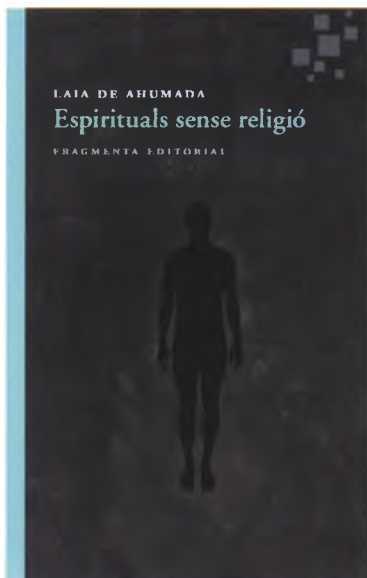
Autora: Castaño, Montse

Editorial: Edicions Cal·lígraf, Figueres, 2016.

Núm. pàgines: 424 **Preu:** 21,00€

La dolça Caterina és la història d'una saga familiar que neix a Les Guilleries i que acaba instal·lada a Torroella de Montgrí a començaments del s. XX. Després d'uns anys en aquesta població, la família marxa i acaba habitant una masia al cingle a la Punta dels Cinc Sous a l'Escala.

El llibre retrata la mala sort de l'Antònia Martí a qui dominen les passions i les ambicions que es contraposen a la vida de les dones de la família, tal com descobreix la Caterina qui a través de la vida dels seus avantpassats i el retorn a l'Escala li fa descobrir retalls de la seva història que no hauria concebut mai. Alhora, aquest llibre és un sojornar per costums, paisatges i, sobretot, per escenes quotidianes i dures de la vida a l'Escala de principis de s. XX. És doncs la història d'una nissaga amb malastrugança i, també, el retrat del devenir d'un poble. A.P.

Títol: *Espirituals sense religió*
Autor: de Ahumada, Laia
Editorial: Fragmenta. Col·lecció Assaig, Barcelona, 2015.
Núm. pàgines: 272 **Preu:** 19,50€

Aquest llibre és una reflexió en veu alta sobre si és possible una espiritualitat sense religió. Aquesta es realitza a través de diferents entrevistes, entre els quals destaquem la d'en Jordi Pigem i en Carles Duarte. Les preguntes a què responen són: ¿El marc religiós és l'únic on l'espiritualitat es pot desplegar? ¿Existeix una espiritualitat desvinculada de la religió? Aquests diàlegs sorgeixen de la necessitat de l'autora de saber si la paraula espiritualitat versa més enllà de la religió i, per tant, més enllà de la institució religiosa. Les persones entrevistades en el llibre tendeixen a identificar l'espiritualitat com una experiència vital que no pot reduir-se o sintetitzar-se amb el verb. És una vivència que dóna forma la vida i que s'encarna en la quotidianitat del món. I avui dia es distingeix de la religiositat institucional a què aquesta última no respon a necessitats vitals. El dogmes i creences són molt allunyades de la nostra actual comprensió de la nostra vida. En canvi l'espiritualitat al marge de la religió està més arrelada i adaptada als costums i hàbits de les nostres vides. Són més coherents amb la nostra comprensió vital del món. A.P.

Títol: *Inteligència Vital*
Autor: Pigem, Jordi
Editorial: Kairós, Barcelona, 2016.
Núm. pàgines: 192 **Preu:** 15,00€

Aquest llibre és un convit a pensar d'una forma més profunda i personal sobre el postmodernisme. L'autor invita a explorar el significat de què és la intel·ligència vital la qual és aquell que, a més de regular aquells processos fisiològics bàsics i essencials per fer possible la vida, com ara el respirar, també ens vincula amb la naturalesa i el nostre entorn. En aquest sentit, Jordi Pigem ens explica que el concepte intel·ligència ha de ser repensat atès que el concepte tradicional heretat de la Il·lustració i del positivisme ha quedat caduc. Per tant, si és cert que la intel·ligència ha de tenir una accepció més vinculada al vitalisme i a la naturalesa, llavors hem d'admetre que altres ésser vius que també formen part del nostre paisatge, també els hi hem d'atribuir intel·ligència, així com també aquells microorganismes que componen els cossos de tots aquests ésser vius, humans inclosos. Aquesta sèrie d'afirmacions vénen contrastades amb diferents direccions que la ciència ha emprés recentment. Comptat i debatut, aquest llibre ens introdueix a una nova manera d'entendre la vida, la intel·ligència i la consciència. A.P.

Títol: *L'Escala recorda...*
Autor: Mercader i Andreu, Pere (1885-1969). Amb la participació de: Cobla La Principal de Cassà
Editorial: Agrupació Sardanista Escalenc "Avi Xaxu", 2015.
Preu: 15,00€

El dissabte 19 de desembre de 2015 es va presentar, a l'Alfolí de la Sal, el 2n volum de la col·lecció discogràfica *L'Escala recorda...*, iniciada l'any 2011. Aquest segon treball és un monogràfic dedicat al compositor escalenc establert a Cassà de la Selva, en Pere Mercader i Andreu, amb motiu del 130è aniversari del seu naixement, esdevingut el 27 d'octubre de 1885.

Amb aquest enregistrament de 17 sardanes, mai gravades fins ara, es fa un repàs i evolució cronològica de la prolífica obra sardanista de l'autor, iniciada el 1907 i closa el 1966. Títols inclosos en el cd, entre d'altres, són *Bona festa* (1915), *El Port d'en Pernis* (1920), *Mirar de verge* (1928), *El castell d'Empúries* (1934), *La Cisona* (1939), *Les nenes d'en Fèlix* (1949), *La Mercè i l'Eugènia* (1954) o *Les flors d'Horta* (1962), sense oblidar alguns dels escrits amb el pseudònim de Joan Calders, *Flors d'Empordà* (1944) o *Matinada fresca* (1946). Com el 1r volum, dedicat a Josep Vicens i Juli, l'Avi Xaxu (1870-1956), conté un elaborat llibret en el que, a més del escrits del president de l'associació sardanista local i dels alcaldes escalenc i cassanenc, hi consta una detallada biografia del compositor homenatjat i acurades explicacions de cadascuna de les sardanes enregistrades. Un excel·lent treball de recuperació i difusió d'una part del nostre patrimoni immaterial, en concret, el musical.

Jordi Gallegos

Títol: *Arts i ormeigs de pesca*
Textos: Boix i Llonch, Lurdes
Fotografies: Diversos autors de diversos arxius de Catalunya
Editorial: Brau edicions.
Núm. pàgines: 185 **Preu:** 19,50€

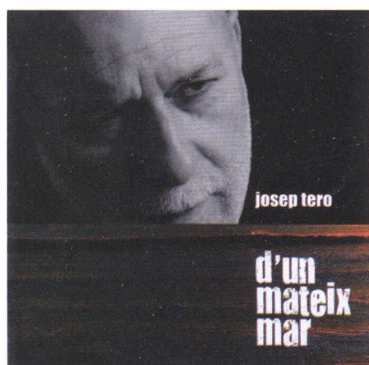
Aquest és el cinquè volum de la col·lecció "Eines i feines" que Brau Edicions dedica a les velles tècniques d'ofici i a l'artesania popular, per recuperar i divulgar el seu coneixement. La pesca ha estat des de sempre una activitat vital per a la supervivència humana. Practicada des de la més remota antiguitat, ens ha llegat una gran diversitat de mètodes estretament adaptats al medi. Amb els elements que procurava l'entorn els pescadors confeccionaven amb enginy aparells diversos, que encara avui ens meravellen per la seva complexitat i perfecció. Lurdes Boix ens endinsa en el món dels diferents arts i ormeigs de pesca de la costa de Catalunya, de l'època en què l'ofici de pescador es transmetia de pares a fills i l'agudesesa dels sentits i l'experiència eren indispensables per a una bona pesca. El llibre inclou la descripció de la diferent tipologia i l'evolució històrica dels principals arts de pesca, fragments d'experiències viscudes, una cronologia i un petit diccionari de pesca. El llibre s'il·lustra amb gravats, dibuixos i fotografies procedents dels museus marítims de Catalunya. Lurdes Boix

Títol: *Catalunya al laberint del Minotaure*
Textos: de Juan, Jordi
Editorial: Dièresis. Col·lecció Primera Pàgina, Barcelona, 2015.
Núm. pàgines: 380 **Preu:** 22,00€

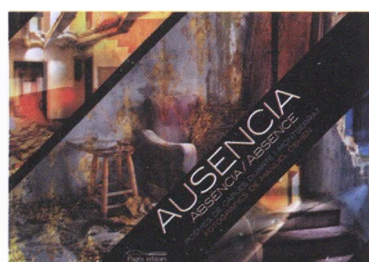
Atesa la situació d'atzucac en què es troba l'escenari polític català, l'autor realitza unes reflexions a través de les següents preguntes: és l'independentisme d'última hora la darrera manifestació de la tèrbola relació dels catalans amb el poder polític? Quin sentit té parlar d'independència en el món de la interdependència en el món de la interdependència, o de sobiranisme en plena crisi de la sobirania clàssica de l'Estat, que dilueix la seva essència en una superestructura com és la Unió Europea? N'hi ha solucions de compromís que es corresponguin amb l'ànima pactista que ha caracteritzat durant segles l'actuació política catalana?

Alhora, el llibre és també un repàs de la història de l'autogovern a Catalunya des de la primerenca Marca Hispànica i el comte Borrell II per analitzar les principals etapes, com el Compromís de Casp, la participació a l'Espanya imperial, la Guerra del Segadors, la Guerra de Successió de 1714, la Constitució de 1812, la Renaixença, el catalanisme polític, la Segona República, la dictadura, l'Estat autonòmic i la temptació sobiranista. A.P.

Títol: *D'un mateix mar*
Autor: Tero, Josep
Editorial: Temps Record, Barcelona, 2015.
12 cançons **Preu:** 14,63€

És un CD en què l'autor ha adaptat 12 poemes de 12 dones poetes mediterrànies de tots els temps entre les quals destaquem, entre d'altres, Marta Pessarrodona, que a més en fa la presentació al llibret, Víctor Català i Núria Esponellà. El resultat és 12 magnífiques cançons que tenen com a fil conductor aquesta mar Mediterrània tan nostra. Es tracta del novè treball de Josep Tero que rebla el clau de la seva sòlida trajectòria. J.B.

Títol: *Ausencia - Absència/Absence*
Autor: Cohen, Manuel i Duarte, Carles
Editorial: Pagès Editors, Lleida, 2015.
Núm. pàgines: 84 **Preu:** 30,00€

És un llibre bilingüe (català i francès) en què a partir del treball realitzat pel fotògraf Manuel Cohen durant 2 anys retratant edificis i espais d'una gran importància arquitectònica a Tortosa i de les poesies de Carles Duarte es reflexiona sobre l'abandó i l'absència d'aquests espais singulars. J.B.

Títol: *Solitud*

Autora: Víctor Català. Estudi introductor d'Isidor Cònsul

Editorial: Edicions La Magrana, Barcelona, 1998.

Núm. pàgines: 297 Preu: 11,00€

Entre el 19 de maig de 1904 i el 20 d'abril de 1905, va aparèixer *Solitud* en forma de fulletó a la revista *Juventut*. S'ha dit que aquesta novel·la era un drama rural més extens. Sigui com sigui, amb *Solitud*, Caterina Albert - Víctor Català va arribar a dalt de tot. *Solitud* és una novel·la tancada, que gira entorn d'un viatge iniciàtic, realitzat en un doble pla: l'extern, que queda englobat en un lloc concret i un temps determinat, és a dir entre la pujada i el descens de la muntanya, i el pla intern que porta al reconeixement de la pròpia individualitat de la protagonista. En aquesta obra hi ha un constant joc de relacions entre la protagonista i el seu entorn; de tal manera que el paisatge es pot considerar un personatge més. Víctor Català, en aquesta obra, segons Jordi Castellanos, utilitza el mite de la terra alta i de la terra baixa. "La plana, d'on provenia la Mila, era l'utilitarisme, la monotonia, la despersonalització (la no-vida); la muntanya era l'espai del misteri, de la lluita i dels ideals (la vida)". Pujar a la muntanya era, doncs, per a la Mila, l'entrada a la vida. Però la vida era dura, sobretot per a una dona, tant al pla com a la muntanya.

Dolors Miquel (sense contradir el que comentàvem) ens diu que "és el camí de l'ànima (ara de la dona) explicat des del punt de vista d'una dona, viscut des dels ensomnis culturals que s'ensenyen a les dones: matrimonis, amors passionals, maternitat, amors romàntics..." Per això la novel·la *Solitud* no és una història que passi a l'exterior de la persona, de la Mila, sinó que és la història de l'ànima humana. I el que fa que aquesta novel·la encara es pugui llegir, després de cents anys d'haver estat escrita, és la seva modernitat. "La sortida de la protagonista no serà el suïcidi, no serà l'estancament d'un matrimoni frustrant, no serà buscar una nova parella amb qui recomençar, sinó la solitud", recomençar la vida sola.

Tema, personatges, espai i llengua.

Solitud tracta sobre l'aïllament que l'ermitana Mila sent respecte a la realitat que li ofereix el seu marit, el món i els homes en general, cosa que percep gràcies a un personatge bondadós (el Pastor). Els personatges principals de la novel·la són:

Mila: l'ermitana i protagonista indiscutible de la novel·la. És veu abocada a un destí cruel del qual intenta alliberar-se, primer amb resignació, però després amb un gran acte de valentia.

Maties: el seu marit; inconscient i primari, que no li serveix per a res.

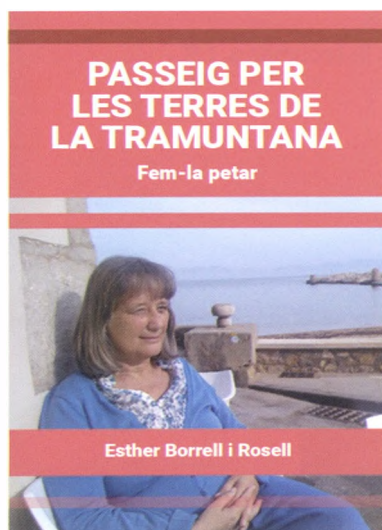
Gaietà: el pastor; l'únic amic de Mila, el seu confident i el seu "refugi". És representat com un individu estable i equilibrat que malgrat la seva humilíssim condició mostra saviesa (no de coneixements intel·lectuals, però sí d'experiència de vida). Pot simbolitzar la superació del caos que impera en la societat i en el món.

Baldiret: el rabadà; el fill que no tindrà mai.

Arnau: l'hereu del mas veí; l'home que no tindrà mai.

Ànima: l'individu destructiu, pernicios i que simbolitza la part més roïna del món, a diferència de Maties que és roí per la seva ignorància.

L'espai de la novel·la es pot identificar fàcilment amb l'ermita de Santa Caterina del Montgrí, així com en la llengua utilitzada per l'autora, molt rica i expressiva, s'hi poden apreciar trets propis dels parlars de diferents indrets de la comarca i de la part oriental del Pirineu. Jordi Boix

Títol: *Passeig per les terres de la Tramuntana. Fem-la Petar!*

Autora: Borrell, Esther

Editorial: IBSN Genèric (de moment, no disponible), 2015.

Núm. pàgines: 115 Preu: 25,00€

En aquest llibre, l'autora pretén fer geografia feminista tot aprofitant el seu sojornar per la vida quotidiana de l'Escala. El seu passeig és un continu trobar-se amb paisatges que aboquen a costums locals capaços de connectar-nos a la calidesa d'antics records de persones amb qui ella conversa en el seu passejar. L'autora manté diàlegs, sobretot amb dones, en els quals s'expliquen records de la vida cooperativa del camp i del poble, i que són aprofitades per l'autora per emfatitzar la necessitat de cerca nous models vida i economia que ens apropi més al contacte humà i, per tant, a la solidaritat entre les persones. L'autora intenta expressar l'excés d'individualisme i materialisme que avui dia dominen en el si de la nostra societat, i reclamar de tornar a la solidaritat i l'ajuda mútua. A.P.

Títol: *Emili Gandia i la conservació del patrimoni cultural a la Catalunya de començaments del segle XX.*

Autor: Diversos autors

Editorial: Documenta Universitaria, Girona, 2015.

Núm. pàgines: 229 **Preu:** 26,00€

Aquest llibre, editat en col·laboració per la Diputació de Girona, el Museu d'Arqueologia de Catalunya-Empúries, l'Institut de Recerca Històrica de l'Universitat de Girona i l'Institut Català de Recerca en Patrimoni Cultural, neix quan els hereus d'Emili Gandia van fer donació al Museu d'Arqueologia de Catalunya d'una àmplia col·lecció de documentació sobre els treballs que Emili Gandia va realitzar tant a Empúries com en altres indrets de Catalunya, i de l'interès que mostren que es reconegui la figura d'aquest personatge. Es tracta d'un recull de treballs que diversos autors realitzen per a glossar diferents aspectes de la biografia i obra d'Emili Gandia. Carme Oliveras analitza la biografia de Gandia. Josep Burch, que també n'és el coordinador del llibre, analitza la figura de Gandia com a conservador dels museus de Barcelona. La relació d'Emili Gandia i Empúries la treballen Pere Castanyer, Joaquim Monturiol, Marta Santos i Joaquim Tremoleda. La participació d'Emili Gandia en "l'operació de salvament" de la pintura romànica catalana (1919-1923) la documenta Montserrat Pagès. La figura d'Emili Gandia com a exemplar funcionari de la Junta de Museus de Barcelona és analitzada per Àngel Casanovas, Jordi Rovira i Enric Sanmartí-Gregó i finalment la relació d'amistat entre Emili Gandia i Manuel Cazorro es tractada per Josep Maria Nolla. Un llibre molt interessant que permet conèixer millor aquest personatge tan conegut i recordat a l'Escala. J.B.

Títol: *Proyecto Marte*

Autor: Salart, Lluís

Editorial: El astronauta imposible, Barcelona, 2015.

Núm. pàgines: 306 **Preu:** 9'50€ (versió impresa), 0,99€ (versió digital).

És la primera novel·la de l'escalenc Lluís Salart i, també, és la primera novel·la de ciència ficció de la qual en fem ressenya. També és molt probable que sigui la primera novel·la de ciència ficció escrita per un autor escalenc, almenys segons la informació que tinc. En Lluís Salart, que ja té una sòlida carrera com a escriptor de relats curts de ciència ficció, ha publicat ara la seva primera novel·la. És una novel·la que l'autor va publicar en el seu blog [-ljsalart.com](http://ljsalart.com) - entre l'11 de novembre de 2013 i el 18 d'abril de 2015 en 124 entregues. Aquest fet no és original. Grans títols de la literatura han corregut aquest mateix camí de publicació en entregues, només per citar-ne alguns d'il·lustres *El comte de Montecristo* va ser publicat en 18 parts al diari *Journal des débats*, o *Solitud*, l'obra cabdal de l'escalenca Caterina Albert i Paradís - Víctor Català -, autora de la qual en aquesta revista en trobareu diversos treballs que glosen la seva figura, va ser publicada en fulletons inclosos en la revista *Juventud* entre març de 1904 i abril de 1905. Una revisió d'aquests 124 textos és el llibre del qual en faig ressenya.

La novel·la estructurada en relats curts enllaçats en diferents línies temporals comença en el moment en què la terraformació de Marte ha estat completada i es retransmet a la Terra. En aquest moment Usha Leber, la primera astronauta, respira per primer cop l'aire marcià de manera autònoma. A partir d'aquí discorren la resta de capítols en què cada capítol fa un salt en el temps cap enrera i endavant per anar teixint la història.

Al llarg de la novel·la la pròpia història porta a parlar de temes marcians i tecnològics, però també es parla de les grandeses i misèries de l'ésser humà.

Una novel·la diferent, i com tot allò diferent, interessant. Us la recomano. J.B.

Albert Pons Ramos

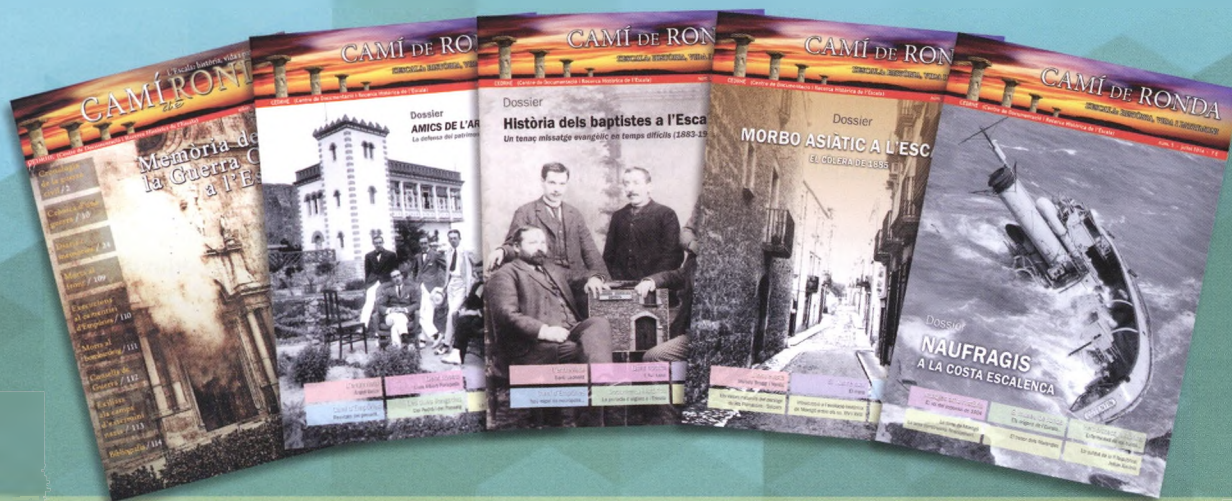

Jordi Bruguera Batalla

ANUNCIA'T A CAMÍ DE RONDA!

Amb el teu anunci, a més de fer publicitat del teu negoci, estaràs col·laborant en la realització d'aquesta revista, que tracta i divulga la cultura, la història i la gent de la vila de l'Escala.

Comprome-te't amb la cultura de l'Escala!

recercalescala@gmail.com

Ilibreria vitel·la

C/ Enric Serra, 13
17130 L'Escala
Tel. 972 773 569
llibrieriavitella@gmail.com

Arrels

- TRADUCCIONS I SERVEIS LINGÜÍSTICS -

Veronica Lambert Hall & Stephen Lambert

972 77 63 11 · 972 77 33 66
arrelstraduacions@gmail.com

▶▶▶▶ 600 a.c.

Els grecs s'expandeixen per la mediterrània occidental atrets per la ruta comercial amb els Tartessos, especialment pels seus metalls. Per això funden factories, essent les més importants Massàlia (Marsella) i Emporion (mercat). El primer assentament dels grecs foceus es situa a l'actual Sant Martí d'Empúries (600 a. c.), a la qual anomenen Palaiàpolis (ciutat vella) i que aleshores era un promontori rocós en forma de península, just davant la desembocadura de l'antic riu Fluvià.

▶▶▶▶ Segle XVI

Després de les successives destruccions bèliques que pateix i perduda la seva funció política, Sant Martí d'Empúries queda reduït a un nucli agrícola. Probablement aquest fet condiciona la formació, al llarg d'aquest segle, d'un primer petit poblat de barraques de pescadors a llevant de la desembocadura del Ter Vell, en la cala protegida per un illot rocós anomenat el Cargol. Serà l'inici de l'actual nucli urbà de l'Escala.

Els assentaments agrícoles dels segles XVI i XVII s'ubiquen sobre els antics emplaçaments romans (Les Corts, Vilanera, els Recs, Cinclaus,...), però situant-se en general a ponent dels petits turons, de manera que quedin més protegits de la visió dels pirates del mar.

Inici de la construcció de l'edifici de l'Alfolí de la Sal, que serà utilitzat com a magatzem de sal i, posteriorment, com a duana marítima.

Durant aquest segle, els castells d'Empúries, Cinclaus i altres de les rodalies, com els de Pelacalç i Sant Feliu de la Garriga (Viladamat) passaran a formar part del patrimoni dels Margarit per via matrimonial.

▶▶▶▶ 1606

Els Ducs de Cardona funden el monestir de Santa Maria de Gràcia (actual museu d'Empúries), regit per una comunitat de frares servites. Un d'aquests frares, Manuel Romeu, serà juntament amb l'escalenc Josep Maranges de Marimon, un dels pioners de l'arqueologia catalana en portar a terme les primeres excavacions a finals del segle XVIII.

▶▶▶▶ 1716

La documentació encara parla de "Lloc i terme de Empurias y la Escala". El municipi té 390 habitants

▶▶▶▶ 1756

Es dicta la sentència ferma, concedint definitivament els terrenys en litigi de la Muntanya Gran a Torroella de Montgrí. La sentència adverteix als escalencs que "*cesen y se abstengan de todas perturbaciones y molestias acerca de la possession declarada a favor de los Regidores y Universidad de la referida Villa de Torruella de Mongrí,... con apercibimiento de si se experimentase falta y omission de parte de los Regidores de la Villa de Ampurias y Puerto de la Escala en el cumplimiento de dichos proveídos, se procederá contra ellos con todo rigor de Justicia*".

▶▶▶▶ 1766

L'Escala aconsegueix la capitalitat del terme municipal. Deixa de ser barri i port d'Empúries per assumir el rang de vila.

▶▶▶▶ 1796

El problema endèmic de l'aigua es comença a resoldre aquest any amb les obres de canalització de l'aigua, per decantació, des de la deu de la Fornaca fins a la font construïda expressament a l'entrada del poble juntament amb un rentador públic. Al llarg de la canalització es construeixen 9 pilars de pedra, d'uns tres metres d'alçada, dels quals en queden 5, que actuaran com a respiradors d'aire per tal que l'aigua pugui lliscar. D'aquí ve el nom de "Camp dels Pilars (o Pilars)".

▶▶▶▶ 1806

La població de l'Escala va creixent ininterrompudament. Aquest any arriba als 1.600 habitants.

▶▶▶▶ 1846

La Comissió Provincial de Monuments de Girona, pertanyent a la Diputació, realitza les primeres excavacions d'un organisme oficial a Empúries. La zona on es concentren les obres és al sector nord-oriental de la Neàpolis. Les excavacions continuaren els anys 1847 i 1848. Malgrat haver trobat peces arqueològicament molts interessants, encara que no de l'espectacularitat esperada, es deturen aquests treballs. Amb tot, la Diputació consigna una partida anual per a la compra de materials arqueològics a particulars que realitzen excavacions en els terrenys emporitans, que són els que avui formen la col·lecció emporitana del Museu d'Arqueologia de Catalunya-Girona.

▶▶▶ 1856

Finalitzen les obres d'ampliació del cementiri (nova tanca i construcció d'alguns nínxols). Les obres costen 6.780 rals, que s'extreuen del fons de les obres de restauració de l'església.

▶▶▶ 1866

L'Ajuntament de l'Escala, amb permís del bisbe i del governador, ven el terreny ocupat pel cementiri parroquial a Jaume Serrats i Puig, amb les condicions "*consistentes en trasladar la tierra y restos humanos al nuevo cementerio a satisfacción de este Ayuntamiento y Cura párroco, dejando la superficie que ocupa el antiguo cementerio al nivel de la plaza de la Constitución y entrada de la iglesia*".

Degut al mal estat dels sembrats, arriben als ports de Roses i l'Escala diversos carregaments de cereals (candial, jeja,...), amb l'objectiu d'impedir la puja dels preus per la mala collita que s'espera.

▶▶▶ 1896

L'escalenc Joan Molinas Poch és nomenat prevere pel bisbe de Girona.

És trobada a Empúries una sepultura d'època romana amb restes humanes, juntament amb una "màscara tràgica" representant una cara amb els músculs contrets pel somriure. També s'hi troben dos braçalets de metall i diversos objectes de vidre.

Francesc Batalla Cortal, llicenciat de l'armada i veí de l'Escala, és nomenat peó-guardia de les dunes d'Empúries.

Los periódicos han llenado estos días sus columnas haciendo grandes elogios del cuadro Tierra latina, ultimo debido al gran pintor catalán D. Enrique Serra. Uno de los diarios de la capital de Italia llega hasta decir que jamás Roma había sido tan bien interpretada. Los lienzos de Enrique Serra figuran hoy en los mejores Museos de Pintura de todas las naciones, y varios son los soberanos de Europa que han adquirido los mejores cuadros del célebre pintor a precios fabulosos. El artista Serra, cuya justa fama es hoy universal, nació en Barcelona el día 7 de Enero de 1859. Su padre D. Pedro Serra Flaquer, natural de La Escala, es pariente en primer grado de D.ª Narcisa Ferrer Flaquer, madre de nuestro querido amigo y compañero en la prensa D. Federico Gironella. Una vez coleccionados los datos fidedignos que vamos adquiriendo, quizás publiquemos en estas columnas una biografía completa del ilustre pintor barcelonés, quien gracias a su inquebrantable constancia y amor al trabajo ha logrado elevarse a la más grande altura en las para muchos inaccesibles regiones del arte pictórico.

L'últim dia de la festa major de 1895 se celebra una festa marítima amb focs artificials disparats des de dins del mar, tal com ja s'havia fet l'any anterior, construïts pels pirotècnics figuerencs R. Solanes i fill. "... Produjeron un bellissimo efecto y muy particularmente el final donde, en medio de una lluvia de fuego, apareció el nombre del Senador Sr. Conde de Serra".

El comte de Serra assisteix a la inauguració de les obres de la nova carretera entre Vilademat i l'Escala, acte que té lloc en el decurs de la festa major de l'Escala de 1896. "En La Escala se ha verificado con gran solemnidad la inauguración del trozo de carretera que une aquella importante villa, hasta ahora tan aislada, con la de La Bisbal a Figueras, en Vilademat, a cuyo importantísimo acto asistió el Conde de Serra, a quien se debe la mejora, quien fue en extremo agasajado por la población que le rindió justo tributo de gratitud".

El divendres, dia 25 de setembre, un furios temporal de tramuntana enderroca el frontó que havien construït els aficionats al joc de la pilota. No s'hagueren de lamentar desgràcies personals.

Jaume Martínez López és nomenat administrador de la duana de l'Escala.

Jordi Canadell obté el premi de la Diputació en el Certamen de l'Associació Literària de Girona, amb una poesia titulada Ampurias.

Salvador Morán és nomenat administrador de la duana de l'Escala.

▶▶▶ 1906

Teresa Calm Fovía, vídua de Casamor, sol·licita autorització al govern civil pel cultiu d'arròs a les finques Mas Recs i Vilanera, amb un total de 117 hectàrees i 52 àrees.

L'Ajuntament de l'Escala s'adhereix a l'homenatge que es tributa arreu de Catalunya a la coalició electoral Solidaritat Catalana.

La premsa informa que des de fa dies (mes de maig) es produeix una extraordinària pesca de sardina i anxova a tots els ports dels golf de Roses.

Joaquim Busquets Coloma, sergent llicenciat de l'exèrcit, obté la plaça de carter de l'Escala.

En plena festa major de l'Escala, Alejandro Lerroux celebra un míting a l'Escala.

Mor als 77 anys Ramon Oliveras Brugués, diputat provincial pel partit judicial de Girona entre 1886 i 1891.

El mes de novembre arriba a l'Escala el reputat arqueòleg i professor de la Universitat de Goettingen, Adolf Schultem, amb l'objecte de passar uns dies estudiant les ruïnes d'Empúries.

▶▶▶ 1916

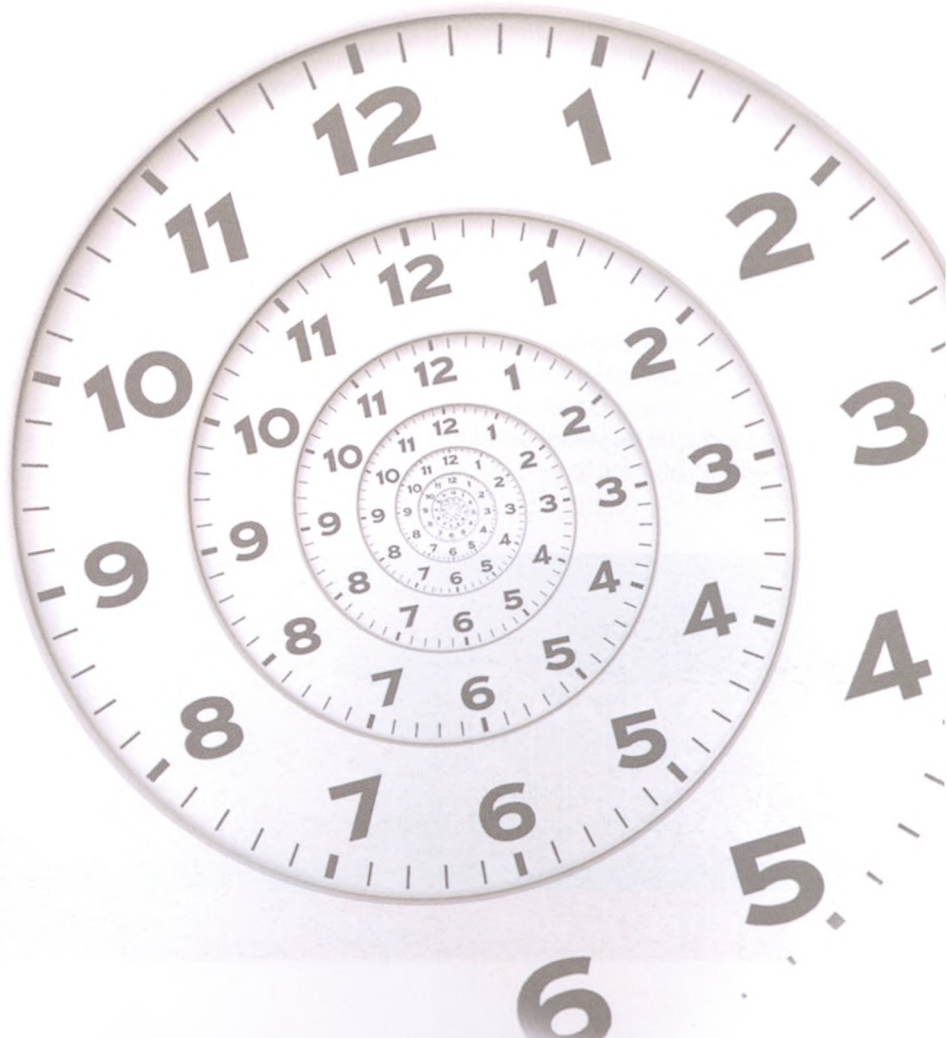
Uns gossos rabiosos mosseguen quatre escalencs. Són traslladats a Barcelona per la seva curació.

Joan Barpista Gou de Palol és elegit alcalde. *"A posta haven prescindit de la filiació política, car en el Ajuntament no deu ferse política, y per això el propòsit de deixar a la porta de la Casa de la Vila el nostre particular convenciment politich, per a preocupar-nos y ocuparnos solsament en fer bona, recta y encertada administració, posant de nostra part tots els medis per a aconseguirho"*.

Comencen les obres de la portada d'aigües a l'Escala, que finalment costaran 51.266,52 pessetes. També s'acorda aprofitar les obres per fer la canalització del clavagueram, per un import de 16.733,40 pessetes.

Rafel Bruguera Batalla

Rondant per l'Escala

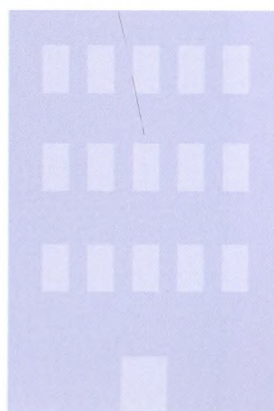
Antonio Montesinos

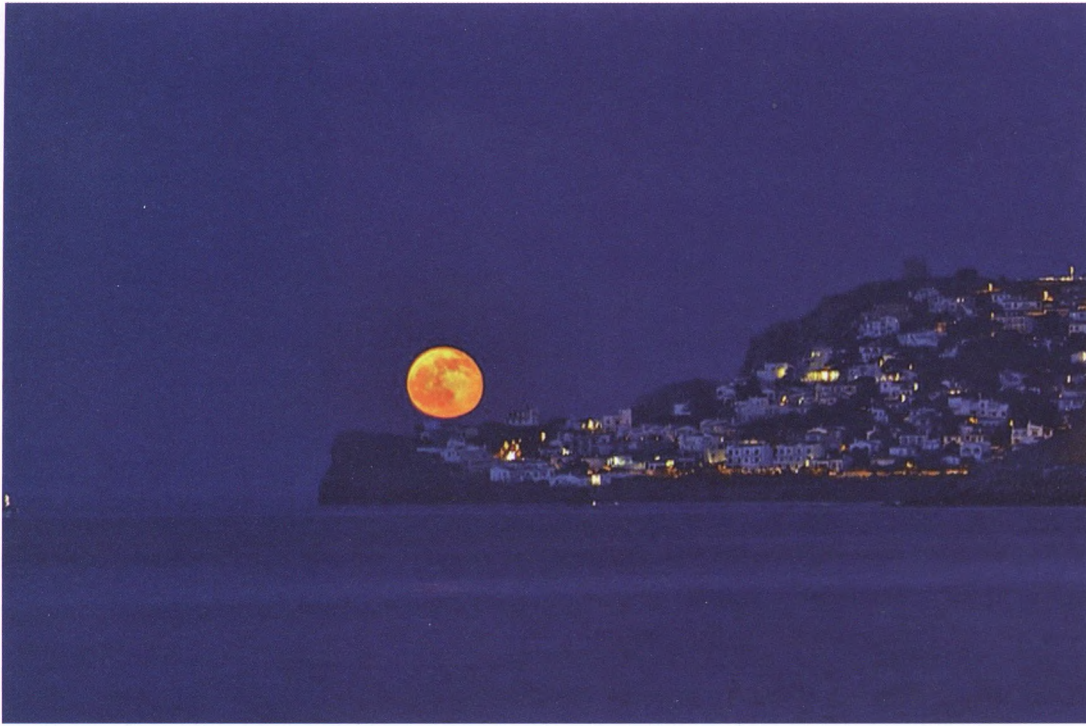

Antonio Montesinos

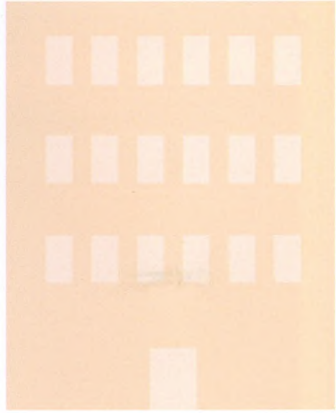

Joan Sureda

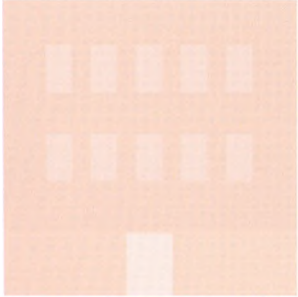

Joan Sureda

Joaquim Teixidor

Joaquim Teixidor

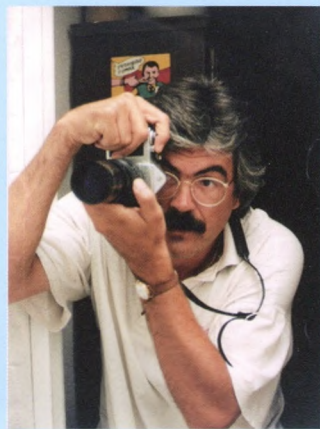
Ildefons Clos

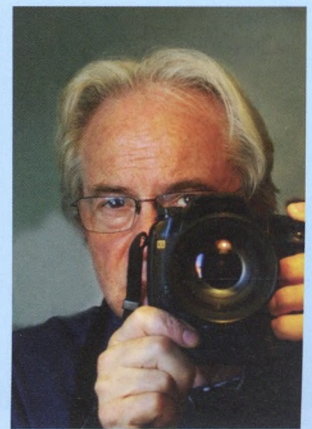
Antonio Montesinos

Joan Sureda

Joaquim Teixidor

Ildefons Clos

HOMENATGE A VÍCTOR CATALÀ AMB MOTIU DEL 90È ANIVERSARI

HOMENAJE a
Doña CATALINA ALBERT PARADÍS
"VÍCTOR CATALÀ"

LA ESCALA, 27 de Septiembre de 1959

A las 11'30 horas: Reunión de Autoridades e invitados de honor en las Casas Consistoriales

A las 11'45 • Partida de la Comitiva para la casa de Doña Catalina Albert Paradís, acompañada del Coro del Casino Menestral de Figueras «Germanor Empordanesa», residentes escalencs en Barcelona y demás invitados.
* CONCIERTO CORAL ante la Casa de Doña Catalina Albert Paradís, a cargo del mentado Coro.
* OFRENDA de un ramo de flores por la Comisión de Cultura del Casino Menestral Figuerense.
* OFRENDA DE UN PERGAMINO por los residentes escalencs en Barcelona.

A las 12'30 • ACTO ACADÉMICO bajo la Presidencia del Excmo. Ayuntamiento en el local CINEMA LA ESCALA

A las 16'30 • REPRESENTACIÓN de la adaptación en 2 actos y 5 cuadros, original de Don Esteban Albert, de la inmortal novela poemática
"SOLITUD"
en el TEATRO SUREDA.

A las 22'00 • Segunda representación de **"SOLITUD"**.

A las 24'00 • Clausura oficial del acto.

NOTAS: La Municipalidad y Comisión del Homenaje organizan un banquete en honor de «VÍCTOR CATALÀ», cuya presencia, dada su avanzada edad, será simbólica. Los tickets podrán recogerse en el Hotel «Casa Nieves».

Las empresas de Cinema La Escala y del Cine de la Catequística, adheriéndose al homenaje que se tributa a «Victor Català», aplazan al lunes las respectivas sesiones que debían celebrar el domingo por la noche.

Despacho de localidades en CASA FÉLIX BALLESTA hasta las 13 horas del domingo. Antes de las representaciones, en las taquillas del Teatro.

Programa de l'homenatge. Arxiu CEDRHE.

Pastís d'aniversari. Arxiu Pere Bruguera.

El diumenge 27 de setembre de 1959, amb motiu del seu 90è aniversari, que coincidia també amb els 50 anys de l'obtenció del premi Fastenrath per la novel·la *Solitud*, Caterina Albert i Paradís va ser objecte d'un sentit i merescut homenatge per part del seu poble natal, al qual s'hi sumà el món de les arts i les lletres de Catalunya.

Prop de migdia, les autoritats i convidats d'honor, acompanyats de molts escalencs, es concentraren a la plaça de l'Ajuntament, des d'on s'adreçaren a la casa pairal de l'homenatjada del carrer d'Enric Serra, a escassos cinquanta metres de la casa consistorial. Arribada la comitiva a la porta de la vivenda de Víctor Català, la coral "Germanor Empordanesa" del Casino Menestral de Figueres oferí un concert coral. Finalitzat el mateix les autoritats saludaren Caterina Albert i li oferiren un ram de flors i un pergami, aquest darrer obsequi dels escalencs residents a Barcelona.

A dos quarts d'una tingué lloc al cinema Pequín un acte acadèmic, en el qual pronunciaren parlaments Frederic Marés, Octavi Saltor i Joan Massanet en qualitat d'alcalde de la vila. L'acte finalitzà amb la lectura de fragments literaris inèdits de Víctor Català, a càrrec de Josep Reniu.

El banquet en honor a l'escriptora, al qual no va assistir per la seva avançada edat, es celebrà a l'hotel "Casa Nieves". En la fotografia de l'esquerre es pot veure el pastís elaborat per la pastisseria Oliver Batlle, can *Rosendo*.

El teatre Sureda fou protagonista de les dues sessions teatrals que tingueren lloc a dos quarts de cinc de la tarda i les deu del vespre. Precedides per la dissertació de Josep Miracle, biògraf de Víctor Català, que parlà de l'obra i personalitat l'escriptora, la companyia de Luís Orduna representà l'adaptació en dos actes i cinc quadres de *Solitud*, original d'Esteve Albert i Corp. Els decorats foren dissenyats per Joan Massanet. Per tal de facilitar la màxima assistència de tots els escalencs a les representacions, els dos cinemes de l'Escala, Pequín i la Catequística (Cacauet), ajornaren les seves sessions per l'endemà.

Rafel Bruguera Batalla

En el **Teatro de LA ESCALA**
a las 4 y media de la tarde y a las 10 de la noche.

DISERTACIÓN a cargo del prestigioso biógrafo y escritor
barcelonés, Don JOSEP MIRACLE, sobre la obra y persona-
lidad de VICTOR CATALÀ.

REPRESENTACIONES por la Compañía

LUIS ORDUNA

de la escenificación de

SOLITUT

(Adaptación E. ALBERT)

REPARTO:

MILA	Maria Rosa Bertrán
MARIETA	Berta Cambra
MATIES	Luis Orduna
PASTOR	Manuel Carilla
BALDIRET	Niño Juan Colet
ARNAU	Marcelino Ibero
ANIMA	Josep Reniu

Apuntador: Sr. Marlés

Decorado: J. Masanel - Luminotecnia y efectos: F. Corredor
Vestuario y átrezzo: Cosa Patuel

ENCARGUE SUS LOCALIDADES

SALIDAS AUTOCARES

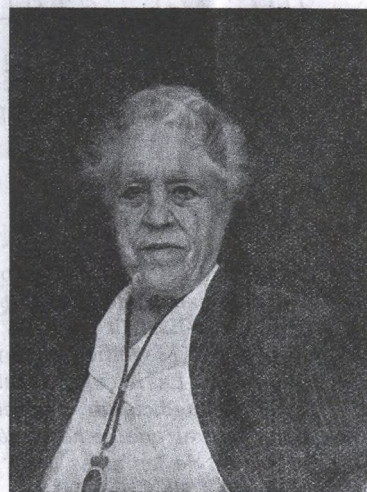
Para información:

CASA DEL LIBRO

Rda. San Pedro, 3 - BARCELONA

INSCRIPCIONES: **VIAJES ICAB** Diputación, 269

Homenaje a Víctor Català

LA ESCALA, domingo, 27 de Septiembre de 1959

Con ocasión de cumplir 90 años
Doña CATALINA ALBERT
PARADÍS, universalmente co-
nocida por su labor literaria,
bajo el seudónimo de

VICTOR CATALÀ

y coincidiendo también con el
50.º aniversario de la obtención
del premio FASTENRATH, por
su novela

SOLITUT

cuya acción se desarrolla en la
montaña mágica de Santa Cata-
lina, entre Estarlit y Bahía de
Rosas, el Magnífico Ayunta-
miento de La Escala, su villa
natal, le dedica un merecido
homenaje al que se ha sumado
el mundo de las artes y de las
letras de toda Cataluña.

La Comisión Organizadora del Homenaje
y el Magnífico Ayuntamiento de La Escala,

INVITAN a Vd.

a los siguientes actos:

A las 12 del mediodía, se trasladarán el Magnífico
Ayuntamiento, la Comisión Organizadora del Ho-
menaje y Representaciones de las agrupaciones y
entidades asistentes, a la «casa pairal» de
D.ª CATALINA ALBERT, con objeto de entregarle
un artístico pergamino.

PARLAMENTOS a cargo del laureado es-
cultor, Ilre. Sr. D. FEDERICO MARÉS,
el eminente abogado y publicista
Don OCTAVIO SALTOR y el Ilre. Sr. Al-
calde de la villa Don JUAN MASSANET.

LECTURA de fragmentos literarios inéditos
de VICTOR CATALÀ, por D. JOSEP RENIU

Per col·leccionar

Quan la "Platja de les Barques" era el centre de tota l'activitat marinera. En Narcís Flaqué "Sisó" calafatejant un bot.
Fotografies de Josep Clos i Blanco. Col·lecció família Clos.

Joaquim Teixidor Poch

Ildefons Clos Roca

El museu de ronda

EL CONREU DE L'ARRÒS I ELS MOLINS DE L'ESCALA (S. XV-XXI)

El treball de recerca del Museu de l'Anxova i de la Sal, l'any 2015, es va dedicar al conreu de l'arròs, atesa la importància que va tenir a l'Escala al llarg dels segles i al fet que encara queden persones que, entre els anys 1940 i la dècada de 1960, es varen dedicar al seu cultiu, entre ells valencians i gent de les terres de l'Ebre, que podien aportar informació al respecte. El treball va desembocar en una exposició, inaugurada el mes d'abril de 2015 al Museu de l'Anxova i de la Sal, amb objectes cedits per les persones entrevistades i el Museu de les Terres de l'Ebre. A més es va editar el llibre catàleg de l'exposició amb articles de diversos especialistes en la matèria i un reportatge audiovisual d'1 hora de durada, amb la col·laboració de Canal 10 Empordà, que inclou entrevistes a persones grans que havien treballat l'arròs a la postguerra a l'Escala.

Si tens una filla
i no l'estimes gaire,
casa-la a Albons o Bellcaire.
I si la vols veure morta aviat,
casa-la a Viladamat.

Les malalties atribuïdes al cultiu de l'arròs originaren aquesta corranda, possiblement del segle XIX, que cita els pobles de l'entorn de l'Escala on es cultivava aquesta gramínia. Transmesa per Pere Ylla Brugat, de Viladamat.

Durant el segle XV la majoria d'aiguamolls de la plana del Baix Ter, a banda i banda del Montgrí, varen ser transformats en camps d'arròs. Els arrossars varen configurar un nou paisatge, amb una xarxa de canals de rec i varen determinar l'edificació de noves masies, molins i graners. Al segle XVII l'extensió de camps d'arròs era considerable. El 1688, des d'Empúries, Pere de Marca donava notícia de la gran extensió de camps d'arròs a l'Empordà. El conreu de l'arròs va augmentar espectacularment al segle XVIII. El comerciant francès Lipp afirmava a la *Guide des négociants*, el 1794, que la plana de l'Empordà essent un país d'aiguamolls, especialment al voltant de Torroella de Montgrí i l'Escala, produïa un arròs excel·lent, més granat, més blanc i d'un gust més bo que el de la Llombardia, Cullera (València) o la Carolina i que valia més que les altres qualitats.

A l'Escala, el millor sòl per a cultivar arròs era el d'argila silícica i calcària, de subsòl impermeable, de Cinclaus i les Corts, amb les closes regades pel tram final del rec del Molí, que neix a la resclosa de Colomers i desemboca a la platja d'Empúries. L'altre gran zona arrossera de l'Escala eren els camps dels Recs i de Vilanera, a l'antic estany de *Bedenga* o de Bellcaire. Nombrosos documents de l'Arxiu Municipal citen aquestes zones arrosseres, on encara resten grans masies, amb imponents torres defensives contra la pirateria, tot i que avui han perdut la seva funció agrícola.

La toponímia d'aquests indrets recorda el conreu de l'arròs. En el cadastre de Patiño de 1716¹, una de les finques del màxim propietari de l'Escala, Joan Vives, porta el nom tan significatiu de "les Arrossades", que indica la seva producció, tot i que, en el moment d'aquest cadastre s'hi cultivava blat, civada i ordi. La finca, de 23 vessanes, estava ben regada, ja que afrontava a migdia i a ponent amb el rec del Molí,

1. Cadastre de Patiño, 1716, Arxiu Històric de l'Escala.

La collita de l'arròs, a principi del segle XX.
Foto: Josep Esquirol. Arxiu Històric de l'Escala (AHE).

a llevant amb el rec Cinyana i a tramuntana amb el camí públic. A la closa del Cadirat, a Cinc Claus, encara s'hi poden veure restes d'una construcció de pedra del segle XVIII, que aguantava les comportes que regulaven el pas de l'aigua, anomenades cadirats, *cadirachs* o *cadirales* (en castellà). El Cadirat es troba proper a la surgència d'aigua dolça natural anomenada el Gorg de l'Infern, que posteriorment es va dir Ullal d'en Maranges. A les masies dels Recs (can Jepot i can Reling) sobre el turó del mateix nom, el topònim recorda els recs que regaven els camps d'arròs en terres de l'antic estany dels Recs.

L'arròs es va cultivar en diferents períodes a causa de les mortalitats associades al seu conreu i per la falta de rendibilitat, més tard. A Empúries, al segle XV s'esmenta un molí fariner i per a blanquejar arròs. A final del segle XVI i principi del segle XVII, en el període de formació del barri

de pescadors del port de l'Escala, depenent d'Empúries, els impostos de l'arròs era una de les fonts d'ingressos de la Universitat. El període d'esplendor, com a l'Empordà, va ser al segle XVIII. És quan els senyors volen fer grans molins que generen nombrosos plets per la propietat de la terra i de l'aigua, com el que ho va haver entre Ignasi de Dou, per una banda, el marquès de Ciutadilla, per altra, i també el comte d'Empúries, per la construcció del molí de Sant Vicenç, que s'acabà fent el 1789. El segle XIX va ser el de la gran mortalitat a l'Escala, una cinquena part de la població, que s'atribuí al conreu de l'arròs i provocà la prohibició del seu conreu a partir de 1837.

A partir de l'any 1905 es tornà a fer arròs al mas de la Casa Nova, al límit del terme amb Bellcaire, fet documentat amb unes magnífiques fotografies de Josep Esquirol, amb la maquinària de batre, de vapor, procedent de València que es començava a utilitzar. Finalment entre 1940 i la dècada de 1960, el conreu de l'arròs, va tornar a ser un fenomen massiu i va contribuir a millorar les condicions alimentaries de la postguerra. De l'arròs en varen viure moltes famílies de l'Escala, els propietaris dels camps, els qui blanquejaven l'arròs i també la gent més pobra que anava a espigolar un cop s'havia acabat la collita. Era l'època de l'estraperlo, en què bona part de l'arròs es venia al mercat negre multiplicant el seu valor per quatre i per cinc. En època del planter i fins a la sega, tasques per a les quals es necessitava experiència, es llogaven colles de valencians majoritàriament, tot i que els introductors a l'Escala del cultiu de l'arròs a la postguerra, varen ser ampostins. El declivi es va produir per la baixada del preu de l'arròs i l'augment del sou de la mà d'obra, que ja no el feien competitiu. El 1997, productors d'Amposta varen proposar a pagesos de Bellcaire i Viladamat de tornar a cultivar arròs i vendre'ls la producció. Pere Riembau Ballesta, pagès resident a l'Escala, ha tornat a cultivar-ne als seus camps, en terme de Bellcaire, en el Parc Natural del Montgrí, Illes Medes i Baix Ter.

EL MOLÍ FARINER I ARROSSER D'EMPÚRIES, 1458

Un dels primers documents que parla d'un molí a Empúries és de 1458², en el qual el rei Joan II dóna permís a Pere de Torroella, per a l'establiment de: "lo Casal dels Molins de Ampuries"³, en terme del Castell i Lloc d'Empúries. Acabada la guerra civil catalana (1462-72), Pere de Torroella va reparar les defenses de la fortificació del castell d'Empúries, malmenades durant els setges de 1467 i 1468. El mateix document cita un conflicte entre Pere de Torroella i Pere Compte per l'esmentat molí, però, l'any 1474, el rei restituí al primer la possessió del molí, com a paga pels serveis prestats a la Corona. El molí d'Empúries o d'en Ballori estava situat a ponent del cadirat del Gorg de l'Infern o Ullal d'en Maranges. Consta en censos dels feus comtals dels anys 1314 i 1357. Utilitzava l'aigua del rec Vell, una sèquia del Ter que desemboca al Fluvià antic o Riuet.

El rec Vell era part de la xarxa de sèquies de molins fariners que havia ampliat l'any 1297 el comte Ponç Hug per fer molins nous a banda i banda de l'estany de Bedenga o de Bellcaire. L'obra va empitjorar les discòrdies del comte amb el rei Jaume II. El 1303 en el memorial de greuges del rei,

2. "Castr. Seu Locus de Ampuryes...". Arxiu de la Corona d'Aragó, s. XV.

3. La denominació en plural "el Casal dels molins" es deu a que en el mateix molí hi havia dos tipus de moles, per a moldre blat i altres cereals i per a blanquejar arròs, tal com es conserva encara al molí de Bellcaire.

En primer terme la riera de Cinclaus i l'estructura de pedra del Cadirat, que aguantava les comportes per a regar els camps d'arròs. La fotografia permet apreciar, al fons, l'antic estany de Cinclaus, esmentat en el plànol del segle XVIII.

Foto: Josep Esquirol. Arxiu Històric de l'Escala (AHE).

tres punts tractaven d'aquesta qüestió: que les obres de les sèquies havien desviat part de les aigües del Ter, colgant de sorra el grau del Daró que servia de port a Torroella de Montgrí; que els molins del comte d'Empúries feien minvar l'aigua dels molins fariners de Torroella de Montgrí i havien reduït a la meitat la possibilitat de moldre i que el rec que el comte havia fet obrir inundava els camps d'Ullà, Sobrestany i S'Aragai, tots del rei⁴.

La possessió del molí d'Empúries va generar diversos plets⁵, que es varen allargar en el temps, entre els descendents, per una banda de Pere de Torroella i per l'altra dels comtes d'Empúries. A 20 de juliol de 1554, Francesc de Torroella, donzell (membre inferior de l'estament militar), com a successor de Pere de Torroella, també donzell, va instar causa contra Caterina de Cardona i Rocabertí i Lluís de Cardona son fill, senyor de Sant Mori, demanant que aquells fossin condemnats "en haverli de dexar vacua i despedida la possessió dels molins de Bellcaire i prestar paciència que l'aigua de dits molins fluís i discorregués per lo rec o sèquia que abans passava, de manera que de dita aigua poguessin moldre els molins de Empúries⁶ els quals Francesc i Pere de Torroella havian sempre conservada la possessió". La causa fou continuada per Elena de Torroella com a successora de Francesc i més tard prosseguida per el Reverend Pare Rector i el Col·legi de Sant Martí Sacosta de la Companyia de Jesús de la ciutat de Girona com a hereus universals d'Elena de Torroella.

El conflicte s'allargà en el temps. Finalment vistes totes les al·legacions i atès que les despeses de les reedificacions de les rescloses i els recs, a fi de que el Col·legi pogués usar l'aigua per al molí d'Empúries i posar a punt el molí de Bellcaire, que feia més de 150 anys que no havia molt, eren tan grans que

4. BOIX, Lurdes i PIÑERO, Miquel D., "Cinclaus una evolució al llarg de la història" a *Fulls d'Història Local*, núm. 65, Ajuntament de l'Escala, nov. des., 1997.

5. "Transumpto de la Concordia entre lo Rector y Collegi de St. Martí de Gerona y Don Jaume de Cardona sobre los Molins de Bellcaire y del Castell de Empuries. En poder de Pere Rosselló Notari de Gerona en 2 Agost 1651". Arxiu família Dou.

6. El document parla indistintamente de molí (singular), i de molins (plural), per referir-se als molins de Bellcaire, Verges o Empúries. De nou indica que, a més de blat i altres cereals, també blanquejaven arròs.

sobrepassaven el valor dels mateixos molins, per tal d'evitar les "discòrdies i problemes que els plets ocasionen, per al bé, la pau i la quietud de les dues parts", el reverend pare Guillem de Tossa, rector del Col·legi de Sant Martí Sacosta d'una part i el noble Jaume de Cardona i de Rocabertí, senyor dels castells de Sant Mori i de Vilaür, del bisbat de Girona, de l'altra, signaren una capitulació i concòrdia, a 2 d'agost de 1651, en virtut de la qual, el rector Guillem de Tossa transferia a Jaume de Cardona qualsevol dret sobre el molí de Bellcaire, amb les pertinences i l'aigua que es pretenia fer discórrer de dit molí al d'Empúries i Jaume de Rocabertí es comprometia a pagar 5.700 lliures després de signada la concòrdia. En segon lloc el rector venia perpètuament a Jaume de Cardona "tota la casa o casal del dit molí que ell posseeix en lo terme de Empúries bisbat de Girona amb els recs, sèquies o vestigis d'aquell i tots els drets i pertinences i prerrogatives de dit molí i casal per 300 lliures barceloneses". Així es varen solucionar els problemes de la possessió dels molins de Bellcaire i d'Empúries. El Col·legi de Sant Martí de Girona, hereus dels Torroella, varen renunciar als drets sobre els dos molins a canvi d'una suma de diners. Per la diferència de quantitats es pot veure que el molí d'Empúries en aquell moment era una ruïna.

L'AUGE ARROSSER DELS SEGLES XVII I XVIII

Des de l'origen del Port de l'Escala de la vila d'Empúries es té notícia del conreu de l'arròs. L'any 1636, en el Llibre de Comptes de Propis apareix que es cultiva arròs al camp dels Comuns⁷. El Consell municipal arrendava les terres comunals a particulars que les explotaven en règim de propis. L'any 1690 "lo Consell de La Escala terma de Ampurias" arrendava a Joan Lleal el cultiu de l'arròs als Comuns i aquest es comprometia a pagar el terç de la collita en dues vegades, per Carnestoltes i per Pasqua, dos anys més tard⁸.

La solució al problema de l'aigua per a regar l'arròs era cabdal per als membres de la Universitat d'Empúries. El 1690 una carta de Baldiri Marimon arrendador dels molins de Verges i de Bellcaire, dóna llum sobre l'arrendament de l'aigua i el preu que havia de pagar la Universitat d'Empúries, una quartera d'arròs per vessana, per a l'aigua de regar els camps d'arròs dels Comuns: "Dich Jo Baldiri Marimon, fill de Miquel Marimon de Verges sots Arrendador dels molins de Da. Isabel Meca y de Cardona de Verges y Bellcayra y de las Aygues de aquells que permeto als Srs. Jorats y Universitat de Empurias en darlos la aygua caura de la partio de Bellcayre del pla de Casellas juntament ab la aygua escapara dels molins de Bellcayre per fer dits Srs. Arros en los Comuns de dita Universitat de Empurias que pagant dits Srs una quartera de arros per vasana fins los franchs del Ragadiu que rega ditas terras y ab dit parta prometo no donar aygua a ninguna altra partio sino la de Bellcayra com sa dit sino y ab siencia y pasiencia y de boluntat de dita universitat de Empurias y per a fer axi la veritat firmo la pnt de ma propia en la Escala Vuy als 13 de Mars 1690"⁹.

El consell de la Universitat cobrava un tant per la gavella o impost sobre l'arròs: "La present Universitat de Empurias y La Escala que a 18 de maig 1717 tinc rebut de Rafel Saguer la suma de 34 rals per la última terça de la Gavella de l'arròs finida a l'últim de juny de 1717". També havia de pagar els drets de les aigües i obligar a fer manteniments de sèquies,

7. Llibre d'actes, 1628. Arxiu Històric de l'Escala.

8. ESTEBAN, Marina, L'Escala, un exemple de supervivència, Ajuntament de l'Escala, 2001.

9. Carta manuscrita guardada en el Llibre de Conclusions 1701 -1800. Arxiu Històric de l'Escala.

El rec del Molí al seu pas pel mas de Segona Horta (actual Vivers Moner), abans de desembocar a la platja d'Empúries. Foto: Josep Esquirol. Arxiu Històric de l'Escala (AHE).

ponts i camins: "Vuy a 22 de maig 1729 los magnífichs Josep Molines regidors de Port de la Scala vila de Empurias convocats i congregats ab llicentia de Pere Maranges batlle de dita vila se es ajustat amb Miquel Marimon per deixar pasar la aygua que cau del Pla del Bosc per dit terme per fer arros en lo present terme per espai de dos anys que son lo any 1729 y 1730 ... se obliga a tenir los camins ben aconduïts."¹⁰.

Les rendes que generava l'arròs permeteren emprendre grans obres com la reparació de l'església, destruïda la nit de l'11 de novembre de 1722 a causa d'un llamp que va enfonsar la teulada. El 1737 s'arreglà l'estany dels Comuns per fer arròs, per destinar-lo a la església. El Consell del Port de l'Escala de la vila d'Empúries decidí recaptar un quinçè dels fruits de la terra i de la mar per a tal fi. El 1734 es feu un pagament per a "adobar lo pont de Cinc Claus". El 1738 s'acordà pagar dos jornals per treure pedra per "fer lo pons de la arros"¹¹. Un any abans s'originà un conflicte amb el representant del comte d'Empúries pel pagament de l'ús de l'aigua emprada per regar els arrossars, a causa de l'estructura feudal a què estava sotmès aquest cultiu. A l'entorn de 1750 s'havien estès molt els arrossars. Pere Maranges feia constar¹² que s'arrendaven 15 vessanes per cultivar arròs en les terres dels Comuns, a la part del camp Gran que afrontava amb el pla de les Corts. Antoni Sureda l'arrendà el 1776 i Pau Curós, el 1778.

10. "Llibre de Prepositions y Resolutions y altres notas de la Universitat de Empurias y la Escala Començat als 7 juny 1699". Arxiu Històric de l'Escala.

11. Llibre de Entradas i Axides de la Vila de Ampurias y la Escala, 1739". Arxiu Històric de l'Escala.

12. Llibre d'Entradas i Eixidas de la vila Amp/s y La Escala, 1739. Arxiu Històric de l'Escala.

El mas de la Casa nova del marquès de Sentmenat durant la batuda de l'arròs, a principi del segle XX.
Foto: Josep Esquirol. Arxiu Històric de l'Escala (AHE).

La batuda de l'arròs al mas de la Casa nova, amb les primeres màquines de batre, a principi del s.XX.
Foto: Josep Esquirol. Arxiu Històric de l'Escala (AHE).

Una declaració jurada a instàncies de la Real Audiència, signada pel batlle Josep Molinas i Llach, el febrer de 1766, indica les zones de l'Escala destinades al cultiu de l'arròs: al pla dels Recs (150 vessanes), al pla de les Corts (800), al pla del Riu i el Verdàs (200), als Falguerassos (no s'especifica) i a Cinclaus (300)¹³. En total, la cinquena part del terme. El batlle defensava el seu conreu afirmant que no era perjudicial per la salut atès que no arribaven els aires infecciosos per la separació que feia el massís Montgrí i ho justificava per la insuficiència de la collita de blat i altres llavors, que només donava per sis mesos a l'any i que l'Escala, en no tenir mercat s'havia de proveir als pobles d'Albons, Viladamat, Bellcaire i al mercat de Torroella de Montgrí.

Al llarg del segle XVIII es prengueren mesures sanitàries per paliar els problemes derivats del conreu de l'arròs. Per tal de prevenir les malalties que es produïen amb les aigües estancades la Real Audiència va enviar una ordre¹⁴ als ajuntaments, el 22 de març de 1766, obligant a clavar fites de pedra de *"siete palmos de longitud y dos de ancho con uno y medio de grueso, de modo que tengan dos palmos metidos dentro de la tierra y los cinco restantes de alto sobre la superficie de ella, con separación de cien canas¹⁵ entre si, con tal que de unos a otros puedan verse y habiendo impedimento que lo embaraze se ponga otro intermedio"*. L'ordre s'havia d'executar abans del 9 de maig, sota el mandat del batlle Josep Molinas, i exigia als successors del govern municipal de fer el manteniment "a fin de que en lo sucesivo conste siempre hasta donde podran llegar los arrozales que seran unicamente las tierras de afuera de los expresados mojones en las cuales no se podra criar el arroz mas que una sola vez en cada quinquenio con arreglo a la ordenanza que se remitia a ustedes a este efecto; para que con equidad y justa proporcion participe toda clase de personas de las utilidades de la siembra, se cautele en quanto sea posible la publica salud, y se corten de raiz las inquietudes que se han experimentado hasta aqui...". Els problemes per a la col·locació de les fites s'expressen en la carta de 27 d'abril, on la Real Audiència reconeixia que *"por la parte de cierzo de la villa de Ampurias no puede sembrarse el arroz en el llano que ustedes me expresan por no permitir los necesarios conductos el Rio Fluvia a causa de su anchura y profundidad, ni tampoco por las partes de mediodia por ser montuoso... siendo cierto que no se puede sembrar el arroz sino por la parte que median las montañas..."* Per tant, només es varen haver de col·locar cinc fites a ponent, a la distància reglamentària de 250 canes del nucli habitat. Per raons òbvies tampoc se'n varen haver de posar *"por la parte de oriente en que se halla el Mar"*.

El 1767 una altra reglamentació limitava el conreu de l'arròs sense prohibir-lo amb l'ordre de mantenir el bon ordre en l'aigua amb la construcció de sèquies a fi d'evitar que les aigües quedessin embassades. L'Audiència va prohibir que els propietaris rebessin més d'un terç de la collita. Els guanys de l'arròs eren tan elevats que els conreadors d'Empúries i l'Escala feren constar que els parcers no eren del tipus habitual sinó *"gente de caudal"*, que trobaven encara interès a pagar als amos del sòl fins i tot les dues terceres parts de la collita. La queixa dels senyors de l'aigua va provocar una altra reglamentació de 1775 que modificava les anteriors normatives i introduïa, com a novetat, l'elecció de tres batlles de les aigües.

13. Llibre d'Entradas i Eixidas de la vila Amp/s y La Escala, 1739. Arxiu Històric de l'Escala.

14. Llibre de Conclusions 1701-1800. Arxiu Històric de l'Escala.

15. 1 cana és igual a 8 peus.

El 1792 es va prohibir el conreu de l'arròs, durant la Guerra Gran *"por ser causa de muchas enfermedades y perjudicial a la salud de las tropas"*. El 1797, es va intentar reprendre el conreu, però esclatà un avalot capitanejat per una dona d'Albons, de nom Gaietana, acompanyada del batlle i el ferrer d'Albons, entre d'altres, que muntats a cavall destruïren els camps i les sèquies, expressant el malestar perquè es tenia més cura dels soldats i cavalls, que estaven de pas, que no de les persones que hi vivien¹⁶.

El 1775 el Consell d'Empúries i l'Escala arrendava l'heretat dels Comuns, per fer arròs en el Camp Gran, de 15 vessanes, de les terres del Gorg de l'Infern (Cinc Claus), dels Recs i per poder pescar al riu Vell i balquejar o extreure balca. A finals de segle XVIII, durant els tres mandats de Josep Maranges de Marimon, es varen fer importants obres públiques, com la distribució de l'aigua del rec del Molí de Bellcaire per regar camps d'arròs d'Empúries i l'Escala. Maranges, que també era negociant es dedicava al comerç marítim exportant anxova, vi i arròs. Posseïa 60 vessanes de terra a Bellcaire que arrendava per a fer-hi arròs.

La família Puig de Torroella de Montgrí va ser estudiada per Rosa Congost i Pere Gifre¹⁷ en un interessant article sobre el conreu de l'arròs al Baix Empordà. Salvador Puig al 1760 vivia a Girona, era un propietari absentista. Els Puig eren propietaris, entre d'altres, del mas Vicens dels Recs, a l'Escala. Les terres d'aquest mas representaven un 55,3% de terra de sembradura del total que posseïen a Albons, Torroella de Montgrí i l'Escala (255,36 hectàrees). Congost i Gifre elaboraren una taula de les collites d'arròs del patrimoni Puig de 1769 a 1793 i el mas Vicens dels Recs és el que en produï més, un total de 14, superior als altres masos propietat de la família. L'arròs es conreava un any de cada dos. El 1759-68 la caiguda de la producció d'arròs va ser compensada per la producció de blat, però en general en aquests mas es va mantenir inalterable al llarg dels anys estudiats, malgrat les normatives que en limitaven la producció.

Al llarg del segle XVIII, dins la conjuntura d'augment demogràfic, l'Escala va multiplicar per quatre la població passant de 390 habitants el 1718, a 1383 el 1787, gràcies a una elevada immigració, principalment comarcal, atreta, entre d'altres factors, pel conreu de l'arròs¹⁸.

16. BOSCH I CUENCA, Pere, *La guerra de l'arròs. Conflictivitat agrària i lluita política al Baix Empordà (1899-1909)*, Edicions de la Universitat de Lleida, Diputació de Lleida, 2013.

17. CONGOST, Rosa i GIFRE, Pere, art. cit.

18. ESTEBAN, Marina, art. cit.

KIBUC
mables i complementos

Sancho

Per fi a casa

tu
fas
kibuc

c. Closa d'en Llop, 1 · 17130 l'Escala
Tel. 972 770 485 · Fax 972 772 705
www.kibuc.com

Els treballadors de la Casa nova durant la batuda de l'arròs, a principi del segle XX. A baix, a la dreta, agenollat, Joan Torres Casademont.

Foto: Josep Esquirol. Arxiu Històric de l'Escala (AHE).

ANYS	NOM	PROFESSIÓ	CONCEPTE	QUOTA
1782-88	Antoni Ros	-	Molí d'arròs i d'oli	6 reals d'ardits
	Benet Maranges Lleal	Negociant	Molí d'arròs	10 reals d'ardits
1790-91	Benet Maranges Lleal	Negociant	Molí d'arròs	3 reals d'ardits
	Esteve Brunet	Menestral	Molí d'arròs	3 reals d'ardits
	Marc Colomeda Mateu	-	Molí d'arròs	3 reals d'ardits
	Rafael Ros i Maranges	Negociant	Molí d'arròs i d'oli	6 reals d'ardits
1793	Benet Maranges Lleal	Negociant	Molí d'arròs	2 reals d'ardits
	Esteve Brunet	Menestral	Molí d'arròs	2 reals d'ardits
	Marc Colomeda Mateu	-	Molí d'arròs	2,16 reals d'ardits
	Joan Sureda Oliver	Pagès	Molí d'arròs	2,16 reals d'ardits

El seguiment dels cadastres de 1782 al 1800 constata el nombre de molins arrossers que hi havia a l'Escala i l'evolució dels preus. En el cadastre de 1757 constava que en el terme d'Empúries i l'Escala hi havia dos molins d'arròs.

Font: Matricules Industrials. Arxiu Històric de l'Escala.

El molí d'en Dou o de Sant Vicenç i el pont del rec Cinyana abans d'ajuntar-se amb les aigües del rec del Molí, passada la carretera, i desembocar a la platja d'Empúries.

Foto: Josep Esquirol. Arxiu Històric de l'Escala (AHE).

EL MOLÍ DE SANT VICENÇ O D'EN DOU, 1804

La gran quantitat de superfície d'arròs conreada al segle XVIII va motivar la construcció d'un nou molí a l'Escala, anomenat de Sant Vicenç, o d'en Dou. Es tracta d'un gran casal amb una bassa, situat a l'antic gual del curs vell del Ter per on passava el camí d'Empúries, al costat de l'església de Sant Vicenç de les Corts. Sota l'edifici hi ha dos ullals d'aigua tèbia. En una primera etapa, derivava directament l'aigua de l'antic curs del Ter, però va tenir problemes per moldre a partir de que el llit del Ter Vell quedés eixut, entre l'aiguat d'agost de 1311 i altres inundacions posteriors, que varen decantar el nivell de la plana del Ter vers l'illa de Massot o del Pinell en terme de Torroella. Es va utilitzar un rec des del Fluvià Antic fins el molí, que encara conserva el rastre a Santa Margarida.

Al segle XVI encara es mantenia un petit braç del Ter Vell i les barcasses accedien per l'antic estuari fins el molí. En un mapa de l'estany de Bellcaire de 1722 únicament consta el pont de Sant Vicenç i l'església enrunada. El 1873 el molí era propietat de Gertrudis de Dou que va fer dibuixar el "Plano del molino de San Vicente". Es conserven les moles i la instal·lació de la turbina per a produir electricitat, ja que, el 1895, Luis Fernando de Alós de Martín, marit de la marquesa de Dou, hi va instal·lar una petita central hidroelèctrica per a l'enllumenat públic de la vila de l'Escala. Actualment és utilitzat com a restaurant¹⁹.

De nou els plets²⁰ aporten més dades sobre els conflictes per a la construcció de molins. La sol·licitud per a construcció del molí va ser feta el 29 de gener de 1781, per don Ignacio de Dou i Bassols, assessor de rendes generals i contraban i de la Junta i Consulat de Comerç de Barcelona, i la seva esposa, Gaïetana de Dou Tayadella i Crosas, que posseïen com a usufructuari i propietària, respectivament, una "heredad nombrada Forzosa con sus tierras sitas en los términos de Albons, Bellcaire y La Escala y con una grande azequia que sale del rio Ter despues de haver servido para el curso de

19. BOIX, Lurdes i PIÑERO, Miquel D., "Cinlaus...", art. cit.

20. "Establecimiento a favor de don Ignacio de Dou para fabricar un molino harinero y de arroz en la tierras de la torre Forzosa y sus inmediaciones. En poder de Vicente Simón Escribano Mayor de la Intendencia, en 13 de marzo de 1781." Còpia mecanografiada de l'original. Arxiu Família Dou.

los molinos nombrados de Verges y de Belcaire traviessa por tierras de dicha torre que dista media hora de dichos molinos. Es mucho el caudal de agua que conduce la dicha azequia y considera el suplicante que podria verificarse allí o en las inmediaciones el proyecto que tiene hecho de fabrica y construir su molino con los volantes y muelas convenientes para hacer harina y blanquear arroz tomando el agua despues de haver servido para los de Verges y Belcaire sin pretender no ser su ánimo perjudicar a los riegos. Sea en tierras de dicha torre o sea en las inmediaciones de ella para facilitar el salto de agua". La petició es va considerar molt útil, no només per al patrimoni real sinó també per al bé públic, ja que l'augment dels molins afavoria l'abastiment de la indústria. Com que la sèquia esmentada era perenne i cabalosa es va considerar que no era perjudicial, sempre que no retornessin les aigües. El permís d'establiment es va donar el 13 de febrer de 1781 amb un cens d'entrada de 400 rals d'ardit i 50 anuals.

Però n'hi havia que no hi estaven d'acord. El marquès de Ciutadilla i el comte d'Empúries varen interposar recursos al·legant els seus drets²¹. Les tres parts en litigi eren: Don Ignacio de Dou i Bassols, veí de Barcelona i havent mort aquest, el seu fill Gaietà; Don Antonio Cortés de Andrade de Meca y Cardona, marquès de Ciutadilla i el duc de Medinaceli, com a comte d'Empúries. Joaquim M. de Dou demanà certificació de la sentència de la causa del seu avi, Ignasi de Dou contra el marquès de Ciutadilla sobre pertinença d'aigües i construcció d'un molí en el terme de la vila d'Empúries que s'havien fallat definitivament a favor d'Ignasi de Dou.

El 12 d'agost de 1780, el marquès de Ciutadilla va demanar que durant el plet se li permetés mantenir i conservar en la possessió i dret de tenir un molí fariner i arrosser en el terme d'Empúries, valent-se de les aigües del Ter després d'haver servit als molins de Verges i Belcaire, de la seva propietat. Ciutadilla havia efectuat obra nova en dit molí, però el comte d'Empúries i duc de Medinaceli i Cardona, a instàncies del procurador patrimonial del comtat i mitjançant el Jutjat ordinari de Castelló d'Empúries, va despatxar mandats penals de denuncia de nova obra per a impedir les que estava fent el marquès, qui demanà que es manés al comte d'Empúries i als oficials de la Cúria de Castelló que "no se entrometiesen en cosa alguna perteneciente a la reedificación de los citados molinos de Ampurias".

Els Dou al·legaren que, el 13 de març de 1781, el rei concedí permís a Ignasi de Dou per a construir un molí fariner i de blanquejar arròs, amb els volants i les moles. I, malgrat tot, el marquès de Ciutadilla preparava la construcció d'un edifici o molí en el terme de l'Escala amb el pretext de voler reedificar el molí que en altres temps hi havia hagut en el castell d'Empúries impedit d'aquesta manera a Ignasi de Dou l'ús d'aquesta facultat, per la qual cosa havia denunciat l'obra nova del marquès de Ciutadilla, el 14 de maig de 1781 i el mateix va fer el mateix comte d'Empúries el 26 de maig del mateix any. Dou demanà que se li deixés construir el molí executant el permís obtingut el 13 de març de 1781 i que no donessin dret a Ciutadilla a construir el molí que havia intentat i començat a fabricar. Però el successor del marquès de Ciutadilla, Antonio Cortés de Andrade, continuà l'obra.

21. Certificación de las sentencias obtenidas a su favor por Don Ignacio de Dou en el pleyto que seguía con el Marqués de Ciutadilla, 1789-1802. Librada por D. José Calatraveño Secretario Honorario de la Reyna, y su escribano de cámara en el Supremo Tribunal de Justicia, en 2 de diciembre de 1840". Còpia mecanografiada de l'original. Arxiu Família Dou.

El molí d'en Dou i la bassa del rec del Molí, a l'actualitat.
Foto: Lurdes Boix.

Detall de la llinda del balcó principal a la façana de ponent, on hi ha la data 1804 i al mig les lletres M A. Foto: Lurdes Boix.

Per la seva banda el comte d'Empúries volia impedir la construcció dels dos molins. A 7 de maig de 1788 demanà que es denegés la sol·licitud del marquès de Ciutadilla dirigida a fabricar el nou molí en el terme d'Empúries i també la d'Ignasi de Dou de construir el seu en aquell mateix terme tot i que prenent fora d'ell les aigües del riu Ter i que s'imposés a tots dos "silenci i callament perpetu" a més de pagar totes les despeses.

El 9 d'agost de 1785, Ciutadilla i Dou nomenaren els arquitectes Francesc Mestres i Joan Fàbregas, respectivament. El comte d'Empúries no en nomenà cap. Els dos perits feren una declaració jurada, a 21 de juliol 1787, elaborant un mapa²², responnent les preguntes dels dos litigants i comprovant que els dos molins eren en el mateix terme d'Empúries, el de Dou on és ara i el de Ciutadilla, sobre les restes de l'antic molí de Sant Martí d'Empúries. Finalment es resolgué que s'executés el molí de Dou, amb la prevenció que un cop servís el molí si "resultase mayor gasto para el curso de los de Verges y Belcaire", Dou hauria de contribuir amb el que correspongués segons dret i justícia.

Pel que fa a la pretensió del comte d'Empúries de domini de les aigües del comtat, el representant del Tribunal de Justícia respongué que no tenia lloc en la causa del molí de Dou. Respecte de la denúncia d'obra nova contra Ciutadilla, feta tant per Dou com pel comte, la Justícia declarà que, malgrat els títols que, segons ell, li atorgaven la facultat de reedificar l'antic molí d'Empúries, assenyalat en el mapa amb el número 68 (a tocar Sant Martí d'Empúries), no li competia cap dret i tampoc no tenia cap títol exprés i legítim per a construir un nou molí en el paratge assenyalat amb el número 53 (on ara hi ha el molí de Sant Vicenç o d'en Dou). Finalment es denegà el permís de fer molí als Ciutadilla i en cas que no ho respectessin es procediria a la demolició i a la pena de 500 lliures. A la sentència, donada per l'Intendent General de

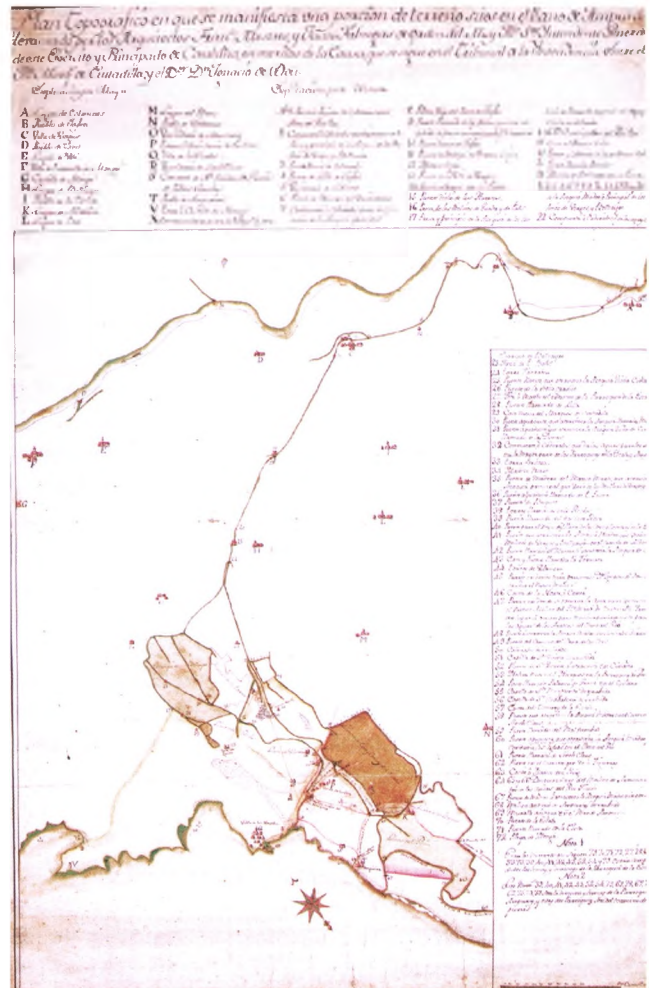
22. Conservat a l'Arxiu de la Corona d'Aragó.

TOPÒNIMS DEL MAPA DELS MOLINS DE 1787

Aquest interessant mapa elaborat pels arquitectes Francesc Mestres i Joan Fàbregas, el 1787, en el plet entre Ignasi de Dou, el marquès de Ciutadilla i el comte d'Empúries pel domini de les aigües i el dret de construir un nou molí, ofereix una exhaustiva toponímia que permet identificar totes la infraestructura hidràulica de Colomers, Jafre, Verges, Canet, Ullà, Torroella de Montgrí, Bellcaire, la Tallada, Marenyà, Tor, Albons, Viladamat, Sobrestany, Empúries i l'Escala, així com els nuclis habitats. Les lletres majúscules assenyalades en el mapa, corresponen a nuclis de població. Els números indiquen ponts, camins, sèquies i altres llocs o veïnats que també podien ser habitats. S'ha assenyalat en vermell la situació dels tres molins en conflicte.

- Q.- VILLA DE LA ESCALA
- R.- VESINDARIO DE SINCH CLAUS
- P.- TORRES O VECINDARIO DE LAS CORS
- S.- CONVENTO DE NUESTRA SEÑORA DE GRACIA DE PADRES SERVITAS
- T.- PUEBLO DE AMPURIAS
- V.- TORRE O CASTILLO DE MONGO

- 31.- Puente de la Donas sobre el Ciñana
- 32.- Compuerta o Cadirales que van de la Aguas para los Arrozos de la mayor parte de las Parroquias de Ampurias y La Escala
- 33.- Torra Forsosa
- 34.- Manzo Martí
- 35.- Puente de maderadel Manso Martí que atraviesa la Azequia principal que viene de los molinos de Verges y Bellcayre
- 36.- Puente acueducto llamado de T. Pastor
- 37.- Puente de Busquet
- 38.- Torras llamdas dels Rechs
- 39.- Puente llamado del pas d'en Roca
- 40.- Puente para el riego del llano de las Cors y Comuns de La Escala
- 41.- Puente que atraviesa la Azequia Madre que viene de los Molinos de Verges y Bellcaire en el camino que va de La Escala a Albons
- 42.- Puente llamado de Vilanera que atraviesa la Azequia de Ciñana
- 43.- Casa y Fuente llamada La Fornaca
- 44.- Torres de Vilanera
- 45.- Paraje en donde tiene proyectado Dn Ignasio de Dou construir el nuevo Molino
- 46.- Caseta de la Noria o Cenja
- 47.- Paraje en donde se tomara el agua para conducir la en el Nuevo Molino del Ilte. Marqs de Ciutadilla y en el mismo lugar se toman para mayor abundamiento parte de las Aguas para los Arrozos del Llano del Riu.
- 48.- Puente que atraviesa la Azequia Madre con los Cadirales derruhidos
- 49.- Puente del Camino del Llano de las Cors y Comuns de La Escala
- 50.- Cadirales derruhidos
- 51.- Capilla de St. Vicente derruhida
- 52.- Puente de Sn Vicente que atraviesa en Ciñana
- 53.- Molino nuevo del Marques en la Parroquia de Ampurias
- 54.- Passo llamado Palanca de Gracia en el Ciñana
- 55.- Capilla de Sta. Margarita derruida
- 56.- Capilla de Sta. Magdalena derruida
- 57.- Casita dels Comuns de La Escala
- 58.- Puente que atraviesa la Azequia Madre en el Camino que va de La Escala a Sinch Claus y de aquí a Figueras
- 59.- Puente llamado del mal Nombre
- 60.- Puente aqueducto que atraviesa la Azequia Madre para conducir parte de las Aguas para los Arrozos del Llano del Riu
- 61.- Puente llamado de Sinch Claus
- 62.- Puente en el Camino que va a Figueras

Mapa de 1787, elaborat pels arquitectes Francesc Mestres i Joan Fàbregas en el plet per la construcció del molí de Sant Vicenç. Arxiu de la Corona d'Aragó.

Fragment del mapa de 1787, on es destaca la part de l'Escala i apareix dibuixat l'antic estany de Cinclaus. Arxiu de la Corona d'Aragó

- 63.- Casita o Manso den Puig
- 64, 65, 66.- Desguazadero del Molino de Armentera que toma las Aguas del Rio Fluvia
- 67.- Puente de madera que atraviesa la Azequia Madre hecho por T. Alemany
- 68.- Molino antiguo de Ampurias dirruido
- 69.- Muralla antigua en el Mar de Ampurias
- 70.- Puerto de la Escala
- 71.- Puerto llamado de la Clota
- 72.- Playa de Mongo

Barcelona, el 15 de juliol de 1789, s'aprovà la construcció del molí feta per Ignasi de Dou en el lloc assenyalat en el mapa amb el número 53. Ciutadilla encara va interposar súplica, però el Consell va decidir que “no ha lugar”, manant executar la sentència de 24 de maig i que es donés a Dou la corresponent executòria.

Els problemes no s'acabaren aquí. El 1790 Ignasi de Dou hagué d'interposar un nou plet²³, en aquest cas contra el marquès de Blondel, referent a la construcció del molí de Sant Vicenç a l'Escala. Don Lluís de Blondel de Drouhot, mariscal de Camp, marquès de Blondel y de l'Estany, governador militar y polític de la ciutat de Lleida, propietari junt amb el marquès de Ciutadilla d'una peça de terra de més de 800 vessanes (l'antic estany) en terme de Bellcaire, pretenia que Dou no construís el molí al·legant que obstruiria la sortida de les aigües del canal de regs d'aquella comarca: “cuyos riegos se perturbarían si D. Ignacio de Dou construyese el molino cercano a la ermita de Sant Vicente, pues taponaría las aguas que desaguan en el mar Mediterraneo”. Una altra sentència de 24 de maig de 1802 reconeixia els drets dels Dou de tenir molí. L'edifici s'acabà de construir el 1804, data que consta a la llinda del balcó principal, orientat a ponent. Actualment és un restaurant i conserva les moles i part de la central elèctrica que s'hi instal·la el 1895, per donar llum a l'Escala.

EL CONTROL DE LES AIGÜES AL SEGLE XVIII

El control de l'aigua era sotmès a una estricta reglamentació. Yvette Barbaza²⁴ explica que la utilització de l'aigua estava sotmesa a les mateixes servituds que a l'Edat Mitjana. El rei guardava el domini eminent de totes les aigües, però a la pràctica els senyors acaparaven aquests drets o bé gran propietaris obtenien concessions importants i posa d'exemple els Caramany al Baix Fluvià o els Dou a l'Escala, que disposaven lliurement de les aigües del curs inferior del rec del molí encara que el marquès de Sentmenat, fos el senyor d'aquestes aigües. De manera que els uns i els altres eren els amos de la irrigació. I conclou que és una de les raons per les quals la disposició dels arrossars era un fet de la gran propietat. En els cadastres de Torroella de Montgrí i l'Escala es constata que totes les terres baixes guanyades per al cultiu de l'arròs pertanyien als grans propietaris. Un comunicat mèdic de 1742 afirmava que els arrossars d'aigua corrent no només no eren insans, sinó que contribuïen a sanejar el terreny en proporció de l'aigua que posaven en moviment, a més, les febres terçanes també es donaven en llocs que no produïen arròs. La justificació de la lluita a favor de l'arròs va anar lligada al seu rendiment, mentre que l'oposició al seu conreu, anava lligada a la mortalitat.

Un altre plet²⁵ aporta informació sobre la polèmica de l'aigua i dels molins. Es tracta de les al·legacions que va fer Antoni de Meca, marquès de Ciutadilla, contra Ignasi de Dou per la construcció del molí i contra el comte d'Empúries, per la propietat de l'aigua. Ciutadilla afirmà que la sèquia li pertanyia, però li replicaren que la sèquia formava part del patrimoni

23. Pleito referente a la construcció del actual molino de Sant Vicente de La Escala” Causes d'Ignasi de Dou contra el Marquès de Blondel i el Marquès de Ciutadilla, 1790-93. Còpia mecanografiada de l'original. Arxiu Família Dou.

24. BARBAZA, Yvette, El paisatge humà de la Costa Brava, vol. I, Edicions 62, Barcelona 1988.

25. “Alegato Jurídico por el Marqués de Ciutadilla sobre el Molino del Condado. Nota Conduce para la disputa del molino de Dou. Es de fecha 28 de Abril de 1738”. Còpia manuscrita. Arxiu Família Dou.

El rec Cinyana fotografiat des del pont. A la dreta de la fotografia, els camps de la Casa Nova; a l'esquerra, els camps de l'Horta d'en Puig. Al centre, es veu la barraca del motor de bombar l'aigua i els pilars que aguantaven les comportes del rec. Foto: Lurdes Boix.

La barraca del pla de les Corts, per distribuir l'aigua del rec del Molí cap a la riera de les Corts. Foto: Lurdes Boix.

real en ser de la baronia de Verges i que, en l'establiment de Felip II de 1586, només es varen concedir els dos molins a don Jaume de Cardona, sense transferir-li la sèquia. Ciutadilla es defensà dient que com a successor de Jaume de Cardona i Rocabertí li corresponien els molins de Verges i de Bellcaire amb les sèquies. Com sigui que la Baronia va passar a la Corona, Felip II va signar una concòrdia amb Jaume de Cardona i de Rocabertí, l'1 de gener de 1586, en la que els dos molins, junt amb les cases, casals, moles, rodets i sèquies que comencen a la resclosa Jua de Colomers fins a l'estany de Cinc Claus que desaigua a la mar d'Empúries, incloent “presas, cauces, conductos, diques, pescas i pesqueries, aguas, acueductos,” i altres drets, quedaven de Rocabertí i successors mitjançant un cens anyal, podent prendre pedres, fustes, farina, branques i altres coses de les deveses i termes de la baronia de Verges per als molins i sèquies amb facultat de reparar-les.

Els Ciutadilla al·legaren que de temps immemorial usaven les aigües de la sèquia com a amos concedint-les als veïns del comtat per a “anaygar arroses” i percebent d'ells certes quantitats. Tot i que feia alguns anys que els que sembraven arròs pagaven algunes quantitats als arrendataris del comte d'Empúries, els testimonis deien que era únicament perquè les aigües podessin passar per terres del comtat i camins públics. Ciutadilla recordà l'establiment fet el 1586 a Jaume de Rocabertí. Per la seva banda, el marquès de Priego al·legà la concessió feta pel rei Alfons el 1436. Finalment es justificà que l'aigua del molí era privada, ja que encara que les aigües fossin públiques, com que no eren navegables, no eren regalies. Per tant, el marquès de Priego no es podia oposar a la construcció d'un molí per part del marquès de Ciutadilla.

L'any 1766, un decret de 19 de maig del Capità General i Governador Militar i polític de Girona, Josep Carratalà, obligà a la neteja dels recs abans de la calor per no perjudicar la salut

pública. A la casa de Dou li corresponia netejar les sèquies del molí Vell que corrien pel pla de Cinc Claus, des del Cadirat del Molí fins a la casa dita de Molinas. Des del dissabte a les 12 de la nit fins al diumenge a les 6 de la tarda havia de fer córrer tota l'aigua que podés passar per la comporta per mantenir neta la sèquia. Des de can Molinas fins a l'arena de la mar la casa de Dou pagaria la meitat del cost de la neteja i l'altra meitat, els terratinents que hi tenien interessos. El batlle de l'Escala junt amb l'hisendat Ignasi Ros de les Olives havien de fer cobrar les quantitats exigides.

Per fer front als conflictes que l'arròs generava cada vegada que hi havia una epidèmia s'establiren diferents normatives que havien de regular-ne el conreu, i millorar la salut pública. La Real Provisió, de 4 de maig de 1774²⁶ exigí que es prenguessin mesures per al "resguardo de la salud pública, y felicidad de los Interesados en la Siembra, y cultivo de los Arroces del Partido del Ampurdán.". Aquest reglament derogava l'anterior, de 1767, variant-ne en moltes parts el contingut. Introduïa el reg regular en el moment de la sembra de l'arròs per tal d'impedir "las humedades que despiden los Campos sembrados de Arroz, inficionan al Ayre, y causan las enfermedades y daños que padece la salud pública.". També reduïa la imposició de mantenir la distància reglamentària de 250 canes només als pobles on els camps d'arròs eren en terrenys secs i alts.

La normativa tenia especial cura en que les sèquies fossin netes perquè l'aigua pogués circular a rec corrent per evitar l'estancament i la putrefacció de matèries orgàniques que la contaminaven: "Consistiendo el principal resguardo de la salud publica en los países, que se siembran de Arroz, el que las aguas que sirven para su riego tengan libre, y desembarazado curso, a fin de evitar, que se corrompan detenidas, o encharcadas, se encarga muy particularmente a todos los Dueños de las Tierras, y demás Interesados en este cultivo, procuren con el mayor esmero tener limpias, y desembarazadas las Azequias, hijuelas y rejuelas, y demás

26. "...Instrucción que se me ha remitido por S. Exca. Y Real Audiencia de este Principado con fecha de 14 del actual, sobre el modo como deben arreglarse los Pueblos del Ampurdán en punto à la Siembra de los Arroces...", impresa a Girona 16 de març de 1775. Còpia del document original cedida per Rafel Bruguera a l'Arxiu Històric de l'Escala.

conductos, que sirven para el riego evitando tambien, el que las aguas puedan salirse de las Madres de las Azequias, y formen lagos, y charcos."

També establia per primera vegada el nomenament cada any de tres persones com a "batlles d'aigües", elegits entre els hisendats, que havien de controlar el bon funcionament de tot. Cada poble havia de proposar la terna que seria finalment ratificada per l'Audiència. Havien de cobrar un sou de 100 rals repartits entre el Comú de cada poble, els propietaris de les aigües i els de les terres. S'havien de fer responsables d'una observança estricta de la neteja de les aigües. Havien de vigilar que els senyors de l'aigua cedissin la que fos convenient per al reg dels camps sembrats, cobrant una quartera d'arròs de cada nou. Havien de mantenir les aigües netes especialment el mes de març, a fi de que a principi d'abril ja es pogués començar a regar. També s'havia de deixar lliure la carretera de l'Escala a Figueres, entre d'altres i en cas que s'haguessin de fer servir per a donar pas a les aigües, s'havien de construir ponts costejats per cada poble. Els propietaris de les terres s'havien de fer càrrec del manteniment dels camins de camps. Els senyors de les aigües havien de cuidar-se dels dics de les sèquies mares i mantenir els corrents nets abans i després de la sega. Els propietaris de les terres havien de pagar el manteniment o construcció de les sèquies particulars derivades del reg principal de la manera que manessin els batlles d'aigües: l'aigua sempre havia de poder circular i havia d'estar neta d'herbes o de qualsevol obstacle, sota pena de 30 rals.

En referència a l'Escala especifica "y especialmente celarán la manutención, y limpia del desembocadero conocido como Gola de Ampurias". Les despeses havien de ser a càrrec del pobles que desaiguaven en aquesta gola (és a dir l'Escala i Sant Pere Pescador) i els amos del molins de Verges i Bellcaire, que es consideraven un sol contribuent. També regulava el tipus de contracte entre els propietaris i els colons o parcers: havia de ser d'acord entre les dues parts, però mai podia sobrepassar la meitat de la producció. El col·lector dels senyors de les aigües o persona encarregada del cobrament del dret de l'aigua, es personava a l'era on es batia l'arròs per a percebre la quantitat estipulada al final de la batuda. Les terres arrosseres de l'Empordà es dividien en tres grups. El primer eren les zones arrosseres que es regaven amb aigua dels molins de Gualta i Pals. El segon grup, que comprenia

La confluència entre el rec del Molí i la riera de les Corts, al pla de les Corts. Foto: Lurdes Boix.

Interior de la barraca del pla de les Corts, de volta de canó, amb l'encanyissat. A baix l'antiga comporta de ferro. Foto: Lurdes Boix.

els arrossars de Cinc Claus i del pla de Santa Margarida, es regaven amb la sèquia dels molins de Verges i Bellcaire i el tercer, amb la de Torroella de Montgrí.

EL PAISATGE ARROSSER DE L'ESCALA AL 1789

Francisco de Zamora arribà a Empúries després d'haver visitat el molí de l'Armentera on blanquejaven arròs: *"Acaba al levante de Ampurias una acequia de riego de arroces del río Ter, siendo aún en el día casi navegable por las aguas que en él nacen. Vimos la famosa ciudad de Ampurias, cuya situación, casi en medio del golfo de Rosas, le hacía apreciable, y hoy casi precisa su repoblación para la seguridad de estas playas. Reconocí los restos de las murallas antiguas, así del mar como de la ciudad, viendo el miserable estado en que hoy se halla."* En passar per Sant Martí d'Empúries Zamora queda sorprès de la misèria i el despoblament que patia el veïnat degut a les febres de l'arròs, anomenades tercianes. Visita les Corts i Cinc Claus i queda sorprès que dins de l'església de Santa Reparada s'hi criessin conills: *"Dentro del recinto de lo que puede llamarse castillo hay 25 casas, que parecen un montón de piedras; y de estos vecinos se van yendo algunos a la Escala, y muriéndose los demás de tercianas. Los vecindarios de Sinclaus y las Cors tienen el primero 6, y el segundo, 4 (es refereix a cases). Dentro de la fortificación está la iglesia, que vale muy poco, y en la cual se crían conejos. Hay cuatro inscripciones de estos tiempos."*

Quan arriba al port de l'Escala esmenta que hi ha 500 cases, que es viu de la pesca, la salaó i el comerç de la sal des de l'Alfolí, que es treballa molt i no hi ha pobres. Afegeix: *"A la derecha dejamos Vilanera, con algunos restos de murallas, y muy pocas casas. Se coge arroz. Más a lo lejos, a la misma mano, se ve Bellcaire en un alto, con unas cien casas. A la misma se queda el estanque (de Bellcaire) desecado por el Marqués Meca (marqués de Ciutadilla) pocos años hace. Estas desecaciones prueban pueden hacerse las demás que faltan, con lo que, junto con traer buenas aguas a los pueblos, estarían cortadas las tercianas. Pasamos por el pueblo de Sobrestany, en el que se hace arroz: ya indica su miseria."* Zamora creu que les epidèmies que fan estralls a la població són a causa de l'arròs. També apunta que a l'Escala veu molins d'arròs moguts per cavalls.

EL SEGLE XIX. L'EPIDÈMIA DE 1836-37

L'any 1800 no apareix cap molí arrosser en el cadastre, possiblement per el descens del preu de l'arròs. En un interrogatori al batlle de l'Escala sobre la relació de cultius entre 1805-1808 no hi apareix ni l'arròs, ni les oliveres: *"Nuestra pequeña cosecha depende del río Ter, aunque algunas veces ha inundado y negado gran parte de los sembrados"*. L'arròs, a principi del segle XIX ocupava una superfície de 34 hectàrees (un 4%). De les quals, un 18% eren de prat, un 6% de vinya, un 36% cereals i la resta erms. En l'amillament de 1850 ja no hi consta arròs. La desaparició del conreu de l'arròs es va produir durant el primer terç del segle XIX, concretament el 8 d'agost de 1837 a causa de la gran mortalitat. Ja no es tornarà a cultivar fins a principi del segle XX²⁷.

Entre els mesos d'agost de 1836 i gener de 1837 una terrible epidèmia va segar la vida a 408 persones, dels quals 224 eren albat i 184 adults. En total una cinquena part de la població de l'Escala. Segons va anotar el capellà al registre de defuncions, la causa era el cultiu de l'arròs que s'acabava de reprendre aquell mateix any, especificant que no hi havia

27. PÉREZ POLTI, Ernesto A, "Una aproximació a l'estructura agrària de l'Escala de mitjan segle XIX". Article de futura aparició a la revista *Fulls d'Història Local*.

notícia que en cap vila espanyola la malaltia hagués fet tantes víctimes. L'elevat nombre d'enterraments va provocar que s'hagués de construir un nou cementiri allunyat del nucli urbà²⁸. Tot i que la naturalesa de l'epidèmia no era coneguda, l'Acadèmia de Medicina i Cirurgia de Barcelona l'atribuí als arrossars i el cultiu de l'arròs fou prohibit, el 8 d'agost de 1837, perquè es va considerar dolent per a la salut pública. El 21 de setembre de 1836 es feren constar dos oficis rebuts des de l'Escala, un signat per Pau Cortada i l'altre, dels facultatius que l'acompanyaven, que informaven que ni a l'Escala, ni a cap altre poble que havien visitat, no existia el còlera, *"sinó calenturas intermitentes que degeneran a veces pútridas, y provienen de las pestilentes emanaciones de los arrozales"*²⁹. La Junta Provincial de Sanitat establí mesures per socórrer l'allau de malalts i la migrada situació de les famílies més desfavorides. S'intentà recaptar donatius per part dels propietaris i amos de les aigües, sense gaire resultat, fins al punt que s'hagué de cobrar un delme per l'arròs. Entre els membres de la Junta de Beneficència, establerta a Verges, hi havia l'hisendat escalenc Francesc Maranges i Juli.

Els anys 1844 i 1845 al registre de sortides de la duana del port de l'Escala hi constaven 5.707 arroves d'arròs, mentre que n'entraven 65.510. És a dir que l'Escala havia d'importar arròs³⁰. Tota la segona meitat del segle XIX les lluites entre partidaris i detractors del conreu de l'arròs varen continuar. El 1853 es va prohibir, però es seguia cultivant arròs de secà, que es considerava que no era tan perjudicial per la salut. Amb el descobriment de la quinina per combatre el paludisme es va recomanar que els ajuntaments en proporcionessin, per fomentar el conreu de l'arròs, però no es va reprendre fins a final del segle i més concretament a principi del segle XX.

EL SEGLE XX. LA REPRESA DE L'ARRÒS DURANT LA POSTGUERRA: AMPOSTINS I VALENCIANS A L'ESCALA

L'arròs es va tornar a conrear a l'Empordà de la mà de Pere Coll i Rigau, un torroellenc que havia anat a fer fortuna a Cuba i el 1894 comprà el mas Gelabert de Pals, amb closes abandonades i d'aiguamolls, algunes en terme de Torroella de Montgrí. Coll obtingué permís per a plantar arròs l'any 1900, incorporant mesures sanitàries com la plantació a rec corrent, que l'aigua s'escolés amb una xarxa de recs i que les sèquies fossin ben netes, però s'hagué d'enfrontar al marquès de Robert, hisendat de Torroella de Montgrí, que s'hi oposava fermament³¹. El Diari de Girona va publicar una crònica el 8 de juny de 1900: *"Va tomando caracteres de gravedad el conflicto originado en Torroella de Montgrí, por la Real Orden autorizando el cultivo de arroz. Los pueblos de Ullà, Verges, Albons, Bellcaire, Gualta y La Escala se unen a la protesta."*³² El permís definitiu va arribar el 1909. A l'Escala, a la Casa Gran del marquès de Ciutadilla, tal com constaten les fotografies de Josep Esquirol es va tornar a plantar arròs a partir de 1905.

28. COLOMEDA, Lluís: "El cementiri, fill de la malària", *L'Escalenc*, núms. 341 i 342, l'Escala, nov., des., 2008.

29. CONGOST, Rosa i GIFRE, Pere, art. cit.

30. MADDOZ, Pascual, *Diccionario, Geográfico y estadístico*, Madrid, 1845.

31. BOSCH I CUENCA, Pere, *La guerra de l'arròs. Conflictivitat agrària i lluita política al Baix Empordà (1899-1909)*, Edicions de la Universitat de Lleida, Diputació de Lleida, 2013 i PLA, Josep, "Pere Coll i Rigau i la història de l'arròs de Pals (1853-1918)", *Homenots*, Destino, Barcelona, 1970.

32. BRUGUERA, Rafel i COLOMEDA, Lluís, "El cultiu de l'arròs a l'Escala. Entre el benefici econòmic i el conflicte social". *Camí de Ronda*, núm. 3, l'Escala, 2012

Entre 1940 i la dècada de 1960, plantadors d'arròs valencians o de les terres de l'Ebre vingueren a l'Escala i altres pobles de l'Empordà a fer el planter i la collita de l'arròs. Foto: Joan Lassús. Arxiu Històric de l'Escala (AHE).

El valencià Antonio Rossell "Tonet" amb un dels primers tractors fabricats especialment per al conreu de l'arròs. A la porta de la barraca, Joaquim Palau. Foto: Joan Lassús. Arxiu Històric de l'Escala (AHE).

El 1923 el rendiment arrosser al Baix Ter era pobre, però a partir de 1939, fruit de la conjuntura favorable, va tornar a pujar. Les plantacions d'arròs que, entre 1930 i 1935 ocupaven 245 hectàrees, amb una producció anual de 500 tones, augmentà notablement durant la guerra civil i anys immediats. El 1942 es cultivaven 800 hectàrees i el 1948 varen superar les 5.000. El 1950 es varen collir més de 40.000 quintars d'arròs.

Els dies 12 i 14 d'octubre de 1951, quan s'estava en plena collita de l'arròs, hi va haver un gran aiguat que va afectar especialment la zona del Daró. Un informe³³ de la Federació Sindical de Agricultores Arroceros de España. Delegación del Ebro, amb seu a Tortosa, sobre els danys causats per les inundacions, permet de constatar la quantitat de superfície cultivada i les zones arrosseres de la postguerra a l'Empordà. S'estimava en 6.892,75 vessanes la superfície cultivada a l'Empordà i el número de socis en 1.323. La collita probable en relació al nombre de vessanes era de 6.202.800, en un any normal. L'inspector, Miquel Gaya Gilabert, signà l'informe a 22 d'octubre de 1951 i va elaborar un plànol de l'anomenada zona arrossera de Pals, que englobava les zones arrosseres de l'Alt i el Baix Empordà. La zona A, amb una superfície de 2.000 vessanes³⁴, comprenia els termes municipals de Pals, Palau Sator i Fontanilles. La zona B, de 2.900 vessanes, comprenia Gualta, Torroella de Montgrí, Verges, Jafre, Bellcaire, Albons i l'Escala/Cinc Claus. La zona C, de 1.992 vessanes, incloïa els termes de Viladamat, Ventalló, Sant Pere Pescador, Riumors, Castelló d'Empúries i Vilamacolum.

A l'Escala el conreu de l'arròs es va reprendre en el període 1940–1969 a les closes de Cinc Claus i als camps dels Recs. El poble s'omplí de valencians i ampostins que venien per a la plantada. Alguns s'entornaven a l'agost, després d'haver birbat o herbejat i tornaven al setembre per a la collita i la batuda. Tant és així que el biòleg Carles Bas va escriure de l'Escala, el 1955: *“A estas faenas (cultivo y plantación de arroz) suelen dedicarse hasta trescientos hombres del país y ochocientos valencianos, que se desplazan expresamente. Este importante cultivo hace ya muchísimos años que se viene practicando si bien en sus comienzos se le sometió a severas críticas llegando a la prohibición.”*³⁵

Segons la memòria oral³⁶, un ampostí, de cognom Sabater, que havia vingut a l'Escala amb l'exèrcit republicà, va pensar que les closes abandonades de Cinc Claus serien un bon lloc per fer arròs. Així va començar una veritable “febre de l'arròs” no en referència a la malaltia, tot i que també hi va haver algun afectat, sinó a que totes les famílies del poble estaven directa o indirectament vinculades a l'arròs i, aquest va contribuir a pal·liar les necessitats alimentàries i econòmiques dels primers anys de la postguerra, ja que una part de l'arròs es venia al preu legal, però més de la meitat es venia d'estraperlo a un preu molt superior. Molts pescadors, quan acabaven les feines del mar, anaven sense dormir, a batre l'arròs i a pujar els pesats sacs, de més de 70kg. Carregats a l'esquena en els graners o assecadors

En Joan Parals fent fang amb el cavall i la “barca” per a plantar arròs. Foto: cedida per Joan Parals.

que es varen habilitar a les golfes dels masos i cases de l'Escala i entorn. Per a molts petits pagesos el fet de cultivar arròs a les closes abandonades va significar la possibilitat de poder construir una petita casa de pagès i accedir a la propietat.

Nombroses colles de valencians i de les terres de l'Ebre, dirigits pel cap de colla, que es solia quedar tot l'any, acudien a l'Escala i pobles del voltant per a treballar l'arròs. Alguns ja es varen quedar a viure a l'Escala per sempre i varen formar família, o bé la varen portar del seu poble d'origen. La primera generació va venir esperonada pel cultiu de l'arròs, a partir de 1940, però la segona, amics o familiars més joves, vingueren pel turisme incipient, a partir de 1960, llogant-se en l'hostaleria i serveis. Cognoms com Arasa, Fornés, Germán, Gironès, Sabater i Subirats, procedents de les terres de l'Ebre (Amposta i Sant Carles de la Ràpita), o bé els Adan, Castells, Castillo, Diert, Garcia, Gutiérrez, Hernández, Llorens i Sanchís, entre d'altres, procedents dels pobles de les riberes del Xúquer i l'Albaida, a l'entorn de l'Albufera de València (Cullera, Sueca (que encara es dediquen al conreu de l'arròs), Alzira, Carcaixent, Alberic, Algemesí, Manuel, Pobla Llarga i Castelló de la Ribera fins a Xàtiva), es varen establir a l'Escala quedant lligats per sempre a la història del poble i enriquint la població amb noves aportacions socioculturals vinculades a l'arròs.

Lurdes Boix i Llonch

33. Agraïm al Museu de les Terres de l'Ebre i al seu director, Àlex Farnós, l'amabilitat en facilitar-nos aquest document.

34. El càlcul era a raó d'1 vessana igual a 2187 m2.

35. BAS, Carles, *La pesca en España y Cataluña*. CSIC. Patronato Juan de la Cierva, Barcelona 1955.

36. Josep Clos Blanco, de 90 anys.

COMAS BRICOLATGE

Passeig Lluís Albert, 6
17130 L'ESCALA (Gi)

Tel. 972 77 07 75
Fax 972 77 00 68

fiona

1978

maranges 4
17130 l'escala
(+34)972771579
bastrop_2000@yahoo.es

fenienergía

EMPRESA DELEGADA

INSTAMENT

AIGUA · GAS · ELECTRICITAT
CALEFACCIÓ · CLIMATITZACIÓ
ENERGIA SOLAR

C. Rusiñol, 28 · 17130 · L'Escala (Girona)
972 77 06 49 · info@instament.com

L'ESCALA
GIRONA

DES DE
1982

L'ANTIQUARI

RESTAURANT PIZZERIA

Passeig de Riells, 58 · 17130 l'Escala
Tel. 972 77 28 86 · 629 28 30 03 · www.lantiquari.com

FINQUES
GUANTER
API
AGÈNCIA IMMOBILIÀRIA

50 anys
d'Experiència
Professional

Av. Ave Maria, 2 - Tel. 972 77 02 72 - Fax 972 77 01 57
Av. Riells, 46 - Tel./Fax 972 77 00 40
17130 L'ESCALA (Girona - Costa Brava)
guanter@grn.cat - www.guanter.com

LLUÍS PRETEL I HEREDIA
JARDINER

- Construcció, manteniment i neteja.
- Manteniment de piscines

Tel. 629 18 47 66

L'HAM 1962

joieria-rellotgeria

c. Maranges 5, 17130 l'Escala-Empúries
972 77 08 53 · lluis-guillot@hotmail.com

webstorming

WEBS PROFESSIONALS PERSONALITZADES
MAILINGS · APPS · GESTIONAMENT WEB

☎ 616 514 318 ✉ disseny@webstorming.cat

pomona
estudi creatiu

DISSENY GRÀFIC
LOGOS · FULLETONS · CATÀLEGS
EDITORIAL · MARXANDATGE · FOTOGRAFIA · I MOLT +

✉ pomona@pomona.cat · www.pomona.cat

LLUÍS ALBERT I RIVAS: CATERINA ALBERT, UN RETRAT ÍNTIM

Lluís Albert al Clos del Pastor al costat del bust de Caterina Albert/Víctor Català obra de l'escultor Frederic Marès. Un jardí amb un petit estany, uns bancs de formes arrodonides i una font que raja en un decorat de mosaic blau enmig d'una vegetació de fulla perenne d'una verdor contrastada.

Foto: autor desconegut. Museu-Arxiu Víctor Català.

Lluís Albert ha dedicat una important part de la seva vida a l'estudi i la divulgació de l'obra de l'escriptora i tia-padrina seva Caterina Albert/Víctor Català. Aquesta entrevista s'ha concebut especialment, a través de la qualificada i privilegiada mirada atenta i apreciativa de Lluís Albert, amb el propòsit de defugir la dona literata i copsar la seva complexa personalitat humana. Aquest musicòleg, compositor i articulista també ha estat el dipositari en forma de Museu-Arxiu del llegat literari i cultural de l'escriptora. Aquest escalenc de sentiment va néixer a Barcelona el 1923, però la seva personalitat i la seva obra transpuen un inequívoc esperit empordanès.

COM VA SER LA VOSTRA RELACIÓ AMB LA TIA-PADRINA?

En circumstàncies normals hauria estat la manera protocolària d'anar de tant en tant a veure la padrina o quan, em regalava la rabassa per Nadal. El contacte va ser continu en quedar-nos nosaltres sense casa quan va quedar incautada, la que va comprar al passeig Lluís Albert el meu pare quan es va casar. Ara hi viu la meva filla Montserrat amb en Benjamí (el meu gendre). Tenia tretze anys quan va esclatar la guerra i em van acollir a la casa pairal. Vaig viure tota la meva adolescència a la casa pairal on vaig passar l'estiu del 1936. En tinc molt mal record: vaig veure com cremaven l'església i molts altres disbarats.

A la seva mort vaig trobar una carpeta que posava "Lluís" en la que ella havia guardat tots els programes de mà dels meus concerts, retalls de premsa de les meves primeres col·laboracions com a articulista i fins i tot els dibuixos infantils que li enviava; eren com una premonició, perquè el meu paisatge predilecte era Cinclaus, amb el mas que anys a venir vaig heretar d'ella. Tenia molt arrelat el concepte de padrinatge; sempre em va mostrar una maternal predilecció. Acostumava, essent jo infant, com s'observa a les fotografies de família, a posar-me davant seu, amb una mà damunt la meva espatlla com en un maternal gest de protecció.

QUINS SÓN ELS PRIMERS RECORDS QUE CONSERVEU D'ELLA?

Les joguines que em donava. Una d'elles és un banc de jardí de llistons de fusta i potes de ferro de color verd, on s'han assegut fins i tot els meus besnèts; recordo també un violí amb el qual estic retratat. L'any de la guerra, com que vaig aprovar-ho tot amb excel·lent, em va regalar

una escopeta de balins. També una guardiola d'acer i, com que la clau la tenia el Banc de Barcelona que havia fet fallida als anys 20, la vam esbotzar quan van entrar les tropes franquistes a Barcelona i vam treure els duros de plata, que ens van anar molt bé, perquè els bitllets republicans van quedar anul·lats.

Festa de Santa Reparada a Cinclaus del 1928. D'esquerra a dreta: Caterina Arnay Arnall (nena), Dolors Albert Rivas, Mercè Rivas Bardera, Mercè Albert Rivas (nena), Roser Sureda Costas, Francesc Albert Rivas (noi), Dolors Paradís Farrés, ... Sureda Costas (germana de Roser Sureda), Caterina Sallés Farrés, Lluís Albert Rivas (nen), Conxa Costas (mare de le s Sureda), Caterina Albert Paradís i Lola Broggi Alart. Les fotografies de família mostren com Caterina acostumava a posar el seu fillol Lluís al seu davant amb una mà a la seva espatlla en un maternal gest de protecció. Foto: autor desconegut. Fons: Museu-Arxiu Víctor Català.

QUINA IMATGE TENIU MÉS GRAVADA DE LA VOSTRA RELACIÓ?

L'any 1930 l'Ajuntament li va fer un homenatge pels 25 anys de la publicació de *Solitud*. Van haver-hi sardanes, discursos... i va ser obsequiada amb una ploma de plata. Amb set anys, com a fillol de Caterina Albert, em van posar un ram de flors a les mans per a què li donés a l'empostisat des d'on la tia presidia la festa a la plaça de l'Ajuntament. Em va sobtar que la meva padrina, la que em donava la rabassa, fos la protagonista d'aquell enrenou. Aquest acte fou presidit per l'alcalde Nonito Camós i promogut pel mestre Agustí Gratacós i el farmacèutic Francesc Guillot.

VA INFLUÏR ELLA D'ALGUNA MANERA QUAN VAU DECIDIR DEDICAR-VOS PROFESSIONALMENT A LA MÚSICA?

I tant. En acabar el batxillerat em vaig trobar amb l'oposició inicial del meu pare per dedicar-me a la música; la meva mare pagava les matrícules del conservatori. La meua tia es va mantenir en una actitud prudent, endevinant la meua autèntica vocació artística. Si no fos per la meua tia no seria el Lluís Albert que sóc avui, ni com a persona ni com a músic. Ella em va dedicar una poesia encoratjant-me; recordo uns versos que deien així: "Tot l'univers seria harmonia / per a tu, si la saps captar". També havia escrit: "En la meua vida de monja i de finestrons tancats, en una vila on no hi havia ni professor de piano, les estones que dedicava a la literatura eren el meu únic esplai".

QUÈ HI PODEU DIR DE CATERINA I LA SEVA OBSESSIÓ PEL LLENGUATGE?

Ella escrivia seguint les normes de l'Acadèmia de la Llengua Catalana capitanejada pel poeta i dinamitzador cultural Francesc Matheu. Com que era l'escriptora més representativa d'aquella època, va ser l'ase dels cops. Admetia que el consens entre els filòlegs era complicat. L'ortografia no

Aquesta guardiola va ser un regal de la padrina Caterina al seu menut fillol Lluís. Es va esbotzar, amb l'entrada de les tropes franquistes a Barcelona, i en van sortir els duros de plata. Foto: Benjamí Bofarull. Museu-Arxiu Víctor Català.

Caterina Albert el 1920 al seu estudi o "mon niu" de la casa pairal, ubicat a l'antic graner, amb escultures i pintures seves. Aquí es va lliurar desenfrenadament a l'escriptura des d'on va mostrar nítidament la seva visió aspra, ombrívola i de la vida i el món.

Foto: Joan Lassús. Arxiu Històric de l'Escala (AHE).

l'encaparrava; en canvi, la riquesa del vocabulari l'estusiasmava. Sovint em deia: "A Catalunya cada dia es moren paraules". El que li treia de polleguera era que li toquessin res els correctors. Es va trobar en un compromís amb Francesc Matheu i entre la lluita dels noucentistes contra els modernistes.

COM S'EXPRESSAVA EL SEU CATALANISME?

No es va afiliar a cap partit polític per poder conservar la seva independència, per no estar subjecte a consignes partidistes... Però ella creia que "la llengua és la sang de l'ànima". Encarnava l'esperit de la Renaixença. Va viure intensament el desvetllament nacional de Catalunya, en part per la tradició política familiar: tres generacions de republicans federals. Un clar exemple de la seva fidelitat al català va quedar recollit durant la postguerra al 'post-scriptum' o segon pròleg prohibit per la censura franquista que havia escrit per al seu volum de contes en castellà *Retablo* (1944): hi va manifestar la seva perplexitat davant la por que provocava el català, el desplaer que ella sentia en escriure en castellà i la pau interior que li transmetia expressar-se en la llengua pròpia i natural. Però sempre va mantenir una cordial relació amb els literats castellanoparlants d'arreu d'Espanya.

QUINA VA SER LA RELACIÓ ENTRE CATERINA ALBERT I POMPEU FABRA?

No era gaire bona. Pompeu Fabra va ser imposat en temps de la Mancomunitat per Enric Prat de la Riba, que era un home que anava per feina. Ella es va resistir a sotmetre's a la nova

L'ortografia no l'encaparrava; en canvi, la riquesa del vocabulari l'entusiasmava. Sovint em deia: "A Catalunya cada dia es moren paraules".

regulació de 1913, malgrat que Prat de la Riba, personatge admirat per Caterina, fes una crida a la unitat. Era tant bonhomiosa com ferruca. Fabra la descrivia com "una mula de mal ferrar". Però ella sempre va apreciar la seva tasca normalitzadora. Deia que un poble que ni en això s'hagués posat d'acord estava destinat al fracàs polític.

ABANS QUE HO FÉSSIU VOS QUI S'OCUPAVA DE L'ADMINISTRACIÓ DE LES PROPIETATS I ELS TRACTES AMB ELS MASOVERS?

Abans de la guerra se n'ocupava l'oncle Paco i un administrador de nom Roura que era de la Bisbal. Durant la guerra ho administrà el Comitè i després de la guerra pràcticament ningú. I més tard jo, renunciant a la meua carrera musical. Em vaig trobar amb molts problemes. El problema no va venir dels masovers fidels, sinó de la incautació per part del Comitè de les terres dels masovers que les van repartir entre petits agricultors, seguint aquella anacrònica ideologia de Francesc Macià de "la casa i l'hortet" (minifundi). Vaig haver de recuperar-les de bones maneres i perdent-hi molts diners.

Urbanització Montflorit (Cerdanyola), 1927. D'esquerra a dreta: ... Riera (fill d'Isidre o Lluís), Lluís Riera Modolell, Maria Dolors Albert, Martí Albert Paradís, Dolors Paradís Farrés (àvia), Mercè Rivas Bardera, Francesc Albert Rivas (noi), Mercè Albert Rivas (nena), Amèlia Albert Paradís, Isidre Riera Modolell, Caterina Albert Paradís i Lluís Albert Rivas (nen). El pintor postmodernista Isidre Riera i el seu germà Lluís van ser els promotors d'aquesta urbanització d'estiu. Foto: autor desconegut. Museu-Arxiu Víctor Català.

QUIN VA SER EL MÓN GEOGRÀFIC DE L'ESCRITORA MÉS ENLLÀ DE L'ESCALA I BARCELONA?

Va viatjar per tota Europa (Bèlgica, Alemanya, Suïssa, Hongria, Txecoslovàquia, etc) però sobretot per Itàlia (Gènova, Milà...), amb el matrimoni amic format per Miquel Sitjar i Josefa Carcassó. Itàlia la fascinava. A Milà va veure en una església que feien els funerals per una Paradisi, però no va gosar entrar i preguntar si podia ser parenta seva. Durant l'excursió la va capficar aquell episodi que no semblava casual, sinó sobrenatural, obra del destí.

En aquell temps, quan la metereologia era adversa, molts excavadors furtius anaven a guanyar-se un sobresou a les Ruïnes d'Empúries. La pluja feia escórrer la sorra i deixava al descobert moltes restes.

QUÈ ENS PODEU DIR DEL CONFLICTE SOBRE LA COL·LECCIÓ ARQUEOLÒGICA EMPORITANA ENTRE LA GENERALITAT I LA TIA I UN COP ACABADA LA GUERRA ENTRE AQUESTA I MARTÍN ALMAGRO?

La seva valuosa col·lecció emporitana, aplegada en temps de la Mancomunitat, li van agafar amb la promesa formal que li seria retornada després de la guerra per tal de que no perillés per les requisites incontrolades que es feien en aquell temps. Per això va sortir de la casa pairal i va anar a parar al Museu Arqueològic de Catalunya a instància de Bosch Gimpera i altra gent com Lluís Pericot i Ventura Gassol. Li va recar molt. Acabada la guerra, amb la col·lecció retornada només parcialment a casa seva, va tenir una agra topada amb l'Almagro. Aquest era falangista, d'aquells de "mando y ordeno". No es podien trobar dos caràcters més antagònics. La topada era inevitable. Ella li va negar l'entrada a casa seva, perquè l'Almagro la va acusar de saquejadora de tombes.

En aquell temps, quan la metereologia era adversa, molts excavadors furtius anaven a guanyar-se un sobresou a les Ruïnes d'Empúries. La pluja feia escórrer la sorra i deixava al descobert moltes restes. Quan va venir Bosch Gimpera

com a responsable de les excavacions es van haver de refiar d'aquells arqueòlegs furtius per trobar les coses. L'avi Gamito era un caçador d'aquells. A ca l'Esquirol tenien anuncis que posaven 'Records d'Empúries'. Molta gent ho comprava com a record, com avui dia compren els pots d'anxoves. Què coi saquejadors! El problema amb l'Almagro va ser que ell no va voler fer seva la promesa de Bosch Gimpera i Lluís Pericot de retornar-li tot quan s'acabés la guerra.

De petita, quan era el seu aniversari, ella demanava coses d'Empúries. La família tenia propietats al voltant de les necròpolis d'Empúries i ella hi estava habituada. Ella excavava a títol privat i tot ho dibuixava amb paper mil·limetrat a escala. Va evitar que la seva col·lecció anés a parar a mans estrangeres. A més, va donar moltes peces a Mn. Gudiol, mantenidor del Museu de Vic. És un dels molts exemples de l'amagada generositat de Caterina Albert.

PER QUÈ LA SEVA OBRA SEMPRE DESTIL·LA LA CARA MÉS OBSCURA O TRÀGICA DE LA VIDA?

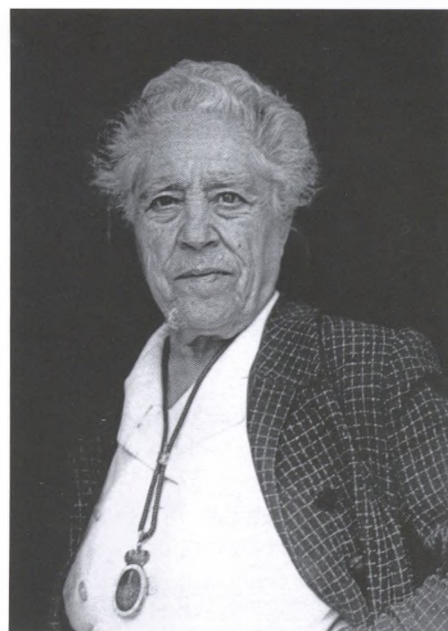
Sí. La majoria dels seus títols fan referència al clarobscur, a la tragèdia, al dolor... Ella havia dit: "Jo estimo la vida tal com és: dolça, amarga, clara

Una exultant Caterina Albert a l'estudi fotogràfic Renom de Barcelona en l'època de la seva plenitud literària i personal. Foto: Miquel Renom. Museu-Arxiu Víctor Català.

L'escriptora lluint la medalla que li va atorgar el 1923 l'Acadèmia de Bones Lletres. Foto: autor desconegut. Museu-Arxiu Víctor Català.

Caterina Albert va ser la primera dona que va ingressar a l'Acadèmia de Bones Lletres. Foto: autor desconegut. Museu-Arxiu Víctor Català.

i ombrívola. Tota voldria abastar-la, però quina culpa tinc si són les tintes negres les que més impressionen la meua retina?”. La resposta també la trobem al pròleg del recull de contes *Omrívoles* (1904): “El cor humà és com una casa a quatre vents: per tres hi dóna ara el sol, ara l'ombra, però el quart està reservat a l'ombra exclusivament. Qui se'n va a guaitar per darrer costat topa amb visions ombrívoles. Jo, quan vaig començar de guaitar a través de mon cor les coses del món, vaig ensepegar-me a fer-ho per la quarta banda”.

A QUÈ VAN RESPONDRE ELS SILENCIS LITERATS-EDITORIALS DE CATERINA?

La pèrdua dels seus ancestres i la Guerra Civil hi van influir molt. També tot depèn de l'època en que viu un artista; la gran oportunitat d'un artista és viure en el moment adequat a la seva personalitat. És el cas d'*Un film* (3.000 metres); va ser la seva novel·la més combatuda i ara és la més famosa. Com s'entén això? Sempre em deia que l'únic jutge infal·lible és el temps: només val allò que perdura. Per això sempre em recalrava que fos sincer en les meves composicions i no em deixés temptar pels “ismes” artístics de moda. I així ho he fet i el balanç final ha estat molt positiu com a compositor.

Es desfogava fent dedicatòries quan hi anava algú: anaven a comprar un pot d'anxoves i en tornar es trobaven amb una dedicatòria en vers adequada a cadascú. Això demostra la facilitat tan formidable que tenia. Tenir un criteri propi era molt agosarat. Allò que

s'havia dit que no estava a l'altura com a poetessa són punyetes. En Maragall mateix ja va tenir vista quan va dir: “Donzella ferida pel llamp del geni”.

Quan escrivia en prosa tenia la mètrica tan posada al moll de l'os que un rengle sota l'altre era poesia pura i ho havia de modificar per a que no es veiés tan mètric. La rima era la qüestió del metre, de les síl·labes. Jo ho he donat a conèixer en el llibre “*Una biografia insòlita*”, perquè, fora d'alguns poemes que van sortir a “*Obres completes*”, la poesia era la seva vessant més desconeguda i la que li havia donat més frustració en aquest sentit.

PARLEM DE LA SEVA FEMINITAT. UN TEMA SEMPRE RECURRENT.

Ja veig que us referiu a la ‘llufa’ que hom li ha penjat de si era o no de la banda de Lesbos. Ara imagineu-vos que haurien pogut dir d'ella que cada moment tenia tertúlies d'homes a casa seva. Què li haurien dit, què tenia furor uteri? És ben fotut. Res, ni la més petita ombra. Hi havia moltes cartes d'homes sol·licitant-la al seu pare. I ella se'n reia tant! En vaig haver d'estripar més d'una. Igualment vaig fer amb les que contenien detalls íntims al·lusius a persones.

He sentit a dir una cosa. Què amb l'única persona que s'hauria casat hauria estat amb en Francesc Cambó. Considero molt probable que ho hagués dit, perquè l'admirava. Amb en Cambó tenien quasi relació familiar, perquè eren de Verges i tenien les cases de costat. El meu oncle Paco havia estat molt amic d'ell com a advocat. I no m'estranya que sempre ella digués:

“En l'amor la parella ha de tenir admiració l'un per l'altre. Malament si no se sent admiració per la dona: professionalment, com a mare de família, en els mals moments... I a la inversa: la dona ha d'admirar el marit”. Em donava consells des del punt de vista amorós: L'amor sense admiració, quan minva l'atracció sexual, es pot reduir a simple amiat o convivència.

QUINES VAN SER LES RAONS DEL LLARG ENLLITAMENT DE CATERINA DURANT TANTS ANYS?

Sabeu per què? Perquè es pelava de fred. En aquelles cases de gent benestant la fred era esgarriosa. Amb grans estances, amb sostres alts... no hi havia manera d'escalfar-ho amb un braseret. Els llençols eren molls de la humitat. Eren més còmodes i més susceptibles d'escalfar les cases humils. Va anar empalmant els hiverns i a l'últim per comoditat. Jo, quan hi pernoctava, encara havia fet servir el “burro” o escalfallits. Aquell estri de fusta, com un trineu, consistent en una mena de globus d'aram amb forats i brases de caliu a dins dotat d'un llarg mànec per poder-lo passar entre els llençols.

Escrivia sense cap problema des del llit, on sempre l'acompanyava el tinter i la ploma; no s'hi notava gens incòmoda. Les visites les rebia a una àmplia sala i alcova. El llit on va morir era el que donava al carrer de darrera, al carrer de Santa Màxima davant la fusteria dels Viella. En aquell vers que té de la *Cambra Blanca* descriu com és la seva habitació que donava a l'hort de casa seva.

EN VIDA SE'N VA OCUPAR I PREOCUPAR EN CLAU DE FUTUR DEL SEU LLEGAT ARTÍSTIC?

Ella rarament feia al·lusions a la seva obra artística. Jo, com a administrador, ho vaig portar el millor que vaig saber. No es va ocupar el més mínim del seu llegat pensant en un futur, tant pel que fa als seus béns com a la seva obra. Mai he sabut com interpretar-ho. Tampoc es va preocupar, com abans he comentat, d'eliminar certs detalls una mica comprometeors com algunes cartes que formaven part de la seva col·lecció epistolar. En tot plegat potser es donaven la mà la desídia, deixadesa... amb la modèstia.

A l'entrevista realitzada per Baltasar Porcel el 1965 es van fusionar la modèstia i un gran recel. A la pregunta 'Quin li agrada més, dels seus llibres?' ella va respondre: "Ni me'n recordo, gairebé. Solitud és una novel·la que sempre m'he mirat a desgrat. La vaig prometre al senyor Via, de la revista Joventut, i a causa d'una malaltia de la meva mare, a l'hora de portar-la-hi no l'havia ni començada. I em vaig haver de posar a escriure-la capítol per capítol i lliurant-ne cada un a la impremta a mesura que els enllestia, sense poder ni rellegir els que portava fets. N'estava cansada i ho feia a desgana, per complir". Jo sempre dic que va ser com un part amb fòrceps.

QUIN I COM VA SER EL PROCÉS DE LA DONACIÓ DEL 'CLOS DEL PASTOR'?

Aquesta finca va ser un obsequi d'Antònia Bartomeu i Baró, una reusenca admiradora seva, enamorada de les arts i les lletres, cunyada de la Mercè Granell, filla de l'arquitecte Jeroni F. Granell, cofundador de l'empresa 'Rigalt, Granell & Cia.' que va fer els vitralls de les cases de l'Eixample de Barcelona. Antònia Bartomeu i Mercè Granell vivien juntes aquí (escenari de l'entrevista que ara llegiu), aleshores una caseta de pescadors adquirida l'any 1915. Poc a poc l'Antònia la va anar ampliant quan va tenir oportunitat de comprar el solar de can Garranyol. La finca donava a l'altre costat de carrer perquè aquest encara no estava obert; el solar, encara no edificat, conserva una antiga font. A l'Escala eren conegudes com les Granell. No hi vivien tot l'any, sobretot ho feien les temporades d'estiu. Li van fer donació testamentària, per l'admiració que li tenien.

Fruit de la deixadesa de la tia no va fer l'entrega del llegat (un requisit que s'ha de complir). Va tenir derivacions. Una part de la família que sempre va tenir bona relació amb nosaltres

no va fer res. Però una altra part, allixonada per un advocat, va dir que si no s'havia fet la preceptiva entrega de llegat es podia reclamar tot això de la Sra. Bartomeu. Vam tenir un plet. El clos era un pati, era el pati de can Garranyol, sense edificar. El Clos del Pastor el va fer fer ella per un arquitecte amic que era admirador d'en Gaudí: la sinuositat de les parets, el trencadís de la pèrgola... Durant la guerra fou requisat i va ser ocupat per soldats que tiraven amb el màuser a les escultures del Clos. Encara ara es poden veure els esvorancs de l'escultura de Josep Llimona.

UN ALTRE TEMA RECURRENT: L'ALTRUÏSME DE CATERINA I LA SEVA RELACIÓ AMB L'ESCALA.

La tia era un exemple del precepte evangèlic segons el qual la caritat per ser autèntica ha de ser aquella callada

generositat que una mà no s'assabenti del que fa l'altra. És més, que si ella hagués sabut que feia la caritat no ho hagués fet. Ho portava amagat com si fos una malifeta. Res a veure amb la vanitat d'autopromocionar-se. També cal dir que ella anònimament destinava molt sovint els diners que guanyava de drets d'autor als certàmens o premis literaris que portaven el seu nom, als quals ella renunciava a figurar-hi com a membre del jurat.

Se sentia portadora d'uns valors que no entraven en l'òrbita del materialisme burgès. Lo fotut va ser que quan jo vaig començar a fer-li d'administrador vaig veure, per exemple, que les seves propietats a l'antic carrer Major, entre ca la Cargolera (Bonachera) i can Colomeda (Marquet), estaven ocupades a precari. Ella va viure els últims anys de la seva vida amb una austeritat monacal. Així de cert.

Una altra de les estances on la nostra protagonista va forjar el seu caràcter. En aquesta sala, amb seu el piano, les pintures murals d'estil isabelí i l'entapissat originari de la Xina, hi va actuar el 1961 en honor seu la barcelonina Orquestra Clàssica Femenina liderada per la concertista Dolors Rossich. Foto: Pilar Aymerich. Museu-Arxiu Víctor Català.

11 de setembre del 1959. Caterina Albert acompanyada del seu nebot Lluís el dia que ella feia 90 anys.
Foto: Joan Lassús. Museu-Arxiu Víctor Català.

CATERINA ALBERT, LA DARRERA INDIKETA?

Tenia unes coses una mica primitives, com el culte als morts. Com que la casa era gran, quan es moria una persona es podien permetre el luxe de tancar una habitació. Era la cambra de la mama, de la padrina... Imposava molt entrar a la cambra de la mare, de la Caterina... Les tenien intactes, amb les sabatilles, els medicaments, les cortines mig velades... Eren reminiscències ancestrals. Fotia molt de respecte. Ella té poesies en commemoració del dia que va morir la seva besàvia; recordava els dies que s'havien mort els avantpassats; dedicava especial atenció a les influències astrals de les estacions astronòmiques...

Exercia una inqüestionable fidelitat a l'amistat i a la paraula donada. El seu caràcter era indòmit i, en ocasions, feréstec. Plantava cara a qui fos. Uns milicians van fer un registre durant la guerra a casa de la seva germana a Barcelona i un d'ells va agafar una estàtua i la volia rebotejar contra el terra. Ella se li va encarar i li va dir que bretolades a casa no, però "si voleu la podeu vendre". Aquest es va quedar parat. Era partidària de la llibertat individual i respectava l'opinió dels altres. En altres paraules: "No em molestis, que jo no et molestaré".

ENS AGRADARIA SABER LA VOSTRA OPINIÓ, PER ACABAR, SOBRE QUINA HA DE SER LA FUNCIÓ I EL FUTUR DEL MUSEU-ARXIU.

El museu es va obrir el 1988 de manera altruista, del no res... Per retre homenatge a l'escriptora i per posar la seva obra a l'abast dels estudiosos. Em vaig inspirar en el Museu Maragall. El nom i l'obra d'un artista perdura un cop mort en funció de l'actitud de la seva descendència. És el cas únic a Catalunya que un museu privat compleix les funcions d'un museu públic. Gràcies al Museu-Arxiu s'han pogut fer les diferents Jornades Víctor Català, les beques...

Vaig invertir tretze anys treballant-hi, elaborant fitxes a mà que servien per identificar tot el material... Sortosament, en Benjamí (el meu gendre i actual conservador) ho coneix bé. He ofert la compra a l'Ajuntament de l'Escala del Clos del Pastor, el Museu-Arxiu i tot el fons en ell dipositat. Ho he proposat posant-ho tot en safata perquè passi a propietat municipal. No voldria dir adéu sense que estigués tot ben lligat; si jo faltés tot seria, llastimosament, molt més complicat, llarg i costós.

* Entrevista realitzada el 3 de maig de 2016.

Lluís Colomeda

Sagrari Martorell

Camí d'Empúries

VÍCTOR CATALÀ I LES EXCAVACIONS D'EMPÚRIES

La decadència i l'inici del lent despoblament de la vella *Emporiae* va tenir lloc a partir de finals del segle I dC, quan les balances de poder i l'economia van decantar-se cap a altres indrets. A poc a poc, les cases, els temples i els carrers que havien estat ben vius temps abans, van quedar ensorrats i engolits per les dunes. Durant llargs segles d'oblit i silenci, Empúries només va servir com a pedrera per a bastir altres paratges.

Al llarg del segle XVI, l'establiment d'un petit nucli de pescadors al que serà el poble de l'Escala i, a principis de XVII, la fundació del convent de pares Servites sobre les antigues ruïnes emporitanes va portar nova vida a la contrada. Empúries va començar a ser redescoberta i els petits objectes, ceràmiques, vidres o monedes que trobaven els pagesos en conrear les terres del vell solar, van esperonar l'afany de colleccionisme d'alguns escalencs, com el militar i hisendat Josep de Maranges o el frare servita Manuel Romeu. Hereva d'aquest interès local per les ruïnes d'Empúries, l'escriptora escalenca Víctor Català (Caterina Albert i Paradís, l'Escala 1869-1966) va començar des de ben petita a colleccionar les troballes casuals que li oferien els propietaris de terrenys i que, fins i tot amb els diners que li donaven per l'aminadures, comprava a les persones que es dedicaven a la recerca i comerç d'antiguitats al solar d'Empúries. Amb el pas dels anys, Caterina Albert no va desentendre's de la seva incipient fascinació emporitana i va dedicar alguns dels seus escrits a la vella ciutat. Podem citar com a exemples el Discurs d'entrada a l'*Acadèmia de Bones Lletres de Barcelona* (1923) i l'assaig *Ressons d'Empori* publicat l'any 1922.

Caterina Albert tenia molta estimació per la seva col·lecció emporitana. Amb la seva traça pel dibuix i la pintura, disciplines artístiques en què l'escriptora també va demostrar bones qualitats, va dedicar moltes hores a plasmar els objectes emporitans de la seva propietat en un àlbum de fulls mil·limetrats. Aquest quadern, conservat per la família Albert, conté els dibuixos de 328 peces arqueològiques de la seva

Grup de visitants a la porta de la muralla de la ciutat grega d'Empúries entre els que destaquen Amèlia i Caterina Albert, Víctor Català, a principi del segle XX.

Foto: cedida pel Museu-Arxiu Víctor Català, AHE.

Amèlia Albert, germana de Víctor Català, dreta davant la porta principal de la ciutat romana d'Empúries a principi del segle XX.

Foto: cedida pel Museu-Arxiu Víctor Català, AHE.

col·lecció. Sorpren l'acurat detallisme de les peces, sobretot les de ceràmica sud-gàlica amb els seus motius decoratius. Quan van iniciar-se les excavacions oficials d'Empúries, a la primavera de 1908, Caterina Albert tenia quaranta anys i el seu prestigi com a escriptora estava ben establert. Malgrat el reconeixement públic de la seva obra, Caterina Albert preferia portar una vida senzilla i familiar en la localitat on havia nascut, lluny de l'ambient literari barceloní.

L'arribada dels arqueòlegs va sotragar la tranquil·la vida escalenca sobretot als estius, quan el fet d'anar i venir de personalitats com Josep Puig i Cadafalch, director de les excavacions, trencava la rutina de la vila de pescadors. Aleshores, alguns escalencs benestants com la família de Dr. Rossend Pi, la família Sureda o els Villanueva van prendre el costum d'acostar-se al vespre, tot passejant, a les excavacions. D'aquesta manera coneixien de primera mà les novetats arqueològiques que explicava Emili Gandia, qui havia estat nomenat per Puig i Cadafalch responsable de les excavacions. Gandia, conservador de la Junta de Museus de Barcelona, consignava aquestes visites en el *Diari d'Excavacions* on l'arqueòleg descrivia les tasques diàries portades a terme a l'excavació així com les visites de personalitats i altres efemèrides.

Caterina Albert i la seva germana Amèlia també eren assídues participants en aquestes disteses trobades vespertines. Es reunia amb les altres famílies, molt probablement, quan tornaven de Sant Martí on l'escriptora tenia un solar que havia transformat en jardí amb flors i una petita bassa. Allà passaven tardes estiuenques amb amigues i convidats, una mena de locus *amoenus* on gaudir de lectures poètiques i converses literàries.

Les visites que feia Caterina Albert a Empúries juntament amb les tertúlies mantingudes amb Emili Gandia i Josep Puig i Cadafalch van incentivar a l'escriptora a iniciar unes excavacions pel seu compte. Cal esmentar que la Sra. Albert era propietària de dos terrenys situats vora la porta sud de la Neàpolis i que mai va voler vendre a la Junta de Museus.

Caterina Albert a l'espai de la cella memoriae paleocristiana de la Neàpolis, posada al descobert ja durant les excavacions de la Comissió de Monuments de Girona en 1848.

Foto: cedida pel Museu-Arxiu Victor Català, AHE.

Per tal de tenir assessorament en els treballs arqueològics va demanar ajuda a mossèn Josep Gudiol i Cunill, conservador del Museu Episcopal de Vic, amb qui mantenia correspondència des de feia temps. Després d'alguns ajornaments a causa de problemes de salut del capellà vigatà, es van iniciar els treballs el dia 22 de setembre de 1919. Emili Gandia ho relata així en els seus Diaris d'Excavacions:

En este día tuve el gusto de saludar al Il. Sr. D. José Gudiol (Presbítero) y conservador del Museo de Vich, quien vino acompañado de sus dos sobrinos. El citado Sr. empezó en este día los trabajos de excavación en la finca de propiedad de la Il. escritora Srta. Catalina Albert (Victor Catalá) situada en el lado sur del recinto griego i lindante con la finca de propiedad de la Junta de Museos de Barcelona. La referida finca sirvió de necrópolis de los griegos en la que ya se excavó en otra época por la gente del pueblo de la Escala pero no fué excavada por completo con el solo objeto de profanar las tumbas para vender los objetos que encontraron en abundancia, y parte de estos fueron adquiridos en los Museos de Gerona, Barcelona y particulares coleccionistas.

El motivo de excavar en el citado punto el Sr. Gudiol sólo le induce en poder estudiar la forma de los enterramientos y darlos a la publicidad para bien de la cultura. En este día empezaron a excavar a 20 m. del lado sur de la citada finca, efectuándose un hoyo en el que a 1,50 de profundidad se descubrió una especie de vertedero de piedras rústicas, y por lo tanto tuvieron que suspenderlo por no haberse encontrado ningún enterramiento (...)

La Srta. Dª Catalina Albert también toma parte activa con su presencia en los citados trabajos de excavación, por su gran afición y entusiasta en bien de la cultura patria como eminente literata.

Durant els dies següents Gandia va anar a visitar les excavacions veïnes de Gudiol i Albert, posant al seu servei consells i experiència. Però, malgrat els esforços i el temps esmerçat, aquests treballs arqueològics no van tenir l'èxit esperat. Només van donar a conèixer algunes senzilles inhumacions acompanyades d'uns aixovars funeraris poc vistosos, sobretot ungüentaris de ceràmica i alguna àmfora. També van desenterrar una petita estructura de pedra calcària que, suposadament, formava part d'un monument funerari.

El dia 1 d'octubre de 1919, Josep Gudiol torna cap a Vic on el reclamen les seves obligacions. Caterina Albert i tres obrers continuen les excavacions. Gandia ho descriu així:

También fui a visitar los trabajos de excavación que se vienen practicando en la finca de la Sra. Albert. La citada Sra. me manifestó que el Sr. Gudiol se había marchado por la mañana de regreso para su residencia habitual de Vich, y que debido a

esto y el no encontrarse objetos en los enterramientos pensaba suspender los trabajos dentro de un par de días, puesto que el haber practicado estos fué para que los estudiase el Sr. Gudiol.

Finalment, el dia 4 d'octubre de 1919, Gandia fa la darrera visita a l'excavació de Caterina Albert i en deixa constància en el Diari d'aquesta manera:

También estuve un momento presenciando los trabajos de excavación en la finca de la Sra. Albert, en la que trabajan tres obreros efectuando hoyos y por medio de éstos cuando se profundiza hasta encontrar las señales de enterramientos y así que se los descubren forman una especie de mina hacia el lado que se siguen las señales hasta descubrir el esqueleto por completo registrándole por todo éste detenidamente para ver si sus deudos le depositaron algún recuerdo en joyas, jarritos y demás objetos que tenían por costumbre en época griega y romana. En éste día según me manifestó la referida Sra. Albert, entre los tres esqueletos descubiertos sólo encontraron en uno de éstos una anforita de barro ordinario de las que se usaban como lagrimatorios y dos pasadores de collar de pasta de vidrio los que por su mal estado de conservación se descompusieron al tocarlos de modo que se puede decir que no se encontró nada y por este motivo se suspenderán éstos así que se excave un poco más, según manifestación de la citada Sra.

Els minsos resultats de la intervenció arqueològica feta per Josep Gudiol i Caterina Albert no es van publicar mai. L'únic registre que en va quedar va ser les descripcions dels Diaris d'Excavació d'Emili Gandia. Però malgrat el relatiu fracàs dels seus treballs, Caterina Albert va mantenir intacte el seu interès per l'arqueologia emporitana, continuant les visites i les relacions d'amistat que sempre havia mantingut amb Gandia, Puig i Cadafalch i, més tard, amb Bosch Gimpera qui va substituir a Puig en la direcció de les excavacions.

L'esclat de la Guerra Civil l'any 1936 va comportar canvis dramàtics a Empúries. La instal·lació d'una bateria antiaèria al turó de la Ciutat Romana, els bombardejos que va patir el Golf de Roses i els estralls que cometien els escamots revolucionaris feien perillar les restes arqueològiques. Pere Bosch Gimpera, aleshores director de les excavacions d'Empúries, va aconsellar a Caterina Albert que diposés els materials més fràgils i valuosos de la seva col·lecció al Museu per tal de ser protegits. L'escriptora, en principi, era reticent a desprendre's dels seus estimats objectes emporitans però, finalment, va accedir-hi forçada per una ordre de confiscació que va emetre el Conseller Ventura Gassol. Aquesta ordre, conservada a l'Arxiu del MAC-Empúries, era la següent:

Caterina Albert, asseguda en un dels monuments funeraris de la necròpolis de Les Corts.

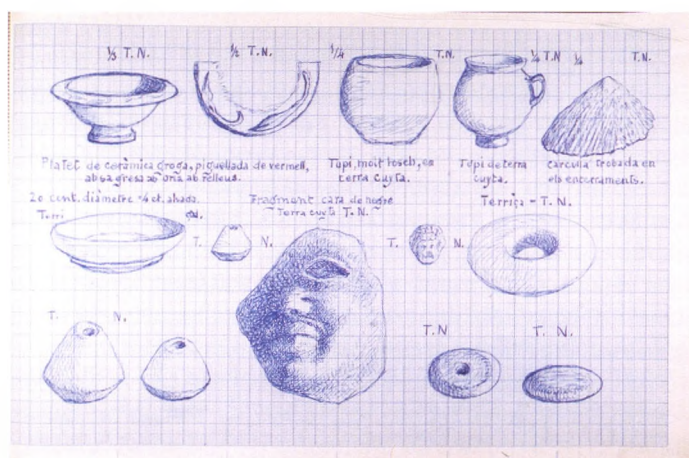
Foto: cedida pel Museu-Arxiu Victor Català, AHE.

Fragments de terra sigillata sud-gàlica.

Fragments de terra sigillata sud-gàlica.

Peces ceràmiques, fusaioles, fragment de terracota i altres materials.

Vasets de pasta de vidre per a oli perfumat procedents d'aixovars funeraris, ungüentaris i altres peces de vidre romà.

"Atés el que disposen els Decrets de 8 i 17 d'Agost darrer referent a incautació de col·leccions arqueològiques i a la seva incorporació al Patrimoni del poble sota la salvaguarda de la Generalitat de Catalunya, i especialment el paràgraf 3er. del Decret del 13 d'Agost que prevé l'incorporació de les col·leccions d'objectes arqueològics procedents d'Empúries al nou museu de les ruïnes d'Empúries.

Atesa l'importància de la col·lecció formada per la senyora Caterina Albert i donades les actuals circumstàncies.

He resolt que la comissaria de Museus Arqueològics s'incauti de la col·lecció d'objectes emporitans de D. Caterina Albert i prengui les mesures adients per la seva salvaguarda i exposició al Museu de les ruïnes d'Empúries.

Barcelona, 26 d'Agost 1936

El Conseller de Cultura (Ventura Gassol)"

Emili Gandia va anar personalment a casa de Caterina Albert i durant diverses tardes del mes de setembre de 1936, va inventariar i embalar els vidres i ceràmiques que l'escriptora conservava exposats en una vitrina i va portar-los al Museu d'Empúries. El 17 de gener de 1937 Gandia i Bosch Gimpera

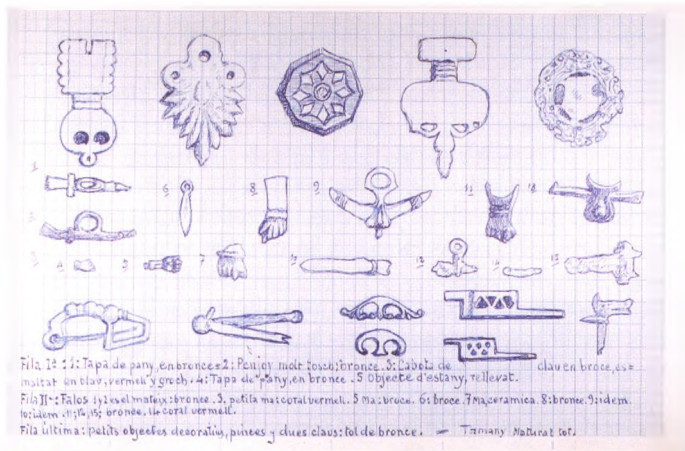
van marxar definitivament de les excavacions emportant-se els objectes arqueològics més valuosos, entre ells els requisats de la col·lecció Albert, per dipositar-los per la seva salvaguarda al Museu Arqueològic de Barcelona. Va ser una sort que s'actués d'aquesta manera, ja que la casa familiar de Caterina Albert va patir el registre sobtat d'un escamot a la recerca d'armes, quedant destruïts irreparablement molts escrits i objectes personals de l'escriptora.

La victòria de l'exèrcit franquista va comportar molts de canvis en la represa de les excavacions l'any 1939. D'entrada, Emili Gandia havia mort i Pere Bosch Gimpera va marxar a l'exili. Es va nomenar director a Martín Almagro, professor i posteriorment catedràtic de la Universitat de Barcelona. Almagro era un home del nou règim, protegit des del mateix *Ministerio de Cultura* i la relació amb Caterina Albert va ser molt tibant, sobretot quan aquesta li demanà que li fossin retornats els objectes requisats i Almagro no li va fer cas. L'escriptora va haver de portar la seva sol·licitud a Madrid, a la *Dirección General de Bellas Artes* que aleshores estava en mans del professor Manuel Gómez Moreno.

LA SEVA COL·LECCIÓ EMPORITANA

Petits objectes de ceràmica i terracota.

Aplics, amulets i altres petits objectes de bronze.

Museu-Arxiu Víctor Català. Fotos: Carme Oliveras.

L'any 1965 els arqueòlegs Lluís Pericot, Joan Maluquer i Miquel Oliva van entrevistar-se amb Caterina Albert per tal de posar-se d'acord i estudiar i publicar el catàleg de la seva col·lecció. Aquesta obra estaria dividida en tres capítols: els bronzes i monedes, la ceràmica i les joies. La mort de l'escriptora l'any 1966 va escapar el projecte i només es va publicar la part del primer capítol dedicada a les monedes, estudiades per J. Maluquer. Es pot dir doncs que fins al darrer moment Caterina Albert va vetllar per la seva estimada col·lecció i per donar a conèixer els tresors de la vella Empori.

Carme Oliveras Llovera

Col·laboradora del MAC-Empúries

BIBLIOGRAFIA

ANGLADA, M.A., Caterina Albert arqueòloga, *Annals de l'Institut d'Estudis Empordanesos*, núm. 29, Figueres, 1996, 407-411.

ARRIBAS, A., TRÍAS, G., Un vaso del Pintor del Polos de Ampurias, *Archivo Español de Arqueología* 34, 1961, 168-177.

AYENSA, E., Caterina Albert i l'arqueologia. Noves dades per a la recerca, a M. Pessarrodona (coord.), *Caterina Albert. Cent anys de la publicació de Solitud*, 2007, 47-59.

BOFARULL, B., *Caterina Albert i Paradís «Victor Català». Empori i l'arqueologia*, *Fulls d'Història local XXV*, l'Escala, 1991, 225-236.

BOFARULL, B., Víctor Català i Empúries, a E. Prat i P. Vila (eds.), *Actes de les Primeres Jornades d'Estudi sobre vida i obra de Caterina Albert i Paradís*. L'Escala 9-11 abril 1992, Biblioteca Abat Oliva. Publicacions Abadia de Montserrat, 1993, 504-544.

VÍCTOR CATALÀ, *Ressons d'Empori*, *Boletín de la Real Academia de Buenas letras de Barcelona*, nº 76, julio-septiembre 1922, 145-179.

VÍCTOR CATALÀ, *Discurs llegit a la Reial Acadèmia de Bones Lletres de Barcelona*, en la solemne recepció pública de Víctor Català (14 gener 1923). Obres completes. Ed. Selecta, Barcelona 1972.

GANDIA, E., *Diari d'Excavació*. Manuscrits conservats a l'arxiu del MAC-Empúries.

MALUQUER, J., *La colección arqueológica «Victor Català». I. Monedas ampuritanas, massaliotas e ibéricas halladas en Ampurias*, Barcelona, 1969.

MONCUNILL, N. The Iberian lead plaque in the Víctor Català collection (Empúries, l'Escala). A new study an edition, *Epigraphica*, LXXVII, Faenza, 2015, 67-83.

OLLER I RABASSA, J., *Biografia de Víctor Català*, Ed. Rafael Dalmau, Barcelona 1967.

OLIVERAS, C., La col·lecció emporitana de Caterina Albert i Paradís, *Annals de l'Institut d'Estudis Empordanesos*, núm. 29, Figueres, 1996, 415-429.

PERICOT, L., La colección arqueológica "Victor Català", *Pyrenae* 2, Barcelona 1966, 129-130.

Caterina Albert, Víctor Català, al poble de Sant Martí d'Empúries, amb el pou a primer terme.

Foto: cedida pel Museu-Arxiu Víctor Català, AHE.

L'interès i l'afecció envers l'arqueologia per part de Caterina Albert i, en particular, pels vestigis de l'antiga Empúries –la vella *Empori*, segons la denominació sempre utilitzada per l'escriptora– han estat ja posats en relleu en diverses ocasions. En la important obra escrita de Víctor Català, aquest aspecte queda reflectit sobretot en els dos textos relacionats amb el seu ingrés a la Reial Acadèmia de Bones Lletres de Barcelona: d'una banda, l'assaig intitulat *Ressons d'Empori*, elaborat, tal com l'autora mateixa explica, amb les notes segregades per a la preparació del discurs d'entrada a aquesta institució, i publicat en el seu butlletí corresponent al tercer trimestre del 1922; i, de l'altra, el mateix text del discurs finalment llegit en el solemne acte de recepció com a acadèmica, el dia 14 de gener de 1923.

El text del discurs expressa, amb el seu llenguatge literari ric i evocador, la seva relació intensa amb els vestigis del passat emporità i la seva voluntat de parlar d'Empori *planerament, sense cap pretensió, al marge de tot estudi històric i arqueològic, tal com correspon a una senzilla expansió amorosa*. La seva condició d'escalenca i el seu coneixement directe de les restes emporitanes, abans que tot, ho justifica: *... els fills del país, els que hem conviscut amb la dorment durant llargues anyades, els que, conscientment i inconscientment hem reposat i somniat a pler al caire d'aqueixa tomba mig desclosa, no podem dubtar de la màgica alenada que se'n desprèn i que després s'infiltra i condensa, estratificant-s'hi, com si diguéssim, en imprevistes concrecions, al fons del caràcter de la gent d'avui (...) Sí, Empori viu en nosaltres i nosaltres vivim d'ella i en ella, que segueix encunyant-nos i ressegellant-nos carn i ànima, talment com encunyava i ressegellava ses antigues monedes....*

Aquest nexa atàvic que es subratlla en expressions com les citades, porta a l'escriptora a *fantasiar: innocentment (...) entre les certeses i les incerteses margeneres*, a través del que ella mateixa defineix com a petites impressions íntimes, evocacions personals de l'antiga Empori a través de les llegendes populars, l'activitat dels *recercadors de les vores de la mar emporitana* després dels temporals, la impressió provocada pels esquelets de les tombes posades a descobert o els objectes peculiars recuperats de la terra, alguns dels quals Caterina Albert aplegà en la seva col·lecció personal i els podem reconèixer en el seu quadern de dibuixos conservat al Museu-Arxiu Víctor Català.

El text publicat al butlletí de l'acadèmia, per la seva banda, mostra el seu coneixement del que transmeten les fonts antigues sobre la ciutat i, així mateix, de les opinions dels autors –els empuriòlechs com l'autora els anomena en diverses ocasions– que únicament es fonamentaven en aquelles sempre escasses notícies de les fonts escrites, i no en investigacions directes, sense tenir en compte els dubtes i les contradiccions que plantejaven respecte als vestigis arqueològics aleshores coneguts. És sobretot aquesta realitat la que centra l'atenció de Caterina Albert, la realitat de les restes que ella coneixia tan bé, sigui directament o sigui a través de les excavacions endegades per la Junta de Museus des del 1908, les notícies d'estudiosos que ella admira, com J. Pella i Forgas o el mestre J. Puig i Cadafalch, i també de les notícies transmeses pels excavadors i el coneixement popular de la gent del país. La seva curiositat pel devenir històric de la vella Empori li porta a buscar les seves pròpies hipòtesis, modestament *ab l'esperança de que serveixin d'estímul als competents per a un més acurat estudi*. En un intent particular de superar el desconcert i les incerteses provocades per les contradiccions entre les notícies de les fonts i l'arqueologia –*la volegada de dubtes que'ns persequen d'ençà que'ns ficat en aquests andarrossos*–, busca unes explicacions que, des de la perspectiva dels coneixements arqueològics actuals, resulten massa agosarades i incontrastables, però tal com l'autora mateixa confessa: *Déu nos guard de la ridícula pretensió de creure aquesta hipòtesis incontrovertible, però ab ella per guiatge apart més fàcil orientarse en el munt confós d'afirmacions contradictòries que ofereixen la bibliografia i les runes emporitanes*.

Tanmateix, les seves propostes d'interpretació per superar aquelles incerteses serveixen per demostrar el seu interès viu pels enigmes que li preocupen d'una manera especial –*tal volta flors silvestres de la profanitat únicament*–, a la vegada que aporta dades interessants sobre els vestigis coneguts i sobre la toponímia. És el cas dels diversos llenços de muralles que encerclaven les ciutats, la forma en què varen ser construïdes i, a través d'aquesta realitat, la qüestió de l'origen i la topografia dels antics establiments. És el cas també, sobretot, de les necròpolis: *Malgrat tanta violació, per haver sigut la destrucció menys general y absoluta que la de la ciutat, aquestes necròpolis guarden, a nostre entendre, els millors tresors d'Empori y'ls seus més importants segrets; y quan menys, indicis clars y precisos que, com fars resplandents, podran guiar-nos en la foscor, encar avuy quasi impenetrable, de la vida y mort d'Empori*. L'autora esmenta, en conjunt, els diferents espais que conformen el variat paisatge funerari que envoltava els nuclis habitats pels vius i hi inclou una relació de la diversitat en els rituals i formes d'enterrament, aportant, en aquest cas, informacions valuoses recollides de primera mà o a través dels excavadors. Cal afegir que la seva preocupació per l'activitat espoliadora constant de les necròpolis per part dels recercadors furtius apareix palesa també en alguns exemples de correspondència privada de l'escriptora amb intel·lectuals del moment, ja destacats en diversos estudis previs, com ara amb Joan Maragall o, anys més tard, amb Antoni Rubió.

Finalment, tracta l'autora en els seus *Ressons d'Empori* les causes de la destrucció final de la ciutat romana –que ella prefereix atribuir a una *mort sobtada y violenta, per un desastre magne que d'improvís li caigué al demunt (...) ultima escamesa del destí tràgic...*–, sense oblidar, també, els testimonis de la continuïtat del poblament durant la baixa romanitat i l'edat mitjana, a Sant Martí d'Empúries o en altres indrets, a través de les capelles o esglésioles conegudes mitjançant restes encara dempeus o notícies documentals de les que l'assaig publicat per Víctor Català també se'n fa esment.

Els dos textos que hem esmentat testimonien, doncs, l'intens interès, la passió i la curiositat de Caterina Albert pel passat d'Empori, que motivaren igualment l'origen de la seva nombrosa col·lecció personal d'objectes arqueològics. Més enllà de les polèmiques generades arran dels avatars d'aquesta col·lecció en els convulsos anys de la Guerra Civil, volem destacar igualment el valor de la informació que d'aquests objectes es pot extreure, com han demostrat l'estudi de les monedes publicades per J. Maluquer, la publicació per part d'A. Arribas i G. Trias d'una interessant lecanis de ceràmica àtica de figures negres segurament arribada ja a Empòrion en la primera etapa de l'establiment foceu, o l'estudi més recent de N. Moncunill sobre una plaqueta de plom amb inscripció ibèrica.

Resconstruint la meteorologia: els naufragis a l'Escala (1887-2015)

ANTECEDENTS

En el 5è número de la revista *Camí de Ronda* (juliol 2014), en Rafel Bruguera ens presentava un excel·lent estudi sobre els naufragis a la costa de l'Escala. En ell ens introduïem en una cronologia extensa i rigorosa sobre 34 naufragis en aigües del golf de Roses.

En aquests relats, s'introduïen explicacions sobre les causes dels naufragis, essent les condicions meteorològiques un denominador comú en la majoria dels casos. Per tant, la "deformació professional", m'encuriosia i he dedicat aquest article a aprofundir sobre el paper de la meteorologia en aquests successos tan tràgics.

REANÀLISI I RECONSTRUCCIÓ DE MAPES ISOBÀRICS.

En Rafel iniciava el seu article l'any 1554, ara bé, per aquestes dates encara no s'havia inventat l'instrument bàsic per a la reconstrucció dels mapes del temps: el baròmetre. Aquest instrument medeix el valor de pressió atmosfèrica o pressió que exerceix la columna d'aire sobre la nostre vertical. Les unitats de mesura són els hPa, mmHg o mBar.

Fou Evangelista Torricelli (físic i matemàtic italià) qui al segle XVII va inventar el primer baròmetre de mercuri, que fou batejat com a baròmetre Torricelli. Els baròmetres de paret o sobretaula que coneixem avui en dia, els aneroides, no van ser inventats fins el 1843, per Lucien Vidie.

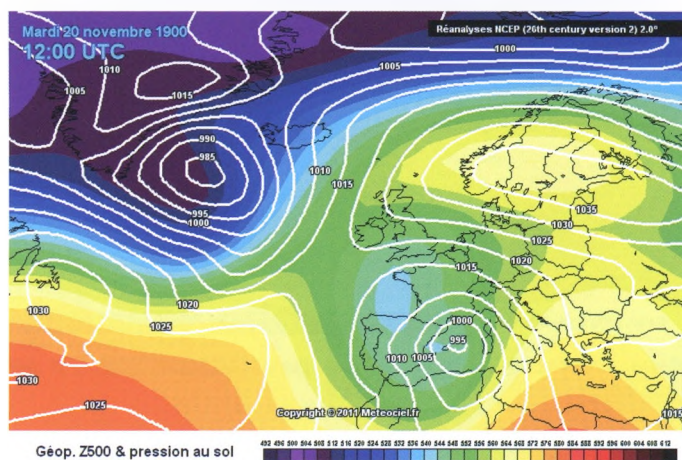
Un dels objectius d'aquest treball o article és validar els relats històrics per mitjà de les dades reals i la reconstrucció dels mapes isobàrics d'aquell mateix dia del naufragi. Una isòbara uneix punts amb la mateixa pressió atmosfèrica i unint aquests punts podem traçar els mapes isobàrics o de pressió en superfície. Mapes en mà coneixerem la disposició dels centres d'acció, anticiclons i depressions, i la circulació dels vents en superfície (Vent = diferència de pressió atmosfèrica), precursors de situacions de perill a mar.

Així, els primers arxius o reanàlisis disponibles comencen el 1871 (NCEP-NOAA). Agafant aquest punt de partida fiable i contrastable, iniciarem el cas d'estudi amb el naufragi del vapor anglès *Commoudoros*, el 11 de febrer de 1887.

SITUACIONS METEOROLÒGIQUES DE PERILL

Ja hem desmentit més d'un cop la sensació que el Mediterrani és un mar plàcid, amable per navegar i on és difícil que passi quelcom gros. Estem situats a una latitud intermèdia, una zona de xoc de masses on sovint apareixen els ingredients necessaris per a la formació de grans depressions o canvis de temps molt ràpids i violents.

Realment, són aquests canvis de temps sobtats els que suposen i han suposat un risc més elevat per a la navegació. El cert és que no podem comparar les condicions de navegació ni la seguretat d'ara amb les existents fa dos segles, però malgrat tenir embarcacions més segures i millors previsions meteorològiques, el perill segueix essent el mateix. No obstant, la vulnerabilitat i l'exposició han baixat respecte a temps passats, per tant la navegació d'ara és molt més

Mapa 1: pressió en SFC i alçada geopotencial a 500 hPa pel 20-11-1900.

segura. Fent la recopilació de mapes isobàrics associats als naufragis encara al·lucino com aquella barca de bou, el 20 de novembre del 1900 es va atrevir a sortir a mar; bé, potser si que ho comprenc si apello al terme supervivència.

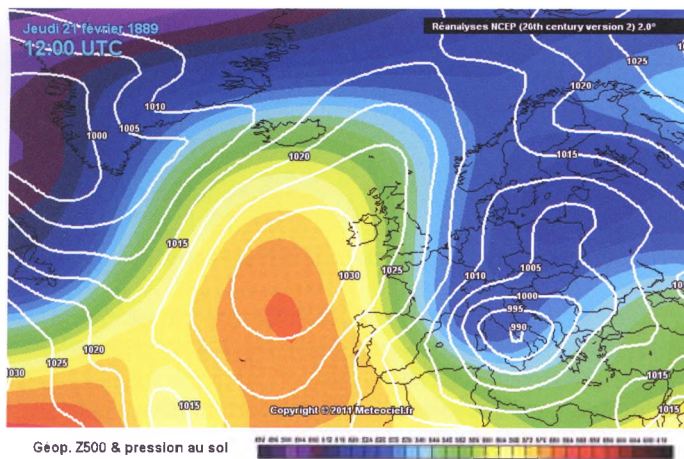
L'anàlisi de les situacions meteorològiques durant els naufragis ens deixa dos protagonistes destacats: els temporals de llevant i les tramuntanades. Una depressió centrada a Balears o bé una depressió al golf de Lleó o Gènova entaulen les dues situacions més perilloses alhora de fer-se a la mar.

LES TRAMUNTANES

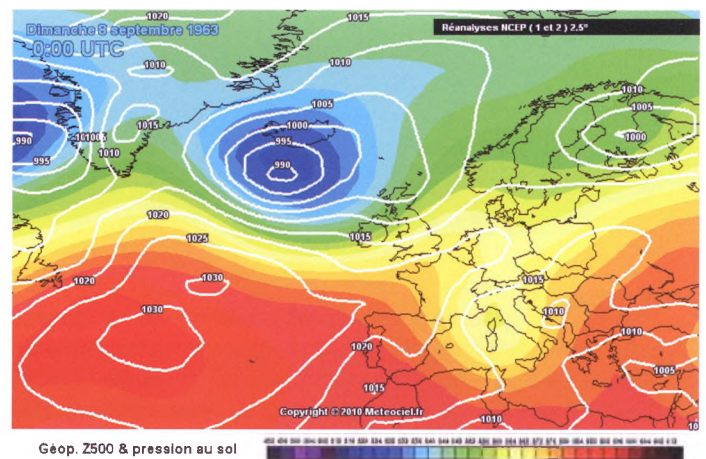
Sens dubte, el moment més delicat és el de l'inici del temporal i la rapidesa amb que s'enforteix. En aquest cas, les tramuntanes acostumen a enfortir-se molt més ràpid que els llevants: el fort vent entra de forma sobtada i en pocs minuts es pot passar de la calma a ratxes de més de 110 km/h. Una gropada de tramuntana sobtada enmig del golf de Roses ha suposat el naufragi de diverses embarcacions.

Malgrat això, el golf de Roses sempre ha servit com a refugi en temporals de tramuntana, sobretot prop de Roses. Una fugida a la desesperada per allunyar-se de les terribles aigües del golf de Lleó i cap de Creus en tramuntanes violentes.

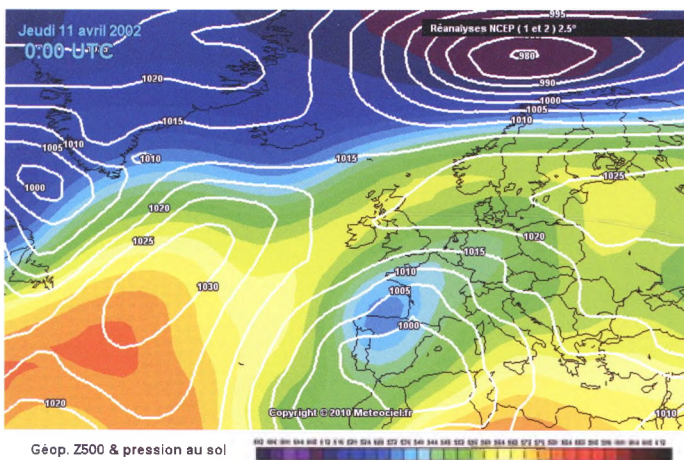
El 21 de febrer de 1899 el bou San Rafael va ser testimoni de l'entrada violenta de la tramuntana en aigües del Golf. El naufragi va provocar 5 morts.

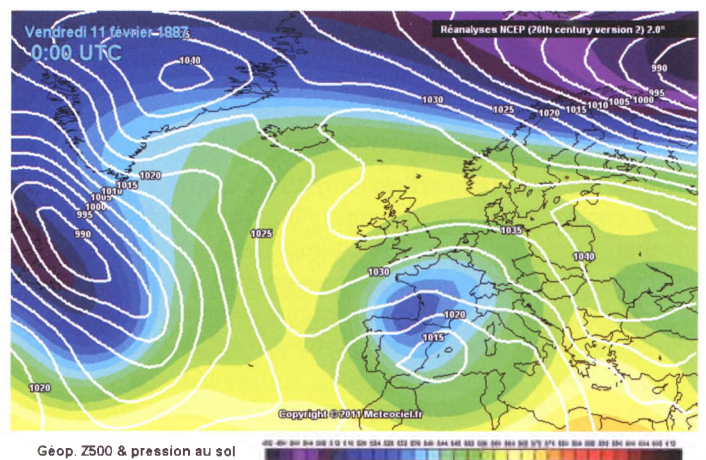
Mapa 2: pressió en SFC i alçada geopotencial a 500 hPa pel 21-2-1889.

Mapa 3: pressió en SFC i alçada geopotencial a 500 hPa pel 8-9-1963.

Mapa 4: pressió en SFC i alçada geopotencial a 500 hPa pel 11-4-2002.

Mapa 5: pressió en SFC i alçada geopotencial a 500 hPa pel 11-2-1887

El 5 de febrer de 1898 va ser el bergantí Giusepina qui va tenir un greu ensurt amb una tramuntanada violenta; per sort no es va lamentar cap pèrdua. Un altre cas sonat en situació de nord fou el Cotentin: una tramuntana típica de final d'estiu va trencar la corda del remolcador, deixant el vaixell a la deriva fins estavellar-se prop de l'illa Mateua.

Un cas peculiar és el del Saint Prosper, el 9 de març de 1939, el qual fou fruit de diversos infortunis, el primer d'ells a causa d'una forta tramuntanada que va obligar al vaixell a viatjar cap al sud, des del golf de Lleó per a refugiar-se al golf de Roses. A partir d'aleshores, les causes meteorològiques van quedar enrere i van entrar en joc armes molt més potents que la meteorologia.

En el període analitzat, s'han produït 5 naufragis en situacions de tramuntana, la majoria d'ells a l'hivern, temporada en que les tramuntanades acostumen a ser més violentes.

ELS LLEVANTS

Els grans temporals de llevant ens mostren la cara més amarga del Mediterrani. Vents amb llarg recorregut marítim que tenen la capacitat d'aixecar onades d'entre 4 i 7m d'alçada, amb registres màxims que han superat els 10 i 11 metres d'alçada (11 a 15-11-2001, 17-10-2003 i 26-12-2008).

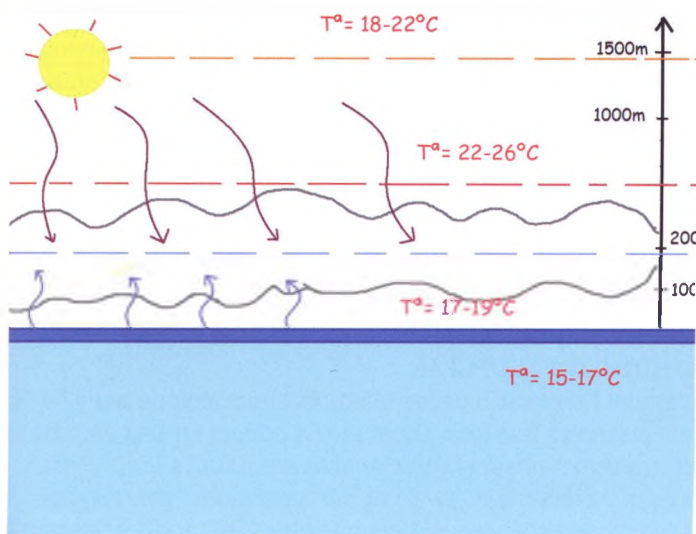
En tenim d'origen depressionari, amb una borrasca entre València, Balears o costa catalana, o bé d'origen anticiclònic, amb isòbares arrancant des d'Itàlia fins les nostres costes. Si les tramuntanes són ràpides en entaular-se, els llevants acostumen a ser progressius, encara que en algunes ocasions es poden desenvolupar grans temporals en poques hores.

Si amb la tramuntana les aigües del golf de Roses eren refugi natural, amb els llevants no hi ha res a fer. Si naufragues o vas a la deriva, tens dues opcions: acabar a la sorra de les platges de Sant Pere Pescador o a les roques que voregen la costa escalenca. Normalment, aquesta segona possibilitat ha estat, històricament, molt més tràgica. A més a més, hi ha un altre factor interessant quan parlem dels llevants en el golf de Roses: l'efecte "pla inclinat" o "rampa". El descens progressiu i constant de fondària fa que les onades siguin més altes a l'entrar al Golf, per tant, trenquin ja a molts quilòmetres mar endins. Això fa que una bona part de naufragis a l'interior del Golf hagin acabat amb el vaixell embarrancat a la sorra, per sort, sense víctimes. L'Amaze, el 10 d'abril de 2002, és el cas més representatiu.

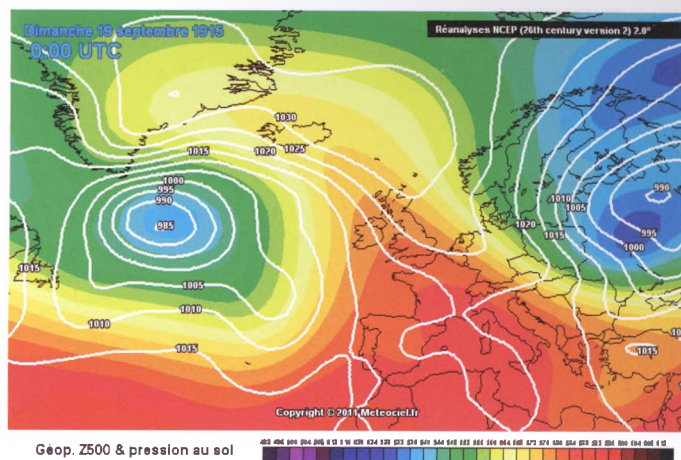
Diversos són els casos de naufragis amb llevant prop de la costa del poble de l'Escala o Montgó. L'alçada de les onades en aquestes zones i la presència d'esculls i roques són ingredients geològics nefastos. Aquí, els naufragis són sinònims de barques estavellades contra les roques, amb ferits i morts.

Imaginem per un moment una situació semblant a la del 8 de març de 2010, temporal de llevant d'entre 5 i 7 m d'alçada, junt amb una nevada contundent. Això és el que li va passar al vapor anglès Commoudoros, l'11 de febrer de 1887, el qual va acabar naufragant prop de Montgó. Sens dubte unes condicions terrorífiques per navegar.

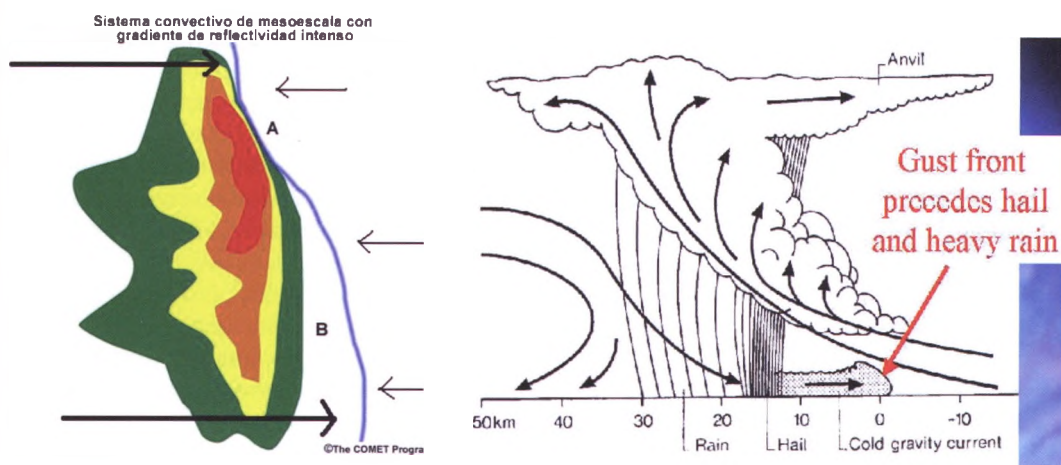
A la introducció ja esmentàvem el cas de la barca de bou que va naufragar el 20 de novembre de 1900 a la Punta, deixant 4 morts. Veient aquell mapa isobàric, ja ens podem imaginar la situació que es van trobar els pescadors; onades d'entre 5

Esquema 1: formació de les boires marítimes d'advecció.

Mapa 6: pressió en SFC i alçada geopotencial a 500 hPa per la 19-9-1915

Esquema 2: model teòric de l'avanç d'un sistema de tempestes, visió de radar (reflectivitat) i visió de l'estructura tempestuosa, vents i meteors.

a 7 m d'alçada i vent de més de 60 km/h; segurament també amb pluja i mala visibilitat, dos valors afegits que dificulten molt la navegació en situacions de llevant.

BOIRES D'ADVECCIÓ

Les boires d'advecció són aquelles que van estretament lligades amb entrades d'aire càlid a nivells mitjos i baixos en moments en que l'aigua de mar més superficial encara està freda o relativament més freda que l'entorn. Quan passa això, hi ha una capa d'aire immediatament adjacent a la superfície de l'aigua del mar (no pas més de 50 m d'alçada), que tendeix a la saturació d'humitat i, conseqüentment, a la condensació del vapor d'aigua, formant boira molt estreta arran de mar. Aquesta boira de caire marítim pot penetrar terra endins, però normalment només arriba fins a la primera línia de costa.

La boira marítima es pot arribar a presentar en qualsevol època de l'any, però els períodes més favorables són la primavera i l'inici de la tardor, encara que hi ha anys que també sovinteja a l'estiu. Es produeix normalment en situacions anticiclòniques o de pantà baromètric, sense flux de vent definit o amb un lleuger vent de mar en superfície.

La reducció de visibilitat és dràstica i en moltes ocasions no es veu més que 10 m al teu davant. Per tant, això suposa un risc molt elevat per a la navegació, encara més quan voreges una costa plena d'esculls.

El naufragi més sonat amb boires d'advecció és el cas del San Giorgio, el 19 de setembre de 1915: el vaixell, desorientat, va acabar topant amb els esculls de les Planasses, on va acabar naufragant.

El fet que les situacions de boira apareguin en dies plàcids, les converteix en una de les situacions de més risc a mar: excés de confiança i embarcacions no preparades tècnicament ni personalment per donar els avisos i evitar accidents fan un binomi perillós.

GROPS I TEMPESTES

Encara que en l'històric de naufragis només haguem trobat una situació associada a grops, no deixa de ser una situació meteorològica de risc, sobretot associada als mesos d'estiu.

Les tempestes o grops d'estiu es generen puntualment a migdia, pel voltant del Canigó i les Alberes. Entre migdia i tarda van baixant cap a la plana, deixen les muntanyes i és aleshores quan agafen força i també es tornen del tot imprevisibles. En un horari estàndard, acostumen a arribar al golf de Roses entre 16 i 18 h (grops d'origen tèrmic), encara que sempre es donen casos fora d'aquest horari, els quals estan associats al pas de solcs d'aire fred en alçada, d'oest a est (grops d'origen dinàmic).

A mar, el fenomen més advers associat als grops és el que anomenem el front en ratxa. Consisteix en una línia frontal a topeoescala o microescala de separació de masses d'aire: la càlida, prèvia a la tempesta i amb tendència a elevar-se, i, per altra banda, la freda i descendent, pròpia de la tempesta. Aquest xoc de masses va avançant a mesura que avança la tempesta, generant una línia de vent frontal intens que avança alhora que ho fa l'arc de tempesta. Aquí, al golf de Roses, les tempestes avancen de NW a SE i, per tant, el vent del front de ratxa o vent de grop serà del NW-NNW o N; és a dir, variants del mestral i la tramuntana. El vent de grop és fort i ratxejat amb cops que poden arribar a superar els 90 o 100 km/h.

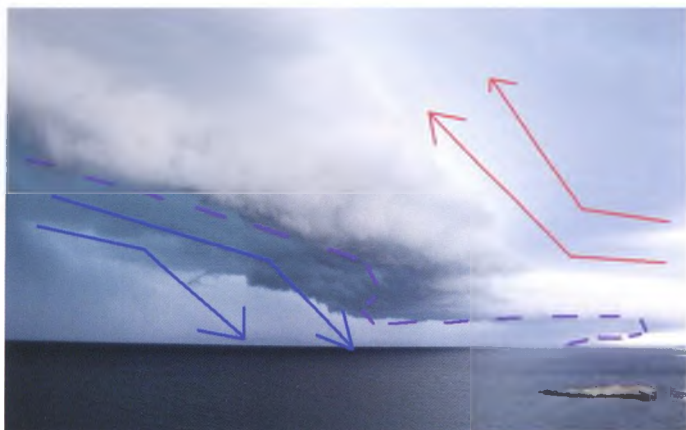

Foto 1: imatge d'un gup arribant a l'Escala, el 19-4-2012. Amb fletxes vermelles el corrent d'aire ascendent prèvia i amb fletxes blaves front en ratxa (vent de gup) i el corrent descendent.
Autor: Lluís Roura.

Aquest vent tant intens i sobtat pot comportar molts problemes si et trobes en mar: et pot arrossegar i fins i tot enviar-te contra els esculls si no tens un ancoratge fort. I encara és més perillós per embarcacions de vela, les quals es troben més indefenses davant aquests canvis sobtats de vent.

El cas del iot Toulusse, el 21 d'agost de 1909, és un bon exemple de naufragi en aquesta situació meteorològica.

MARINADES I GARBINS D'ESTIU

Qui ho diria que situacions tant plàcides i bucòliques com les d'estiu poden esdevenir un problema per segons quines embarcacions. L'entrada sobtada del garbí sinòptic a l'estiu o bé la típica marinada tèrmica pot afectar a la navegació de les embarcacions a vela, fins i tot provocar bolcades. Els casos del 12 d'agost de 1897 o el del 3 de juliol de 1903 són bons exemples de naufragis en situacions meteorològiques i marítimes estivals.

Les marinades poden superar en ocasions puntuals els 40 o 50 km/h i el garbí sinòptic a l'estiu es pot enfilars sobre dels 60 km/h.

La marinada és un vent d'origen tèrmic, és a dir, es genera pel contrast de temperatures entre la terra ferma que s'escalfa ràpid i la superfície del mar més freda. Es genera un corrent de vent de mar cap a terra per compensar i equilibrar una zona amb aire menys dens que prèviament s'ha elevat.

El garbí pot ser d'origen tèrmic o d'origen sinòptic. En dies d'estiu, on la situació sinòptica és poc clara o anticiclònica, la marinada segueix la rotació de les agulles del rellotge. Des de que comença a bufar entre 10 i 11 h fins que comença anar de baixa, a les 18-19 h, sempre porta una component marítima, de NE a SE. Ara bé, a partir de les 18:30 o 19 h va girant cap a S i cap a SSW; aquesta entrada de garbí no acostuma a ser gaire intensa i porta associat un ascens de temperatura molt sobtat, donant-se la màxima del dia entre les 19 i 20 h.

En canvi, el garbí sinòptic sempre va associat a la prèvia arribada d'un front, tant sigui a l'hivern com a l'estiu. A l'hivern el garbí sinòptic o pre-frontal acostuma a ser més intens i durador, arribant en casos puntuals a 70-80 km/h. A l'estiu, el garbí sinòptic ve associat al pas de petits fronts pel nord de la península o Pirineus o bé a la presència d'una dorsal càlida orientada de l'Àfrica a la Mediterrània,

amb entrada càlida a tots nivells. En aquests casos també acostuma a haver-hi una baixa a l'oest de la Península o Açores que impulsa SW a totes les alçades. Amb aquesta situació el garbí pot bufar a 50-65 km/h i allargar-se més d'un dia, sempre amb el màxim d'intensitat entre 13:30 i 16 h.

En situacions de garbí, la navegació es fa molt més complicada a tota la costa sud del Montgrí i cap de Begur.

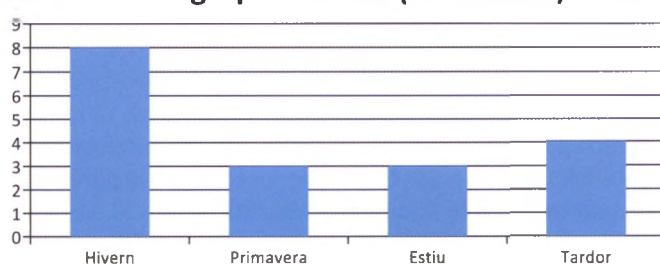
ESTADÍSTIQUES I CLIMATOLOGIA DE NAUFRAGIS A L'ESCALA DISTRIBUCIÓ TEMPORAL

Seguint l'explicació de les diferents situacions de perill i amb els exemples que hem posat ja ens podem fer una idea de la distribució mensual i estacional dels naufragis.

Disposem de 18 casos d'estudi entre 1887 i 2015, els quals segueixen un patró de distribució estacional clarament influenciat per la freqüència climàtica dels temporals i els episodis de temps advers. Per tant, la major freqüència de naufragis es dona a l'hivern (desembre-gener-febrer) amb 8 casos (44%), essent el doble respecte l'altre estació amb més accidents a mar, la tardor (setembre-octubre-novembre), amb 4 casos (22%). A l'hivern sovintegen els temporals de llevant i tramuntana, els quals solen ser violents i moltes vegades sobtats. A la tardor és temps de llevants, sobretot a l'octubre i novembre, però també de tramuntanes a les acaballes d'estiu i situacions de boira d'advecció.

La primavera, encara que climàticament destaca per la variabilitat, no presenta gaires naufragis coneguts i gairebé la majoria d'ells van associats a llevants de març i abril, el *temporal de les faves*. L'estiu, l'època que ens pensem que és més benèvola, presenta els mateixos casos que a la primavera. Com diuen els gallecs "o mar é moi traioeiro" i en èpoques de bonança la percepció del risc és menor.

Núm. naufragis per estació (1887-2015) ■ Naufragis

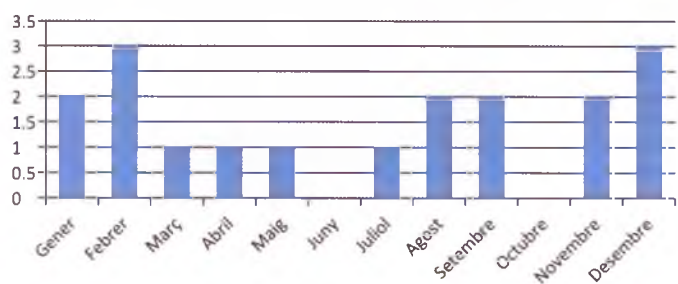

Gràfica 1: distribució estacional de naufragis.

Si ho mirem per mesos, els més crítics són desembre i febrer, els dos mesos d'entrada i sortida de l'hivern, els quals en anyades determinades poden ser excepcionalment actius en depressions mediterrànies, per tant en llevants i tramuntanes. Fixem-nos, per exemple, ens els casos més recents del 2003, 2004 i 2010 (hiverns amb registres estratosfèrics de llevants) o també els de 2005 o 2012, amb hiverns especialment atramuntanats.

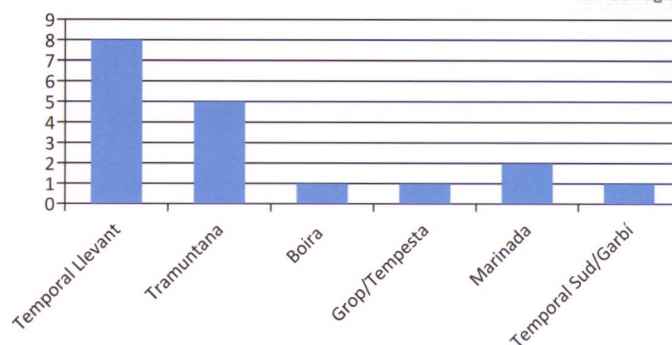
Segurament les altres distribucions mensuals són més aleatòries, casuístiques i determinades per la mida de la mostra (n=18). Malgrat això, també destaquen gener, agost, setembre i novembre amb 2 naufragis per mes. En el conjunt de mesos primaverals no en destaca cap sobre l'altre, en canvi tant al juny com a l'octubre no s'ha donat cap naufragi en tot aquest període estudiat. Juny no sorprèn gaire, però l'absència de naufragis a l'octubre sí que és força rellevant, en plena temporada de llevants de tardor.

Núm. naufragis per mes (1887-2015) ■ Naufragis

Gràfica 2: distribució mensual de naufragis.

Núm. naufragis per situació sinòptica (1887-2015) ■ Naufragis

Gràfica 3: distribució per causa de naufragis.

DISTRIBUCIÓ PER CAUSA

Repasant les situacions de perill ja hem deixat clares les causes o situacions més propícies per als naufragis, i l'estadística només fa que confirmar tot allò exposat amb anterioritat. Els temporals de llevant i els seus derivats pròxims són les situacions sinòptiques que han donat més naufragis en aigües escalenques en els darrers 130 anys, un total de 8 casos. Queda clara la seva perillositat per a la navegació, sobretot en aigües properes a la costa.

La tramuntana ocupa la segona posició amb 5 casos, derivats de temporals hivernals sobtats i violents. L'Escala és un poble encarat a nord i amb molta experiència en capejar aquest tipus de temporals però, en ocasions, la natura ha sorprès la perícia dels navegants i pescadors més experimentats.

Finalment, les altres situacions són molt més esporàdiques o casuals, amb un pes molt menys important, però sense desmerèixer el greu de perillositat de cadascuna d'elles.

BIBLIOGRAFIA

BRUGUERA i BATALLA, Rafel. "Naufragis a la costa escalenca". a *Camí de Ronda*, CEDRHE, núm. 5, juliol 2014, pàgs. 4-23.

MARTÍN i VIDE, Javier, *Mapas del Tiempo: Fundamentos, interpretación e Imágenes de Satélite*, Oikos Tau, Barcelona, 2a edició revisada i augmentada, 1990.

TRILLA i MORATÓ, Enric, *Naufragis a la Mar de l'Alt Empordà*, Brau edicions, Figueres, 2007.

Arxiu i reanàlisi històric de mapes isobàrics. NCEP-NOAA.

El Temps a l'Escala: www.eltempsalescala.blogspot.com

QUADRE RESUM DELS NAUFRAGIS A L'ESCALA I LES SEVES CAUSES (1887-2015)

VAIXELL	Dia	Mes	Any	SITUACIÓ SINÒPTICA	LLOC NAUFRAGI	NÀUFRAGS
Vapor anglès Commundoros	11-15	Febrer	1887	Temporal de llevant	Montgó	Ferits
Llagut San José	22	Desembre	1888	Temporal de sud/sud-oest	L'Estartit	4 morts
Bou Sant Rafael	21	Febrer	1889	Tramuntana	Golf de Roses	5 morts
Dolores	18	Gener	1892	Temporal de llevant	Golf de Roses	l'lesos
Parella de bou San Julián	29	Desembre	1893	Llevant anticiclònic	Cap Norfeu	1 mort
Barca de pesca	12	Agost	1897	Marinada	Golf de Roses	l'lesos
Giusepina	5	Febrer	1898	Tramuntana	Empúries	l'lesos
Barca de bou	21	Novembre	1889	Gregal	Golf de Roses	l'lesos
Barca de bou	20	Novembre	1900	Temporal de llevant	La Punta	4 morts
Llagut de pesca	3	Juliol	1903	Garbí estival	Cap de Begur	1 mort
lot Toulouse	21	Agost	1909	Grop	L'Escala	l'lesos
San Giorgio	19	Setembre	1915	Boira advecció	Les Planasses	l'lesos
Benigno Bueno	13	Desembre	1920	Temporal de llevant	L'Olla	l'lesos
Saint Prosper	9	Març	1939	Tramuntana	Golf de Roses	26 Morts
Criti	13-18	Gener	1963	Tramuntana/llevant	Golf de Roses	l'lesos
Contentin	8	Setembre	1963	Tramuntana	Illa Mateua	l'lesos
Avvenire	17	Maig	1971	Temporalet de llevant	Montgó	l'lesos
Amaze	10-11	Abril	2002	Temporal de llevant	Golf de Roses	l'lesos

Sergi Corral Buela

En Rafelet

Rafel Sabadí i Hereu (1951-2016)

En Rafel Sabadí i Hereu, popularment conegut des de sempre com “en Rafelet”, va néixer a l'Escala el 22 de maig de 1951 a la casa familiar de l'aleshores carrer Nou (ara Germans Masferrer) i que fa cantonada amb la pujada del carrer Església. Era el quart fill del matrimoni format per Rafel Sabadí i Foix (1907-1999), de l'Escala de tota la vida, i Francesca Hereu Comas (1914-1998), de Tor, un poble veí. Eren cinc germans: el gran, en Pere (1947), dues noies, Rosa (1948) i Maria (1949), i el germà petit, Josep Maria (1952). A la casa pairal també hi vivia l'àvia Rosario (1886-1977), mare d'en Rafel, el pare. L'avi Pere havia mort a la grip del 1919 als 38 anys d'edat.

Quan en Rafel va néixer, el 1951, ja havien passat els anys més durs de la postguerra. Tanmateix, els anys cinquanta i fins a meitats dels seixanta també van ser complicats econòmicament amb caresties i dificultats serioses, però amb les necessitats més bàsiques cobertes. Malgrat això, l'ambient dins la família i entre els infants de la vila era molt saludable i la gent era feliç a la seva manera. Aleshores el poble era petit (no arribava als 2.500 habitants), tothom es coneixia i el nucli habitat no sobrepassava l'Ave Maria pel sud i el Pedró per l'oest, amb poques masies ocupades més enllà d'aquests límits.

En Rafel va créixer en una família treballadora, molt alegre de portes endins, plena d'estimació, de bondat i d'ajuda mútua entre els seus membres. Una família profundament unida i que anava a una; amb una base cristiana molt arrelada, de la qual en Rafel en va adquirir un bon aprenentatge que va preservar tota la vida. El pare va voler que els seus fills s'acostumessin a treballar de ben joves i així, amb set anys, va anar a passar llet per a la botiga de la senyora Angèlica i després va passar diaris per en Fèlix Ballesta durant quatre anys més. També va fer d'escolà, com tots els germans.

En Rafel, el seu pare, era pagès, amb diversos camps, i tenia cura del bestiar (cavalls, vaques, vedells, porcs i gallines) a la quadra del carreró sense sortida de darrere de l'església parroquial. Al 1964 va canviar d'ofici i, a l'antiga quadra, va construir-hi un hostel que va anar ampliant en els anys successius. La família va treballar-hi de valent, amb una clientela fidel i cada vegada més nombrosa, i l'Hostal el Roser es va consolidar en l'oferta turística del municipi convertint-se en un negoci pròsper. En Rafel de seguida va mostrar una molt bona predisposició per a la cuina i des d'un bon principi va dir que volia ser cuiner.

Amb els amics, al carrer o al col·legi, va tenir-hi bona sintonia i sempre estava disposat a gaudir de l'amistat i de la vida dins les normes de l'època, força rígides com tothom sap. Era amic dels seus amics i entre aquests els de la infància, adolescència i joventut els va tenir sempre presents i amb molta consideració. Com en Màrio Sureda (nat el mateix dia que ell i mort ja fa algun any), Pere Juhé, Josep Arbusí, Raül Dubé, Josep Serra, Josep Oliveras “Tero”, Joan Lluís i Estanis Puig, Albert Astor “Xaxu” i molts altres d'edat propera, als quals ha tractat tota la vida.

En Rafel Sabadí, “Rafelet”, al 1957, en una fotografia típica de les escoles d'aleshores, amb les seves germanes Rosa i Maria. Foto: arxiu família Sabadí-Hereu.

En Rafel, a la primavera del 1970, recollint el trofeu al 1r Premi de cuina de l'Escola d'Hostaleria de Sant Narcís, on va estudiar-hi dos anys. Foto: arxiu família Sabadí-Hereu.

De petit va anar als col·legis “nacionals” del Pedró, on va cursar-hi l'ensenyament primari i els quatre cursos del batxillerat elemental (i s'havia d'examinar a l'institut de Figueres per lliure). De mestres va tenir el senyor Mena i el senyor Vila, al qual sempre va tenir una estimació i un respecte especials. Al curs 1968-69, i durant dos anys, va estudiar a l'antiga Escola d'Hostaleria de Sant Narcís (especialitat cuina), en règim intern. Alhora va aprofitar per acabar d'aprovar el quart de batxillerat a l'institut de Girona, en règim nocturn. Al segon any a l'Escola d'Hostaleria va guanyar el premi de cuina que cada curs convocava el centre per als seus alumnes.

Acabats aquests estudis i passat l'estiu de 1970 va fer el servei militar com a voluntari, primer tres mesos al campament de Sant Climent Sescebes i després a la base de la Punta Milà, passat Montgó, durant quinze mesos més. D'aquí en va ser el cuiner oficial durant el temps que va ser-hi. Fet el servei militar es va integrar plenament a la feina de l'Hostal el Roser i va agafar les regnes de la cuina.

A la tardor del 1972 va conèixer una noia de l'Armentera, l'Angelina Vilà i Bofill, amb la qual, després de dos anys de festeig, s'hi va casar el 26 d'octubre de 1974. El matrimoni va

En Rafelet i l'Angelina, al 1973, abans de casar-se, quan eren "nòvios". Foto: arxiu família Sabadí-Hereu.

tenir dos fills: en Jordi, nascut el 31 d'agost de 1975, i en Rafel, el 5 de novembre de 1977. Posteriorment tindrien una nena, la Roser, que va morir abans de complir els sis mesos (28 juliol 1987-19 gener 1988).

Un cop casat, amb el seu pare ja gran, va agafar la direcció de l'Hostal. A inicis del 1982 va comprar una finca a l'edifici Albatros (l'antiga Casa Gran i després Hotel Marquesado), al Passeig Lluís Albert de la població, davant del mar i fent cantonada. El 4 de juliol del mateix any va inaugurar-hi un restaurant no gaire gran (una quarantena llarga de comensals) al qual va posar el nom de Roser-2 per tal d'aprofitar la tirada que tenia l'Hostal el Roser com a casa de bon menjar i bon tracte. Amb dedicació i treball va tirar endavant l'establiment al qual va adjuntar-hi la compra de noves finques laterals fins a completar al que avui és el restaurant Roser-2, un dels més emblemàtics de la vila. Al 2007 va cedir-ne l'explotació als seus fills, Jordi i Rafel, que són qui ara el regenten, mentre ell es va dedicar de ple al restaurant de l'hostal familiar de darrere l'església.

Una de les seves grans aficions ha estat el futbol, al qual hi ha dedicat una bona part de la seva vida, primer com a jugador i aficionat i després com a directiu. Va començar jugant amb el CF l'Escala en partits amistosos i durant tres anys com a juvenil (a la vila no hi havia més equips de futbol base que aquest nivell). En la seva primera temporada, 1966-67, els juvenils escalencs van reunir un gran conjunt i van arribar a ser sotscampions provincials. Arran d'aquests èxits, tres jugadors de l'equip (Litús Mallart, Josep Ros i Rafel Sabadí) van ser convocats per fer una prova amb el FC Barcelona i en Josep Ros va acabar fitxant pels juvenils blaugrana.

Acabat el període juvenil, a l'inici de la temporada 1969-70, davant la impossibilitat de poder compaginar la feina de l'Hostal amb els horaris dels partits de futbol, va jugar amb el Bellcaire durant tres temporades. Al 1972 va fitxar per l'Armentera, on va jugar-hi dotze anys (i cap al final també

va ser-ne entrenador-jugador), fins que al 1984 es va retirar. En Rafelet era un jugador de caire defensiu (encara que també va jugar al mig del camp), ràpid, amb molt de nervi i coratge, amb un bon desplaçament de pilota i un xut excel·lent. Va ser un bon llançador de faltes i de penals, dels quals no recordo que en fallés cap. A més, tenia un bon salt i de cap se'n duia totes les pilotes, especialment les defensives.

Un cop retirat, de cara a la temporada 1984-85, juntament amb en Lluís Mallart (pare), en Carles Moya i altres *futboleros* de la vila, van fundar l'Escala B, el segon equip escalenc, una aspiració que durant molts anys van tenir els jugadors de la població que no estaven en el primer equip i que s'havien de desplaçar als pobles de les rodalies per jugar en els seus equips. A mitjans dels anys vuitanta va cooperar en l'establiment dels campionats de futbol-sala al pavelló municipal d'esports amb l'equip del Roser, que va guanyar el títol diverses vegades i que en els primers campionats va ser un dels animadors del torneig.

Ja als anys noranta va entrar de ple a la directiva del club escalenc i en va ser el president en dues ocasions: les temporades 1994-95 i 1995-96 i a partir de la 2008-09, fins que al 2012 en va cedir la presidència al seu nebot, Antoni Batlle i Sabadí, que va ser-ne president durant tres temporades més assolint diversos ascensos consecutius i deixant el club a la Primera Catalana.

Casament d'en Rafel i l'Angelina (1974), amb els seus germans. D'esquerra a dreta: Josep Maria, Maria, Rafelet, Angelina, Pere, Puri; i la nena és la Roser, la filla gran del seu germà Pere. Hi manca la Rosa, que es va fer la fotografia a part amb el seu marit Antònio i el fill que tenien aleshores. Foto: arxiu família Sabadí-Hereu.

Equip de l'Armentera de la temporada 1974-75: "Gato", Narcís Isern, Enric Sala, Josep Costa, Lluís Mallart, Rafel Sabadí, Josep Castells "Xe"; Francesc García "Cali", Fidel Isern, Josep Maria Sabadí, Josep Sampol, Jaume Balusell. Foto: arxiu família Sabadí-Hereu.

A mitjans dels anys noranta també es va veure temptat per la política i a les eleccions municipals del 1995 va formar part de la candidatura guanyadora de CiU, amb Josep Maria Guinart com a alcalde, i va entrar a l'ajuntament com a regidor de cultura i esports (i, per tant, amb el càrrec que comporta, alcalde de Sant Martí d'Empúries). A les eleccions municipals següents, les del 1999, va repetir.

En Rafel, en aquells moments, era una persona molt popular a la població per la seva manera de ser i de fer i per les múltiples activitats en què cooperava. Van ser anys de molta dedicació a la vila, a l'ajuntament i a la vida social del municipi, amb nombroses intervencions en actes, trobades, fires i celebracions, aportant el seu carisma i la seva influència per a què vinguessin celebritats en els actes, especialment vinculades al món de la gastronomia i de l'hostaleria (Ferran Adrià, germans Roca, àvia Remei) i amb el futbol, en especial referència al FC Barcelona, CE Sabadell (quan estava a Primera Divisió), el Girona, el Figueres o el Palamós.

De cara a les eleccions del 2003, degut als compromisos professionals i familiars, va renunciar a entrar en les llistes del partit en la tercera victòria consecutiva de CiU i es va retirar provisionalment de la política activa. Tanmateix, amb els revessos electorals del partit, que al 2007 va perdre l'alcaldia a favor del PSC-PSOE, va decidir entrar novament a la llista de CiU de cara a les eleccions del maig de 2011 i va

sortir elegit com a regidor, aquesta vegada a l'oposició, amb el triomf de la llista socialista. A les darreres, les del maig de 2015, amb la salut ja minvada, no es va presentar.

Al 2008 els seus fills el van fer avi per primer cop; i ho seria tres vegades més. En Jordi, el fill gran, i la Nuri Pons, la seva muller, han tingut dos fills: en Jordi (2008) i la Júlia (2011); i en Rafel, el segon fill, i la seva esposa, l'Helena Juhé, dos més: en Gerard (2011) i la Laura (2013). Els quatre néts el van omplir de felicitat i es van convertir en la nineta dels seus ulls.

Tanmateix, la salut d'en Rafel va anar decreixent i després d'uns mesos de lluita contra la malaltia va finir la tarda del 24 de febrer de 2016, a l'edat de 64 anys, acompanyat de tots els seus. El seu sepeli va representar una gran mostra de dol del poble de l'Escala i comarca ja que era una persona molt coneguda i apreciada per tothom. Descansa en pau, Rafelet.

Estada dels Reis d'Espanya, Joan Carles i Sofia, al restaurant Roser-2 el 19 de maig de 1994. D'esquenes, Jordi Pujol, aleshores president de la Generalitat de Catalunya. Foto: arxiu família Sabadí-Hereu.

La família Sabadí-Vilà a la recepció del restaurant Roser-2, a meitats dels anys noranta. D'esquerra a dreta, els fills Rafel i Jordi, i en Rafelet i l'Angelina. Foto: arxiu família Sabadí-Hereu.

En Rafelet i l'Angelina, el 1999, a la festa de les noces d'argent dels matrimonis de l'Escala, a casa Nieves. Foto: arxiu família Sabadí-Hereu.

La família Sabadí-Vilà, poc abans de l'estiu del 2014, davant del restaurant Roser-2. Drets: Helena, Rafel fill, Rafel pare, Jordi, Nuri. Assegudes: Montserrat i Angelina. I en primer terme els néts d'en Rafel: Gerard, Laura, Júlia, Jordi. Foto: cedida per Miquel Batallé.

Rafelet

*El blanc cementiri dels mariners
hauria d'acollir les persones com tu, Rafelet.*

*Vas néixer en la postguerra,
però has viscut una vida plena.*

*Has passat per totes les fases dels nivells familiars,
fill, germà, espòs, pare, avi...*

I en totes has estat excels.

Bon amic dels teus amics.

Cuiner d'estudis i d'ofici.

Futbolista i president de futbol.

Polític a nivell local.

Home popular com el qui més.

Ens has deixat massa jove, et trobarem a faltar.

*El blanc cementiri dels mariners
hauria d'acollir persones com tu, Rafelet.*

L'Escala, 24 de febrer de 2016

Maria Pena i Casals

*El darrer sopar de Nadal del 2015, amb els seus germans i parelles.
D'esquerra a dreta: Puri Moya, Maria Pena, Josep Maria, Rafelet,
Pere, Angelina Vilà, Rosa, Maria i António Batlle.
Foto: arxiu família Sabadí-Hereu.*

Josep Maria Sabadí

Poema de Maria Pena, esposa del seu germà Josep Maria, que li va dedicar a la seva mort.

An advertisement for two businesses. On the left, 'META unisex' is written in white and red text next to a black butterfly graphic. On the right, 'ORPHOSI estilistes' is written in white and red text. Below this, the address 'c/ Pintor Joan Massanet, 14 17130 L'Escala (Girona)' and phone number '972 77 41 40' are listed, along with the phrase 'HORES CONVINGUDES'.

An advertisement for a shop. At the top, there is a logo featuring a green palm tree inside a white semi-circle with the word 'CENTRE' in blue below it. The main image shows a display case filled with various jewelry items, including necklaces, earrings, and bracelets. Below the display case, the text 'bijuteria regals i complements' is written in a cursive font.

Una correspondència entre dos Albert: Caterina Albert i Paradís - Esteve Albert i Corp

Dos són els esborranys de carta que Caterina Albert va escriure per respondre a l'Esteve Albert i Corp i de les quals la família Albert de l'Escala me'n ha fet a mans unes fotocòpies.

La primera carta, escrita per Caterina Albert, data del 12 de maig del 1952. La darrera d'aquest breu recull és del mes de maig de 1955 i està escrita per l'Esteve Albert. Entre mig n'hi trobem quatre de l'Esteve Albert datades totes l'any 1954 - els dies 3 d'abril, 19 de juliol, 4 d'agost i 6 de desembre - una del 16 de maig del 1955 i una sisena sense datar. Per part de Caterina Albert n'hi ha una més amb data de 20 juliol de 1954 que tanca aquest epistolari.

Les dues cartes de Caterina Albert estan escrites a mà, fet que en alguns moments fa molt difícil la transcripció ja que la seva cal·ligrafia és sovint un xic enrevessada. Cal advertir que amb tota probabilitat, els escrits adreçats a l'Esteve Albert no són pròpiament les cartes reals sinó els esborranys que l'escriptora deuria fer, previs a la carta definitiva la qual, òbviament, si és que realment l'acabà escrivint en net per enviar-la, hem de suposar que devia anar a parar al domicili del destinatari). D'altra banda, les de l'Esteve Albert, la major part d'elles estan escrites a màquina exceptuant la del setembre del 54 (curiosament en un paper amb membrete del "Gremio Sindical de constructores. Maquinaria para tejidos de punto" de la Via Layetana, 24 pral. 2ª F de Barcelona) i la postal des de Salzburg de l'agost del 54.

En la primera d'aquestes cartes, Caterina Albert diu estar responent-ne una de l'Esteve Albert del 20 d'abril - de la qual no en dispo còpia - en la qual li anunciava la intenció de venir a l'Escala a visitar-la, acompanyat del crític literari Joan Triadú i altres persones. També li feia una petició per poder adaptar la novel·la *Solitud* al teatre. En la resposta, Caterina Albert sembla disculpar-se per no poder rebre'ls però sí que accepta, en principi i posant unes molt lleugeres condicions, concedir el permís al propòsit teatral de l'Esteve Albert.

És interessant també la referència que l'escriptora escalenca dedica a Joan Triadú, quatre ratlles plenes d'elogis i consideració. També ho és d'interessant, l'esment que fa d'una possible però finalment frustrada col·laboració artística amb el músic i compositor Enric Morera.

A continuació publiquem la transcripció completa de tots els documents.

DOCUMENT NÚM. 1: ESBORRANY DE CARTA DE CATERINA ALBERT A ESTEVE ALBERT. MAIG 1952.

L'autora es disculpa pel retard en respondre, lamentant-se del seu mal estat de salut a causa d'un seguit de pèrdues familiars sofertes en els darrers mesos.

Amb un llenguatge molt retòric i ple d'elegant cortesia, manifesta el seu agraïment per la iniciativa de l'autor mataroní i la confiança en el bon resultat del procés.

Al final d'aquesta primera carta, Caterina Albert comenta la sorpresa que li ha causat llegir la possible relació familiar que l'Esteve Albert suggereix que podria existir entre ells dos, a causa del cognom comú i demana que li aclareixi i argumenti amb mes detalls.

*Sr. Dn. E. Albert Corp
Mataró*

Apreciabilíssim amich y homònim:

No estranyi, li prego, no haver rebut contesta a la seva amable lletra del 20 d'abril; es que he estat -estich- malalta. En realitat, s'ha esfondrat la meua resistència física, que fins ara solia mantindre's sencera davant les adversitats; però han estat tan immediates i seguides les darreres -tres morts dels mes volguts familiars en el periode de set mesos - que han pogut mes que la meua voluntat y les meves forces positives. Tant és així que, bo i tenintne ver remordiment, no he pogut contestar encara a cap de les ratlles d'afectuosa consideració que m'enviaren els amichs en aquestes tristes circumstancies, com de poder dir que m'he passat aquest mitg any [...il·legible...] al llit, si bé aconhortada per la presència constant al meu entorn dels altres bons amichs d'aquí.

Avuy em llevo una estoneta y [...il·legible...] a prendre la ploma abans no vinga qualsevol destorb inesperat a trencar-me els intents.

Agraeixo infinitament el projecte de vostè - de vostès- de venir a ferme una visita però

[...il·legible...] donar-li la seguretat de trobarme aquí per la data que vostè indica, ja que em cal, de tota previsió, pujar a Barcelona tantost la salut m'ho permeti, per a resoldre, no sols diversos assumptes particulars, pendants durant tant temps a causa de les llargues y crudels malalties dels meus volguts, sinó els altres assumptes, fatidicament inesquivables, que com una estela dolorosa deixen rera seu aquestes desgracies en la vida dels qui resten en peu. De totes maneres, quan pugui resoldre quelcom en definitiva, ja li comunicaré desseguida, car no cal dir lo molt que'm plauria veure a tots vostès, els qui projectaveu la visita, y coneixer personalment, entre altres a aqueix crític formidable - Triadú, - de qui la sort ha fet present a Catalunya [...il·legible...] per la benevolença que ell ha tingut de mesurar la meua modesta obra d'aficionat, de pur instintiu que s'expansiona, ab l'impuls insensat del cervell quan canta, sinó perquè crech, en tota consciència que te el Sr. Triadú un grandíssim talent de [...il·legible...] analítich.

Aquí quedà encallada aquesta lletra, a causa d'un nou sotrac en la meua ja tan ressentida salut, lo que m'ha privat de marxar

com tenia en projecte – y havia de realitzar de tota previsió, com vaig apuntar mes amunt- sinó d'enllestir les obligacions mes apremiants d'aquí. De totes maneres, tantost arribi a Barcelona ja tindrè el gust de posar-ho en coneixement de vostè.

Com, per les tribulacions passades no he pogut seguir al dia la producció teatral ni cinematogràfica, no més coneguda l'obra del Sr. Antoni Diaz, però n'hi ha prou de lo que vostè me'n diu per a que em mereixi tota la meva consideració; tant ella com la petició que vostè te l'amabilitat de ferme.

Només, en tot cas, hi hauria un punt a aclarir. Temps enrera vaig autoritzar la filmació de la pel·lícula "Adversidad" [?], dirigida per l'Iglesias i encara que no crec que això limiti els meus drets referents a filmacions futures, caldria enterarnos en ab precisió. I en cas de no haver-hi inconvenient, ab molt de gust y [...?], concediria el permís a vostè. Ja fa anys el Mestre Morera va fer demanar una mena de guió per a un poema simfònic basat en aqueixa novela meua – "Solitud" però morí el mestre y les notes fetes no s'utilitzaren.

Una frase de la seva lletra m'ha cridat especialment l'atenció ("mes, familiar llunyà, com em se i em sento de vostès...") y li [... il·legible...] se servís explicar-mela. Vol dir que som parents? I en cas afirmatiu, de quin costat, per quina branca? M'agradria molt saber-ho, per a reforçar l'existència d'un nou llaç, al de l'amistat que li estreny la ma sa companya de lletres, qui agraeix vivament el seu afectuos condol.

Cath. Albert Paradís
L'Escalà 12 maig de 1952

DOCUMENT NÚM. 2: CARTA DE L'ESTEVE ALBERT A CATERINA ALBERT. ABRIL 1954.

En aquesta carta, escrita dos anys més tard, l'Esteve Albert dóna molts més detalls de la *Solitud* teatral que ja està preparant a Barcelona, així com el nom de l'actriu principal i els d'alguns col·laboradors en l'escenografia. També de la data prevista per l'estrena tot i que, curiosament, sembla demanar-li encara permís per la consecució de l'obra quan, de fet, ja l'està convidant a assistir-hi. Li anuncia també una nova visita a l'Escalà, çò que vol dir que en aquest espai de dos anys ja n'hi devia haver fet alguna altra.

Barcelona 3 d'abril de 1954
Sra. Caterina Albert
L'ESCALA

Molt Sra. meua:

Per Nadal li vaig enviar un programa de TEATRE INTIM* on havien anunciat l'adaptació que he fet per l'escena de SOLITUD, demanant-li autorització i saber de passada quan li vindria bè de que la fessin per a que vostè hi pogués assistir.

Els seus familiars de Barcelona i la portera del c.Valencia em varen dir que vostè estava delicada i anava demorant el seu trasllat a Barcelona.

En això arribem que la temporada s'acaba, que l'obra la tenen repartida i el paper de protagonista (la MILA) està assignat a Eulalia Soldevila, indubtablement la millor actriu per aquest tipus... Es la (que) va revelar-se en el Teatre de Càmera fent l'Antígona d'Anuïlh i el Zoo de Cristal de Tennessee Williams. També va fer per les festes de la Mercè de protagonista en el Caballero de Olmedo de Lope i pel Congrés Eucarístic l'obra de Paul Claudel.

La correspondència de què dispo es completa amb quatre cartes de l'Esteve Albert i una postal des d'Àustria, en les quals el polifacètic escriptor del Maresme, la convida a assistir a aquelles representacions i on li comenta detalls de la preparació de l'obra, de l'èxit aconseguit i de comentaris crítics a l'entorn de la seva adaptació.

Pel que es pot entendre d'aquesta correspondència entre els dos Albert, se'n pot deduir que almenys en una primera ocasió a Barcelona i en una altra a Mataró -amb motiu de la festa Major- aquesta obra va ser representada en públic.

També se'n desprèn la voluntat i la il·lusió del mateix Esteve Albert i dels actors de la companyia de poder representar *Solitud* a l'Escalà, en presència de l'autora de la novela original. No queda clar si això va arribar a succeir o no. Seria interessant esbrinar-ho i qui sap si fins i tot, poder trobar el text de l'adaptació teatral. Des d'aquí m'atreveixo a proposar-ho als qui són experts en les respectives biografies dels dos personatges.

Aquesta actriu va amb la Cia. La Màscara que ara actua al Comèdia però s'entorna a Madrid.

Això ens constreny a precipitar les dates, tant així que si a vostè li ve bé ho farem el 1 de maig.

Jo de totes maneres penso venir-la a saludar per Pasqua, li duré l'obra (que han vist en Triadú, en Riba, els estudiants i gen ben competent) i com em diuen que vostè està millor, espero que li farà il·lusió de poder assistir almenys a la sessió de la tarda.

Després compto que la durem a cinema, com li deia.

Ara be, m'hauria de fer dues ratlles, per a dir-me en principi que ho troba bé, ja que aquesta gent están ja estudiant l'obra i fent els demés preparatius.

En Federic Lloveres ha fet un bocet per la decoració i en Francesc Espriu un Sant Pons boterut i barroc com l'obra el reclama. Ambdós artistes, joves, formen l'avantguarda dels mes prometedors. Exposen cada any ala sala Gaspar i gaudeixen ja d'una gran consideració.

Espero que aquesta informació li resultarà gratíssima i que podrà avençar-me la seva impressió.

Comptant de fer-li una visita per Pasqua com havia fet d'altres anys i desitjant que es posi valenta, amb molts records per a la seva germana, em repeteixo el seu afm.s.

E. Albert

*Efectivament, entre els papers cedits per la família Albert s'hi troba una carta-circular del "Club de divulgació literària" (Vetllades de Teatre Íntim) en la qual s'informa que gràcies a la col·laboració de la Institució Teatral "Josep Claramunt" que actua a l'Orfeó Gracienc sota la direcció d'Esteve Polls, es programaran per aquell any 1954 i successius, diverses obres de "caràcter selecte" entre elles *Solitud* de Victor Català en l'adaptació teatral d'Esteve Albert.

DOCUMENT NÚM. 3: ESBORRANY DE CARTA DE CATERINA ALBERT A ESTEVE ALBERT. JULIOL 1954

Aquí, l'escriptora escalenca es disculpa amb prodigalitat per la seva no assistència a les representacions realitzades a Barcelona i a Mataró ("en terra de vostè..") i ho justifica amb el seu delicat estat de salut. El felicita també efusivament per l'èxit obtingut alhora que li expressa la seva confiança i admiració per les seves capacitats literario-teatral i les de la companyia.

La Escala, 12 nit 20 de juliol de 1954
Sr. Dn. Esteve Albert Corp

Excel·lent amic; Fa poca estona m'ha estat comunicat lo que vostè digué per telèfon a la meva nevoda Mª Dolors; y no pod figurar-se vostè quant sento haver donat lloch a confusions respecte a ma impossibilitat d'assistir a la representació de "Solitud" que van a donar a la terra de vostè; impossibilitat deguda malhauradament, a la mateixa causa que ja'm privà de presenciar l'estrena que tingué lloch a Barcelona. Fins que no's tractés de l'obra del expert literat que és vostè, fins que no's tractés del fet, altament honorador per a mi, del llaç que uneix aquesta obra a una de meva, fins deixant de banda, per un moment, la fina gentilesa del convit de l'autor, ab sols sapiguer, com sab vostè, el viu interès que sempre

m'ha inspirat tot lo del teatre, ja's farà càrrech de lo molt que'm dol veure frustrat dit convit [...il·legible...] de prendre, per no mirar entrebanc accidental, la justificadíssima emoció que l'espectacle hauria pogut proporcionar-me. Però, a la fuerza ahorcan, com li deya setmanes enrera. Avuy, lo mateix que ahir, el meu estat de salut em reté, si temporalment, inexorablement tancada a casa (encar li escrich aquestes ratlles del lliit estant, per lo que no sé si entendrà la meva lletra) y la recança de lo que de mi fuig, es un nou agravi que afegir al que'm fibla per la meva forçada descortesia envers vostè, en el [il·legible...] concepte de meritíssim company de lletres i de entussiasta creador de la nova Solitud.

Vulga perdonar-me, donchs, amic Albert, el que no vaja a presenciar de fet, -encar que en l'esperit estaré enterament ab vostès en aquella hora, - el triomf que, sens dubte, aquesta vegada van a proporcionarli plenament tots els aplaudiments que'ls seus fervurosos compatricis y als talents dels [il·legible....] executants van a esmerçar a servey de la seva obra.

Per aqueix triomf, que desitjo i present, els felicito a bestreta y li estreny cordialment la ma a vostè [...segueix un final també il·legible].

Caterina Albert

DOCUMENT NÚM. 4: POSTAL DES DE SALZBURG DE L'ESTEVE ALBERT A CATERINA ALBERT. AGOST 1954.

Pocs mesos més tard, Esteve Albert dona notícia en aquesta postal, de l'èxit obtingut amb *Solitud* no a Barcelona, on suposem per altres informacions rebudes de l'amic Jordi Pasques, que ja havia estrenat al Teatre CAPSA, sinó a Mataró. Pel que es pot deduir, doncs, d'aquesta correspondència, a Mataró s'hi deurién produir més d'una representació ja que en la lletra anterior de Caterina Albert datada el dia 20 de juliol ja s'hi esmenta l'èxit obtingut a Mataró, quan aquesta a la que refereix l'Esteve Albert és del dia 24.

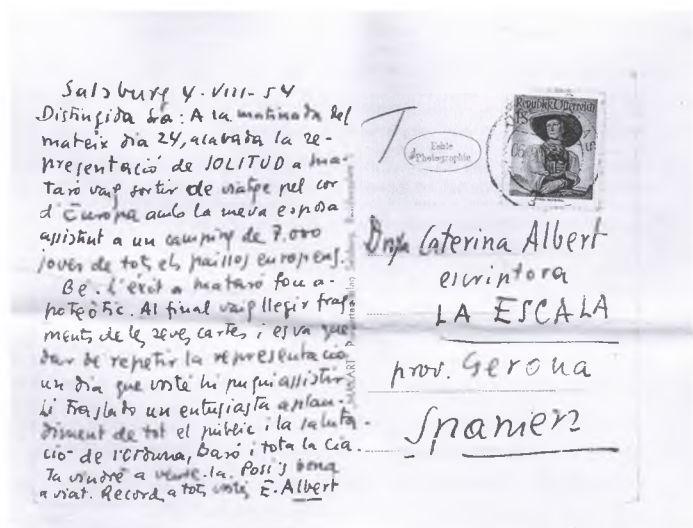
Salzburg 4-VIII-54

Distingida Sra: a la matinada del mateix dia 24, acabada la representació de SOLITUD a Mataró vaig sortir de viatge pel cor d'Europa amb la meua esposa assistint a un camping de 7.000 joves de tots els països europeus.

Bé, l'èxit a Mataró fou apoteòtic. Al final vaig llegir fragments de les seves cartes i es va quedar de repetir la representació un dia que vostè hi pugui assistir. Li traslado un entusiasta aplaudiment de tot el públic i la salutació de l'Orduna, Baró i tota la Cia. Ja vindré a veure-la. Posis's bona aviat. Records a tots vostès.

E. Albert

(Escrit en el revers d'una postal amb segell austríac, al costat d'aquesta adreça de destinatari: Donya Caterina Albert escriptora. LA ESCALA. Prov. Gerona. Spanien)

DOCUMENT NÚM. 5: CARTA DE L'ESTEVE ALBERT A CATERINA ALBERT BARCELONA. SETEMBRE 1954. (escrita a mà)

L'Esteve Albert insisteix amb el seu desig que l'autora pugui veure l'obra algun dia i especialment a l'Escala. Molt en la línia del seu tarannà entusiasta, li anuncia una nova representació a Mataró i fins i tot a la temporada del Teatre Romea.

6-IX-54
Sra. Caterina Albert
L'Escala

Distingida senyora: Acabo de rebre la seva lletra que el Sr. Alcalde de L'Escala ja m'havia anunciat. Per cert que en la lletra d'aquest Sr. deixava entreveure la possibilitat de presentar SOLITUD a L'Escala i veig que vostè ho deixa per quan pugui venir a Barcelona. Sàpiga que l'obra la tenim a punt i que així que vostè estigui en condicions, la farem on li vingui millor a vostè de veure. L'hem de tornar a fer a Mataró on l'èxit va ser rotund (ja li faré enviar els diaris) i on ho demanen. La posarem a Barcelona igualment.

Pel que fa a la temporada de català del Romea ja està assegurada. Fa vuit dies que es va signar la contracta. Ara bé, sembla que hi haurà dues Cies, i dos teatres funcionant. Per tant en aquest moment no podem dir res, perquè l'Orduna no sab a quin anirà i la Baró vol retirar-se, si bé engrescada amb el paper que fa a SOLITUD (la Marieta, que ja havia fet en el cine) continua amb la Cia. de l'Orduna per una temporada (la que ve i prou).

Vostè, a mi, ja em sab home caute i discret. Amb lo que vull dir que joestic a l'expectativa, (si bé molt informat) esperant per on ens hem de decantar.

Bé. Cuidi's. posi's bons aviat i així que pugui digui i quan estigui amb disposició de veure l'obra i on li va millor, que li posariem immediatament.

*Records de la meva esposa i de tots els interprets de SOLITUD.
Afm.s.incondicional*

E. Albert

DOCUMENT NÚM. 6: CARTA DE L'ESTEVE ALBERT A CATERINA ALBERT. MAIG 1955

Ben bé un any més tard de l'estrena de *Solitud* a Barcelona, l'Esteve Albert sol·licita a Víctor Català els drets d'autoria i li demana el document que ho acrediti per fer-se càrrec ell mateix personalment del tràmit burocràtic. D'altra banda, d'aquesta lletra se'n desprèn que Caterina Albert encara no ha pogut veure l'obra i l'Esteve Albert no deixa d'insistir amb el seu interès per que algun dia pugui fer-ho. De passada llença la notícia ja anunciada en un altre moment, d'una possible versió cinematogràfica de *Solitud*. Finalment, aprofita la lletra per enviar salutacions als senyors Folch i Torres - sens dubte el museògraf Joaquim Folch i la seva esposa Orsina Baget-els quals en aquestes dates precisament s'estaven bastint la casa de "El Gavià" a tocar la platja de les barques de l'Escala i de ben segur amb bona relació intel·lectual i d'amistat amb Caterina Albert*.

*Prova d'aquesta bona relació és el pròleg que Caterina Albert dedica a l'únic poemari de Joaquim Folch i Torres, escrit en bona part des del seu mirador de "El Gavià", titulat *Poesies* i publicat a Barcelona l'any 1950. També ho és el poema que Víctor Català dedica a Orsina Baget amb l'encapçalament "A la mestressa de la bella casa" del qual la meva família en conserva el manuscrit gràcies a la gentil cessió que ens en va fer la Montserrat Sureda.

Sra. Caterina Albert
L'Escala
Distingida Sra.

Perdoni que hagi trigat a escriure-li; però fins fa dos dies que vaig haver-hi d'anar per una altra obra que m'estrenaran a la Cúpula del Coliseum (li adjunto imprès), no vaig poder anar a la Societat d'Autors.

Be, em diuen que l'Acta Notarial de cessió de drets i autorització per a poder registrar l'adaptació escènica de SOLITUD, ha d'expressar aquests conceptes mes o menys:

.....".....Dña Catalina Albert Paradís. como autora de la novela SOLITUD, bajo el presudónimo de Victor Català, aparecida el año, autoriza a D. Esteban Albert Corp para adapte libremente a la escena, dicha novela, renunciando por su parte a toda intervención, responsabilidades, derechos u obligaciones que de la publicación y representación de la versión teatral de D. Esteban Albert pudieran derivarse".

Només que vostè dirigeixi aquest escrit a la Societat d'Autors i me'l lliuri per a que pugui dur-li jo, podré inscriure l'obra i aniré desseguida per fer-la representar dignament la pròxima temporada.

Espero que vostè podrà baixar aviat a Barcelona i veure-la representada. Cregui que en traurem partit. Igualment continuo lligant caps per a poder-la portar al cinema, amb la major fidelitat possible. Ja la tindrè al corrent.

Doni molts records a la seva germana i als Srs. Folch i Torres. Amb els millors desigs de tots els de casa per a vostè, em repeteixo afm.

E. Albert

16-V-55 [escrit a mà, la resta està picada a màquina]

Gremio Sindical de Constructores
Maquinaria para Tejidos de Punto
VIA LAYETANA, 24 - PRAL. - 2877
TELEFONO 226420

Barcelona 6. IX. 54
fra Caterina Albert L'Escala

Distingida senyora: Acabo de rebre la seva lletra que el Sr. Alcalde de L'Escala ja m'havia anunciat. Per cert que en la lletra d'aquest Sr. deixava entreveure la possibilitat de presentar SOLITUD a L'Escala i veig que vostè ho deixa per quan pugui venir a Barcelona. Sàpiga que l'obra la tenim a punt i que així que vostè estigui en condicions, la farem on li vingui millor a vostè de veure. L'hem de tornar a fer a Mataró on l'èxit va ser rotund (ja li faré enviar els diaris) i on ho demanen. La posarem a Barcelona igualment.

Pel que fa a la temporada de català del Romea ja està assegurada. Fa vuit dies que es va signar la contracta. Ara bé, sembla que hi haurà dues Cies, i dos Teatres, funcionant. Per tant en aquest moment no podem dir res, perquè l'Orduna no sab a quin anirà i la Baró vol retirar-se, si bé engrescada amb el paper que fa a SOLITUD (la Marieta, que ja havia fet en el cine) continua amb la Cia. de l'Orduna per una temporada (la que ve i prou).

Vostè, a mi, ja em sab home caute i discret. Amb lo que vull dir que joestic a l'expectativa, (si bé molt ben informat) esperant per on ens hem de decantar.

Bé. Cuidi's. posi's bona aviat i així que pugui digui i quan estigui amb disposició de veure l'obra i on li va millor, que li posariem immediatament.

*Records de la meva esposa i de tots els interprets de SOLITUD.
Afm. s. incondicional E. Albert*

DOCUMENT NÚM. 7: CARTA DE L'ESTEVE ALBERT A CATERINA ALBERT SENSE DATAR.

Pel contingut de la carta s'hi endevina que l'Esteve Albert es troba en ple procés d'adaptació de *Solitud* a l'escenari. Hi planteja i comenta dubtes i qüestions relacionades amb l'argument, el text i els personatges que indiquen clarament que la presentació –el dia 8... però de quin mes?, de quin any? a quin teatre?– és imminent.

Sra. Caterina Albert
L'Escala

Benvolguda i admirada Sra:

Rebo les seves lletres quan estem junts amb el director escènic donant els darrers retocs a la representació del dia 8 de SOLITUD.

Ja he canviat la paraula escola per estudi... Fou un lapsus del qual va fer-me adonar ja en Fages de Climent empordanès que em digué que la saludés en nom seu.

No he volgut emprar el mot Llufes perquè aquí a Barcelona li donen sentits molt diferents. Ara bé, en comptes de Toses (muntanyes pelades) posaré gojes com vostè m'insinua molt encertadament.

Pel que fa referència a l'escena de la Mila i del pastor mort, li

asseguro que ha estat un motiu de fonda preocupació per a mi... ja que, com vostè molt bé diu, el tipus de Mila que vostè ha creat no es prestaria mai a desfogar ni que existís un sentiment d'aquesta manera. Ara bé, homes de teatre tan entesos com Jaume Gras (l'autor de la Vida d'un home), Joan Comelles (primer actor i director de la Cia. Del Romea quan varen estrenar el Prestigi dels Morts i actual director del Club Helena), el crític Junyent del Correu Català, l'Orduna etc. tots, em demanaven que creés un punt culminant, una escena visible, crucial, crítica en el joc de les subterrànies inclinacions de Mila i, a mi, em va semblar que aquesta resultava la mes tolerable o admissible partint del joc escènic anterior.

D'altres m'havien dit de provocar una abraçada en un moment d'alienament de la Mila, en ocasió de què el pastor deixés l'ermita per anar a la plana... però, a mi, això em semblava excessiu.

Pensí que n'he fet tres de versions i que abans de que la posem al Romea tornaré a veure-la. Vejam el públic i la crítica com rebran aquesta.

No li he de dir com desitjo que es posi bona i pugui veure-la aviat a Barcelona, on li sotmetré per a que em faci les observacions oportunes la versió que li sembli definitiva.

Records i salutacions dels meus i d'aquests nois que si vostè pot venir aquest istiu, volen pujar a L'Escala a fer-li l'obra per a que els vegi interpretant-la.

DOCUMENT NÚM. 8: ANTECEDENTS FAMILIARS PATERNS D'ESTEVE ALBERT I CORP.

És molt possible que aquest document conservat per la família Albert sigui la "prova documental" que l'Esteve Albert fes arribar a Caterina Albert responent a la sol·licitud que l'autora fa, en la primera de les seves cartes aquí recollides, en el sentit de demanar-li aclariment sobre el possible parentiu entre ells dos, cosa que certament la va encuriosir.

Sobre aquest possible parentiu més o menys llunyà entre els dos autors pel llinatge comú Albert, en una de les fotocòpies que la família Albert m'ha cedit, hi figura un text picat a màquina encapçalat amb el títol ANTECEDENTS FAMILIARS PATERNS D'ESTEVE ALBERT I CORP que és la transcripció d'una manifestació feta per ell mateix el dia 17 de gener 1989, registrada en la seva autobiografia dipositada amb el nº DXXXV a la Fonoteca Històrica Nacional del Departament de Cultura de la Generalitat de Catalunya.

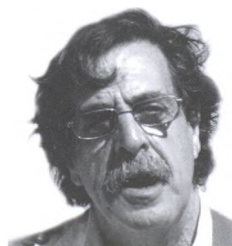
Amb el seu llenguatge sovint enrevessat i sempre apassionat, l'Esteve Albert afirma que l'avi del seu avi patern era fill de l'Escala. Parla també d'un procés polític que feia referència al pare i a l'avi de Caterina Albert en el temps de "l'aixecament dels federals amb el Maranges". Segons ell la repressió i persecucions posteriors haurien provocat la fugida d'aquesta branca Albert cap a Argenton des d'on es van anar escampant cap a Dosrius i Premià. Completa la seva argumentació amb que "tots, tots, tots, (els Albert),...son gent d'iniciativa i amb gran dedicació artística i cultural i d'allò, és curiosíssim... no sé si encara som 80 (és una cosa d'herència) és curiós!".

L'Esteve Albert segueix explicant les seves indagacions segons les quals els Albert venien de Millars, al Rosselló i eren un senyors feudals amb uns antecedents de gran tenacitat i obstinació com ho demostrarien alguns fets: en temps de Lluís XI, en la primera ocupació que els francesos varen fer del Rosselló, el Senyor Albert de Millars mai s'hi va rendir

acabant a la presó a França i encara negant-se, en acabar la guerra dels remences, a acceptar el castell d'Àger com a consolació en comptes del seu Castell de Millars, de més valor estratègic en ser un Castell fronterer i havent de seguir doncs, tancat a la presó sense poder retornar a Catalunya.

Rebla el clau de la seva hipòtesi parlant del mestre Lluís Albert –amb qui també mantingué una cordial relació– i de la seva capacitat de treball en el món de la sardana, del cant coral i els estudis d'investigació... com un cas similar al seu propi pel que fa a caràcter i empena: "És increïble. Un tio incansable. I jo veig en mi un cas semblant... que necessito treballar les 24 hores del dia".

I en això l'Esteve Albert té tota la raó: tant Caterina Albert, com Lluís Albert, com ell mateix són gent treballadora i incansable per la cultura, d'una fidelitat absoluta a la llengua i al país, plens d'energia i capaços d'entusiasmar constantment el seu entorn amb la seva obra i la seva empena. El llenguatge que transmet aquest breu epistolari en dona mostra i queda palès que d'una manera o altra el cognom Albert arrossega, en aquests casos concrets almenys, una càrrega important i exemplar d'amor apassionat per les lletres catalanes i per la cultura al nostre país. Aquestes pàgines en són testimoni.

Ramon Manent i Folch

1959: quan el carrer Nou va passar a ser el carrer Germans Masferrer

El diumenge 30 d'agost de 1959, després de l'ofici solemne del dematí, les autoritats municipals de la vila de l'Escala, amb el seu alcalde al capdavant, el senyor Joan Massanet Juli, van procedir al descobriment de la placa al capdamunt del carrer, a l'esquerra, ja tocant a l'Ave Maria, per la qual es feia oficial el canvi de nom del fins aleshores anomenat *carrer Nou* per la nova nomenclatura *carrer Germans Masferrer*¹. Recordo que jo, aleshores amb set anys acabats de fer, vaig assistir-hi a primera fila, al costat de les autoritats i del rector, mossèn Joan Roura. També tinc ben present la munió de gent que s'hi va congrega: veïns de l'Escala i gairebé tots els del carrer.

Aleshores els carrers del poble tenien vida. Ara també, però és força diferent. Quan passejo sol per les artèries de la vila, especialment per les que no són tan cèntriques, gairebé no em trobo amb ningú ni transitant-hi ni assegut a la vorera o davant de la porta mirant qui passa. Ni mirant per les finestres. Ara la soledat dels carrers per als transeünts és ben evident i sembla que no hi ha solució; ans al contrari, cada vegada les vies de la població resten més aïllades, sense l'escalfor de la presència humana fora de les cases. Molts escalencs han anat a viure als afores (a Riells, al Pedró, al Camp dels Pilans o, per dir-ho més planer, més enllà de l'avinguda Ave Maria i la ronda del Pedró) i el nucli antic va perdent residents fixos de tot l'any restant algunes cases deshabitades i/o abandonades i locals sense obrir.

Segurament és el que ha passat en molts indrets al llarg de la història. El nucli va quedant abandonat per un altre de més proper o a les rodalies, en barris tranquils, amb els carrers més amplis i les cases adaptades a les noves modernitats. I aleshores, de mica en mica, a través dels anys i dels segles els antics desapareixen enterrats o resten en un estat ruïnós. Ha passat a tot arreu: a Mesopotàmia, a Egipte, a Troia, a Roma, a Empúries, a Barcelona i també a Girona. Potser és el que ens espera d'aquí cinc-cents o mil anys. A vegades han estat els avatars històrics (com el barri de la Rivera de la Ciutat Comtal sota el mercat del Born); d'altres, els interessos urbanístics (la base i els fonaments de la muralla de Girona sota la Gran Via de Jaume I); o, com a Empúries, l'esdevenir històric amb l'abandó de la ciutat i el seu soterrament per la sorra degut a l'acció del vent i a l'erosió, en definitiva, pel pas del temps.

Quan jo era petit als carrers de la vila sempre hi havia gent, treballant, jugant, a la porta de casa seva, netejant, anant d'una banda a l'altra. Era quan es feia vida a la planta baixa de les cases, amb un peu a dins i l'altre a fora, especialment en els mesos de bon temps, cosa que afavoria les relacions humanes i ciutadanes i que als carrers hi hagués caliu. Aleshores tothom es coneixia i parlava i entre els veïns la feien petar, especialment per sectors, cada quinze o vint metres, com si semblés que no volguessin deixar l'entrada de la casa pròpia sense protecció.

1. A la darrera pàgina de l'escrit reproduïm l'article de Ricard Guanter per a *Los Sitios*, el 3 de setembre de 1959, on es narra l'acte oficial del canvi de nom del carrer.

El carrer Germans Masferrer, al capdamunt, en la seva confluència amb l'avinguda Ave Maria. En el detall es poden apreciar més les dues plaques de la nomenclatura del carrer: a la de baix, l'actual, de color blau; a la de dalt, la que es va col·locar el 1959 i en castellà. Foto: arxiu família Sabadà i Hereu.

Imatge aèria de la vila de l'Escala de l'any 1929. S'hi pot veure bé el costat dret de la part alta del carrer Nou i la seva continuïtat amb el Camí Ample. I més enllà de l'avinguda Ave Maria, els camins que menaven cap als camps, vinyes i pinedes, el cementiri, Kan Kilis, alguna barraqueta i poca cosa més. Foto: Josep Gaspar i Serra (1892-1970), extreta de la Cartoteca Digital de l'Institut Cartogràfic i Geològic de Catalunya (ICGC), del Fons Gaspar.

I és que en aquells anys les portes dels domicilis, durant el dia, no es tancaven amb clau ni amb llisquet. I a l'estiu restaven obertes; això sí, amb les cortines posades per preservar la llar de les mirades encuriosides o per evitar l'entrada dels insectes voladors propis de les estacions amb més bon clima. Cap al tard una part de la gent gran agafava una cadira i s'asseia davant de casa seva, *parant la fresca*, tot meditant i mirant la gent que passava, se saludaven i, si calia, xerraven una estoneta (de la feina, de la família, d'algun succés o del que fos); i quan fosquejava, ja de cara al sopar, es retiraven a dins una altra vegada.

A l'hivern els carrers restaven més buits, sobretot quan bufava la tramuntana, plovia o el fred impedia que la gent sortís més a fora i se cercava l'aixopluc de la llar. Tanmateix, fos pel que fos (netejar el davant de la casa, veure algú conegut, la

curiositat per saber allò que passava fora), de tant en tant les dones treien el nas pel carrer i si la veïna havia fet el mateix i havien coincidit, doncs, a parlar una estoneta, que si tomba que si gira i al cap d'uns minuts un altre cop cap a dins que hi havia molta feina per fer. També eren conegudes les xerrades entre veïns a les nombroses cantonades de la vila a l'hora alta del dia, abans i/o després de dinar, tot aprofitant el sol que hi donava. I a la nit dels estius, déu n'hi do el safareig que s'hi feia!

Aleshores gairebé tothom vivia a dins el poble i els escalencs es desplaçaven a peu d'un lloc a l'altre; els veïns netejaven la part del carrer de davant de casa; els diaris i la llet es repartien diàriament a domicili; el carboner i els peixaters o peixateres passaven sovint amb el carretó a oferir els seus productes (recordo molt especialment les garotes) i l'afilador els seus

serveis; s'avisava dels morts a les cases; els bans municipals es llegien en veu alta a les cantonades i hom sortia a la porta o s'hi acostava per sentir-lo millor (i preguntar si calia); l'escombriaire, amb el carro tirat per un cavall, recollia la brossa i les deixalles que els veïns dipositaven en una galleda que penjaven en un clau en una de les parets de la casa; el metge, el practicant i la llevadora "visitaven" els domicilis particulars quan els seus serveis eren sol·licitats; el carter, que la mainada seguia fins a casa si és que hi anava, repartia el correu gairebé diàriament; i, de tant en tant, les "gitanes" trucaven a les portes per tal de vendre-hi els seus encaixos de color blanc. Tot plegat omplia d'ambient i d'activitat els carrers que d'aquesta manera es convertien en el mitjà de relació entre els veïns i coneguts. La gent s'hi trobava sense voler, les notícies i novetats corrien de boca en boca i tothom s'assabentava d'allò que ocorria a la vila i a part del món.

Imatge aèria de la vila de l'Escalona del 1961, època de la qual es parla en aquest escrit. Riells encara està ben buit i el perímetre de la població es troba ben marcat per l'avinguda Ave Maria i la Ronda del Pedró. És l'Escalona abans de l'arribada del turisme massiu. Foto: Carlos Rodríguez Escalona, extreta de la Cartoteca Digital de l'Institut Cartogràfic i Geològic de Catalunya (ICGC), del Fons SACE (Servicios Aéreos Comerciales Españoles).

En Josep Salvat i Guanter, amb el seu fill Jaume, l'any 1957, davant de casa seva, a l'altra vorera. Foto: cedida per Jaume Salvat i Font.

Fotografia del 1926, al carrer Nou, d'un grup de mainada. D'esquerra a dreta: Pere Lau, Joan Vilabrú, Rafel Artigas (Panxo), Josep Salvat (amb una bena al cap) i el més alt, Pere Artigas (Pere Panxo), també era el més gran. Al marge esquerre surt el mestre Sr. Josep Masferrer i Pasqués. Al fons del carrer es veuen els pilars del portal d'entrada a l'antic camp de futbol (estenedor) de can Bigarós i que coincideix amb l'actual Camí Ample. També el carro d'en Crispí, carregat de sarrions de carbó. Foto: cedida per Jaume Salvat i Font.

La Catalina Costals i Ribas al carrer Nou, davant de casa seva, al 1959, l'any en què la via va canviar de nom. S'hi pot veure l'estat del pis del carrer i de les voreres en aquells anys fins que no es va urbanitzar i asfaltar ja a mitjans de la dècada dels 60. Foto: cedida per Annita Ribas (de can Costals).

Placeta del carrer de l'Església, davant del que és ara l'Hostal el Roser. A la imatge esquerra s'hi pot veure a can Sabadí, fent cantonada, per la part de darrere, i a ca la Mèlia, casa desapareguda quan el 1998 es va ampliar el carrer per tal d'afavorir l'accés a la Plaça Nova (abans pati de cal Campaner). A la imatge dreta, estat actual de la placeta, a l'estiu del 2015. Fotos: arxiu família Sabadí i Hereu.

LA MAINADA

Pel que fa als nens i les nenes el carrer era el seu hàbitat natural. En tots els indrets de la vila hi havia mainada jugant i tots anàvem per tot arreu sense tenir por; això sí, mentre era clar i ens hi vàiem. I no ens havia passat mai res greu, només algun cop o alguna rascada que ràpidament quedava en l'oblit. Estàvem poc dins de casa. Tan bon punt havíem dinat o berenat, i encara amb els postres o la darrera queixalada a la boca, ja érem al carrer per jugar i estar amb els companys del barri. No necessitàvem gaire, amb poc en teníem prou per passar-nos-ho bé. Vam tenir una infància joiosa i ben alegre, plena de bons records, inesborrables, que ja formen part del nostre imaginari.

Els nois, com que ens agradava tant el futbol, estàvem sempre amb una pilota xutant, fent tocs, alguns partits de dos contra dos (no hi havia espai per ser-ne més ni tampoc prou mainada), driblant, fent cops de cap (a la pilota s'entén) o fent "bollit". També jugàvem a boles, de fang aleshores i algunes, poques, de ferro, a "xapes", a les baldufes, a saltar i parar, a *bistri*, a fer piló, a bèllet, amb el "tira-xines", a indis i cowboys, anar a la platja a jugar, a fer *rigalets* amb les pedretes especialment escollides per la seva forma i pes, a pescar amb les mans, a saltar de roca en roca, a no mullar-nos (quan hi havia onada), etc. I amb les noies, a saltar corda, a empaitar-nos i amagar-nos, al mocador, a la gallineta cega, als quatre cantons, a la xarranca, al joc de les cadires (que ho fèiem drets i amb pedres), a l'*un dos, tres, pica paret* o senzillament ens assèiem a la vorera per parlar de les nostres coses.

Tanmateix, haig d'aclarir que els nens i les nenes de prop de casa teníem el nostre lloc preferit per jugar en el qual gaudíem de més intimitat i no hi érem mai molestats. Era a la placeta, al carreró sense sortida, que hi ha pujant el carrer Església amunt, a mà dreta, davant del que ara és l'Hostal el Roser. Allà ens trobàvem els nens i les nenes de les cases més properes i ens passàvem bones estones jugant, especialment a les tardes i cap al tard. La Carme Vicens, la filla del reconegut "avi Xaxu", molt bona dona, tenia a davant de la casa un petit jardinet ple de torretes de plantes i de flors, que nosaltres una vegada i altra havíem "d'assaltar" per recuperar la pilota, la baldufa o el que fos. Quina paciència havia de tenir la Carme! I també la Mèlia i en Joan i l'Enriqueta de ca l'Andreu, els altres veïns que hi vivien, amb tots els sorolls i les murgues que ocasionàvem.

En Joan Vicens, el fill gran de la Carme, amb l'arribada de la televisió, va ser el representant de la marca *Optimus* i en va instal·lar per tot el poble (l'altre que en muntava era en Fidel

Geli, representant de la casa *Telefunken*). Al barri a cal Xaxu van ser els primers en tenir-ne i els veïns, especialment la mainada, hi anaven a veure la televisió. Recordo el dissabte a la nit (amb el programa *Noche del sábado*, amb els presentadors Franz Joham i Gustavo Re) molts dels nens del barri asseguts davant la "tele", al voltant de la taula del petit menjador, just a la mateixa entrada de la casa. Allà vaig veure la final de la Copa d'Europa del 1964, amb la victòria davant Rússia (2-1) amb el cèlebre gol de Marcelino. En canvi, la final del Mundial d'Anglaterra, al 30 de juliol de 1966, entre l'amfitriona i Alemanya (victòria anglesa amb polèmica, 4-3, ja a la pròrroga), ja la vaig veure amb el meu germà Pere al primer pis del *Pelly*, especialment preparat per a l'efemèride i amb l'assistència de nombrosos aficionats: els escalencs, imparcials, al mig, els anglesos a l'esquerra i els alemanys a la dreta, animant les seves respectives seleccions. Els crits "England! England!" i "Deutschland! Deutschland!" van ressonar durant les més de dues hores que va durar l'espectacle.

Per jugar a la placeta de davant del que ara és el Roser (aleshores sense cap cotxe), hi havia els tres de ca l'Andreu (la Catalina, la Nuri i en Jordi); de cal Xaxu, l'Albert; i del carrer Nou els cinc germans Sabadí (Pere, Rosa, Maria, Rafelet i Josep Maria) i quan hi era, en Massi Lavado. Els altres nens de la nostra zona de carrer eren massa joves encara i es pot dir que gairebé pertanyien a la generació següent. Coses de mainada. Estic parlant d'en Jordi Payet, dels germans Salvat, en Jaume i la Maria, i dels germans Carreras, en Josep i en Narcís (en Joan és més jovenet), i algun altre que segurament em salto. També hi venia en Josep Oliveras "Tero", avui conegut cantautor català, de la nostra edat i sempre amic nostre, que vivia a la casa pairal dels seus pares, al carrer del Sol; també amb sortida al carrer Nou pel gran portal de fusta del garatge que encara fa poc es podia veure.

Jo jugava molt amb en Josep Castells, el "Xe", al carrer Germans Masferrer, sempre amb la pilota. No vull dir hores, però déu n'hi do, fent tocs sense que l'esfèrica toqués a terra. Amb això el Xe era un artista i em guanyava gairebé sempre ja que amb pilotes de goma, no de plàstic, i petites arribava amb facilitat als cinc-cents tocs, això amb deu i onze anys. També hi havia la Inés, en Miquel Lavado, l'*Ini* que li deien a casa seva, i en Gabriel, *Gigi*, germans d'en Massi, i en Fede Castells, germà del Xe, però aquests darrers aleshores encara eren massa infants per a nosaltres.

Els nens del meu temps vam tenir una infància feliç i alegre. Amb el permís dels pares o dels avis anàvem, ben fiats, d'una banda a l'altra de la vila: a la *Plaja*, a la Riva petita, a la plaça

del Sòl d'en Sagué, als estenedors del Passeig, al Codolar, a la Punta, a l'Olla i al port d'en Perris, al Pedró, als camps dels 'collegis', als *Tres Pins* i al petit sorral que hi havia gairebé al davant, a la Creu, al camp de futbol i, quan feia més bon temps, a Riells, a la Clota i, per l'altra banda, fins a Empúries. Només volíem jugar, fer les nostres aventures, els nostres jocs, passar-nos-ho bé i *xalar*, que en diem els escalencs. Encara que fóssim entremaliats i cometéssim 'travessures', anàvem de cara, érem crèduls, se'ns veia venir i respectàvem la natura, les coses i les persones. Érem bona gent, com ara acaba dient sempre un popular presentador de TV3 en el seu programa.

Sovint cantàvem: al carrer, quan estàvem contents, a les excursions, a les festes i a les celebracions. Qualsevol excusa era bona per fer-ho. Recordo algunes cançons populars infantils d'aleshores, com "La masovera se'n va al mercat", "El trompitxo de Banyoles", "Baixant de la font del gat", "Cargol treu banya", "En Joan petit quan balla", "Patim, patam, patum, el Patufet": o de castellaneres, com "Dónde están las llaves", "Tengo una muñeca", "El cochecito leré", "Vamos a contar mentiras", "Que llueva, que llueva"; o de més patriòtiques, com "L'Empordà", "En un racó de la Costa Brava somriu la vila marinera de l'Escala", "Espanya penjada d'una corda", "Muntanyes del Canigó" i el "Virolai". També de vegades en cantàvem de gent més gran: "Fumando espero", "Dónde vas Alfonso XII", els boleros més populars d'Antonio Machín ("Aquellos ojos verdes", "Angelitos negros", "Cuando calienta el sol"), les melodies de José Guardiola i d'altres cantants del moment; les ranxeres de Jorge Negrete ("El jinete", "Guadalajara", "Jalisco", "Juan Charresqueado"), i més endavant, les juvenils del Dúo Dinámico, de Karina, les primeres de la Nova Cançó i d'altres. La llista podria ser llarga.

ELS CARRERS DE L'ESCALA

Quan es va canviar el nom del nostre carrer, els veïns i molts dels que no ho eren el van continuar anomenant com sempre: el carrer *Nou*. Crec que va ser un hàbit que no es va perdre durant força anys. Encara recentment, a l'estiu del 2014, una d'aquestes persones que he esmentat, la Nuri Andreu, un dia que ens vam trobar i vam estar comentant coses de la nostra infantesa, va fer esment, en tres o quatre ocasions i amb tota naturalitat, del carrer Nou quan volia fer referència al que ara és el carrer Germans Masferrer².

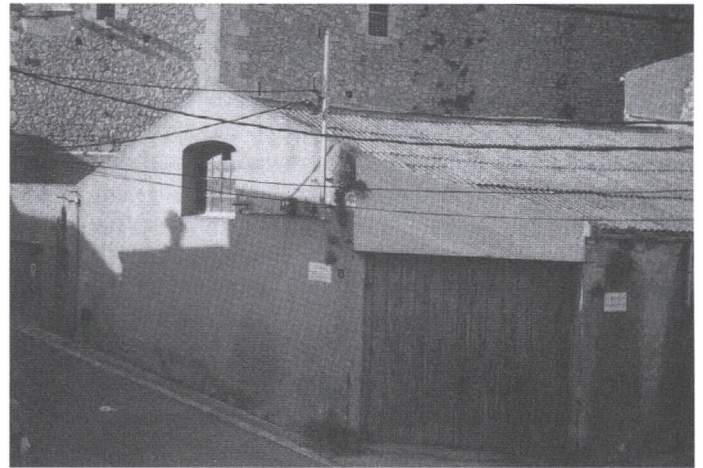
L'admirat Ricard Guanter i Flaqué, cronista de la vila de l'Escala des de meitats del segle XX, desaparegut fa quatre anys, el 8 de febrer de 2012, a l'edat de 80 anys, va escriure per al llibret de *L'aplec de la Sardana*, al maig de 1998³, un article que versava sobre el carrer Germans Masferrer, justament amb el títol "El carrer Nou", el nom que havia tingut

2. L'hàbit de posar noms de personatges il·lustres o d'esdeveniments cabdals a carrers o places de les viles del país mai m'ha convençut; i més quan ja en tenien un de més antic i arrelat entre la gent del lloc. Penso amb noms com la Plaça del Sòl d'en Sagué, el carrer de *les Botigues* (hi ha algun escalenc que l'anomeni carrer Maranges?), la plaça de les Escoles (sortosament recuperat, abans plaça del rei Martí), carrer de l'Ajuntament (abans carrer de l'Hospital, després de *Liberación* i ara Pintor Joan Massanet), el *Passeig* i la *Plaja* (ambdós, a seques) o el carrer Nou. A la ciutat de Girona i a la de Figueres, i a altres indrets, tenen un carrer Nou, ben cèntric i important. I aquí se li ha canviat el nom, igual que al carrer Major (Enric Serra des de fa temps). Aquests denominacions d'abans tenien una tradició, un sentit, un sentiment, que s'ha malmès per donar satisfacció a uns altres. És allò de "despullar un sant per vestir-ne un altre".

3. Reeditat en el seu recull d'escrits "L'Escala, el tarannà d'un poble (testimonis, indrets i tradicions)", l'Escala, 2004, pàgs. 67-74.

fins al 1959. En ell comentava, molt bé per cert, ben escrit i amb una ironia i saber molt propis d'ell, la vida al carrer, la seva gent i quatre notes històriques del passat, no tant llunyà, de la primera meitat del segle XX, concretament de quan hi havia viscut durant la seva infantesa, corresponents als anys de la guerra i de la postguerra.

L'escrit que ara esteu llegint pretén ser una actualització d'aquell, abraçant principalment els anys de finals dels cinquanta i principis dels seixanta, quan nosaltres érem petits i precisament quan va canviar-ne el nom. D'aquí el títol que encapçala l'article; és l'època anterior a l'arribada del turisme i de l'enorme incidència que va tenir per als habitants de la vila. Coincideixen amb els anys que van representar la fi d'un estil de vida i, amb els canvis, la lenta però inaturable marxa cap

Tres vistes de l'actual plaça del III Centenari, al carrer Germans Masferrer fent cruïlla amb el carrer de la Moreneta. A la imatge superior, una imatge habitual del garatge de ca l'Esteve durant molts anys: al mig, quan es va derruir el 2002: i a la inferior, l'actual plaça que es va inaugurar el 2010. Font: les dues primeres estan extretes de: Ricard Guanter, *L'Escala, el tarannà d'un poble* (testimonis, indrets i tradicions), l'Escala, 2004. La darrera fotografia està extreta de l'arxiu de la família Sabadí i Hereu.

a un altre que ens ha portat fins avui. Un món s'acabava i en començava un altre. Però aleshores nosaltres no ho sabíem.

A l'article també s'hi exposen vivències i explicacions costumistes sobre la manera de viure a l'Escala d'aquells anys, que el completen, el fan diferent del d'en Ricard Guanter i li donen un altre caire. Han passat cinquanta anys, i més, i ara toca a les meves generacions explicar i escriure com era aleshores la vida al poble per tal que en quedi constància i no se'n perdi el record. Si els més antics ho haguessin fet, més del que hi ha, el nostre patrimoni cultural i antropològic seria més ric, complet i les vivències i els records no haurien desaparegut enterrats amb les persones que els van viure.

Qui ha viscut al carrer sap de la presència visual i sonora que ha tingut l'edifici de l'església en la seva gent. En aquells anys, amb les cases de planta baixa, primera planta i com a màxim terrat i golfes, quan es passava pel carrer sempre es veia l'alta i voluminosa paret de pedra del temple eclesiàstic, que per aquí encara és més alta pel desnivell que hi ha des de la façana principal. Hi dona l'absis de l'altar major i els grans finestrals amb els vitralls de colors; també les teulades de les capelles laterals (en aquesta banda, les que formen part de la sagristia), més baixes que la nau principal, separades pels contraforts dels quals sobresurten les gàrgoles que tant ens miràvem quan érem petits. A més, el sorolls de les campanes i els xisclets dels nombrosos gavians, reposant i esperant a la teulada de l'edifici, hi arriben nítids; tanmateix, els veïns, després de tants anys, hi estàvem acostumats i ni ho sentíem. D'aquesta presència constant de l'edifici més gran i noble de la vila vull destacar-ne l'incendi que va patir al juliol de 1936, tot just iniciada la guerra, fet que va marcar durant anys el sentiment de la gent del carrer i del qual n'ha quedat memòria escrita⁴.

4. En Ricard Guanter i Flaqué, en l'esmentat article *El carrer Nou*, fa una sentida descripció del foc que va cremar l'església de la vila al juliol del 1936:

"El nostre 'carrer Nou' fou testimoni mut i ben proper del paorós incendi, provocat per un incontrolat i ofuscat grup de milicians, en el temple parroquial, patrimoni cultural i monumental de tots els escalencs, un preuat bé heretat dels nostres avantpassats.

Els veïns del carrer Nou veïeren de ben a prop, entre esglaiats i impotents, com aquella calorosa tarda del 22 de juliol de 1936 volaven damunt llurs cases les impressionants flamarades, les quals envoltades d'un gran fum, sortien a tota pressió dels finestrals del temple, l'absida del qual tenien allà mateix. Els vitralls ja feia estona que s'havien esmicolat, i els terrabastalls que provenien de l'església, en caure l'artístic retaule i els altars laterals, es deixaven sentir des de fora tot ocasionant pànic i desconcert. (...)

Per altra banda, aquella tarda encara hauria pogut ser més tràgica per l'Escala. Ens trobàvem, com ja hem dit, en ple mes de juliol. Feia molta calor. Tot estava ressec. En molts pallers de prop de l'església es guardava palla, userda i altres elements d'alta combustibilitat. Enmig d'aquell infern d'incontrolades flamarades, només que una sola guspira hagués arribat a algun paller ja hi hauríem estat pel tros.

Sort que, en aquest aspecte, tot quedà en un ensurt, però molts veïns del carrer Nou recordaren durant molt temps aquells dies apocalíptics del juliol de 1936."

De la importància del foc i les flamarades que es veïen des del carrer Nou també en fan testimoni alguns dels entrevistats per Rodoma a *Conversa amb...* de la revista *L'Escalenc*, com en Miquel Moriscot i Callol: "... En arribar al poble ells van anar a l'era a portar les garbes però jo em vaig escapar i vaig anar cap a davant del forn de can Paulí, darrera de l'església. Les flames sortien com a pressió, a ràfegues, es veu que s'estava cremant l'altar major. La Lola Quintana tenia el nen al llit, malalt, i la Miquela, la seva tia, anava dient: *Si al nen li passa alguna cosa, el que ha fotut foc a l'església, creieu que se'n recordarà!*" (*L'Escalenc*, núm. 151, desembre 1992, pàg. 11).

El carrer Nou no ha estat la via més important de la població, sinó que n'és una més. Tanmateix, per a nosaltres, per als qui hi vam viure de petits, a finals dels cinquanta i primers dels seixanta, ha estat important, era el centre de les nostres vides, ens donava confiança, coneixíem a tothom i tots ens coneixien. En guardem un gran record i n'enyorem l'ambient i les persones que hi vivien. Ho he pogut comprovar també

Vista de la part alta del carrer Germans Masferrer a partir de la plaça del III Centenari, en la confluència amb el carrer de la Moreneta. Són quarts de dues del migdia del 27 de juliol de 2015, en plena canícula d'estiu. S'hi pot observar l'orientació del carrer, cap al sud, amb la via gairebé sense ombres, llevat de les d'alguns balcons.
Foto: arxíu família Sabadí i Hereu.

Plànols de la vila de l'Escala. El de dalt, de cap al 1970; el de baix, l'actual. En el primer s'hi poden observar els noms d'alguns carrers amb la nomenclatura de l'època franquista: Calle de los Caídos (avui, carrer del Port), de José Antonio (carrer del Mar), de la Liberación (carrer pintor Joan Massanet) i del Caudillo (carrer de Gràcia).
Font: Ajuntament de l'Escala.

ara quan, parlant amb els veïns i ex-veïns, se'ls veia en els ulls, en les ganes que tenien d'explicar-ho tot, els records que en tenien, de la manera com ho comentaven, que el carrer formava part de la seva vida i que els ha deixat una petjada inesborrable, malgrat que alguns fa temps que no hi resideixen.

L'estiu passat, a finals de juliol, per tal d'il·lustrar l'article vaig anar a fer-hi unes fotografies pocs minuts després de dos quarts de dues, amb el sol ben enlaire. Sabia que a aquesta hora alta del migdia el sol agafa tot el carrer, de banda a banda, i les úniques ombres que hi ha són les d'algun balconet, com es pot veure en la fotografia de l'esquerra. I és que el carrer Nou està orientat a migdia; emprant els punts cardinals tradicionals, cap al sud.

Si s'observa la xarxa urbanística de la vila i les llargues illes de cases característiques del casc antic escalenc hom se n'adona de seguida que és degut als llargs carrers que el travessen en direcció nord-sud: passeig Lluís Albert, Bonaire⁵, Codolar, Perris, Puig Sureda, Sant Pere, de la Torre, del Port, Santa Màxima, Enric Serra, Pintor Joan Massanet. I d'altres que no tenen continuïtat, com el nostre Germans Masferrer, el dels Horts, Migdia, Riera, Canyet, Sant Antoni i Perxel. Aquests carrers orientats cap a migdia són travessats pels que, venint del Pedró, van cap avall, en direcció oest-est: carrer de les Botigues, del Mar, carrer de l'Església i Ave Maria⁶.

En canvi, el sector nord-oest de la població és a la inversa. Ens estem referint a la zona delimitada per la mar d'en Manassa fins al carrer Calvari i, per baix, el carrer Pintor Joan Massanet. En aquesta part de la vila els carrers i les illes de cases són més llargarudes en direcció ponent-llevant (Vista Alegre, carrer de Gràcia, Poca Farina, Empúries i Calvari) i els carrers que els travessen (direcció migdia-tramuntana) són curts, normalment passatges de pocs metres de llargària.

La situació del nucli antic en relació al mar i la llargària dels carrers fa que des de moltes de les vies de la població (des del carrer Pintor Joan Massanet fins al Passeig) es vegi el mar, ja sigui anant cap a tramuntana o cap a llevant. He llegit i sentit diverses vegades que aquesta és una de les característiques que agrada més de l'Escala, especialment per part de la gent que ve de fora. "És que des de tots els carrers es veu el mar", diuen.

Això puc testimoniar-ho amb la meua esposa. Els primers dies que va venir aquí, sense haver parlat gairebé amb ningú encara, ja m'ho va dir: "De l'Escala el que m'agrada més és que caminant pels carrers de la vila sempre es veu el mar". I no ho acabava d'entendre, ja que, tant si anava endavant com si girava cap a un costat, sempre veia el blau del mar. A més, com que ella és de l'interior, d'Esparreguera, al peu de les muntanyes de Montserrat, el mar li encanta i en quedava meravellada. Quan li vaig explicar la situació de l'Escala, fent com un sortint en forma d'un angle gairebé recte, ho va

5. Els carrers que donaven a l'estenedor del Passeig, des del Puig Sureda fins al Passeig, restaven tancats per un mur d'uns dos metres d'alçada i els carrers Bonaire, Codolar i Perris no estaven oberts de la banda de l'Ave Maria. Es van obrir als anys noranta, quan van construir-s'hi els blocs de pisos que ara hi ha en el que havien estat els estenedors (llevat dels carrers Perris i Bonaire que encara resten tallats a prop de la cruïlla amb el carrer Església).

6. No esmentem altres carrers, més curts, i passatges ja que no són necessaris per entendre les dues orientacions principals dels carrers del nucli antic de l'Escala que acaben formant els llargaruts rectangles de les illes de cases, una de les característiques urbanes del casc antic de la vila.

entendre; i quan ho va veure en un plànol, ja no va haver-hi cap qüestió més⁷. I és que ella estava acostumada a les platges de Torredembarra i Comarruga (a on anaven els seus convilatans esparreguerins per ser les més avinents des de la població nadiua) o la de Lloret de Mar (on, quan la vaig conèixer, hi tenia un apartament), que són més lineals i obertes al mar.

LES BOTIGUES I COMERÇOS

Tornant al carrer Nou, històricament havia estat una de les vies de sortida i entrada del poble en direcció sud i es continuava pel Camí Ample, la seva prolongació natural cap a Riells. L'altra via de sortida cap al sud era el carrer Enric Serra, en direcció Torroella de Montgrí o les vinyes de les Tarroges i els olivars de Palau. Tanmateix, l'actual Avinguda Girona no estava oberta i aleshores era un camí ple de pedres, ample, però poc delimitat. I la tercera via era el carrer de La Torre, que, després de l'Ave Maria, tenia la seva continuïtat, lleugerament esbiaixada, en el camí que menava al cementiri (avui carrer Garbí, on hi ha la seu del CER escalenc). Pel que fa al Passeig restava tallat uns metres més enllà de l'Ave Maria, fins a la casa-quarter de la guàrdia civil d'aleshores, avui pisos-apartaments de la Carme Costa, de can Paciència.

També era una de les vies més emprades per anar al camp de futbol i principalment en sortir-ne el carrer anava ple de banda a banda dels homes que en grups, tot comentant la jugada, es dirigien al centre de la vila, ja fos al carrer de les Botigues, als bars del poble o cap a casa. Les dones grans es posaven a la porta de casa per veure'ls passar; o si era hivern i el temps no acompanyava, els miraven des de dintre de casa amb les cortines de les finestres o de la porta mig enretirades.

Dues imatges del carrer Germans Masferrer a partir de la cantonada amb el carrer Església (tirades des del terrat de can Sabadí, la casa pairal del carrer Nou). La primera, del 1967; la segona, del 1998, trenta-un anys després, amb el terrat dos pisos més enlaire. S'hi poden observar els canvis, que tampoc han estat tants. Al capdamunt del carrer, passada l'avinguda Ave Maria, a l'inici del Camí Ample, a la dreta, hi havia el camp de futbol (avui plaça de Catalunya i aparcament soterrani). A finals del 1999 es va jugar el darrer partit a Miramar i es va inaugurar el nou Camp Municipal d'Esports a la Muntanya del Pastor, ben bé al límit amb el municipi de Bellcaire. Fotos: arxiu família Sabadí i Hereu.

7. No conec cap altra població del litoral català que tingui la situació del nucli antic de l'Escala en relació al mar, amb dos costats (el nord i l'est) donant al front marítim; i no una miqueta, sinó totalment. Aquesta és la causa per la qual es pot veure el mar des de molts carrers de la vila.

Malgrat ser en aquells anys la via de sortida natural cap a les pinedes i vinyes del Camí Ample i de Riells, i també fins a la Clota i Montgó, el carrer Nou no ha estat mai una via gaire comercial i són poques les botigues que hi ha hagut. Al voltant de l'any seixanta, si es volia comprar pa, les fleques al poble eren a can Frigola (carrer del Mar), cal Gall (Enric Serra), cal Sabateret (plaça del Mercat), can Solés (carrer del Port), can Paulí Poch (carrer Nou) i cal Fideuer (carrer Gràcia amunt). Per a les botigues de queviures ("colmados" se'n deien aleshores, els precursors dels actuals supermercats) es podia anar a can Frigola (carrer del mar), cal Gall (carrer Enric Serra), cal Sabateret (davant de la plaça del Mercat), al Pòsit (carrer de Gràcia), ca la Raiona (prop de la Placeta del Peix), ca la Gràcia (a la vora de l'Ajuntament), can Llloch i cal Gambo (placeta de Pequí), can Ros (al carrer de les Botigues, xamfrà carrer Santa Màxima), can Magañes (també venia carn, sobretot pollastres, al carrer del Port, xamfrà carrer del Mar) i ja més lluny, a can Tarra (en el passatge que enllaça el carrer Calvari i el carrer Empúries) i a cal Monjo (a la part alta del carrer de Gràcia). Carnisseries, la de la Maria de cal Vaquer (a la placeta de l'Avi Xaxu), a can Casas (plaça del Mercat), can Gardella (al carrer del Mar, davant del cinema Pequí) i a can Buach, al carrer de la Torre, a davant de la placeta de Pequí.

Peixateries només dues: can Massafont (a la platja, enfilant el carrer Enric Serra) i can Xifra (al carrer Santa Màxima, prop de la platja). Per a vi i licors (bodegues), can Vilanera (al carrer del Port) o *Los Barriles* (a can Ventura, al carrer de l'Alfolí de la Sal); i també molts particulars que tenien vinyes es feien el vi i el venien. De bars, a can Vilanera (el Pelly actual, al carrer del Port), can Panxo, can Trenta, el Casablanca i can Paciència (a la platja), a can Miquel de la Punta (prop del port d'en Perris, avui Bar La Punta), el Trevi (carrer del Port, on el març del 1959 s'hi va posar la primera televisió de l'Escala), el Changay (al carrer de les Botigues, davant de can Rossendo), ca l'Hereu i Pequí (al carrer del Port) i un altre al costat de cal Gambo. Pastisseries, a can Rossendo i a l'Empori, ambdues al carrer de les Botigues.

Aleshores a les lleteries es venia la llet acabada de muntar dels braguers de les vaques: ca l'*Amàlia de la llet* (carrer Nou), can Reding (carrer del Mig), ca l'Àngela (carrer dels Horts, xamfrà carrer del Mar) i can Pinxo (carrer del Port, davant de Pequí). De quioscs de diaris i revistes, només dos: can Fèlix Ballesta (placeta del Peix) i can Romaguera (carrer de les Botigues). Fondes, hotels i restaurants: Fonda Sureda, Xic, Caravel·la, Chez Marcel, ca la Neus, Voramar, Casa Poch, Hotel Empúries, El Marquesado, El Mirador, Àmfora, La Barca, el Gavià (només menjar) i més endavant El Garbí, Riera, El Roser, El Cargol i Can Català. Per a comprar roba, can Vilabré (carrer del Port), can Nyau (carrer Riera) i ca la Pepita Tassis (carrer de les Botigues). I sabates, can Romaguera (a la mateixa botiga que el quiosc, entrant a mà esquerra), can Fèlix Ballesta (la sabateria, a la placeta del Peix, abans d'entrar al carrer de Gràcia), can Vila (plaça Víctor Català) i can Vilabré (can Tuías, al carrer del Mar, donant també al carrer del Sol, avui botiga d'Anxoves Xillu). Merceries, ca l'Esquirol i cal Campaner.

Ferreteries, can Feixas (plaça del Mercat), a can Clos (començament del carrer de les Botigues, davant de la casa dels Maranges) i a can Quirze (carrer Santa Màxima, que la regentava la Carme Sureda); també l'Higinio Romaguera (carrer Pintor Joan Massanet), que venia coses diverses. Fotògrafs: Gildo (carrer del Mar, al costat de can Frigola) i en Lassús (pujant cap al Pedró, al carrer Perxel). Barberies i perruqueries: Quintana, Torrent, Sidro, can Ximinis "Pata", can Joan, ca la Maria "Perruquera". Estancs: Mateu (carrer

Alfolí) i Pere Artigas (carrer Enric Serra, davant del carrer de les Botigues). Cinemes: Cacahuat (al carrer Poca Farina, donant gairebé a la placeta del Peix), Pequí i Hereu (ambdós al carrer del Port). Un altre punt neuràlgic era l'administració de la Sarfa, prop de la confluència dels carrers de Gràcia i Enric Serra. I una mica més amunt, el sortidor de gasolina de ca l'Esquirol; també n'hi havia un altre carrer Gràcia amunt, a davant de cal Monjo (i, a la vora, el garatge per als autocars de la Sarfa, abans que no anessin a l'avinguda Girona).

No es tracta de fer un recull de totes les botigues i comerços que hi havia pels volts del 1959, l'any en què el nostre carrer va canviar de nom, però si d'esmentar les que hom podia anar més sovint per a les coses més bàsiques de cada llar. No s'han esmentat les cases on es reparaven coses ni a on hi havia els tallers dels oficis més sol·licitats, com els lampistes, fusters, paletes i ferrers. També hauríem de tenir presents, per exemple, els contractistes d'obres, pintors, mecànics, transportistes, taxistes, sabaters, basters i matalassers, modistes i sastres, fàbriques tèxtils i d'elaboració d'anxoves, can Callol (amb els seus sifons i gasoses, al carrer del Mar), el Pòsit, les dues fàbriques de gel de la *Plaja* i altres oficis i negocis. També eren ben característics de l'època els magatzems de can Quirze ("la Ploma", que se'n deia, al carrer de la Moreneta) i de can Solà (amunt del carrer de Santa Màxima); les drassanes de can Sala (al Passeig) i les serradures de la fusteria de can Nonito (pujada del Pedró, xamfrà carrer Riera).

Tampoc no s'han d'oblidar els serveis públics, com el de la llevadora (al carrer Enric Serra, davant d'on hi havia la centraleta de telèfons de can Vadoret, avui Caixa de Catalunya), el practicant, López Cilleros (al carrer Bonaire, fent

Dues vistes del carrer Germans Masferrer a l'estiu del 2015. A la imatge superior, la part baixa del carrer des de l'inici, a la cruïlla amb el carrer del Mar, fins a la plaça del III Centenari, al xamfrà amb el carrer de la Moreneta. A la inferior, la part alta del carrer, des de l'avinguda Ave Maria a la plaça del III Centenari. Fotos: arxiu família Sabadà i Hereu.

Fotografia del carrer Germans Masferrer de 1965, gairebé des de la mateixa perspectiva que la fotografia anterior. A la imatge es pot veure: a l'esquerra, la paret de l'hort d'en Massanet; i a la dreta, a can Masafont i més amunt la paret de l'hort d'en Crispí. El carrer ja està asfaltat i s'aparcava a les dues bandes, amb seny.
Foto: cedida per Jaume Salvat i Font.

cantonada amb el passatge del mateix nom) i el consultori del doctor Jesús Maria Isern (prop de la Punta), el metge del poble aleshores. L'única farmàcia del poble era a can Massanet, l'alcalde del municipi des del 1959 fins al 1966 (a la platja, a l'inici del carrer que porta el seu nom, aleshores *calle de la Liberación*). A l'abril del 1959 va obrir la primera sucursal bancària a l'Escala: la de la Caixa de Girona (aleshores *Caja de Ahorros de la Diputación de Gerona*, al carrer Santa Màxima). També cal recordar algunes dependències municipals com l'ajuntament, la presó i la guàrdia civil (al carrer Pintor Joan Massanet, els tres al mateix lloc on ara està ubicada la casa consistorial), els *col·legis* (al Pedró, com ara), correus (al carrer de Gràcia) i la biblioteca municipal (al mateix edifici, a la primera planta); el notari Oviedo (carrer Enric Serra), la residència del senyor Uranga, el "cabo de mar" (al Camí Ample) i la rectoria (aleshores al carrer Enric Serra, xamfrà carrer del Mar, davant de cal Gall).

Recordo que nosaltres, ja adoctrinats i avesats en el sistema mètric decimal i amb la pesseta, quan els avis ens feien anar a comprar ens perdiem una mica amb la seva manera de comptar, amb els rals i duros, amb les lliures, unces, petricons i altres mesures antigues ja menys habituals; i quan es van començar a vendre vinyes, pinedes, horts i camps, tampoc ens aclaríem amb els pams, peus, passos, vessanes i més maneres d'amidar les superfícies.

EL CARRER NOU

Els carrers fundacionals de l'Escala han estat els de la platja i els que han servit d'entrada a la vila cap allà i després cap a l'església. Això es pot observar en un dels primers plànols trobats, el del 1711 de l'enginyer francès Jean Le Croix. El carrer Nou es va obrir més tard, segurament a la segona meitat del segle XVIII amb el fort augment demogràfic que va haver-hi: uns mil tres-cents habitants en un segle (80 habitants al 1680, 390 habitants al 1718 i 1.383 al 1787). En Ricard Guanter, en el quart paràgraf de l'article "El carrer Nou" esmentat més amunt, intenta explicar l'origen del nom "carrer Nou", el qual desconeix. Textualment diu: "Quan el batejaren, ja fa uns anys, degué ser l'últim que s'acabava d'obrir, segurament a cops de tràmeccs i magalls. Els seus padrins, els senyors de l'ajuntament de l'època, no es volgueren complicar la vida amb noms de polítics ni amb noms que recordessin fets històrics i l'anomenaren així: carrer Nou."

De totes maneres, tal com l'estiu passat em va comentar en Ciset Masafont (Narcís Carreras i Pi), amb un to humorístic molt encertat, "el carrer Nou no n'era pas gens de nou". I és que a finals dels cinquanta, i abans també, hi havia moltes quadres, patis, portals i cases velles, com es pot observar en les fotografies més antigues que il·lustren aquest treball.

Ara, al 2015, més de mig segle després, encara que la fesomia externa del carrer hagi canviat força, amb un bon rentat de cara, tampoc és que n'hi hagi per tant mirant-ho en detall. Més o menys la meitat dels edificis continuen sent de planta baixa, primera planta i golfes (o terrat i porxo); i la resta, tenen tres plantes i mitja, el màxim que marca el reglament

El carrer Germans Masferrer, des de gairebé la cantonada del carrer Església cap avall, ben bé a començaments dels anys seixanta. La fotografia la va fer en Pion, el pare d'una família finlandesa que venien de vacances a l'estiu i que es va hostatjar a can Sabadí, abans d'inaugurar l'Hostal el Roser. Foto: arxiu família Sabadí i Hereu.

Una perspectiva semblant del carrer, uns cinc anys més tard (1967). La via ja està asfaltada i continuen havent-hi molts portals, quadres i patis. Foto: arxiu família Sabadí i Hereu.

urbanístic de la vila. Hi ha una tercera part de les façanes (quinze de les quaranta-tres d'aleshores) de les que es pot dir que no han canviat des de finals dels anys cinquanta. Pel que fa als veïns, dels trenta-cinc que n'hi havia⁸, uns vint continuen sent-hi, si més no els seus descendents directes.

Durant la nostra infantesa i adolescència el carrer Nou va ser de terra, sense asfaltar, amb unes voreres estretes, sense cotxes, i amb algun carro i les semals de can Salvat. No es va urbanitzar i enquitranar, primer cimentar, fins a meitats dels seixanta⁹. Altres carrers ho havien estat abans, especialment els més cèntrics, com sol passar arreu. En canvi, un de més secundari que el travessa, el carrer Església, no es va asfaltar fins al 1979, uns catorze anys després del carrer Nou. Per això que ja li convenia, especialment en alguns trams com el de la pujada al costat del Roser que estava en un estat realment deplorable i força perillós, sobretot quan ja era fosc, degut al seu ferm irregular i ple de pedres, algunes de ben grans que sobreixien de terra.

Des del seu asfaltatge el carrer ha sofert diversos canvis pel que fa a la circulació de vehicles. Primer va ser una via de doble direcció, com totes les de vila; i es podia aparcar tant a un costat com a l'altre (no hi havia gaires cotxes). En augmentar el trànsit es va fer de direcció única, al principi cap amunt i després definitivament cap avall, de baixada. L'aparcament va passar a ser alternatiu, quinze dies a cada costat. Més tard, degut als problemes que ocasionava pel fet d'haver de canviar cada dia 1 i 15, es va fer un mes a cada banda i més endavant un any. Finalment, a principis del nou segle, es va prohibir aparcar-hi i s'hi van posar torretes a banda i banda; i més tard, pilonets per impedir-ne l'estacionament. També va ser quan es va tallar el trànsit des de la cantonada del carrer de la Moreneta fins al carrer del Mar (només accessible per als residents) i es van col·locar pilonets en una banda i línia groga a l'altra prohibint l'aparcament. El febrer del 2015, de cara a les eleccions del 25 de maig d'aquell any, es van tornar a asfaltar alguns carrers del municipi, entre ells el dels Germans Masferrer.

Sempre he tingut la impressió, suposo que per l'edat que tenia, que el nostre carrer era com si en fossin dos, gairebé separats per la curvatura que hi ha a l'alçada de l'actual Plaça del III Centenari, davant de la peixateria de can Xifra, coincidint amb la cruïlla del carrer de la Moreneta. Ha estat una sensació que sempre he tingut i la veritat és que la relació entre els veïns era molt més forta entre els del mateix sector. Un exemple, en Lluís Polissó havia viscut sempre cap a la part de més amunt i després a la part de més avall.

8. S'ha de tenir present que, en el carrer, hi havia patis, garatges, quadres i alguna casa que no s'hi vivia i per tant no hi havia veïns; els seus propietaris tenien el domicili més amunt o més avall o en un altre carrer de la vila. Així, per exemple: el pati d'en Cuero, que tenia l'entrada de la casa pel carrer del Mig; la fleca-botiga d'en Paulí Poch, que vivia més amunt del carrer; el pati que feia cantonada amb l'actual carrer de la Moreneta, que aleshores era propietat d'en Fèlix Ballesta; el garatge de ca l'Esteve, que tenien l'habitable a l'actual Placeta del Peix; el pati de ca la Pintora, que vivien més avall del carrer; la quadra de l'Alaball; el forn de can Frigola; el pati d'en Crispí; l'hort d'en Massanet; i algun altre.

9. Segons un article de Ricard Guanter a *Vida escalenca* (L'Escalenc, núm. 316, del setembre de 2006, pàg. 17), el 14 de gener de 1965 l'ajuntament va acordar encarregar a l'arquitecte municipal, senyor Josep Claret, la confecció dels projectes de l'asfaltat del carrer Germans Masferrer, José Antonio (avui del Mar), Caídos (avui del Port), Torre, Liberación (avui Joan Pintor Massanet) i Riera.

Dues imatges de la cruïlla del carrer Germans Masferrer amb el carrer Església en direcció al Passeig. A la superior, en Rafel Sabadí i Foix, venint de comprar i anant cap a l'Hostal El Roser. Tant un carrer com l'altre estan sense asfaltar, cosa que fa pensar que és l'estiu del 1964, l'any que es va inaugurar l'Hostal. La fotografia està feta per un estiujant que s'hostatjava al Roser. A la imatge inferior, una visió actual de la cruïlla als darrers dies de juliol de 2015. Fotos: arxiu família Sabadí i Hereu.

Estat de la pujada del carrer Església, al costat de l'Hostal el Roser, a l'estiu del 1965. En Josep Maria Sabadí i Hereu, l'autor de l'article, i la seva germana Maria; a l'esquerra, la típica paret de pedra, ara inexistent, del pati de cal Campaner.

Foto: arxiu família Sabadí i Hereu.

Quan vivia a davant de can Salvat hi teníem molta relació que es va anar perdent quan van anar a viure al costat del que ara és la bugaderia Paquita. Un altre cas, els bans municipals ("cantats" per en Nieto i més endavant per en Juanillo, guàrdia municipal, i també per l'Enric Pibernat "en Volta") al nostre carrer es llegien a la cruïlla amb el carrer Església i per als de més avall en un altre lloc més avinent per a ells.

També és cert que els veïns més propers del carrer constituïen com una família per la confraternitat i les relacions que hi havia. Això passava en molts indrets de l'Escala en què els carrers quedaven fragmentats en sectors i cantonades que realment constituïen una unitat i se sentien formant part d'un mateix nucli. I aquests veïns s'ajudaven i recolzaven entre ells.

Pel que fa al nostre cas, a casa, quan érem petits, com que carrer avall no hi havia gaires veïns propers, doncs ens relacionàvem més amb els del carreró sense sortida de darrera, com la Mèlia, els Xaxu i els Andreu; i també amb els més propers carrer Nou amunt (els Payet, en Modest, l'Aurora i en Cisó, els Salvat, can Costals fins a can Pere Sancho i l'Amàlia Cansalada). La Rosario Foix, la meua àvia, era molt amiga de les àvies del voltant de casa: la Maria de can Polissó quan hi vivien, la "Dolores" de can Salvat, la Modesta, la *Catarineta* Modista de can Costals, la Roseta, la Francisqueta... I, ja s'ha explicat en un altre article, que els homes sense fills que vivien a prop, tot sovint, quan tornaven de mar, trucaven, demanaven per la Rosario, entraven i abocaven a la pica part del peix que duïen a la galleda o al cabàs tot dient: "Teniu, Rosario, per a la mainada". Eren

coses que passaven en aquella època, comunes a tots els carrers, perquè els veïns s'ajudaven entre ells, hi havia més solidaritat, aspecte que es reflecteix continuament, i n'hi ha abundants exemples, a les entrevistes fetes a *L'Escala*. És un altre món que s'ha perdut.

A continuació vull explicar una experiència del carrer que sempre m'ha fet molta gràcia recordar-la. Durant onze anys (fins que vaig fer servir cotxe propi), per anar a estudiar a Girona i després a Barcelona, vaig haver d'agafar sovint la Sarfa. Recordo que quan tornava amb la segona del dissabte, que arribava aquí a dos quarts de tres del migdia, quan enfilava carrer amunt anava seguint amb claredat el que es deia per la televisió a mesura que anava pujant i passant cases. Era l'hora del dinar i els veïns tenien la televisió engegada i especialment de cara al bon temps, amb la finestra del menjador i la porta d'entrada obertes, els sons de l'aparell, amb els comentaris i propagandes, arribaven amb claredat al carrer. I més endavant, quan vaig tornar amb la del divendres a la nit (ja no hi havia classes el dissabte al dematí), que arribava a l'Escala a dos quarts de deu, va passar el mateix. Però aleshores sovint coincidia amb les notícies, algunes d'esportives, que no em volia perdre i que podia anar seguint d'un domicili a l'altre mentre caminava cap a casa.

LA GENT QUE HI VIVIA

L'article que esteu llegint, degut a la seva llargària, s'ha dividit en dues parts. Enguany se n'edita la primera que és com una introducció en la qual es dóna una visió general del carrer i de l'ambient que aleshores hi havia a les vies de la població. Amb el títol que encapçala l'escrit es vol remarcar l'època de finals dels cinquanta i d'inicis dels seixanta, que va ser de gran transcendència per a l'Escala ja que van ser els anys que, amb el turisme, la vila va començar una sèrie de transformacions i canvis que l'han menat a com és ara en l'actualitat.

A la segona part de l'article, que apareixerà en l'edició de l'estiu del proper any, es passa revista a totes les cases i finques del carrer, amb una breu explicació de cadascuna, fent referència especialment als darrers anys de la dècada dels cinquanta i primeries dels seixanta, comentant les famílies que hi vivien i l'evolució que han tingut fins avui. Per tal de recollir la informació, sobretot la de les cases i finques (la part que es publicarà l'any vinent), he parlat amb veïns del carrer, que han mostrat tothora la seva col·laboració i ajuda¹⁰.

10. Per escriure aquest article, de moment, s'ha parlat amb els següents veïns: Dolors Poch i Colomer, Martí Sabadí i Arespa, Albert Puig i Guerra, Flora Bofill i Tell, Josep Maria Quintana i Ribas, Rafel Bruguera i Batalla, Josep Falgàs i Manoli González, Pere Comas i Colomeda, Gabriel Lavado Gigi, Jordi Andreu i Rubies, Jaume Salvat i Font, Annita Ribas (de can Costals), Narcís Palahí i Talarnt, Ciset Masafont (Narcís Carreras i Pi) i els meus germans: Pere, Rosa, Maria i Rafel, desaparegut el febrer passat.

Per tal d'il·lustrar-ne la segona part, la que es publicarà el proper estiu, i per tal de donar-li una pluralitat més àmplia, aniria bé que els que tinguessin fotografies del carrer (o familiars), de més antigues i de més recents, me les fessin arribar d'una manera o altra, o bé personalment o deixant-les a l'Hostal el Roser al meu nom. Segur que n'hi ha de molt interessants i que permetrien donar una visió del carrer Nou (Germans Masferrer) més històrica i, com s'ha dit, més plural i enriquidora.

Abans d'enllestir aquesta primera part faig esment de les entrevistes que s'han realitzat a persones del carrer i que s'han publicat a la revista local *L'Escalenc*, a l'apartat, primer, 'Conversa amb...' i més tard a 'El fil de la memòria'. Aquestes entrevistes ajuden a entendre el tarannà de les persones de la vila, allò que feien, conèixer la seva família, com es treballava i vivia aleshores i moltes altres coses. Tenen un gran interès i passa com els bons vins, que amb el temps agafen solera i són més interessants i de més qualitat. Ara hi ha la voluntat d'editar-les conjuntament. Fóra bo ja que formen un conjunt testimonial de gran valor antropològic i costumista. D'aquesta manera estarien més a l'abast per tal de poder consultar-les, llegir-les una altra vegada o tenir-les com a lectura de capçalera. Heus aquí el llistat d'entrevistes a persones que han viscut al carrer Germans Masferrer i que han estat publicades a *L'Escalenc* fins el darrer número analitzat, el 406, corresponent als mesos de maig-juny de 2016, citant el mes i l'any de publicació i entre parèntesi el número de la revista:

- gener 1984 (44): Albert Puig Guerra;
- juny 1985 (61): Maria Dolors Casadevall Tolaguera;
- agost 1985 (63): Josep Oliveras Altrachs "Tero"; i al gener 1991 (128), la seva mare, Francesca Altrachs Pellicer. Tenien l'entrada de la casa pel carrer del Sol, però, per l'altre costat, el portal del garatge donava al carrer Germans Masferrer;
- octubre 1985 (65): Josep Masferrer Oliveras;
- març 1986 (70): Remigi Flaqué Besa;
- març i abril 1988 (94 i 95): Josep Salvat Guanter;
- juliol i agost 1988 (98 i 99): Pompeu Cuero;
- abril 1990 (121): Pere "Panxo" Artigas Flaqué;
- febrer 1991 (129): Lola Guerra Teixidor (muller Jesús Puig);
- abril 1991 (131): Pepita Colomé Solés (muller Paulí Poch);
- setembre 1992 (148): Miquel Bofill Galceran;
- febrer 1993 (153): Ramon Palahí Coll;
- agost 1993 (159): Vicenç Casellas Salvat;
- juliol 1994 (170): Joan Andreu Burset;
- gener i febrer 1995 (176 i 177): Paco Fumadó Alsina;
- novembre 1995 (186): Pilar Fàbregues Pons, muller Vicenç Caselles;
- febrer 1996 (189): Rafel Sabadí Foix;
- març i abril 1999 (226 i 227): Casto González Pérez "Castro";
- gener 2008 (332): Conxita Botella Paltré, muller Paco Fumadó;
- maig-juny 2016 (406): Narcís Carreras Pi.
- març 2011 (370): Pepita Ametller Guixeras, muller Leandre Artigas;
- novembre-desembre 2015 (403): Joaquim Palau Roca;
- maig-juny 2016 (406): Narcís Carreras Pi.

Fotografia de diversos números de la revista *L'Escalenc* obertes per la pàgina corresponent a les entrevistes de persones que han viscut al carrer Germans Masferrer.

Foto: arxiu família Sabadí i Hereu.

*Reproducció de l'article de Ricard Guanter (Los Sitios, 3 de setembre de 1959), on es fa la crònica de l'acte oficial del canvi de nom del carrer Nou:

LA ESCALA. MERECIDO HOMENAJE A LOS HIJOS ILUSTRES DE LA VILLA, HERMANOS DOCTORES MASFERRER

Como de todos es sabido, pocas cosas, por no decir ninguna, pueden hacer los hombres que sean acogidas con muestras de agrado por parte de todos. Vemos muy a menudo que contentar a todos es cosa muy difícil. Sin embargo, esta regla tuvo una excepción el pasado domingo en La Escala con motivo del Homenaje que nuestra villa rindió a los Hermanos Doctores Masferrer.

Pocos homenajes podrán celebrarse como éste que, tuviera tan buena acogida y fuera de agrado de toda una población que no regateó nada para que el mismo fuera digno de las personas a ellas dirigido. Ejemplo de ello lo tuvimos en el espontáneo gesto de todos los vecinos de la calle que dentro poco iba a llamarse calle '«Hermanos Masferrer», engalanándola con banderas y gallardetes, así como de multicolores colgaduras en todos los balcones, conjunto de colorido y expresivo de gran solemnidad. Todo este entusiasmo que cundió bien pronto por toda la población, previamente invitada con artísticos y bien impresos recordatorios de la jornada, tuvo su máxima expresión al iniciarse la Fiesta con el repique de las campanas a las once de la mañana del pasado domingo.

Reunidas las autoridades, en la Casa Consistorial, se dirigieron al domicilio de los doctores Masferrer, para desde allí dirigirse con ellos y demás familiares al templo parroquial donde se celebró un Solemne Oficio con acompañamiento de Orquesta. Al lado de la Epístola colocáronse los hermanos Masferrer junto con sus señoras esposas e hijos. Al lado del Santo Evangelio formóse la Presidencia, integrada por las dignísimas autoridades, representantes de la Cofradía de Pescadores, Elementos de la Comisión Organizadora y demás jerarquías.

Finalizada la Santa Misa, a la que acudió gran número de fieles, salió del templo parroquial la comitiva formada por los señores homenajeados y autoridades siendo acogidos los primeros con grandes aplausos por parte del numeroso público, apretujado en la plaza, quien siguió a los acordes de orquesta el desfile por la calle de Enrique Serra, bajando por la Avenida del Ave María hasta llegar al extremo Sur de la calle Nueva. Una vez allí, hizo uso de la palabra, con el acierto que en él ya es proverbial, el señor Alcalde de la villa, don Juan Massanet Juli, enalteciendo en primer lugar la sensibilidad y espiritualidad del pueblo de La Escala, que sabe mostrarse agradecido ante el bien realizado por sus hijos predilectos, como son los Hermanos Masferrer. Manifestó que la satisfacción más grande,

muchísimo más que todos los bienes materiales, era el sentirse aclamado por toda una población de manera tan sincera y espontánea como en aquellos momentos lo estaba haciendo la villa de La Escala, el pueblo donde ellos nacieron. El señor alcalde continuó diciendo que se sentía orgulloso de poderles ofrecer el homenaje; en primer lugar, como escálense que era, y en segundo lugar, como compañero en el vasto campo de la medicina. Tras de hacer un breve, aunque exacto estudio de la misma, dijo que en los Hermanos Masferrer, en su especialidad de la Cirugía, los enfermos no sólo encontraban a los expertos y competentísimos médicos, sino también al consolador, al hermano y al amigo, cualidades éstas que, tanto precisan los enfermos de hoy día. Concluyó diciendo que los enfermos de La Escala, como hasta hoy ha sido, tenían en Barcelona, en los brazos de los Doctores José y Diego Masferrer un puerto seguro de salvación. Entre una gran salva de aplausos que se prodigaron durante el discurso del señor Massanet, procedió a descubrir la lápida que dará nombre a la calle Hermanos Masferrer.

A continuación hizo uso de la palabra el señor Rector de la Parroquia, Rdo. Juan Roura, quien primeramente manifestó la indescriptible emoción que le embargaba en aquel momento, pasando luego a elogiar la obra de caridad y fraternidad cristiana llevada a cabo por los Hermanos Masferrer, obra qué por más que ellos han intentado, no ha podido permanecer oculta y silenciosa, valiéndose el orador de adecuadas frases del Santo Evangelio referentes a la virtud de la caridad y de la humildad. Continuó diciendo que había ofrecido el Sacrificio de la Santa Misa para que Dios continúe bendiciendo a los Hermanos Masferrer, como a sus señoras esposas e hijos. Dijo también que en el Momento de Difuntos rogó por aquel noble patricio escálense, como era el señor José Masferrer Pesques, padre de los Hermanos José y Diego, quien a buen seguro contempló a sus hijos, objeto de tan ferviente homenaje de esta población que él tanto había amado. Una gran ovación al decir estas palabras Interrumpió al señor Rector, quien terminó pidiendo a Dios que para el bien de muchos enfermos y de los escalenses todos nos los conserve muchos años.

Los doctores Masferrer, como así sus familiares, estaban emocionadísimos, no pudiendo por ello dirigir la palabra a los muchos asistentes, sino limitarse tan sólo a corresponder a las muchas felicitaciones que se prodigaron una vez terminado el acto, acto que llena de orgullo a los homenajeados y a la población de La Escala, que el pasado domingo demostró poseer grandes y nobles sentimientos.

Josep Maria Sabadí

El lèxic del pastor de ‘Solitud’ de Víctor Català (Diccionari provisional)

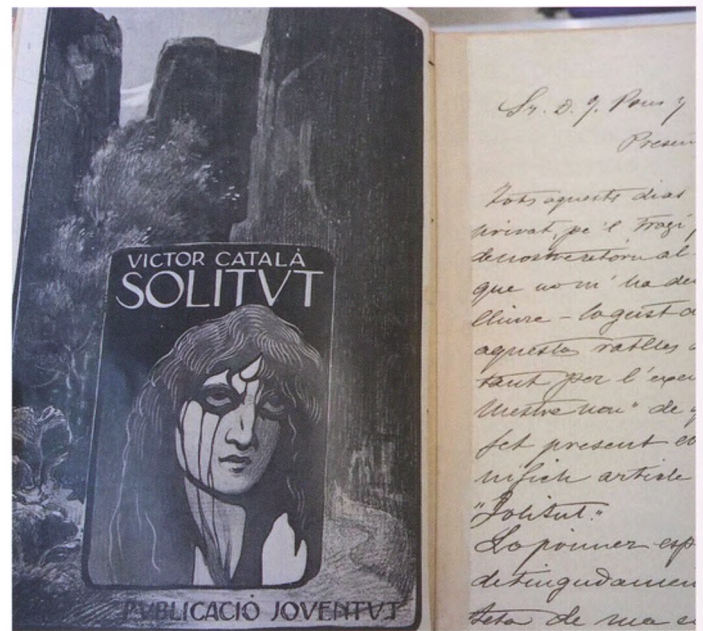
Aquest text que teniu a les mans no és un diccionari corrent, es tracta d'un material, publicat l'any 2006 però reformulat, ara, com a vocabulari, que vol servir per ajudar a aclarir algunes imprecisions que s'han manifestat sobre l'obra literària de l'autora escalenca coneguda com a *Víctor Català*; al mateix temps esperem que serveixi d'ajuda per a una nova lectura de la novel·la *Solitud* de la nostra conciudadana.

Entre les moltes imprecisions atribuïdes a Caterina Albert hi ha la d'haver-se inventat un llenguatge i haver-lo posat en boca de Gaietà, el pastor de *Solitud*, tal com han dit entre d'altres: Manel de Montoliu: “una pura i genial creació de l'autor”, a *Valoració crítica de Solitud* (Pròleg a *Solitud*, 1972); o bé, Joan Coromines: “un fantàstic pseudo-dialecte”, a l'entrada “encimbellar” del DECLC (1991).

Nosaltres som de l'opinió, com diuen Núria Nardi (1990), Luna-Batlle (2006), Anna Almazan i altres, que la nostra autora va anar espigolant d'aquí i d'allà, de la família, dels coneguts i de molta altra gent, i va aplegar una gran quantitat de termes i expressions que, de no ser per ella, s'haurien perdut. És així com molts d'aquests mots han estat recollits en diccionaris com el *Català-Valencià-Balear* d'Alcover i Moll (1971) i fins i tot pel mateix diccionari de l'Institut d'Estudis Catalans, *DIEC2* entre d'altres.

I no només això, Caterina Albert, amb totes aquestes paraules i expressions, que no eren gens desconegudes a la franja de territori que va de la comarca de Cerdanya a Cadaqués, va establir tot un sistema gramatical (lèxic, semàntic, morfològic, sintàctic i fonètic) coherent amb allò que volia representar, és a dir la parla d'un pastor de la vall de Ribes que als hiverns baixava amb el ramat a pasturar per aquestes nostres terres. Per altra banda, el parlar d'aquesta franja esmentada, amb el temps, s'ha convingut a anomenar “Català septentrional de transició”, per les característiques

que té com a zona de trànsit entre el Català central i el Rossellonès. Sobre aquest tema, a més de Caterina Albert, a qui per la seva habitual modèstia ningú no li reconeixera, el primer que en va començar a parlar seriosament va ser Mn. Antoni Ma. Alcover per allà el 1919 (i de passada esmentava la nostra autora amb aquestes paraules: “[...] Víctor Català, que amb les seves creacions ha incorporat al català literari una part notable del seu lèxic dialectal”; però no serà fins al 1978 i sobretot en la dotzena edició de *Els parlars* de 1998, que el gran dialectòleg Joan Veny dedica, amb tots els ets i uts, un apartat específic al “Català septentrional de transició”).

Primera edició de “Solitud” (1905). A la imatge apareix la portada i una carta que Caterina Albert va escriure a l'escriptor figuerenc Josep Pous i Pagès.

INDICACIONS:

(1) LABERNIA Y ESTELLER, Pere (1864-65 i 1888-89): Diccionari de la llengua catalana,

(2) ALCOVER, Antoni Ma. i MOLL, F. De Borja (1977): Diccionari Català-Valencià-Balear

(3) COROMINES, Joan (1991): Diccionari etimològic i complementari de la llengua catalana

(*) Zones o localitats on s'utilitzen certes paraules o expressions:

Cer. =, Cerdanya; Con. = Conflent; C. Br. = Costa Brava; Em. = Empordà; Gar. = Garrotxa; Gi. = Girona/Gironès; L'E. = L'Escalà; Mall. = Mallorca; Men. = Menorca Olot = Olot; Ri. = Ripollès; Ros. = Rosselló; Vall. = Vallespir; Vic = Pla de Vic. (Els topònims subratllats ha estat esmentats per Joan Coromines)

Or = Oriental; Pir.-or = Pirineu oriental; Occ. = Occidental; Bal. = Balear;

(**) Obres citades de Caterina Albert :

S = Solitud (1909); C = Cayres vius (1909); F = Film (1918-21); M = Mare balena (1920); O = Ombrívols (1910, 2a); V = Vida molta (1950).

- acapte** (2) ACAPTE. 1. Cens emfitèutic, renda. || 2. Acte d'acaptar.
- accepta** (2) ACCEPTTE, -EPTA. adj. Ben rebut, benvist, agradable.
- acerveiats** (2) ACERVELLADAMENT. adv. Eixebradament. ("Se llansava en aquella aventura una mica acervelladament, confiant en son instint." V.C. Film (Ed. Catalana, V, 201).
- acogoir-vos** (2) ACOGOIR a) v. refl. Acovardir-se, perdre el coratge. ("Heu pas d'acogoir-vos en tan poca ayga". V.C. Sol. IV
(3) ACOGOIR, Com a sinònim d'ACOCOLIR. Coromines reconeix com a probable el parer d'AlcM que siguin formes "pertanyents a la família de mots romànics formats damunt el kok-kok de les gallines i que tenen el significat d'ajupir" (en sentit figurat).
- aconduït** (2) ACONDUIR. 1. c) cuidar bé persones, animals o coses, de manera que no els manqui allò que necessiten (Empordà).
- adobaria** (2) ADOBAR. v. tr. 5. a) esmenar, corregir, millorar. O bé c) reflexiu. Corregir-se, esmenar-se d'un defecte. O bé || 6. reflexiu. Posar els mitjans per aconseguir una cosa o per vèncer dificultats.
- afollit** (2) AFOLLIT, -IDA. adj. Furiós, eixit de seny. ("L'animal, afollit, emprengué novament un galop furiós". V. C. Ombr. 88).
- agoit** (2) AGOIT. Dialectal d'AGUAIT. || 3. a l'aguait: vigilant per descobrir qualque cosa que s'espera. ("... cal estar a l'agoyt". V.C. Sol, 27).
(1) AGUAYT
(3) [Coromines recull *goitar* i *aguait*, i afegeix: "Deçà les Alberes la pron. vulgar és *goitar*"]
- aguions al caire** (2) AGULLÓ. sinònim de fibló. (Barc. Conflent).
- aixart** (2) AIXART. m. Part del corral que no té sostre. ("Repleguem un bon braçat de brossa de l'aixart." i "En l'aixart forà bellugaven irònicament son morrell fi uns quants conills". V.C. Sol. 86 i 80.) (2) (Reprodueix el croquis d'un aixart dibuixat per Caterina Albert.).
(3) AIXART, 'corral sense sostre'. "Potser mot viatger de la família del cast. -ár. *ALIJAR* m. (DCEC?)"
- aixoiada** (2) AIXOLLAR. v. tr. 1. Tondre, tallar el pèl. || 2. Enganyar (?)
- albardà** (2) 2..ALBARDÀ. 4. Persona molt beneita, irreflexiva o inconsiderada.
- alenegadota** (2) ALLENEGAR. v. intr. LLENEGAR relliscar.
- alimàries** (2) ALIMÀRIA. 2. pl. lluminació feta amb molts de llums, per senyal de festa.
- anc que** (2) 2. ANC o ENC. Forma ortogràfica errònia, usada en la conjunció anc que o enc que, equivalent a encara que.
- apar** (2) APARÈIXER (Ant.) APARER. II. Intr. Semblar.
(2) Esmenta aparèixere com a propi de l'Escala, Palamós i San Feliu.
(1) APARÈXER
- après** (2) APRÉS. III. Després.
- ardat** (2) ARDAT. Multitud d'animals o de persones (Gir., Olot, Empordà) ("... com un ardat de mosques". VC, Sol. 148).
(3) ARDAT < DARD: Eixam, esbart. (VC. Lenin OC, 981).
- arruixat** (2) arruixat. adj. Que té el gènèl exaltat i prompte per pendre resolucions fortes (... Empordà, Gir....)[VC Ombr. 68] Ètim. Contracció de arrauxat.
(1) ARRUXADAMENT
- atalai** (2) ATALAIAR. v. refl. Dedicar-se amb ardor a una cosa (Bar. Com a sinònim d'estar atrafegat. VC l'usa en el sentit de vigilar el bestiar (Olot).
- atrapi** (2) ATRAPAR. 4. Trobar (en llenguatge vulgar de la Muntanya pirinenca) VC. Sol. 59-77.
(3) ATRAPAR, 'assolir a algú'. ("Passat Ridorta havien atrapat un carro que feya la mateixa via que'lls" VC. *Solitud*, p.1) [En aquest exemple (DCVB) no és el pastor qui l'usa sinó el narrador. Com que això passa més vegades, no ho esmentarem, ja que l'exemple que aportem nosaltres sí que prové del pastor, tal com indiquem]. JCor. No considera que, en català, sigui cap gallicisme.
- aba** (2) ALBA
- aucei** (2) AUCEI. 2. Au capaç de volar amunt. VC "pels auceys que sou..." Sol. 30. (La pronúncia [aucell] la situa a: Rosselló, Capcir, Vilabertran, Olot...).
- avespada** (2) AVESPAR. v. tr. (castellanisme) Avivar. ("els ulls se li avespren." V.C. Sol. 75)
- babarota** (2) BABAROTA. 1 (sinònim d'espantall).
- bescantavin** (2) BESCANTAR. v. tr. Difamar.
- bescavar-la** (2) BESCAVAR. v. tr. Netejar la terra sembrada... (Empordà).
- blegar** (2) BLEGAR. v. tr. Doblegar (Ros., Plana de Vic, Prats de L).

calendàries	(2) CALENDARI 4. Càlcul o previsió del temps. (“Cal repassarles bé les coses avans de fere calandries”. V.C. Sol. 238). (1) PRONÓSTICH (3) Però, CALENDARIAR i <i>les Calendrines</i> (als aspres de Rosselló) ‘se’n serveixen com a pronòstic per saber el temps que farà en els 12 mesos vinents, i els 12 dies després de Nadal, per saber el temps que hi farà a les tardes’.
campanari	(2) CAMPANARI. Diminutiu.
cantirons	(2) CANTIRÓ.m. Cànter petit (Plana de Vic, Lluçanès). (“Podríem dur els cantirons per a beure’n”. V.C. Sol. 54). (1) CÀNTER (3) Com a derivat de <i>càntir</i> .
carbonís	(2) CARBONÍS. m. 1. Polsina de carbó o carbó molt menut (Empordà... [a l’Escala: ‘carbonija’].
carnadura	(2) CARNADURA. 2. met. Manera d’ésser, caràcter (generalment en mal sentit). (Pous Empord. 103).
catau	(2) CATAU. 1. Amagatall d’animals. (Pir.-or. Or.)
centcames	(2) CENTCAMES. Sin. de centpeus.
certus	(2) CERTUS. El dóna com a adj. (Ruyra), però sembla mes aviat adverbí.
cimbeier	(2) CIBELL (III) cosa elevada (Ripollès, Plana de Vic) CIBELLER i CIBELLERA (V.C. Sol. 262 i Sol. 263). (3) ENCIBELLAR: Posar en un cim o lloc elevat. “A tot el Nord-est del Princ. I particularment en el bisbat gironí <i>encibellar</i> és ‘omplir a curul’ “. (“És evident que no hem de fer cas de les paraules <i>cimbeyer</i> i <i>cimbeyera</i> , inventades per Víctor Català per penjar-les al fantàstic pseudo-dialecte [sic] del pastor de <i>Solitud</i>).
cimbeiera	(2) CIBELLERA CAIRUDA Adj. Que té caires. (“En aqueya cimbeyera cairuda”, V.C. Sol. 261).
cloixa	(2) CLOIXA. f. Túnica. (“Un frare ab una gran oloixa blanca fins als peus. V.C. Sol211) [Després remet a CLOTXA]. (1) CLOXA
coixinets de monja	(2) Dins COIXÍ. 8. COIXINS DE MONJA. Planta de la família de les lleguminoses: <i>Astragalus tragacantha</i> . (Empordà).
colhotge	(2) COL-LOTGE. m. Conversa, enraonia inconvenient.
comana	(2) COMANAR. v. tr. 1. Encarregar.
compliment.	(2) COMPLIMENT. m. 5. Expressió cerimoniosa de salutació, respecte, excusa, etc.
comptes i - bescomptes	(2) COMPTE. m- Error sofert en un compte. (“A comptes i a bescomptes ja sabeu que sempre us hi estic”). (Olot i S. Vicençs dels H).
condícia	(2) CONDÍCIA. f. Mirament en l’ordre i netedat de les coses (Girona...).
confegir	(2) CONFEGIR. 3. Llegir (un o alguns mots) pronunciant primer ordenadament les lletres aïllades, després unint-les per formar síl·labes i unint les síl·labes per formar mots. 4. Llegir o pronunciar lentament i amb dificultat.
cortalada	(2) CORTALADA. m. Gran cort per a guardar el bestiar. (Conflent).
costura	(2) COSTURA. No dóna cap significat que s’hi adigui. El que més s’hi acostava, en sentit figurat és 5. Com a escola de nenes o escola d’infants. (1) El Labèrnia, dóna “poll de costura”, que correspon al castellà “pollo pegadizo”.
crènyere	(2) CRÈNYER. V. tr. (gal·licisme) Témer, tenir por. (Ross. Vallespir, Conflent, Cerdanya.)
cuaranya	(2) CUARANYA. 1. Cul de candela. (“ell hi entrevejà en l’esquerda la cuaranya de seu”. V.C. Sol. 76) 2. Acabatall d’una narració. (“Manca tan sols la cuaranya”. V.C. Sol. 114) (3) CUARANYA: ‘Prolongació del terme d’un poble endins del d’un altre’.
cuca-amaga	(2) CUCA-AMAGA. Guaitar i amagar-se successivament, sia per timidesa o vergonya, sia per joc. (“Això vol dire qu’encara les estrelles feyen la cuca amaga pel cel”. V.C. Sol. 104) També (V.C. Catalana, VI, 8). (3) L’esmenta com a compost.
cuixals del pont	(2) CUIXAL. 5. Cuixera, peça drete que sosté un arc de pont... (“les minyones rebutjades que rebotin pels cuixals del pont y’s queixin ab les seves veus tristes de difuntes”. V.C. Sol. 59). (3) L’esmenta com a peça de vestir.
desaire	(2) DESAIRE. m. 2. Demostració de menyspreu o d’indiferència immerescuda.
desamic	(2) DESAMIC. Enemic (“Tot se li figuri un desamich”. V.C. Sol. 243). (1) DESAMICH (3) DESAMIC forma vulgar d’ <i>enemic</i> .
desdire	(2) DESDIRE. v. (dialectal), per desdir. (“Un cop feta determinaren de pujar-li ells mateixos... y se’n van pas desdire”. V.C. Sol. 262). I també DESDIR. 3. tr. Tornar arrera la paraula donada en promeses, contractes, coses convingudes abans. [Això no obstant, esmenta V.C. per les accepcions 5. intr. Cedir (“Aquell matxo...ja podia ploure tota l’aigua dels núvols, ell mai

desdeia...V.C. Ombr. 51) i (“No desdeixis, per això, no hi planyis hores”. V.C. Catalana, VI, 507)).

(1) DESDIR-SE. Refl. Retractarse de lo dit.

(3) DESDIR existeix des del 1400. Ara bé, sobre *dire*, admet que aquesta mateix forma de l’occità correspon al DICERE llatí, mentre que la forma *dir* del català no en pot procedir de cap manera, sinó d’un *DIRE, ja que la forma *dire* no es troba mai en la prosa medieval ni tan sols en el Rosselló. Per altra banda, fa referència a “la tendència comuna a tota l’àrea dels bisbats de Girona i Elna a propagar els infinitius en *-er* a despeses dels en *-er, -ir, -ér: fúgere(o fuire), créixere, conèixere, plànyere* i en fi també *èssere, estre* o bé *sere*, així com *ferre* en lloc de *fer*”. [Recordem que el nostre pastor utilitza gairebé totes aquestes formes].

desfermar-los d'ací

(2) DESFERMAR. v. tr. Deslligar; alliberar de subjecció una persona o cosa fermada.

desinganyada

(2) DESINGANYAT, -DA. Adj. (vulgar) (“Mes quedeu pas tan desinganyada, encara, dona! V.C. Sol. 114) [Deu ser la pàgina 141 de *Solitud* (1905), i no la 114].

desmèrit

(2) DESMÈRIT. (Vg. DEMÈRIT) m. Acte de desmerèixer; acció o propietat que mereix desaprovació. (“Potser la nomenada..., potser per no fer desmèrit a la nena”. V.C. Film (Catalana, I, 191).

desniar-la

(2) DESNIAR. v. tr. | | 2. Treure o fer sortir del cau, del lloc on un està refugiat, amagat, aposentat. (Empordà) (“Ja te’n desniaré jo d’una vegada d’aquest hort”. V.C. Cayres 178) i (“És una mala cuca la por i cal desniar-la”. V.C. Sol. 30).

desniada

(3) DESNIAR: ‘treure del niu’ (Bosch de la Trinxeria, *DBal.*).

desvesat

(2) DESVESAR. v. tr. De desavesar: desacostumar (Empordà...) (“Ja m’hai desvesat fa temps de venir-hi ab la costura”. V.C. Sol. 226) i (“El senyoret... s’havia desvesat d’ocupar-se dels seus negocis com a amo”. V.C. Film (Catalana, I, 291).

(1) DESVESAR Fer perdre ó dexar l’us y costúm que’s tenia.

(3) DESVESAR: ‘desacostumar’ (JPCerdà, Cont. 64).

devers

(2) DEVERS. prep. | | 2. Té valor d’indicació aproximativa (de lloc, temps, quantitat) a). Posar-se devers a qualcú: posar-se-li al costat, posar-se-li a prop. (“Tan sant eri... que’ls atros se donaren vergonya de posar-se-li devers.”. V.C. Sol. 101). [En el nostre cas seria un reforç de l’adverbi].

(3) DEVERS, el situa al NE, (amb e tancada i sense r).

dire

(2) DIRE. v. tr. (dialectal pirinenc) V. DIR (Posa un exemple de Pous i Pagès: “És dire, donques, que és veritat”

dobles de quatre

(2) DOBLA. f. 1. Moneda antiga, d’or o de plata, que tenia diferents valors segons les èpoques i regions. Dobra de quatre: moneda d’or que valia una unça, o sia, vuitanta pessetes.

dolria

(2) DOLRE. (forma antiga de DOLDRE) 1.v.. intr. Fer mal, donar dolor físic. (pir-or., or., bal.).

doni pler

(2) DONAR. En aquests casos en l’accepció: III. | | 3. a) i b) En el sentit d’executar, fer una acció. Al final de tot diu : “En aquest sentit el verb donar sembla un castellanisme; és preferible substituir-lo pel verb fer. Les formes doni, donavi, etc. Es troben en el dialecte pir-or.

(1) DONAR. 10. produir.

donques

(2) DONQUES. (Vg. DONCS) conj. i)lativa, que serveix per a indicar la conseqüència entre el que s’ha dit i allò que es diu després. c) Precedida de la conjunció i (“Y donques, ¿Què dihem de bo?” V.C. Sol 27).

(1) DONCAS, DONCHS.

(3) DONQUES, “tan antic com doncs és *donques*, català i francès, *doncas* oc.

I ja es troben des dels orígens, segles XII-XIII”. [Coromines diu que es manté sobretot a Cerdanya i comarques pirinenques del centre-N. del Pirineu].

donzell

(2) DONZELL. m. 1. Planta de la família de les compostes, de l’espècie *Artemisia absinthium* (pir-or., or.).

duc llei

(2) DUR. v. tr. i. 2. Anar amb certa disposició d’ànim. O | | 3. Anar d’una manera determinada en el seu obrar.

dure

(2) DURE (dialectal de DUR: pir-or) v. tr. II. 2. Conduir o guiar fins aun lloc o terme.

(Esmenta Ombr. 16, de V.C. en el sentit de “duien el regiment de la casa”).

eixugada

(2) EIXUGAR. 2. tr. Emportar-se la humitat, el líquid que cobreix una cosa o hi està contingut.

ellu

(2) ELLU. No l’esmenta d’una manera clara, però en parlar dels plurals ells, elles, diu que en rossellonès existeix la forma de plural masculí ellus [eius][amb e oberta] (també al Vallespir i al Conflent, i afegeix que ve produït per influència castellana).

emmigranyís

(2) EMMIGRANYAR. v. tr. 2.fig. Preocupar i capficar excessivament. (“Per no emmigranyar ni arruïnar el senyor Rector”. V.C. Mare Bal. 47). També com a adj. fig. (“La Pauleta, tota emmigranyada...”. V.C. Cayres, 203).

emmorrónis

(2) EMMORRONAR-SE, EMMORRONIR-SE. v. refl. Emmorrnyar-se . (“T’emmorrónis pas per això, home!. V.C. Sol.5) i (“Uns amenaçaven ab anar-se’n sense tastar res y altres tocaven l’ase emmorrónis. “V.C. Sol. 148).

(3) EMMORRONYAT, ‘enfadat, felló’ (mall.) i ‘de cara afligida’ (men.).

emprendament

(2) EMPRENDAR. v. tr. Enamorar fortament, captivar la voluntat. (“El Ros, sempre emprendant a les dones amb els seus desvergonyiments”. V.C. Ombr. 58).

- encaganyeu** (2) ENCAGANAYAR. v. refl. Capficar-se. (“Vuyu pas que vos encaganyeu amb aquestes dèries, si voleu pas renyir ab mi”. V.C. Sol. 251).
(3) Com a derivat de *cagar*, però no hi fa cap referència.
- endanyat** (2) ENDANYAR. v. | tr. | | 1. Danyar, fer mal. (“No’s té memori que l’aiga del Bram haja endanayat may a ningú”. V.C. Sol. 54).
(1) ENDANYAR. Posar de pitjor qualitat la llaga o ferida.
- endaurat** (2) ENDAURAR. v. tr. 1. Daurar, cobrir d’or. (“Anant després a endaurar d’or bell un tros de sostre”. V.C. Cayres, 222).
- eneriçar** (2) ENERIÇAR. v. tr. Eriçar; redreçar. (“Son bust s’eneriçà enèrgicament.” V.C. Cayres, 240).
- enfavada** (2) ENFAVAR. 2. refl. Embadalir-se; aturar-se intensament a contemplar una cosa. (“L’acostaren al mort, i de primer l’estrafet se’l contemplà enfavat”. V.C. Ombr. 41).
- enferestida** (2) ENFERESTIR. v. tr. Fer feréstec; enfurir. (“...això l’esferestia extraordinàriament.” V.C. Mare Bal. 57).
ENFERESTIT, -IDA. adj. Enfurit; molt irritat. (... com una fera enferestida dins la gàbia”. V.C. Cayres, 124).
- engigar-la** (2) ENEGGAR. 3. posar en moviment ràpid; llançar... (“Com si li haguessin engegat una perdigonada”. Ombr. 65).
- enriguessin,** (2) ENRIURE’S. v. refl. Riure’s, burlar-se. ÈTIM. : de riure, prefixat amb la partícula pronominal és interpretada com a prefix.
- enronda** (2) ENRONDAR. v. tr. Enrevoltar; circuir. (Gir. Empordà). (“Sentí que per darrera uns braços li enrondaven estretament el cos”. V.C. Ombr. 79).
- enrossegar** (2) ENROSSEGAR. v. refl. Emportar-se rossegant (Ross.) (“Jo diria que l’atre se’l en deu enrossegar a les seves estussades de conills”. V.C. Sol. 90).
(3) ENROSSEGAR-SE, Bisbat de Girona. (“se la enrossegà cap al centre del planell”. MVayreda *Puny*. 54 (49)).
- ensinestrar-la** (2) ENSINESTRAR. remet a ENSINISTRAR com a variant. 1. Ensenyar d’obrar, de fer una cosa; comunicar habilitat. Fonèticament la situa a l’oriental i al mallorquí.
(1) ENSINESTRAR. Ensenyar.
- ensitgin** (2) ENSITJAR. 2. fig. Amagar; ficar en un lloc retret. (“A mida que els anava fiblant la gana... se concentraven cap als alts y s’ensitjaven en els refetors improvisats”. V.C. Sol.146).
(1) ENSITJAR. Posar lo blat en sitjas.
(3) ENSITJAR: ‘emmagatzemar (gra) en sitges’.
- ensoleiats** (2) ENSOLELLAR. v. tr. Il·luminar pel sol. (“M’agarada passejar-me pels cims ensoleyats ab la ramada”. V.C. Sol. 46).
(1) ENSOLELLAR. (B) ENSOLELLAT [gall. Ensoleillé (assolellat)].
(Vg.) ENSOLEIAT. La part assolellada (J.P.Cerdà).
(3) ENSOLELLAR [Coromines aporta *so/ei*, ‘sol en tal que lloc on toca el sol’, substantiu i també adjectiu, d’ús comú al català central; l’ús d’adjectiu podria haver partit d’aquell].
- enternir** (2) ENTERNIR. el considera un castellanisme per ENTENDRIR , però no el situa ni l’Empordà ni al pir-or.
(1) ENTERNIR. v. a. Moure a compassió.
- ergull** (2) ERGULL. adreça a ORGULL.
(1) No fa referència a “orgull”, però sí que esmenta “ergullós”.
- esblevenat** (2) ESBLEVENAR. v. tr. Esblenar (Empordà). Esbullar; desfer en blens o a manera de blens. (“Aquelles set o vuit hores d’esblevenar somnis bo y desperta”. V.C. Cayres, 150).
- esbular-vos** (2) ESBULLAR. (Empordà, Garrotxa, Vic, Vallès..) v. tr. | | 1. Desfer; desunir confusament allò que estava unit o compacte.
- esbuiat** (1) ESBULLAR. v. a. Embolicar.
- escardies d’espïi** (2) ESCARDILL per ESQUERDILL.m. | | 1. Esquerda petita; estellicó (viu a l’Escala), però només el situa a LLuçanés, Bagà, Plana de Vic, Cardona i Solsona.
(3) ESQUERDILL: ‘Estellicó’. Altes valls del Ter, Llobregat i Segre.
- escarnots** (2) ESCARNOT. Pejoratiu d’ESCARN o ESCARNI m. Burla malèvola per a cobrir de ridícul o d’afront.
- escopinya** (2) ESCOPINYA. m. Escopina; saliva, i especialment la que es llença d’un cop. (Empordà, Garrotxa, Plana de Vic...).
- esfotrassin** (2) ESFOTRASSAR. v. tr. Malmetre, atropellar. (“Fan parterir les pobres bestis de fam o d’enfits, i encara les esfotrassin a cops de pedra”. V.C. Sol. 240) i ESFOTRASSAT, -DA. (“A tots se’ls guaytava el Mitus tristament, aquella gent malmesa, esfotraçada.” V.C. Cayres 33).
(3) ESFOTRASSAR (< de FOTRE) i, del mateix radical, FUTRALEJAR “pegar, atropellar” [Lab. 1839] i emprat per Víctor Català: “s’hi afegia el bramul sord dels bufaruts que ho investien y

futralejaven tot" 'desfogar la fúria' (*Solitud*, p. 183) (per més que l'inextricable garbuix cerdà-empordanès que l'autora pretén fer parlar al seu pastor no ens condueixi a saber on s'usa aquest terme). En tot cas és ben usual a tot el Nord del cat. or. [anar *esfutrasàt*] 'espellifat, amb extrema deixadesa del vestit', que la mateixa VCatalà empra en la seva novel·la (pp. 240, 288).

esguerradures

(2) ESGARRADURA. f. Acte i efecte d'esguerrar. ("Sentia curiositat de veure les esguerradures que havia fet durant el dia . VC Cayres, 53).

espaumar

(però també)

espalmar

(2) ESPALMAR. 2. (vg.. ESPASMAR (dial. Espalmar i espaumar) | | 2. Esgalaiar. Ferir d'espant..."Quan jo entravi, ja vay sentir el udols com d'una bestia quan la degollin...Feya espaumar!! V.C. Sol. 50).

(1) ESPALMAR. Espantar (També respallar).

(3) Com a sinònim de: *astorar*, *sobresaltar*.

espitllar

(2) ESPITLLAR. v. | | 2. Espillar, mirar a l'espill. ("Ab quatre cops d'espolsadores mos hi porem espitllar per tot". V.C. Sol. 62) (or).

(1) ESPILLAR. Mirar, (però ESPITLLERA).

(3) ESPILLAR

esqueixar de riure

(2) ESQUEIXAR. Recull aquesta mateixa forma en | | 3.a) Riure molt i amb contorsions, però ho treu de Ruyra Pinya.

esquellinc

(2) ESQUELLINC. m. Esquellerinc (Empordà) ("Clavats sobre el bastet, los esquellins bellugaven sense parar." V.C. Ombr.64).

esquerdais d'espí

(2) ESQUERDALL. m. Esquerdís. ("Prenia els cargols ...y després d'escupir els squerdalls de clova..." V.C. Sol. 93).

(3) ESQUERDALL [VCatalà, AlcM], "però el que he sentit en els parlars rossellonesos és *esquerdal*".

éssere

(2) ÉSSER o SER. Esmenta la forma éssere, com a pròpia de pir-or. (concretament a Perpinyà, Argelès, Ceret i Arles) però no fa referència a VC.

estaries

(2) ESTARIA. f. 2. Retard, destorb; aturament en un lloc sense fer allò que caldria o sense anar allà on convé (Empordà) ("Dexem de banda les estaries que ell feu..." V.C. Film, (Catalana. II, 87)

estorlic

(2) ESTORLIC o ESTORLIT. m. Ocell de la família de les falcònides. Però en sentit figurat: es diu afectuosament a un infant vivarró i esmenta: ("Ala, ala estorlich, aparia la candela". V.C. Sol. 161).

(3) ESTORLIC: fig. 'molt viu, molt eixerit'. ("ala, ala, estorlic, aparia la candela". VC Sol.

161) (També a *Lenin*: "que rea com un estorlic" <JCor. Critica (2) 'falcònides'>).

estornuc

(2) ESTORNUC. m. Dial. , per esternut. (" Fins un estornuch sembla que haja d'enacadarnar". V.C. Sol. 36).

(1) ESTORNUDAR, ESTERNUDAR, ESTERNUT.

(3) ESTORNUDAR: forma antiga, vulgar.

estossades de conis

(2) ESTOSSAR. v. tr. Esbaltir; tupar fins a estabornir o fins a matar. (Rosselló, Empordà, Vic. Manresa).

estreteses

(") ESTRETESA. f. Estretor. ("Per la estretesa dels passants a voltes llurs cossos se tocaven". V.C. Sol. 223).

(3) L'esmenta amb *estretor* i *estretura*.

estricolejar

(2) ESTRICOLEJAR. v. intr. Articulejar. ("Desseguida vam fer fira, sense estricolejar gaire". VC. Sol. 50).

(3) ESTRICAR, POSAR TIBANT. [A la nota 2, JCor. , després d'esmentar *estricolador* (MVayreda) fent referència a *capolar*, diu el següent:] "*Estricolejar* és molt menys de fiar essent cosa de Víctor Català (AlcM) i la bona escriptora li dóna el sentit de 'discutir', sens dubte per confusió (només d'ella) amb *articulejar*. [De tota manera, hi ha gent d'Olot que encara ho diu en el mateix sentit que VC].

faldada

(2) FALDADA. Conjunt de coses que caben o es porten dins la falda.

(1) FALDADA. f. Lo que cap en la falda.

(3) Ja la recull al s. XVI.

falliques fallica

(2) FALLICA. f. Escassesa, quantitat insuficient (Empordà)("Anar a fallica de diners"):

tenir-ne pocs. ("Endemés, poch cal d'anar amb falliques". V.C. Sol. 88).

(3) Com a derivat de FALLIR, 'enganyar, passar desapercebut'. El situa a Girona i l'Empordà i contradiu AlcM dient que no deriva dl verb falla, sinó que és un diminutiu de *falla*, amb el ufix diminutiu-afeciu -ic, -ica, propi del bisbat de Girona-Vic.

fato

(2) FATO. 1. Equipatge; conjunt de coses que es porten per a un ús qualsevol. En el sentit de: "estris o coses necessàries per a un viatge", el situa a Olot, Empordà

feixineres

(2) FEIXINERES. f. Dona que fa feixines (=feix de llenya) de llenya. ("Li semblava prou mansa, prou aborrerta, prou morta la vida de feixenera". V.C. Sol. 126).

(1) FEXINA

(3) Però: FEIXINA, FEIXINAIRE

fiances	(2) FIANÇA. f. 1. Acte de fiar o d'esperar una cosa. "A l'Empordà s'usa en plural: "Jo tinc fiances que em curaré", Refranys: "Les fiances i les males anyades treuen la gent de les cases" (Empordà i Garrotxa). (1) FIANSA
flaquedat	(2) FLAQUEDAT, remet a FLAQUESA.
follejar	(2) FOLLEJAR. v. intr. Obrar follament. ("Les encantades erin una llei de gent molt divertida y agradada de follejar amb el jovent" V.C. Sol. 102). (1) FOLLEJAR. Bogejar, fer bogeries. (3) FOLLEJAR, 'Tornar foll'
foranic	(2) FORANIC. m. Forat petit (Empordà) ("Y tothom tenia'l seu foranich per jaure". VC. Sol. 32
fotges	(2) FOTJA. Després de diversos significats: "tenir por de fotges", ésser excessivament poruc, tenir por de coses imaginàries (Empordà) ("Que potser tindríeu por de fotges?" VC. Sol. 299).
frau	(2) FRAU. 1. Engany amb què hom procura beneficiar-se en detriment d'altri.
fredolins	(2) FREDOLÍ. m. Calfred, esgarrifança de fred. ("...en les vetlles interminables i plenes de fredolins". V.C. Sol. 191).
fuia	(2) FULLA. (pir-or, or [j]).
fum de pebres	(2) FUM. -g) (Empordà) "No poder treure algú ni a fum de pebres."
galant cinta	(2) GALANT. adj. 5. Bo, notable per les seves bones qualitats. ("Hauria estat un galant minyó..." V.C. Ombr. 92.) Però també: 6. Gran, important. (Ripoll) ("...un galant plat d'arròs"; "Per Sant Pere fem una galant festa"; "Galants mercès = moltes gràcies). [També és viu a Olot, encara].
gatejar	(2) GATEJAR. 2. Fer o dir gatades (cast: burradas). ("Estan pas més que pel dinar, les ballades i el gatejar". V.C. Sol. 77). (1) GATEJAR. Anar a quatre grapas los homens. (3) GATEJAR, 'anar de quatre grapes'. ('fer o dir gatades' VCatalà).
girIntorn	(2) GIRINTORN. prep, i adv. Vg. GIRENTORN. A l'entorn, al voltant. "El dia de Sant Pons te faré una encesa de fanalets girintorn del terrat". V.C. Sol. 92).
gitar avai	(2) GITAR. v. tr. 1. Llançar; deixar anar amb fort impuls (Ross. ...) 5. Llençar per la boca; vomitar (Empordà, Garrotxa...) 6. Abaixar, ajaure; posar en posició horitzontal o bairebé horitzontal. a) Ajeure, posar horitzontalment, sobretot en un llit (Amb aquest sentit (6.), no fa referència a les nostres comarques). (1) GITAR. v. a. 2. Llensar, tirar, despedir de si 3. Despedir, traure d'algun lloch 4. Jaure 5 met. Treure, privar, com : gitar de seny.
goitar	(2) GOITAR. v. tr. vg. GUAITAR. vg. AGUAITAR.
gorlrem	(2) GORIR. vg. GUARIR. 1. Restituir la salut. FON[gurí] (Empordà, Garrotxa, Lluçanès, Ripollès, Plana de Vic, Eivissa).
gorniré	(2) GORNIR . vg. GUARNIR. [gurní] (pir.-or , or...). (1) GORNIR. 4. Compondre o organitzar una cosa relativament complicada.
granadeis	(2) GRANADELL. Derivat de GRANAT, -DA. adj. 3. fig. Arribat a la creixença completa; d'edat adulta, i principalment que passa de mitja edat. (mall., i men.; però encara viu a l'Escala).
guapesa	(2) GUAPESA. F. Bellesa de persona. (1) GUAPESA. Bissarria, ànim i resolució en los perills.
hostenc	(2) HOSTENC m. Conjunt d'hostes (?) [sic] [Més aviat seria com a sinònim d'anfitrió, "persona que acull en sa casa els amics o gent externa; o fins i tot com a hostaler, en una altra situació]. ("Vetaquí un bon present pera son hostenc". V.C. Sol.207). (3) El considera un mer barbarisme.
jamés	(2) JAMÉS. .adv. ant. 5. Jamai . ETIM. lam magis 'ja més'.
jaquir	(2) JAQUIR. v. tr. Deixar (en tots els seus significats).("Y gequent el petit que ronxés..." V.C. Sol. 38). (1) JAQUIR. (ant.) Dexar, llensar. (3) JAQUIR, 'deixar, abandonar'.
jóc	(2) JÓC. anar o ésser a jóc: anar a dormir o ésser en el lloc a acostumen dormir; es diu pròpiament dels ocells i aviram i per extensió dels altres animals i de les persones. ("Ab la nit que feia, calia buscar jóc de totes maneres". V.C. Ombr. 21).
jornet (de...)	(2) JORN. m (arcaic en el llenguatge parlat, però usat en el literari) Esmenta De jorn (o dejorn): de bon matí.
llagasta.	(2) LLAGASTA. f. 1. Insecte paràsit del bestiar de llana i dels gossos, de l'espècie Melophagus ovinus (Conflent, Empordà, Guillerries). (1) LLAGASTA. Paparra.

- lleï** (2) LLEI. 3. Qualitat, pes o mesura que ha de tenir un genere segons la lleï.
- lleï de traidoria** (1) LLEY. De veritat o empeltat.
(2) LLEI. f. | 4. Mena, classe (en el parlar pagès de tota Catalunya). | | 6. adv. i pron. indef. Gens. (Girona, Empordà, Garrotxa) (“¿Com pot éssere que faça aquesta ombra si hi ha pas lleï de sol sobre la terra?” V.C. Sol. 103) i (“Ja no hi passava lleï d’aire y tot era fosch”. V.C. Cayres, 101).
(3) Sinònim de *mena*.
- lletuga** (2) LLETUGA. f. Planta de la família de les compostes, de diferents espècies del gènere *Lactuca*.
(1) LLETUGA. Mota [sic] d’enciam [mota, pot ser un error?].
- llevada** (2) LLEVADA. f. Acció i efecte de llevar o llevar-se. | | 1. Acte de llevar-se o alçar-se, especialment del llit. De llevada o de bella llevada: tot seguit després de llevar-se del llit. (“Aquell no era mort; dormia, No tindria mala llevada, alabat sia Déu!”. V.C. Ombr. 38) i (“Demà de bella llevada...” V.C. Film. (Catalana, II, 143).
- lli enllà** (2) LLI. adv. Forma contracta, per allí. [A Olot es pronuncia “llinllà”].
- llobins** (2) 1 LLOBÍ,-INA. 1. Pertanyent o relatiu als llops; propi dels llops. Qui sap si no es refereix més aviat a llop petit o jove LLOBET, per indicar el jovent de la festa.. 2 LLOBÍ m. Planta lleguminosa de l’espècie *Lupinus albus*. | | 2. Fig. Llombrígol en llenguatge infantil (Llofriú)
- llocot** (2) LLOCOT. m. Home engorronit que no es mou de la vora del foc, de casa seva, etc i que no va a la feina. (“Eri l’ermità... un llocot, un mauló que’s podia pas treure d’ajoch ni amb fum de pebres”. V.C. Sol. 267) . Derivat pejoratiu de lloca.
(1) LLOCOT. (Semblar un). Expr. fam.: engorronit en lo foch o en sa casa.
(3) Aceptió metafòrica o figura de lloca. “Es parteix de la noció de la fluixedat o l’actitud arrupida, agemolida, com aclaparada, de la femella que cova o agombola pollets”.
- llorda** (2) LLORD, -DA. adj. 1. Brut, mancat de netedat. (El que passa és que no el situa en aquestes terres). En canvi | | 2. Feixuc. Manca de lleugeresa. (Cita Ruyra).
- llucs d’ací** (2) Dels significats que dóna cap s’adiu amb aquest context. Com que més endavant els anomena *pobrics*, em decantaria per un cert to despectiu. Per altra banda (2) esmenta V.C. Film (Catalana, I, 88) en l’acceptió | | 4. Bon encert; enginy... (“L’amo..., malgrat lo poc lluch...”). [A Olot existeix: “Com un Sant Lluc”, semblant a tòtila].
- macadura de malici** (2) MACADURA. f. Confusió; Alteració produïda en un cos per un cop o pressió violenta.. a) fig. (“Tot s’ho hauria pensat fora que en el món passés cosa ab macadura de malici o d’enginy segret”. V.C. Sol. 104).
(1) MACADURA. Contusió.
(3) Ve a prendre el sentit de ‘taqueta’.
- mancaria pas més** (2) MANCAR. v. intr. 3. Restar a fer. (“No li mancava gaiyre per...”. V.C. Ombr. 34).
- mancos** (2) MANCOS. adv. Vulgar per manco: Menys (en tots els seus significats i usos).
- marfuga trencadors** (2) MARFUGA. f. Malaltia en general, i especialment epidèmia, passa, (pir-or..., or. occ.) (“No coneix cansaments, airades, rampes ni marfugues.” V.C. Ombr. 51).
- margotegen pas tant** (2) MARGOTEJAR v. intr. Amargotejar. (“Aquests minyons margotegen pas tant com un brot de donzell”. V.C. Sol. 92).
(3) Però *amargotejar*, com a derivat d’*amarg*.
- mateix que** (2) MATEIX. (ant. Escrit també *meteix*) | | 5. Usat adverbialment. Mateix que: de la mateixa manera que. (“S’esgarrapà el pit mateix que hi tingués una brianera viva”. V.C. Cayres, 38).
- mauló** (2) MAULÓ, ONA. adj. Maula; qui fingeix estar malalt o indispost per no treballar o no fer alguna cosa que troba desconvenient. (“Eri l’ermità... un llocot , un mauló que’s podia pas treure d’ajoch ni amb fum de pebres”. V.C. Sol. 267) .
(1) MAULA f. Astut, enganyós, trampós, malpagador.
(3) El trobem dins MIOLAR. Equival a ‘d’aires acovardits’.
- mellor** (2) MELLOR. dial. de MILLOR adj. i adv.
- mellori** (2) MELLORAR. arcaic de MILLORAR.
(1) MELLORAR. Fer passar una cosa a mellor estat. També hi trobem MELLOR.
- memori** (2) MEMÒRIA. | 2. Recordança; retenció de les imatges de les coses apreses pels sentits o per l’enteniment. No tenir memòria d’una cosa: no recordar-la. (“No’s té memori de que l’ayga del Bram haja endanyat a ningú”. V.C. Sol. 55).
Però (1) i (3): MEMÒRIA
- mirotegi** (2) MIROTEJAR v. intr. Mirallejar; brillar com mirall. (“Les fulletes cendroses que mirotejaven al sol com voladúries de papallones d’argent”. V.C. Ombr. 63). | | 2. Fer mirotetes; deixar-se veure, atreure la mirada. (“En l’àngul mateix de la barana, mirotejava...la clavellina doble”. V.C. Cayres, 140).

moixei de cànem	(2) MOIXELL. m. Bolic o manyoc de llana o d'altra matèria tèxtil. (1) MOXELL. Cerro de llana a punt de filar-se.
mònita i senderi	(2) MÒNITA. f. Traces, habilitat per a tractar la gent o per a fer les coses sense estridència. (1) MONITA. Astucia, magarrufa, afalach.
morricot	(2) MORRICOT. m. dim i pejor. de morro (Empordà) ("Veyeu pas el cap de drach del Bram, com trau el morricot enmig d'elles". V.C. Sol 236) i MORRICÓ. m. dim. de morro . ("Tiraven pedres als anyells encantats que arriaven el morricó a la porta". V.C.Sol 146). (3) Com a derivat de <i>morro</i> .
mos	(2) MOS. m. Acció i efecte de mossegar. (Podria ser que aquí tingués el significat de tenir bon tall o bona dentadura com a la Plana de Vic 3. (tenir bon mos: tenir bona dentadura (dicc. Aguiló). (1) MÒS. Mossegada.
mota grassa	(2) MOTA. 1. Munt de terra contra les avingudes d'un riu o torrent. (Ara bé, aquí s'hauria d'agafar en sentit figurat, en el sentit d'afavorir, en aquest cas pel que fa a l'edat. (1) MOTA. Conjunt d'espigas... Cantitat de diners qu'entra en lo fondo particular destinat á la compra de géneros... met. Capell, monyoch, pilot. [A Olot hi ha qui diu la "mata grossa"].
muda	(2) MUDAR. III. Intr. 1. Sofrir un canvi; passar a ser d'una altra manera. (1) MUDAR. Canviar... transformar.
néixere	(2) NÉIXERE. v. intr. (dialectal) per néixer. Esmenta Pous i Pagès Empordaneses.
nícia	(2) NICI, NÍCIA. adj. vg. NECI 1. Que no sap allò que epodria o deuria saber.
nigulet	(2) NÍGUL. m. (dial mall) Nigulet seria un diminutiu, però no fa referència a aquestes terres.
nugulada	(2) NÚGOL; NUGOLADA. Dial de NÚVOL i NUVOLADA. A l'apartat de fonètica dóna [núgul] com a tret característic de l'Empordà.
nyirvis	(2) NYIRVI m. vg. NERVI. 2. La part d'una cosa que és considerada com la font de la seva vitalitat, de la seva força; vigor físic o moral. Dóna nirvi com a dialectal i nyirvi com a vulgarisme.
obiri	(2) OBIRAR. v. tr. Veure de lluny o amb esforç. Contracció d'albirar. FON.: [ubirá, aubirá]
oir allò	(2) OIR, OURE. v. tr. 2. Escoltar; posar atenció a allò que es pot percebre pel sentit que té per òrgan l'orella. FON.: [uĩ] (or. Men., Eiv.) La forma oure la reserva per al rossellonès. (1) OHIR. v. a. Percebre, entendre ab l'òrgano del ohido. escoltar.
or de copella	(2) Or de copella COPELLA. f. 1. Vas de forma cònica truncada, fet de cendra d'ossos calcinats, que serveix per a assajar i purificar els minerals d'or i argent. Or de copella : or pur.("La meua dona durà no més que vuit mesos... Malagonyada, a fe, qu'era or de copella". V.C. Sol. 50). (1) OR DE COPELLA. Lo purificat al foch. (3) COPELLA O COPEL·LA, 'gresol d'apurar l'or o la plata'.
papau de fava	(2) PAPAU. m. Cuca, corc, insecte no volador en general (Empordà). ("Puja pas un trist papau de fava a l'ermita, llevat del vostr' home". V.C. Sol. 194). (3) Segons Coromines, vindria de <i>papa</i> o <i>papo</i> [pápu], que expressen essencialment una 'cuca, particularment, en la zona pirinenca i prepirinenca.
parabanda	(2) PARABANDA. f. 1. Barana, paret baixa (or. Bal.) ("A ponent li feya parabanda el cos ixent de les cambres." V.C. Sol. 42). (3) Al català oriental i a les Illes: 'paret baixa'.
paris	(2) PARAR. v. tr. 3. Muntar i guarnir una cosa disposant-la per a obrar, per a servir a un fi. Parar taula: posar damunt la taula els objectes necessaris per a menjar. ("La xica li parà taula." V.C. Ombr. 67) (Esmenta més vegades VC per a d'altres accepcions de la paraula PARAR.).
parterir	(2) PARTERIR vg. PERTERIR. 2. Sofrir llargament (Empordà, la Selva, Vallès, Penedès, Camp de Tarr.) ("Fan parterir les pobres bestis de fam o d'enfits." V.C. Sol. 24). (1) PARTERIR. Patir algun dany o molestia que reduhex al últim extrem. (3) PARTERIR, 'sofrir cruels dolors'. FER PARTERIR: 'fer patir despietadament, prolongadament'.
passades	(2) PASSADA. 12. dialectalment: Temporada, espai de temps. ("Vós aneu pas com cal, fa una passada, y hem de posar-hi remey." VC. Sol. 194.). ("Al cap d'una passada li va sortir un bony al coll". VC. Cayres, 178). El cas que ens ocupa seria el 13. dialectalment: Vegada (Pir.or.) (Però en aquest cas no esmenta VC.
pernot	(2) PERNOT. m. Marrota, cabals estalviats o guardats. (Gir. Empordà) (" El gran pernot que havia de tenir el senyor rector difunt". VC. Cayres, 186).
pesarosa	(2) PESAROSA. Adj. Que té pesar.
pestarra	(2) pestarra. Intens. de PESTA. 1. Malaltia contagiosa que causa gran mortaldat...

petar el queixal	(2) QUEIXAL. Loc. -d) fer petar el queixal : xerrar molt, conversar excessivament. (Empordà).
pla bé prou	(2) 3. PLA. adv. 2. Certament, prou. Aquest ús de l'adverbi pla com a reforç de l'afirmació és freqüentíssim a tota la part nord-oriental de Catalunya... Esmenta de VC. un fragment d'Ombr. (p.42) "Eil pla s'arrangeria." Però no fa referència al nostre <i>pla bé prou</i> , que agafa molta més força amb la conjunció dels tres adv.
plaga	(2) 1. PLAGA. 3. Mancat de serietat, que sempre parla o obra per fer riure. Fer el plaga: fer coses estranyes o divertides per fer riure. [Aquí tindria més aviat el sentit de divertit]. (1) PLAGA. Truhá, divertit,
planera	(2) 1. PLANER, -ERA. adj. Gairebé pla, que té poca curvatura o inclinació. ("No podent jeure planer...". VC: Ombr. 26).
pler	(2) PLER vg. PLAER. 2. Viva satisfacció dels sentits o de l'esperit. (1) PLER. Gust, voluntat, contento.
pobric	(2) POBRIC, -CA. intensiu de pobre (Ripollès, Empordà, Garrotxa).
poruca	(2) PORUC, -UGA. (dialèctament poruca).
pòsits de besti	(2) PÒSIT. 4. Posat, conjunt expressiu (Camp de Tarr.) (en canvi posa dos exemple de VC) ("Reseguí sa cara fresca y gracil, sos pòsits senyorívols". VC. Film (Catalana, I, 40) i ("Sembla que fas més bons pòsits." Cayres. 54).
prefertes	(2) 2. PREFERTA. f. Ant. Oferta.
prenen (aprenen)	(2) Deixant de banda que PRENDRE podríem agafar-lo en el sentit II. Tr. 1. Apoderar-se d'una cosa, fer-se-la seva. Som partidaris de considerar-lo una forma incorrecta o un vulgarisme, per APRENDRE, tal com diu a 2. PRENDRE. (1) PENDRE. Agafar... Entre els exemples, però, trobem "PENDRE DE MEMORIA fr. Apendre de memoria".
prengué estat	(2) PRENDRE. II. Tr.2. Proveir-se d'una cosa; obtenir-la prendre estat: casar-se. (1) PENDRE. Ja hem vist que té el significat d'agafar, però entre els exemples trobem PENDRE MULLER.
pres goig:	(2) PRENDRE GOIG. I. 4. Sentir eficaçment (una emoció o impuls intern). Prendre gust, o plaer: sentir plaer.
present de dia	(2) 2. PRESENT. m 1. Allò que es regala o s'ofereix en do.
propi	(2) PROPI. II. 3. Persona enviada expressament per a una comanda. (1) PROPI. Lo correu de peu.
pusqueu	(2) Forma antiga i dialèctament del verb <i>poder / pusquer</i> .
quelcomot	(2) QUELCOMOT. pron. indef. intensiu de quelcom: qualche cosota. ("Cal trencar els ayres ab quelcomot." VC. Sol. 45). (3) Sobre aquesta expressió, Coromines diu que "entre els escriptors de la post-Renaixença empen <i>quelcom</i> JRuyra i <i>quelcomot</i> , amb la terminació -ot d'augmentatiu, Víctor Català (<i>AlcM</i>)".
quiscun	(2) QUISCUN, -UNA. pron. i adj.: vg. CASCÚ. (1) QUSCÚ, NA. adj. Cada hu.
raterada	(2) RATERADA. 2. Acció d'agafar moltes rates a la ratera, i per ext., acció d'agafar molta gent aplegada en un lloc o situació d'on no poden fugir. ("Els agutzils vigilin y esperin pas més que un bon punt pera fer raterada". VC. Sol.285). (3) Dins <i>ratera</i> , com a derivat, però no la defineix ni en dóna exemples.
reblinco	(2) REBLINCO. m. Reblincadura (Olot). (2) Esmenta REBLINCó (Empordà) amb el mateix sentit i cita (VC. Vida 214: "Una carpa ensonyada en un reblincó l'lefiscós de riera").
recebre	(2) RECEBRE. (forma antiga de REBRE) El situa tant a l'or. com a l'occ.
redringui ...	(2) REDRINGAR. v. intr. Sonar amb drings repetits. ("Al sentir el misteriós redringar de l'esquellinch". VC. Sol. 286).
redringavi	(3) Coromines parla de Víctor Català per fer referència a <i>redringar</i> i <i>redring</i> , però no n'esmenta cap obra.
refetor	(2) REFETOR. (i ant. refector) Sala on es reuneix una comunitat religiosa o els membres d'un col·legi per a menjar.
regord	(2) REGORD vg. REGUARD. m. 1. Ullada de través (Empordà, pronunciat regord). Mirar de reguard: mirar de reüll. ("Es veí de regord un rostre de finada, blanc com un pa de cera." VC. Vida, 101).
relliscals	(2) RELLISCALL. m. Lloc o objecte relliscós. Var. dial. <i>relliscal</i> (VC. Sol. 241). (1) RELLISCALL. Relliscada. (3) L'esmenta dins <i>relliscar</i> .
renou	(2) RENO. 1. Avalot, desordre sorollós. 2. Soroll.
repara	(2) REPARAR. III. 3. Adonar-se d'una cosa, arribar a veure-la.

	(1) PEPARAR Mirar ab molt cuydado.
replega	(2) REPLEGAR o ARREPLEGAR. v. tr. 3. Recollir, 7.- Començar a tenir una determinada condició o estat. O a experimentar cert efecte. ("A cada gat que arreplegava per les tavernes..." VC. Ombr. 56) i ("El Ros, que en la taverna del poble havia arreplegat set..." VC. Ombr. 72). Pot ser nom o verb.
	(1) REPLEGAR. Arreplegar.
resseguitories	(2) RESSEGUITÒRIA. m. Resseguitori (acció de resseguir), sobretot per investigar o adquirir notícies. ("Con jo baixi a missa, faci totes les resseguitories que em calen". VC. Sol 267).
	(3) Esmenta Víctor Català.
ressol	(2) RESSOL, -OLA. Excessivament sol. ("Jo m'enyoravi tot ressol en aquesta casaça". VC. Sol. 27)
retirança	(2) RETIRANÇA. Semblança entre dues persones o coses. (Pous: <i>Empordaneses</i> , 209 i Espriu).
revolar-li pel devers	(2) REVOLAR. Fer un segon vol, o volar insistentment.
	(1) REVOLAR. Pegar segona volada. 2. Volar acceleradament en contorn.
revoltures	(2) REVOLTURA. f. 1. Agitació; estat d'una cosa revolta. A). Fig.: ("Ab les potències alienades... quan encara no li havia passat del tot la revolta". VC. Cayres 19).
ronxés	(2) RONXAR. v. intr. Roncar (Cerdanya, Ripollès, Garrotxa, Empordà, Montseny, Plana de Vic...).
rost	(2) ROST. 3. Terreny que té un pendent considerable, que hi fa de mal pujar. (Vall de Ribes, Garrotxa, Empordà...).
rot	(2) ROT. (Empordà) "No valer un rot de puta": ésser una persona o cosa completament inútil, no servir per a res. Persona malagradosa (segons N. Nardi).
roure	(2) 2 ROURE. v. tr. ant. Rosegar. ("Que'ls hi faràs que es pugui roure?". VC. Sol 38).
	(3) ROURE: provinent del llatí RODERE clàssic, molt estès durant l'Edat mitjana, però que va ser substituït pel freqüentatiu <i>rosegar</i> .
rumbo...	(2) RUMBO. vulgarisme/castellanisme de RUMB 4. Ostentació de riquesa.
sagneja	(2) SAGNEJAR. v. intr. Sangonejar. (Empordà).
saludadors	(2) SALUDADOR, -ORA. 2. m. i f. Home o dona a qui s'atribueix el do màgic de poder guarir certs mals amb la seva saliva o amb contactes o paraules especials. (CULT. POP. El saludador és un personatge conegut a totes les comarques entre la gent rústica, abans tenia un gran prestigi).
salutegi	(2) SALUTEJAR. v. tr. Saludar. ("Tots els magnats van a la Cort per salutejar-lo i demanar mercès." VC. Cayres 282.).
sebre	(2) SEBRE vg. SABER. .Varietat dialectal. La forma sebre la situa al pir-or. (I concretament a Cadaqués, entre altres llocs més allunyats d'aquí).
segret	(2) 1. SEGRET, -ETA. vg. SECRET. Malgrat la forma <i>segret</i> de Solitud,
	(2) esmenta VC. Ombr. 34 "Ja havien trobat al capdavant el secret..."
semblant recepta	(2) SEMBLANT. 2. Aquest, tal. a) o b) Referint-se a una cosa anomenada abans o que es dirà immediatament després.
sentor de diner	(2) SENTOR. f. Flaire, olor. Fa referència a Pous i Pagès Empord. ,36 ("amb la seva sentor forta i ardenta").
serva	(2) 3. SERVA. Perdre la serva: perdre l'equilibri, estar exposat a caure. ("Hi vay muntar pel dret fa anys, y vay perillar de pedre la serva." VC. Sol. 231).
	(3) SERVA, 'el govern del cos, de la nau'.
solic i a la quieta...	(2) SOLIC, -ICA. Adj. Sol tot sol. ("A mi em plagui més ferme-les solich y a la quieta." VC. Sol. 77), i també, però amb un altre significat. Però també: SOLIC: soletlet. ("Mireu el solich ací darrera; aviat ens donarà una uyada". VC. Sol. 56).
solixent	(2) SOLIXENT. Sortida del sol. Escrit normalment sol ixent.
sops	(2) 1. SOP. m. Cassola petita i de costats més alts que la cassola ordinària (Empordà). [podria ser un tipus de cuinat que hauria agafat el nom del recipient?].
soquerres	(2) SOCARRAR. v. tr. Cremar superficialment. Tot i que es tracta d'un verb regular, en el català oriental, dialectalment, s'adopta la e com a vocal radical. D'aquí el soquerres i no socarres.
	(1) SOCARRAR. v. a. Cremar lleugerament la superfície d'alguna cosa de modo que no quede ben cuyta ni ben crua.
sotil	(2) SOTIL. adj. ant. 2. Petit.
suara tot just	(2) SUARA. Curiosament atribueix a Girona, Empordà, Garrotxa... Redundància o intensificació.
taieric	(2) TELLERIC m. Tall petit. ("El tayerich s'és clos." VC. Sol, 52).
taleia	(2) TALEIA. f. Ocupació o activitat fixa, assídua, que absorbeix l'atenció; dèria, idea fixa insistent (or). TALEIAR o ATELAIAR. v. tr. Interessar fortament en una activitat; absorbir.
	(1) TALEYA. f. Dalé, fal-Hera, Costum Vici.

tamborejà	(2) TAMBORELLAR (var. for. de) TOMBARELLAR v. intr. Fer tombarelles. ("Tamborejà de pedra en pedra." VC. Sol. 208). (1) TAMBORELLA. Volta lleugera en l'aire. Cayguda d'alt. (3) TAMBORELLA, TOMBARELLA.
teles del cor	(2) TELA. Les teles del cor . fig: La part més pròxima al cor, considerada com òrgan dels sentiments més intensos. (Galmés i Ruyra).
témere	TÉMERE vg. TÉMER. 1. Tenir por, torbament de l'ànim davant un perill real o imaginari. 2. b) tr. i refl. Tenir por, aprensió que s'esdevingui un cosa contrària. La variant formal de témere, l'assigna a Gir. Amer., Sant Joan de les A. St. Feliu de Guixols.
tort	(2) TORT a tort. m. Cosa malfeta, injusta, no conforme a la veritat o a la bondat; dany causat indegudament (?) a tort i a dret: amb raó o sense, sense reparar en mitjans.
trasmudà els aires	(2) TRASMUDAR. 3. Alterar, canviar profundament. (1) TRANSMUDAR. v. a. 5. met. Causar alguna alteració en l'ànim.
trifulques	(2) TRIFULCA o TRIFULGA. 1. Situació difícil anguniosa. 2. Situació de desordre.
truble	(2) TRUBLE. (gal·licisme) Pertorbació greu; especialment en el camp de treball, accident sobtat (Empordà). Només cita VC. Film (Catalana I, 144) i Mare Bal. (101).
veior	1. VELLOR. F. Vellúria. FON. [beió] (Ripoll i Empordà).
vellanera	(2) VELLANER, -ERA, vg. AVELLANER . Només en femení: dona que ven avellanes.
vera	(2) 1. VER, VERA. adj 3. Indica l'exemplar o classe millor, més pur dins la seva espècie, sobretot parlant d'animals o de plantes. Cita Verdaguer ("Nascuda d'abril so la rosa vera". Flors Mar. 40).
vestidura	(2) VESTIDURA. Tota roba que serveix per a vestir una persona.
vinre	(2) VINRE. dialectal de VENIR , però no el situa al pir-or, sinó a l'occ. Només cita VC en 8. FIG. APARÈIXER EN UNA SUCCESIÓ ("Després venia un replà." VC. Ombr.30). i LOC b) Successió reiterada ("...dentegada va, dentegada ve..." VC. Ombr.50).
virada rodona	(2) VIRAR. Girar, voltar a). Girar una nau o altra embarcació cap a un costat. Virar per rodó, b) Girar-se per tornar arrera. Virar en rodó. [Seria més aviat aquest darrer cas, però VC usa una construcció diferent].
visuressin	(2) VISURAR. v. tr. Examinar o reconèixer visualment... ("El menescal , aturat, el visurà amb ull crític." VC. Vida 128). També trobem citada VC en VISUREJAR (sinònim de l'anterior) en ("Se trobà acotat, visurejant la pedra afanyosament." VC. Cayres 117).
visuraren	
vore	(2) VORE vg. VEURE. Situa la forma 'vore' a la variant valenciana.
xeric	(2) 1. XERIC. 1. Xiscle; crit agut i inarticulat, generalment de dolor o de por (Gironès, Empordà, Plana de Vic). ("Una bella tarda d'octubre, en què els xerics d'aucells..." VC. Ombr. 97).

NOTES

Els números entre parèntesis que encapçalen cada definició corresponen als diccionaris esmentats.

Hem mirat de reproduir la manera de definir el terme de cada diccionari, tot i que en alguns casos ho hem simplificat. Les nostres intervencions van entre claudàtors.

Els exemples que aporta el DCVB els hem posat entre parèntesis, acompanyats de les inicials de Víctor Català i amb el nom del llibre abreujat seguit de la pàgina. En el cas de *Solitud*, nosaltres aportem només un exemple dels que teníem, això fa que no sempre coincideixi amb el del diccionari.

Per a la confecció d'aquest vocabulari auxiliar s'ha treballat sobre el llibre *Solitud* de Caterina Albert i Paradís, en l'edició de: NARDI, Núria (1990): Introducció i notes a *Solitud* de Víctor Català. Barcelona, Edicions 62.

ALCOVER – Moll (1977), DCVB/ AlcM, i COROMINES (1991), DECLC, van utilitzar la 1a edició de *Solitud*, de l'any 1905 o la del 1909. D'aquí ve que l'ortografia no sempre coincideixi amb la de la normativa o la de les darreres edicions.

BIBLIOGRAFIA

Adam Aulines, Montserrat (2006). *El català septentrional de transició: nova visió des de la morfologia*. Barcelona: Institut d'estudis catalans: Biblioteca filològica, LVIII.

Alcover, Antoni Maria i Moll, F. de Borja (1977): *Diccionari Català Valencià Balear*. Palma de Mallorca, Editorial Moll.

Boix, Jordi (2006). «Algunes consideracions sobre el lèxic del pastor de Solitud», dins Prat, Enric; Vila, Pep (eds.), *Actes de les III Jornades d'estudi sobre la vida i l'obra de Caterina Albert i Paradís «Victor Català»*, Ajuntament de l'Escala / Curbet Comunicació Gràfica SL, p. 115-192.

Coromines, Joan (1991): *Diccionari etimològic i complementari de la llengua catalana*. Barcelona, Curial edicions i "la Caixa".

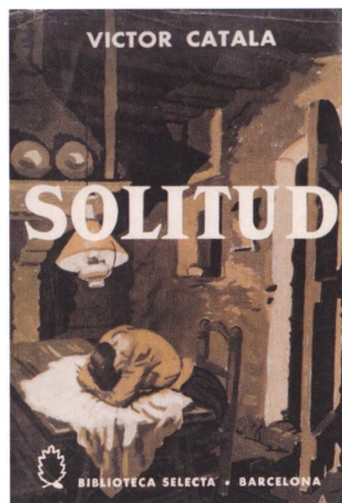
Labèrnia, Pere (1888-1889). *Diccionari de la llengua catalana ab la correspondència castellana*, 2 vols. Barcelona, Espasa.

Luna-Batlle, Xavier - (2006). «Aproximació al glossari de Solitud», dins Prat, Enric; Vila, Pep (eds.), *Actes de les III Jornades d'estudi sobre la vida i l'obra de Caterina Albert i Paradís «Victor Català»*, Ajuntament de l'Escala / Curbet Comunicació Gràfica SL, p. 221-252.

Montoliu, Manuel de (1972): *"Valoració crítica de 'Solitud' "*, pròleg a VÍCTOR CATALÀ, Solitud. Barcelona, Editorial Selecta.

Nardi, Núria (1990): *Introducció i notes a Solitud de Víctor Català*, Barcelona, Edicions 62.

Veny, Joan (1989): *Els parlars catalans*. Palma de Mallorca, Editorial Moll.

Onzena edició de la novel·la a càrrec de l'Editorial Selecta (1971).
Arxiu del CEDRHE.

Jordi Boix i Llonch

GARATGE FERRER

CITROËN

**Servei Oficial CITROËN
Per L'Escala i comarca**

**Restauració de
2 CV i MEHARI**

MECÀNICA I PINTURA MULTIMARCA

Zona Industrial
Closa d'en Llop, 81 17130
l'Escala (Girona)
Tel. mòbil 620 107 256
Tel. 972 771 264
Fax 972 773 594
garatgeferrer@gmail.com
www.garatgeferrer.com

Si parla!

Aquesta expressió italiana que podríem traduir al català per "parlem!" forma part del llenguatge col·loquial de la màfia, tot i que en aquest cas no garanteix cap préstec bancari a termini. La seva definició consisteix en una reunió urgent de totes les forces implicades per resoldre: el quan, el com i de quina manera fer-ho.

La idea estesa dels braços executors i les jerarquies patriarcals en aquests tipus d'organitzacions no sempre són certes. Malgrat que la 'sang crida a la sang' i no faig referència als casos de revenja, les dissidències en els llaços consanguinis de parentela són notables. Marxar del país d'origen per establir-se lluny de les seves fronteres, sense tenir càrregues amb la justícia local, és molt comú. Com cercar una jubilació tranquil·la fent una petita inversió en un lloc pràcticament desconegut. A l'Escala dels anys 60, amb prou feines si es coneixien les anxoves! tan important com no perdre un elevat "status" de vida ni deixar d'envoltar-se del luxe més enlluernador, fos on fos.

No és l'evasió impostos, la fuga de capitals o els paradisos fiscals el que mou aquestes famílies, perquè són ells mateixos els que marquen les regles de joc. Driblar la justícia i les forces policials tampoc ha estat la seva principal preocupació. Tot plegat, és molt més senzill. Amb els negocis augmenten poder i amplien el ventall de les seves relacions. Els fa respectables.

Mentre l'orquestra "Los Chavales de España", catalana malgrat el seu nom, actuava en el Copacabana del Malecón cubà, Lucky Luciano feia els seus negocis en una de les taules, envoltat de ballarines. Tant lluny dels seus dominis? La màfia no té fronteres. Tampoc a l'hora d'importar o exportar tan se val què. En certs col·lectius patriarcals no es permet que membres del seu clan delinqueixin en el seu propi territori. Això, que no és del tot exacte en la màfia, ni en tots els seus casos, sí que pot provocar l'expulsió.

El seu aparent prestigi l'aconseguien d'aquelles persones, locals o institucions amb les que hi tenien tractes, sense que la procedència o llunyania fos cap impediment. Les llicències, per aquells que estaven disposats a que els hi donessin, anaven des de muntar immobiliàries a fer sucs de fruita perquè no es malmetés en els arbres.

A finals dels anys 60 un amic i un servidor punxàvem discos a una discoteca de l'Escala. Molt abans d'haver-se inventat el

voluntariat i les ONG. Un dia qualsevol vàrem rebre la visita d'una persona que ens va citar per tenir una conversa amb el propietari d'un pub acabat d'inaugurar uns metres més enllà del nostre local. Després d'una estona que ens va semblar llarga fórem rebuts pel personatge en qüestió. Se'ns va preguntar per la nostra feina, per quina música posaven, si organitzàvem festes, pel públic que teníem i se'ns va oferir un lloc de treball allà on érem, remunerat i per a fer el mateix que fèiem sense cobrar. La nostra resposta va ser que estàvem molt a gust on érem i amb la gent que hi havia, però, que de totes maneres ens ho pensàvem. Se'ns va dir que teníem les portes obertes per qualsevol cosa que poguéssim necessitar seguida d'una encaixada de mans. No recordo haver-hi estat mai més i tampoc sé si ens varen tornar la visita. Amb el temps ambdós locals varen deixar d'existir. Era del domini públic que en un d'ells no s'hi anava a fer només el got i a escoltar música, també gaudia de certes llicències com la prostitució encoberta.

Acabat d'arribar als Estats Units, en una de les seves primeres actuacions, el bisbalenc Xavier Cugat va rebre la visita d'uns senyors molt ben vestits que a part de preguntar-li d'on era, el seu anglès no era prou bo, i dir-li que la música que feia els hi agradava, li oferiren treball amb una encaixada de mans. En moltes entrevistes se li va demanar per la seva relació amb la màfia. Ell es limità a respondre que a partir de la visita rebuda i en tot el temps que passà a Amèrica mai no va tenir cap problema a l'hora d'actuar en qualsevol local de costa a costa. Ja fos a Miami o en el mateix Hollywood en la seva llarga carrera de col·laboracions amb el setè art.

Per raons òbvies, el refugi polític que el món del cinema ens ha ofert d'aquestes organitzacions en una clara inspiració a llurs orígens (fou creada per preservar els privilegis de l'aristocràcia siciliana enfront de la invasió napoleònica i dels camperols) no és versemblant. Ells no han perdut cap guerra. I si han participat en alguna, l'han guanyat.

A la costa sud de Formentera hi havia una urbanització anomenada Mar y Land. Ara és un luxós resort d'un grapat d'estrelles. Aquest complex turístic fou ocupat en la seva pràctica totalitat per excomandaments de l'alemanya nazi que fugien dels resultats de la Segona Guerra Mundial. Un privilegi atorgat pel règim franquista i una contrapartida entre iguals.

Si parla?

Carrer del Port, 25 - 17130 L'Escala
Telèfon: +34 972 770 100
www.galeriamestral.com
galeria@galeriamestral.com

Francesc Badia

Caterina Albert i l'interès per la història de l'Escala

Transcripció del qüestionari d'en Zamora copiat per la Caterina Albert i Paradís de l'existent a l'Ajuntament, possiblement amb la intenció de que no es perdés, com així ha succeït, a l'arxiu municipal no hi ha notícies d'aquests papers¹. A l'original escrit per ella no hi consta cap referència a la seva autoria, però els papers es trobaven entre els seus originals i la seva lletra és inconfusible. Com li va arribar la notícia de la seva existència, la qual va despertar el seu interès per veure'l i posteriorment copiar-lo? No ho sabem.

La Caterina era una gran conversadora i, sobretot, inquiridora del dia a dia i de les novetats de la vila a tothom que s'acostava a la casa. Una hipòtesi fora que algú de l'ajuntament li hagués mencionat l'existència d'aquest document, li fes a mans i ella copiés tot el que se'n conservava.

Quan jo vaig entrar a l'Ajuntament l'any 1979 en anar a buscar expedients d'obres que estaven emmagatzemats al primer pis en un sector tancat, vaig entrar a la resta de la planta que era diàfana, es corresponia amb la sala gran de la planta baixa, i vaig veure un desordre de caixes, papers tot barrejat les finestres obertes i una gata que havia gatinat sobre una caixa plena de papers. Vaig Preguntar que era tot allò a en Josep Pujol, el Moliner, i em va dir que quatre paperots, jo vaig interessar-me per l'arxiu municipal, i ell em va dir que el secretari que va entrar després de la guerra el va donar a un parracaire, ja que tots aquells paperots vells li treien lloc! Això ho dic perquè la còpia devia ser feta abans de la guerra i després del 1900, ja que la lletra de la Caterina Albert d'abans del 1900 era diferent, com tothom, va anar canviant i agafant caràcter.

L'escrit ho és amb ploma i tinta blava, a banda i banda de 6 fulls de 32.3x 22 cm, formats per tres plec coberts per un altre plec de la mateixa mida. El conjunt es troba perjudicat per la humitat en l'angle esquerra de la seva part baixa, cosa que dificulta en algun aspecte la transcripció. Quan això passa es fa constar.

Les respostes estan posades segons l'ordre de les preguntes del qüestionari, les quals s'indiquen amb un número que comença a l'1 i acaba una mica més enllà del 143, hi ha diverses respostes sense número, hem de suposar que el paper en aquell tros estava malmès i no en permetia la lectura. El que no hi ha transcrit, perquè a l'original ja no hi eren, són les preguntes, ja que al ser la resposta a un qüestionari, ja es donen per sabudes.

He estat buscant a internet si hi sortia el famós qüestionari i com a tal no l'hi he trobat. Si que he trobat el treball² redactat per la Roser Serra i Coma i Llorenç Ferrer i Alòs,

1. Segons consulta oral a la Lurdes Boix i la Mariona Font, del MASLE, que tenen cura de l'Arxiu Històric de l'Escala, els originals menjats per les rates, segons el que transcriu, no han arribat mai a les seves mans.

2. A les Revistes Catalanes amb Accés Obert (RACO), a la revista Estudis d'Història Agrària, núm. 5, 1985.

sobre el qüestionari de Berga, on hi varen posar el text de les preguntes davant de les respostes perquè aquestes fossin entenedores. El seu qüestionari té 183 preguntes, el de l'Escala passa poc de les 143. Era diferent per pobles i per ciutats? El de l'Escala està incomplet? No ho sembla, si tenim en compte que després de les darreres respostes hi ha el nom dels responsables i la transscriptora no indica que hagi saltat pàgines. Més aviat sembla que Berga és una població gran, alcaldia major del corregiment de Manresa, amb indústria, i el qüestionari estava plantejat diferent. Per això mateix hi ha respostes del qüestionari de l'Escala que no s'avenen a cap pregunta del de Berga.

Jo he agafat les preguntes del qüestionari de Berga i segons la resposta del nostre he posat la pregunta, i així el text resulta entenedor. Per això el número de la pregunta correspon al qüestionari de Berga i el de la resposta al de l'Escala. A la Biblioteca del Palacio Real de Madrid hi ha les respostes de diferents pobles, s'hauria d'esbrinar si el de l'Escala hi és. Aquest treball, però, és un tast de notícies donades el 1790 per les persones que portaven el destí polític i administratiu de la "Villa de La Escala", que hi surten relacionats al final i per això són interessants, ja que la memòria oral se'n va normalment tres generacions enrere. Les respostes que no casaven amb cap pregunta del qüestionari de Berga estan sense pregunta.

Passem, doncs, a la descripció del document.

A la banda de fora de la coberta hi posa:

"Còpia de una Relació molt interessant referent a La Escala, que existeix en l'arxiu municipal de la mateixa"

Pàgina 1:

De un document, menjat de rates, de l'arxiu municipal de La Escala. Capítulos de las materias, que desea adq . . .³ Francisco Zamora, del Consejo de S:M; y su . . . la Real Audiencia de Barcelona, para la historia de Catalunya.

1. Primeramente se dirá el nombre del obispado, corregimiento, partido, valle, ducado, condado, marquesado o baronía de la cual se hace la relación, expresando cuál es el pueblo o cabeza de estos territorios o estados?

La Escala = por hallarse situada al pié de un montículo en forma de escala; o bien de su Puerto, que Es=cala= a mediados de siglo pasado, había ya algunas casas, o boticas de Pescadores, de que se valían los vecinos de la Villa de Ampurias, quando estos por algún contratiempo no podían yr a sus domicilios; se mantuvieron dichas Boticas, por muchos anyos sin que llegasen a formar mas de una sufragania, hasta el anyo de 1682 del mismo siglo, que por haverse avecindado mucha gente aquí llegó a ser un cuerpo de consideración; Por dicho motivo el dia 24 de mayo de dicho año 1682, teniendo ya Yglesia, se transfirió de la de Amps⁴. a esta, el Reverendo Sagristán Rafael Matheu, Pbro. Curado con el Santísimo y autoridad del Illmo. y Reverendísimo Señor Don Severo Thomas Auter obispo de Gerona; quedándose aquel por Párroco des de entonces.

3. Hi ha unes ratlles dibuixades per la transscriptora indicant que el paper estava menjat. Vol dir adquirir?.

4. Abreuament de Ampurias.

13. El Exmo. Sor. Duque de Medinacelli como Conde de Ampurias.

26. *Se expresará cuáles son los pueblos mayores o más principales que componen el terreno que se describe, si están unidos en un vecindario, si están cercados, si tienen fuertes o castillos, o bien si su vecindario se halla separado en trozos, barrios, casas o mansos, expresando los nombres de dichos pueblos.*

14. Está separada de la Villa de Ampurias = de dos vecindarios dichos Cinclaus, y Las Corts = cinco mansos nombrados Alrechs, Vilanera, Martí, Fornaca y Bordas.

15.

16. Figura oval = de Mediodia a Cierzo, con tres plantas bastante anchas, falta de Passeos, y Policia = el estorbo se considera a la repugnancia de algunos sugetos interesados de poca reflexión, y conocimiento.

30. *Si las casas están limpias, aseadas y adornadas con primor, aunque sea pobremente.*

17. Trescientas setenta, con igual numº de vecinos = va de aumento, a causa de su salubridad, y ser sus moradores, laboriosos.

29. *La suerte de casas y edificios que usan, de qué materiales están edificadas, si la cal, arena, yeso, piedra, ladrillo, tejas, maderas son buenos y se hallan en el territorio.*

18. Regulares= de cal y canto = buenos y se hallan en la Villa, menos la Madera = Medianamente.

19. Doze al Rey = Sobre tierras, Diezmos, i demás derechos, Casas, emolumentos, Molinos de aceite, censos, censales, Diputado en la Corte, Personales, Ganados, Ganancial, venta por menor de aguardiente, y Fabricas = asciende todos estos derechos cada año 280.516 Rs. Ardites sin los que se recaudan en la Aduana, Alfoli de Sal, Lezda¹², censos . . . que se cobran cada uno en su ramo; = . . . empleados y particulares, logran extensión . . . cargos consegiles, como 18 o 20 personas, unos po . . . dependientes, i otros por otros motivos.

32. *Las casas de ayuntamientos, lonjas, torres, cuarteles y otros edificios señalados que en los pueblos del territorio hubiere, si se sabe el arquitecto, cuándo y quién las mandó hacer.*

. . . .¹³ una con cárcel; un quartel = y una carnicería = mandados construir por el Ayuntamiento.

33. *La iglesia catedral, parroquial, colegial o anejas a los pueblos, su advocación y patronato, con alguna breve relación de las capillas, enterramientos, donaciones, altares y otras cosas señaladas que en ellas haya; si las parroquias están solitarias; y si hay cementerio, dónde y desde qué tiempo.*

La Yglesia Parroquial, bajo su advocación San Pedro = con diez capillas, una dedicada a la Virgen y Martir Santa Máxima Patrona de la Villa, construida por la casa de Josef Sastre Nagte.¹⁴ Con enterramiento propio, y retablo del Ayuntamiento, otra a Nuestra Sra. Del Carmen, con retablo y enterramiento propio de la casa de Rafael Ros i Maranjás, otra de San Antonio de Padua, con retablo y enterramiento propio de casa de Antonio Maranjás y Lleal, otra de la Virgen del Rosario, con retablo i enterramiento propio de la casa del Sr. Dn Josef Maranjás de Marimon, otra del Sto Cristo, con retablo de limosnas, y enterramiento de la casa

de Franco¹⁵. Saguer y Terrades, otra de la Virgen de los Dolores, con retablo de limosnas, Dos vacantes, sin retablo una con enterramiento de la Casa de Don Josef Molinas y Leal, y está una Puerta que mira al cierzo con escalera de piedra de sillería y sus barandas de lo mismo con 14 palmos de ancho, otra de San Isidro, con retablo y enterramiento propio de Gerònima Marisch = Otra de Andres San¹⁶, a cargo de los Pescadores: y en el Pavimento hay algunos enterramientos de particulares: Tiene cementerio a los dos lados de la misma Iglesia.

34. *Las prebendas, canongías, dignidades, rectorías y beneficios que en dichas iglesias hubiere, cuantos eclesiásticos hay, si forman cabildo, si están rica o pobremente dotadas, y cuánto vale el obispado.'*

22. Rector y Theniente de Cura, con sus seis Beneficios Simples= el uno el común= otro la casa Maranjás = otro Molinas y Rabassa = Otro Isidro Ribas = otro Isidro Marisch = y el último Juan Sala todos de la misma villa, sin forma de comunidad.

35. *Los monasterios de frailes, monjas y beatas que haya, de qué orden, con lo que se supiere de sus fundadores, el número de religiosos y rentas, quién es el patrono, y a quién están sujetos y con qué pacto se admitieron.*

23. Un convento de Religiosos Servitas, bajo la Invocación de San Salvador, por haver sido antes hermita deste Santo = Su comunidad consiste en 18 el todo = Possehen alguna finca, y viven de limosna = Se fundo . . . del año de 1627 = Su patrono el Senyor de la Villa = Les fue cedida aquella capilla por el respectivo Ayuntamiento.

24, 25.

38. *Los cuerpos de santos, reliquias memorables, imágenes celebradas, que en las dichas iglesias, monasterios, ermitas y hospitales se hallaren, con lo que se sepa de su antigüedad, milagros más notables que constasen en forma auténtica, sucintamente.*

26. Una Reliquia Insigne de Sta. Máxima, con auténtica. .

39. *Si el agua que se bebe en el país es buena, mediana, o mala, si es de fuentes, y si en algún pueblo son conducidas a la población por medio de acueductos notables. Si hay lavaderos públicos para lavar ropas, lanas y otros géneros, y abrevaderos para los ganados mayores o menores.*

de Pozos públicos i particulares. = videncia¹⁷ del consejo para la conducción de . . . una fuente distante de la Villa media hora . . . lidad¹⁸ buena, y débese construir a la misma . . . lavadero y alrededor públicos.

44. *Si hay molinos de aceite, hornos de vidrio, de cal, ladrillos u otros materiales.*

28. Dos de aceite y dos de ladrillos.

45. *Si hay hornos públicos de pan, si son distrituales, tabernas, hosterías, tiendas, pozo de nieve y otras cosas semejantes.*

29. De particulares y quasi a todas las casas = ceria¹⁹ una = Hosteria una = Tiendas muchas.

47. *En qué estado se halla la agricultura del partido, de secano y regadío, si está unida con la cría del ganado, cuáles son los estorbos que impiden su adelantamiento y cuáles los medios de fomentarla sólidamente.*

15. Contracció de "Francisco".

16. Així a l'original de la Caterina, ja que en transcriure-ho s'equivoca i ho indica.

17. Providencia? Ja es parla de portar l'aigua de la Fornaca i fer els safareigs?

18. Calidad? Media hora, deu parlar de la font de la Fornaca?

19. Carniceria?

12. Tributo, impuesto, especialmente el que se pagaba por las mercancías. Diccionario de la Real Academia de las Letras. Es deu referir doncs als impostos per pas de mercaderies, per la duana.

13. Curiosament parla d'una caserna i una carnisseria manades construir per l'Ajuntament.

14. Contracció de "navegante."

30. En decadencia respeto de la intolerable carga que llevan los labradores de tributos bejacio . . .²⁰ y de haber puesto a cultura muchas tierras mas que estaban destinadas para pasto de ganado vacuno y lanar = siendo necesaria la protección de la superioridad.

31.

49. *De qué calidad es el suelo del territorio, si la tierra es húmeda, seca, fértil o estéril, arenosa, pantanosa, de montes, llanos o vegas, y en cuántas clases se divide.*

32. Parte y parte de una y otra calidad = Clases tres.

50. *Si las tierras de secano, regadío, viñas y demás plantíos del término estando repartidas entre pocos o muchos labradores, por arrendamientos temporales, por enfiteusis u otros contratos, cuáles son estos y qué prácticas hay sobre cada uno.*

33. Las tierras están repartidas entre muchos por enfiteusis²¹.

51. *Qué cuota se acostumbra a pagar a los dueños de las tierras por cada género de contrato, y si se da en frutos o en dinero*

34. Lo que está concebido por arrendamiento, acostumbrada la Cota, por mitad del fruto en cuanto al arroz, trigo i demás granos de aresta por tercios.

35²². A los Ilustres señores Conde de Placencia, Marques de Aguilar, y Cabildo de Gerona = De Arroz, de Trigo, Cebada, Centeno, Avena, habas, Mijo, Canyamo, Vino, lana y corderos = Se considera prudentemente, que unos anyos con otros, ascienden a 30 d. Reales de Ardites.

52. *Con que animales e instrumentos se cultivan las tierras, refiriendo particularmente aquellos que no son comunes en toda provincia.*

36. Con Bueyes y Mulas = De los Primeros quarenta pares, y de los segundos veinte, = unos y otros sirven también por otros trabajos = se valen de instrumentos regulares.

56. *Si hay viñas, olivares, moreras, naranjas, limones, castaños, algarrobos u otros árboles fructíferos, y si entre estas plantas cultivan otros frutos.*

37. Muchas = Pocos = Ninguna = De las demás, nada.

53. *Qué prácticas hay sobre la siembra, escarda, siega, trilla y conservación de los granos, plantación, injertos, poda y demás operaciones relativas a los árboles y viñas, expresando las que por su utilidad o singularidad merezcan referirse.*

38. En todo se sigue la práctica regular, que en los demás pueblos del Ampurdán.

54. *Qué frutos o simientes se cogen en el territorio, de cualquier clase que sean, cuáles son más principales y si antes de ahora se cultivaban otros frutos diferentes de los que se cogen en el día.*

39. Unos anyos con otros. 3000 quarteras²³ de trigo, 2000 arroz, 6000 cargas²⁴ de vino, y son los mas principales = 1000 quarteras de los otros frutos, y simientes todos de buena calidad, Antiguamente se cogían en gran cantidad de cányamo, y linos finísimos, que ahora carece.

55. *Cuántas medidas produce cada una que se siembra.*

40. De Trigo y Centeno seis quarteras, por cada una que se siembra = De Cebada y Avena, ocho De Arroz diez.

20. bejaciones?

21. Règim compartit de la tinença de la terra: l'amo, en aquest cas el comte, n'era el propietari i l'ús era de l'enfiteuta, el qual mentre pagués el cànon pactat podia disposar de la terra i modificar-ne l'ús.

22. Al tros de paper que queda s'hi endevina un 5.

23. Mesura catalana que correspon a una cabuda de 46,104 litres.

24. Mesura de la provincia de Barcelona de 121,4 l. A l'Empordà s'usava la Bota que eren 54 l.

61. *Si los riegos son de agua del río, de fuentes, de minas, de norias u otras máquinas, o bien de agua de lluvia recogida en estanques.*

41. Las huertas se riegan de pozos = El Arroz del Rio Ter.

62. *Se expresará lo memorable de estas obras, si el agua es abundante, si riegan cuando quieren y si pagan algo por el derecho de regar.*

42. Por el Derecho de regar el Arroz, se paga la décima parte, o quartera.

63. *Si son de mucha extensión los terrenos que se riegan, y cuánto más produce y vale una fanega de riego que otra de secano dentro del territorio.*

Extensión mucha = Y produce do²⁵ que otra de secano.

64. *Si hay tierras llanas de buena calidad y libres de avenidas que se puedan regar fácilmente, sacando agua de río o aprovechando otras inútiles o perdidas.*

La mayor parte = Y estas sugetas a las avent . . . riegan el tiempo del Arroz de las aguas del Rio Ter.

Como en todo el Ampurdán.

66. *Si se acostumbra a cercar toda clase de tierras, qué utilidades o perjuicios resulta de esto a los dueños, arrendadores y al público.*

Parte de ellas con especialidad las vinyas por no ser perjudicadas de los ganados = Y en otras la costumbre es desde San Miguel de Setiembre, hasta Ntra Sra. De Marzo, venderse los duenyos de las hierbas como dehesas

48, 49, 50, i 51. Sense resposta, potser la pregunta no era de les que interessava a l'Escala. Més endavant se'n troben més.

73. *Los pastos que en el término de dicho territorio haya., y si son comunes o de particulares²⁶.*

52. Parte y parte de uno y otro.

74. *Si en las tierras de dominio particular, ya sean prados, plantadas o sembradas, entran los ganados ajenos alzando los frutos o en otro tiempo, y cómo se aprovechan los rastrojos, sarmientos y pámpanos.*

53. Aunque está privado por Reales Ordenes, esto no obstante se experimenta grande abuso acerca de ello.

54.

76. *Si antes de ahora ha habido más prados y si podrían aumentarse y por qué medios?*

55. Los ha habido = Y podrían encontrarse, mandándolo la Superioridad = Destinado un veinte por ciento de las vessanas, que comprehende cada Manso o Heredad.

56 i 57.

79. *Si el invierno se están en el término de sus respectivos pueblos o pasan al Ampurdán, Urgel, Tortosa u otras partes, y el verano a los Pirineos o montañas; si en estos viajes pagan algunos derechos, y si al territorio vienen al verano o invierno ganados franceses, aragoneses o de otras partes, con las prácticas que sobre esto haya.*

58. En Invierno vienen de los Pirineos muchos rebaños de ganado lanar, a pasar des de San Miguel hasta Ntra. Sra. de Marzo.

59, 60, 61, i 62.

88. *Qué abundancia hay de gallinas, pavos, palomas, ánades, ocas, conejos y demás animales caseros, a dónde se despachan y qué provechos se saca de esta economía doméstica.*

63. En cuanto a Gallinas, y Anades muchos crian de ellos = Se consumen parte en sus cassas y parte en los Mercados y Ferias.

25. El doble que otra de secano?

26. La resposta és lacònica i no he trobat cap altre pregunta més adient.

89. Si hay colmenas, si están siempre en un mismo terreno, cómo se crían y gobiernan, qué tal es la miel y cera de ellas, si es objeto de comercio y si tienen ordenanzas.

64. Pocas = Siempre en parage mismo = Por medio regular = Siendo la miel y cera de lo mejor que se puede hallar en Catalunya = Carecen de ordenanzas.

65, 66, 67, 68, 69, i 70.

98. Si en el territorio que se describe se crían algunas plantas sin cultivo como sosa, barrilla, esparto, juncos, mimbres, palmas, grana, quermes, rubia, malvavisco, regalicia u otras raíces, setas, hongos, criadillas, palos, simientes u otras plantas que puedan servir para tinturas u otros usos, cómo se aprovechan ahora, y a quién pertenecen.

71. . . . dantíssima, rubia, Malvadiscos, y Regalicia . . . nes. 75.

103. Si hay animales venenosos o dañinos, como víboras, culebras, lagartos, escorpiones y aves de rapiña.

104. Si el país abunda de insectos molestos, como moscas, mosquitos, chinches, etc.

76. Ay culebras, lagartos, escorpiones, y aves de . . . muchas, como y también insectos molestos.

77.

106. Qué modos de pescar usan, tanto en el río como en el mar, y si los marineros van a pescar a otras costas, cuáles y por qué tiempo.

78. En las dos Azequias referidas al numero(7. . . . lada la veda, aprovechan sus pescados, cogi . . .²⁷ con canya y anzuelo: y redes vulgarmente. . . . Borbolo, en el mar con Garcias, redes, y otros varios instrumentos comunes de pescadores = Al verano algunos de ellos pasan a las Costas de Francia a pescar coral, y otros fines.

107. Si hay almadrabas u otras pesquerías fijas, y si se ejercitan en la pesca del coral, y en qué parajes.

79. Se exercitan también algunos de pesca del coral, en nuestra misma costa, y algunas veces fuera de ella.

82, 83, 84, 85, 86, 87, 88, 89, 90, 91, 92, 93, 94, 95, 96, 97, i 98.

99²⁸. Dieziseis = antes había menos = tres de Mil quintales arriba = cinco de quinientos = y los restantes ocho, de menor porte = No fabricados en esta = y se tripulan todos de marineros de la propia Villa.

100. Los tres de mayor porte hacen el trabajo exterior de²⁹ . . . = y los demás Interior = unos i otros de cuenta de sus interesados y otros Particulares.

Algunos Derechos de Aduana, y el de salida que corresponde al Sr. De la Villa.

Las hay de correo, Rentas, y Aduana Reales.

46. Si hay cárceles seguras y cómodas, en qué tiempo se construyeron y por qué orden.

La hay segura y cómoda = Fue construida el año 1779.

112.

113. Hay una³⁰ = Dos médicos = Y dos Boticarios.

114. El Castillo de Ampurias, como se demuestra aquí (aquí hay un sello de la Escala, de papel, en relieve, adherido con óstia encarnada)³¹

27. Cogiendo?

28. Evidentment es refereix a embarcacions.

29. El paper està molt malament i no es llegeix la transcripció.

30. Podria referir-se a carnisseria o a font d'aigua, ja que en alguna pregunta s'hi citen i no es descabellat relacionar-ho amb metges i apotecaris, atès el control sanitari a que estaven i estan sotmesos la carn i l'aigua.

31. Aquest text entre parèntesi, en la transcripció, es troba al final de la ratlla i dins d'una el·lipse com si del segell es tractés. Podria ser que la pregunta fes referència al símbol del municipi?

115, 116, i 117.

118. Constan en una Heredad, que se arrienda en pública subasta los anyos que corresponden sembrarla, y en seis Arbitrios que goza con aprobación Real, y Privilegio dels³² de la Villa, a saber, Panaderia, Hosteria, Venta por menor de Aceite, venta por menor de Aguardiente, carnicería y Derecho de Pescado Salado i los propios resultan cada anyo computados por quinquenios .- 780.652 Res³³. Ardites, Y los Arbitrios al mismo respeto 120.888 Rs. 119.

153. Si hay bastante gente y animales en el país para toda suerte de trabajos, o si es necesario que vengan forasteros en algunas estaciones del año.

120. No hay bastante = y es necesario vengan forasteros en dos estaciones del anyo, que son el tiempo del segar, y vendimiar.

121 i 122.

155. Si en el país hay hombres, mujeres o niños ociosos, si es todo el año o parte de él, si esta ociosidad es voluntaria o porque no hallen en qué ocuparse, y cuántos verdaderamente pobres puede calcularse que hay en el territorio.

123. Ninguno, por ser la gente de su natural Laboriosa.

124.

159. Si la gente es puerca o limpia, qué género de vestiduras usan, si se distinguen por ella las clases, solteros, novios, casados y viudos

125. Regular, como en los demás Pueblos marítimos.

126. Parte y Parte = Regular

160. Si la vestidura es la misma que se ha usado siempre, y si los géneros de que se visten son del país o extrangeros.

127. A poca diferencia = Los mas del Pahis.

161. Qué género de comida usan las gentes acomodadas y las más pobres.

128. Buen Pan, buen vino, buena carne, buen Pescado, y lo demas que conduce a buen Vivir = Y los pobre Coles, caracoles, Pimentones, Legumbres, Acelgas, y otros mantenimientos bastos.

164. Si hay muchos hombres y mujeres sin casar, si se casan jóvenes y si crían sus hijos.

129. Los hay = De los jóvenes parte y parte = Los mas se los crían.

165. Si la gente del país es robusta y bien dispuesta, si hay muchos viejos y si tienen algún defecto o deformidad generalmente.

130. Lo es = y muchos de ellos llegan a la edad de 80, o 90 años = y pocos tienen algún defecto.

166. Si se sabe o puede calcularse cuántos se casan, nacen y mueren cada año.

.³⁴ puestos por quinquenios, casamientos 16, nacimientos 30, mueren mayores de 12 años 18, menores 42 = Las enfermedades regulares son Tercianas, y Quartanas³⁵, y se les aplican los remedios prescritos en el Arte de la Medicina.

132. Se sigue la regla común.

167. Qué usos particulares hay en la fiesta mayor, en las procesiones, asientos, campanas y demás de iglesia, y cuáles en las bodas, bautizos, rogativas, convites, visitas, administraciones de sacramentos y entierros, u en otros sucesos prósperos o adversos.

32. Abreujament per mi desconegut.

33. Reales.

34. Hem de suposar que és la resposta 131.

35. Es refereixen a les febres del paludisme. Unes venen cada tres dies i altres cada quatra.

133. Solo se estilan Danzas, y Bailes públicos.

168. *Qué pesos, medidas y monedas hay en el terreno para toda especie de géneros.*

134. Quintales, arrobas, medias arrobas, libras de doce onzas, onzas de quatro quartos, quartos de quatro argenzos. = Varas de ocho Palmos, Quartos, Des³⁶ = Monedas del Reyno.

169. *Si hay maestros de primeras letras, maestras de niñas, estudios de gramática u otros generales o particulares, en casas, conventos de frailes, monjas, colegios o seminarios.*

135. *Hay Maestro de primeras letras: Maestra de Nyñas no; ni estudio de Grammatica.*

136.

171. *Si los concurrentes pagan estas enseñanzas, y si están dotadas y quién las dotó.*

137. Pagan = Está dotado a 130 libras catalanas por el Consejo = Y podría facilitarse su alivio, con aumentar la dotación hasta 220 libras.

138.

174. *Si hay algunos retratos de las personas expresadas, pinturas de autores conocidos o alhajas de*

139. En casa de particulares, entre otras, hay dos pinturas sobresalientes.

175. *Si hay en los pueblos que componen el territorio imprenta, o en los conventos, iglesias y casas, buenas librerías, archivos y museos, y si en unos y otros se encuentran libros, manuscritos raros, colecciones de monedas, de historia natural, etc.*

140. No la hay = Una librería buena, en una casa, en donde su Duenyo tiene custodiadas varias curiosidades de Historia Natural y Política = y lo franquea gratuitamente.

141.

179. *Si los vecinos del territorio se han distinguido en defensa de sus pueblos contra enemigos, las murallas, desembarcos, acampamentos, muertes, robos y otros hechos señalados de hambres, pestes, inundaciones, terremotos u otras cosas de bien o mal que hubiere acaecido en él, en las aguas de sus mares o en sus playas, términos, campos, montes u otros lugares.*

142. De inundaciones, se distinguieron notablemente los Vecinos de esta Villa con la tropa, y marinería de espanya,

que en cinco embarcaciones grandes o transportes cargadas de gente, naufragaron en nuestra costa; el dia 10 de Abril del año 1736 al regreso de las guerras de Italia³⁷, en la que perecieron 141 personas, a saber del Regimiento de Portugal Capitanes 3, Teniente 1, soldados, y demás 99. Del de Sevilla 37. Del de Zamora 5 y del de Leon, 4. Salvandose la mayor parte de los demás, mediante las vivas diligencias que para ello practicaron estos moradores, y fue preciso para dar sepultura a los cadáveres, destinar dos cementerios mas, sin el comun.

143.

180. *Los rastros de edificios antiguos, escudos de armas, lápidas, inscripciones, epitafios, letreros, monedas, medallas y antiguallas de que se tuviere noticia.*

...³⁸ *ulcros o enterramientos antiguos*

181. *Si existe alguna columna, ara, altar, sepulcro o enterramientos antiguos, vasos, bóvedas, acueductos, trozos de camino, estatua íntegra o despedazada de mármol, bronce o de otra materia; quién la posee, en qué paraje se halla, y si se sabe lo que significa.*

Sepulcrales hay quien los habido = Boveda . . . trossos de camino ninguno = Estatua despedazada . . . mármol vestida a lo heroico una, en la Iglesia del Convento de San Salvador de P.P. Servitas de Gracia.

En esta Villa, no se ofrece otra cosa de mas consideración, que el agua, comodidad de caminos para la entrada y salida, Dirección i Polizia de Calles, Y composición del Puerto y Bateria.

La Escala y Julio 15, de 1790

Pedro Saguer Bayle.

Josef Torrent Regidor.

Francº. Martí Regidor.

Jayme Noguera Regidor

Miguel Ballester Sindico Prov.

Josef Maranges de Marimon Comisionado.

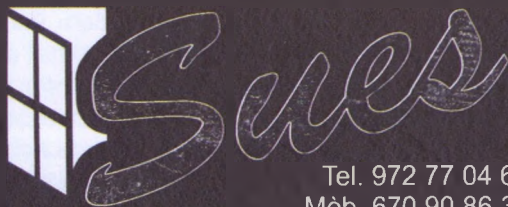
Rafael Sureda Comisionado.

36. Il·legible en la transcripció.

37. Durant la guerra civil de Polònia, 1733-1738, la qual va involucrar a tot Europa i com a continuació de la guerra espanyola contra els Habsburg, als quals els Borbons s'havien encarat en la recent guerra de successió a Espanya, aquesta va envair Sicília.

38. Sepulcros? Segurament feien una descripció d'alguna troballa d'enterraments grecs o romans d'Empúries.

PORTES I TANCAMENTS

Tel. 972 77 04 67
Mòb. 670 90 86 32
metallsues@hotmail.com

Avda. Girona, 54 17130 L Escala GIRONA

Benjamí Bofarull i Gallofré

El port d'Empúries: realitats, hipòtesis i llegendes

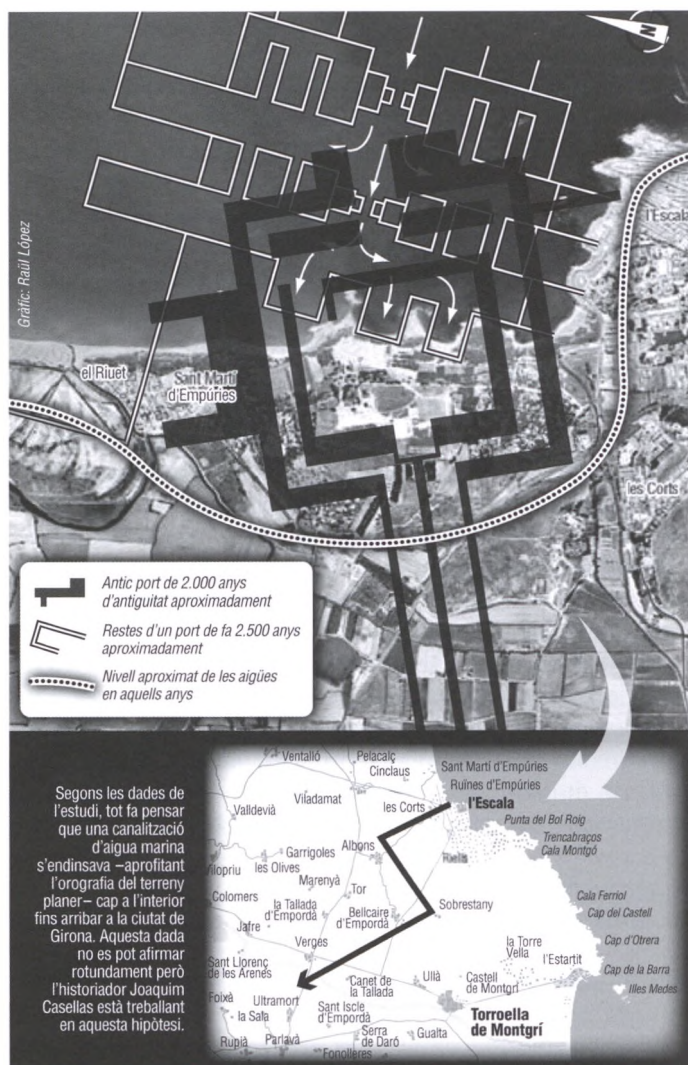
"Allò que coneixem és una gota d'aigua; allò que ignorem és un oceà sencer"

Isaac Newton

INTRODUCCIÓ

El port d'Emporion-Emporiae, referenciat pels autors clàssics i estudiat per la comunitat científica, va ser centre i motiu d'un intens tràfic comercial i militar a la Mediterrània. Aquí tractem d'aquest port i del febril comerç de metalls a l'àrea d'influència marítima emporitana, així com ens fem ressò de les galeres vinculades a aquesta activitat que naufragaren i ara reposen al fons marí de la badia. Tot començant per la hipotètica descoberta de dos macroports, que de ser ratificada, validaria algunes quimèriques interpretacions dels treballs d'autors clàssics i certificaria uns ports ben allunyats de la realitat fins ara imaginada.

Aquest treball s'ha concebut de manera que primerament s'exposa abastament la informació que hem recollit i al final els dos autors signants i els agents implicats fan avinent sintèticament les seves pertinents enfrontades opinions i interpretacions. Nosaltres, els autors, per començar, fem nostra aquesta reflexió de l'arqueòleg Josep M. Nolla: "El jaciment emporità és, no cal dir-ho, extraordinari en molts aspectes, un dels quals –i no pas el menys interessant– és la multiplicitat d'àmbits. Efectivament, no hi ha 'una' Empúries sinó 'unes' Empúries, i aquest fet plural és una característica constant en la seva història".

Esquema dels hipotètics ports descoberts el 2009 per l'empresa Movin Marine. Gràfic: Raül López. El Punt 04/06/2009.

ELS DOS HIPOTÈTICS MACROPORTS

El diari *El Punt* va publicar el 4 de juny del 2009 la impactant però en extrem qüestionada i fins i tot defenestrada notícia de la descoberta per part de l'investigador i divulgador científic Joaquim Casellas (director de l'empresa Movin Marine amb seu a Empuriabava) dels possibles dics o esculleres de dos descomunals ports emporitans enfonsats mitjançant una prospecció aèria amb un sonar. Es tractaria de dos ports diferenciats: el port grec i el port romà. Els ports es localitzarien entre l'Escala i Empúries i ocuparien una gran extensió marítima.

Les restes d'aquests hipotètics dics estarien sepultades sota els sediments marins i el seu estat presencial seria molt irregular. Segons es desprèn d'aquest estudi les restes oscil·len entre un i sis metres de profunditat. L'aparell que

va fer servir l'equip de Joaquim Casellas, amb una emissió de radar, va mesurar la radiació que emeten els minerals a través d'un sistema gamma, tècnica que li hauria permès determinar amb molta precisió l'amplada dels dics d'aquests dos ports.

Deia *El Punt*: "El port d'Empúries més modern (es refereix al romà) localitzat tenia un canal que sortia al mar amb una amplada total de 400 metres. En aquest sentit, Casellas revela així que el d'Empúries era un port navegable amb sortida en direcció a Albons, passant pel sud de Bellcaire en línia recta cap a Verges i en direcció a Girona. A més, assegura que aquesta sortida del port era navegable però que no se sap del cert fins on es podia navegar. Aquest punt es podria demostrar amb la futura detecció de restes de galeres al llarg d'aquest canal".

“Aquest port més modern –afegia el rotatiu– és molt extens en longitud i la inclinació és quasi perfecta: 356° nord-oest. O sia que li falten 4 graus per estar alineat al nord (360°). Les mides totals del port són aproximadament d’1,4 quilòmetres, amb una entrada al mar d’uns 700 metres. En aquesta zona hi ha detectades més restes de galeres. Pel que fa al port més antic (es refereix al grec), té una amplada d’1,6 quilòmetres, una entrada al mar que supera el quilòmetre i està orientat a llevant”.

Al plànol que presentava El Punt es veuen unes línies de color blanc que surten de terra ferma i s’ajunten amb les possibles esculleres finals. Aquestes línies, de tenir credibilitat els macroports, podrien ser les passeres per transportar la pedra des de la gran pedrera que formava tot el litoral (les Planasses, l’Olla, la Punta, les Roques d’en Guillem, la Mar d’en Manassa, la Creu, Sota la Costa –davant la platja de la Vaixella–, les Coves d’Empúries, les Muscleres Grosses...). Tot el litoral escalenc feia la funció de pedrera; segurament l’actual fisonomia del litoral té poc a veure amb la de fa 3.000 anys. Deixem, però, de moment, aparcada aquesta hipòtesi i centrem-nos en el port acceptat convencionalment.

UBICACIÓ DEL PORT PRIMITIU O NATURAL

El jaciment arqueològic emporità, al nord, acaba de cop on el pujol inicia el seu descens mirant al promontori on rau el poblet d’Empúries. A aquest promontori s’establiren al segle VI aC els primers grecs provinents directament de Focea (Àsia Menor) o de Massàlia (Marsella) formant l’assentament conegut ara per Palaiàpolis. El promontori formava primerament un illot i més endavant una península que connectava a través d’un estret istme per ponent amb una terra ferma envoltada per un intrincall de recs i aiguamoixos.

És allí, entre la Palaiàpolis i la Neàpolis, la planúria o fondalada avui ocupada per camps de conreu i una zona d’esbarjo d’un verd rutilant més l’espai que funciona com aparcament, on hi havia el port o fondejador emporità primitiu o natural i punt de partida per a un futur port artificial. Aquella era la zona portuària primitiva amb el seu far i el raval de la ciutat; una vida molt colorista amb navegants i comerciants i les drassanes amb calafats, mestres d’aixa... El port primitiu podria haver estat catalogat com a grec, però seria molt inexacte ja que res fa pensar que no hagués estat utilitzat prèviament a l’arribada dels focuus. Aquest port va ser la raó de ser d’Empúries i va determinar la seva condició de mercat.

Però la ubicació del port artificial que havia de succeir al primitiu o natural encara no està definida en la seva totalitat. Avui només es conserva com a element del port artificial el gegantí malecò o moll hellenístic (datat al segle II-I aC), tot i que aquest sembla més una protecció en forma de muralla del barri marítim de la ciutat dins el port artificial (qüestió tractada més endavant en aquest treball) que no pas un tram del dic exterior del port natural.

L'erudit Geroni de Pujades, assessor i comissari general del comtat d’Empúries, va escriure a “Crònica Universal del Principat de Cathlunya” (1609): “En tiempos de las prosperidades de Ampurias y para más seguridad para los barcos que llegaban contratados, ferias y mercados, hicieron los emporitanos un muelle o puerto junto a la muralla de la ciudad, capaz de acoger buen número de embarcaciones y cualquier armada. Midiendo los vestigios, he comprobado (...) no dudando que antes era mucho más largo y ancho.

El poble d’Empúries vist des de migdia a l’inici del segle XX; en primer terme, a la dreta, l’espai que havia estat el port natural o primitiu. Foto: Josep Esquirol. Fons MAC-Empúries.

“Si que quiero hacer constar –continua Pujades– que un derruido edificio que principia al pie de la sierra sobre la cual estaba la ciudad prueba que se encerraba entre el actual convento servita y la ciudad un buen trozo de mar y ser allí un segurísimo puerto (...)”. Josep de Maranges, hisendat i antic batlle de l’Escala, va deixar escrit a les acaballes del XVIII: “El puerto estava en quadro perfecto, i tenia de curcuito media hora: oy son campos, dehesas y arenales lo que era agua en aquel tiempo (...). A mano derecha de la entrada de dicho puerto, se vé otra fuente de agua dulce, saludable i fria, llamada de San Eusebio (...)”.

ELS PORTS SEGONS LA COMUNITAT CIENTÍFICA

El malecò o moll hellenístic mai va tenir funció nàutica, és a dir, mai va servir com a moll per protegir a sotavent, a tocar el petit espadat a l’est de la Neàpolis que va excavar Emili Gandia el 1921, les naus de les investides del llevant i la tramuntana. El sector al nord-est de l’àgora (ara sota la carretera i la platja) enllaçava. Ciutat amb el port a través d’un camí en rampa pavimentat amb còdols. Sí sembla tenir relació amb el gran mur est-oest que parteix de l’extrem sud de l’espadat, amb el que presenta la mateixa tècnica constructiva, amb el qual conformaria el sistema defensiu general de la ciutat i en primer terme de les dependències del port a tocar la platja.

El substrat rocós que forma la façana marítima d’Empúries forma una orografia irregular. Factors mecànics, biològics i químics han actuat sobre aquestes roques erosionant-les en la línia de contacte amb el mar fins provocar la seva caiguda; són les dites roques-xampinyó. La base rocosa del malecò a l’època de la seva construcció devia ser molt més àmplia que en l’actualitat; aquesta circumstància fa impossible que el gran malecò fos utilitzat per atracar embarcaciones.

El malecò avui existent quedaria, així, a mig camí entre el port natural i el port artificial. Devia exercir, com hem dit, de muralla de defensa contra atacs marítims, on s’hi podien emplaçar màquines de guerra en posició dominant. Altres murs defensius tancarien per la banda de llevant el perímetre que va de les Muscleres Grosses cap al sud fins contactar amb la torre ja dins el mar, ara submergida, on finalitzava la muralla terrestre de migdia del segle IV aC de la ciutat grega.

Les excavacions subaquàtiques de les acaballes del segle XX van evidenciar aquí, a tocar les Muscleres Grosses, la presència d’estructures portuàries. Aquestes excavacions

Vista del malecò o moll hel·lenístic amb l'antiga Palaiàpolis al fons un dia al capvespre. Foto: Joaquim Teixidor.

van posar al descobert uns dos-cents carreus perfectament escairats provinents del substrat o base rocosa del malecò que oferien l'aspecte d'un enderroc. Això suggereix que la construcció del port artificial sigui anterior a la construcció del malecò.

Una hipòtesi pausable és que aquestes roques o blocs derivessin de l'espigó o escullera sud del port artificial, traçat sobre la llengua que formava la roca natural antigament aèria i de més recorregut, i potser també de la torre i alguna edificació adjacent (un far, un pòrtic). El port artificial hauria aprofitat la topografia de la zona, especialment els esculls de les Muscleres Grosses, per situar-hi l'escullera; la quantitat i la ubicació de les roques fa pensar que aquesta assoliria una longitud superior als 150 m. Algunes fotos aèries de la segona meitat del segle XX insinuen l'existència de dues esculleres que partirien mar endins respectivament de la paret de Sant Martí i de les Muscleres Grosses fins a disposar la bocana al seu bell mig.

Únicament en el plànol de Paçà s'aprecien uns murs, avui sota la sorra de les velles dunes fixades a principi del segle XX, a la base del promontori de Sant Martí i pròxims al malecò. L'enginyer de dunes Javier de Ferrer i de Lloret va excavar parcialment el 1909 un mur est-oest perpendicular al malecò. Una violenta llevantada, el 1920, va arrencar un tram de la costa i va posar al descobert una sèrie de murs paral·lels a l'esmentat amb unes grans cambres de forma rectangular i allargassades que formarien part de les dependències portuàries.

EMPÚRIES A TRAVÉS DELS CLÀSSICS

Herodot (V aC), considerat el primer historiador grec, va escriure fent seva una idea del també historiador Hecateu (VI aC): "l'istro, que neix al país dels celtes, a la ciutat de Pyrene". Els indigetes són considerats comuntment íbers, però en realitat formen part de la gran diversitat ètnica etiquetada com a celtibèrica. I Aviè (més citat més endavant) hi afegeix "...freqüentat pels massalotes". Herodot i Aviè es refereixen a una ciutat llavors en plena efervescència; resulta versemblat que es tractés d'Empúries. Istro va ser la colònia grega més antiga del Mediterrani Oriental (Mar Negre) fundada el VII aC.

El malecò segons un gravat francès publicat el 1823 per l'historiador rossellonès F.J. Jaubert de Paçà; observi's uns murs, avui sota les dunes fixades fa més d'un segle, a la base del promontori de Sant Martí. Il·lustració: Lith de Villain. Fons: MAC-Empúries.

Un dels documents que provaria, amb molts recels, com debatrem en aquest treball, l'existència d'un macroport a Empúries és el poema "Ora Marítima" (IV dC), escrit en versos trímetres iàmbics, de gran valor geogràfic, etnològic, històric i filològic, tot i que Empúries no hi apareix esmentat. Com a antecedents de la historiografia grega es poden considerar les narracions de viatges marítims destinades a servir de guia a navegants i mercaders conegudes com a periples en els quals es tendeix a l'exageració.

"Ora Marítima" és l'obra més antiga referida a la península Ibèrica. L'autor, Ruf Fest Aviè, poeta, astrònom i geògraf d'origen etrusc, es va basar en fonts anteriors i s'inspirà en manuals que tractaven de la navegació costanera amb escales com "Periple massaliota" (inici VI aC), "Oceà" (IV aC) del navegant grec Piteas de Massàlia, "Ges Periodes" (VI aC) atribuït a Hecateu de Milet..., tot i que no explica per l'època que van ser escrits el no esment d'Empúries.

Sembla situar la ciutat de Pyrene al cap de Creus o al Rosselló, però per la datació i els contactes manifestats pot referir-se a l'assentament de la Palaiàpolis.

Bust del poeta i geògraf romà Ruf Fest Aviè.
Foto: www.laporte.es

Diu Aviè: "El cap Celebàntic estèn llavors el seu dors en el salat mar. / Que hagi estat al seu costat la ciutat de Cypsela és ja només un rumor, / perquè cap vestigi de l'antiga urbe conserva l'aspre sòl. / S'obre allí un màxim port en un golf (*) / i en gran extensió penetra el mar en la còncava terra. / Després d'això reclina el litoral indicètic fins al vèrtex del cap Pirineu. / Després d'aquell litoral, que ja hem dit / que jau estirat cap a enrere s'aixeca el / mont Malodes, i sorgeixen entre les ones dos esculls / adreçant-se cap als núvols el doble cim. / Entre aquests, a més, jau extensament un port, / no estant exposat el mar a cap vent". (* Expressió també traduïda com "un port en un gran golf").

Dins els textos grecs i llatins de l'Antigüetat Clàssica també cal citar a Estrabó (65 aC-20 dC). Diu a la seva "Geographica": "Tot el litoral des de les Columnes d'Hèrcules fins aquí (Tarragona) és pobre en ports, però la costa que segueix cap al nord i fins a Emporion té bons ports". També: "Corre per allí prop també un riu que ve del Pirineu i la seva desembocadura serveix de port als emporitans". Sembla que es refereix a l'actual Riuet o paleo-desembocadura del Fluvià com a embarcador de naus.

Les fonts i les evidències arqueològiques assenyalen altres indrets que funcionaren com a ports. Hem de considerar la mencionada antiga desembocadura del Fluvià, coneguda ara com Fluvià Vell o Riuet, a uns pocs centenars de metres al nord de la Palaiàpolis; la del Ter vell al sud de la Neàpolis; el gran port subsidiari de Riells-Clota (a l'Escala) que degué tenir importància extraordinària en el global del gran comerç marítim. Els rius eren les autopistes de la prehistòria.

A Empúries se li va atribuir abans i durant l'arribada dels primer focues, segons les fonts clàssiques i els estudiosos, una gran diversitat de noms: Pyrene (Herodot/V aC i Estrabó/I aC), Indika (Esteve de Bizanci/V dC), Blaverura (Esteve de Bizanci/V dC), Alba (Maranges/XIX), Cypsela (Lambloglia/XX), Untikesken (Prescot/XX). Estrabó va ser el primer autor clàssic que va esmentar el topònim: "...que ara es diu Palaiàpolis". També gràcies a ell sabem que la illa de la Palaiàpolis era anteriorment coneguda amb el nom de Medes.

EMPÚRIES CARTAGINESA I EL TOPÒNIM DE L'ESCALA

El 535 aC va tenir lloc la batalla naval d'Alàlia (Còrsega) entre els focues i la coalició formada per cartaginesos i etruscs que acabà amb el triomf pírric dels primers i l'afebliment del seu poderiu naval. Aquesta batalla va significar el naixement de Cartago com a potència predominant al Mediterrani Central i Occidental. Alàlia, una colònia grega fundada a l'entorn del 560 aC, era un centre d'activitat comercial i de pirateria, cosa que ocasionava grans pèrdues al comerç marítim de cartaginesos i etruscs.

Aquest desenllaç va afavorir l'activitat fenícia. Aquests comerciaven sense encunyar moneda, tot i que tampoc es limitaven a canviar o permutar. Per als grans pagaments usaven lingots d'or i de plata; de vegades també bescanviaven els productes amb copes de metalls preciosos (la Bíblia conserva un record d'aquesta mena d'intercanvi comercial en que Josep amaga una copa en el sac de cereals del seu germà menor Benjamí).

La batalla d'Alàlia, segons Esquilo (VI aC), va tenir importants repercussions: va fer que els cartaginesos imposessin el seu domini a tot el Mediterrani Occidental i va privar als focues de colonitzar més profundament Empúries i tota la península Ibèrica. Empúries, després d'Alàlia, va exercir d'aiguabarreig, és a dir, tant fou centre acollidor de focues arribats d'Alàlia i del Mediterrà Central com receptor de l'incipient influència cartaginesa.

El primer tractat entre Roma i Cartago sobre el control del Mediterrani, del 348 aC, empès per l'aliança Roma-Massalia-Emporion, va suposar un equilibri d'influències greco-púniques que féu que Empúries romangués sota la influència cartaginesa; això explica l'existència de dracmes emporitanes (III aC) d'inspiració púnica. Fins que el 226 aC, amb el Tractat de l'Ebre, s'establí el riu com a frontera. Res, però, va impedir la I Guerra Púnica (264-241 aC), centrada al Mediterrani Central. Els cartaginesos, amb la derrota, van intensificar la seva presència a Hispània. La seva flota la controlava gràcies als tractats d'amistat i la pressió militar.

A la muntanya de Sant Salvador (serra de Rodes), davant de l'Escala, apareixen tres punxes o cims coneguts amb la denominació de matriu escalenca 'Tres merlets'. Els pescadors de l'Escala sempre l'han tingut com a referència orientativa per practicar les arts pesqueres i també per saber on reposa el mercant francès Saint Prosper enfonsat per una mina submarina a les acaballes de la Guerra Civil

(març 1939). Aquestes tres torres formarien part del sistema cartaginès de vigia o talaies anomenat 'Torres d'Annibal', com va testificar Plini el Vell (I dC), que hi havia en molts punts alts del litoral i certificarien que aquesta costa va estar sota el control de Cartago.

Del terme Scala Hannibalis pot procedir el nom de l'Escala segons una teoria relativa a l'origen del topònim. A partir del segle XVI es començà a especular, erròneament, sobre el pas d'Annibal per Empúries camí de Roma durant la II Guerra Púnica (218-202 aC). Sí és possible, amb tot, que una flota cartaginesa d'avituallament desembarqués l'estiu del 218 aC a Empúries, poc abans d'arribar Gneu Escipió per tallar el cordó umbilical entre Annibal i la seva reraguarda, per contactar amb les tropes d'Annibal a l'altra banda del Pirineu a través del coll de Banyuls (30.000 homes, 15.000 cavalls i 37 elefants).

Fenicis comerciant possiblement amb productes confeccionats amb metalls en una platja amb els nadius. Podria correspondre a una escena dels segles VIII-VII aC a les platges emporitanes. Il·lustració: www.culturaclasica.com

Pomponi Mela (I dC) va escriure a la seva 'Chorografia': "... després de Mons Iovis, amb la vista a occident, destaca una prominència de penyes que s'aixequen des de baix a manera d'escalons anomenada Scala Hannibalis (Escala d'Hannibal)". Mela va recórrer la costa de nord a sud i cita el Clodianum (riu Fluvià / actual Riuet) i el Mons Iovis (Montgó). Maranges ho va explicar així: "En el año 228 antes de Christo determinó con un ejercito venir contra la Ciudad de Empurias, y en las jornadas de esta empresa ganó Aníbal unos montes muy fuertes y penyascos de moderada eminencia, y buen aciento para sus intentos".

"A uno de los quales dicen que los latinos nombraban Mons Jovis, que algo corrompido el vocablo se llama oy Mongó, en la cumbre del cual hay una torre muy grande, fuerte y antigua del propio nombre de Mongó, y a l'otro, porque tenia unos altos y baxos en figura de una escala, con otra torre de extraordinària magnitud, que habia muy cerca del mar, y en la entrada de nuestro puerto donde ponía Anibal las guardas y centinelas para el resguardo de su exercito contra Empurias, nombraban Escala, de qual etimología le viene a nuestra Villa de La Escala el propio nombre y apellido que conserva oy, por estar situada a pie de este último monte".

MOVIMENT MARÍTIM I IMPORTÀNCIA DEL PORT

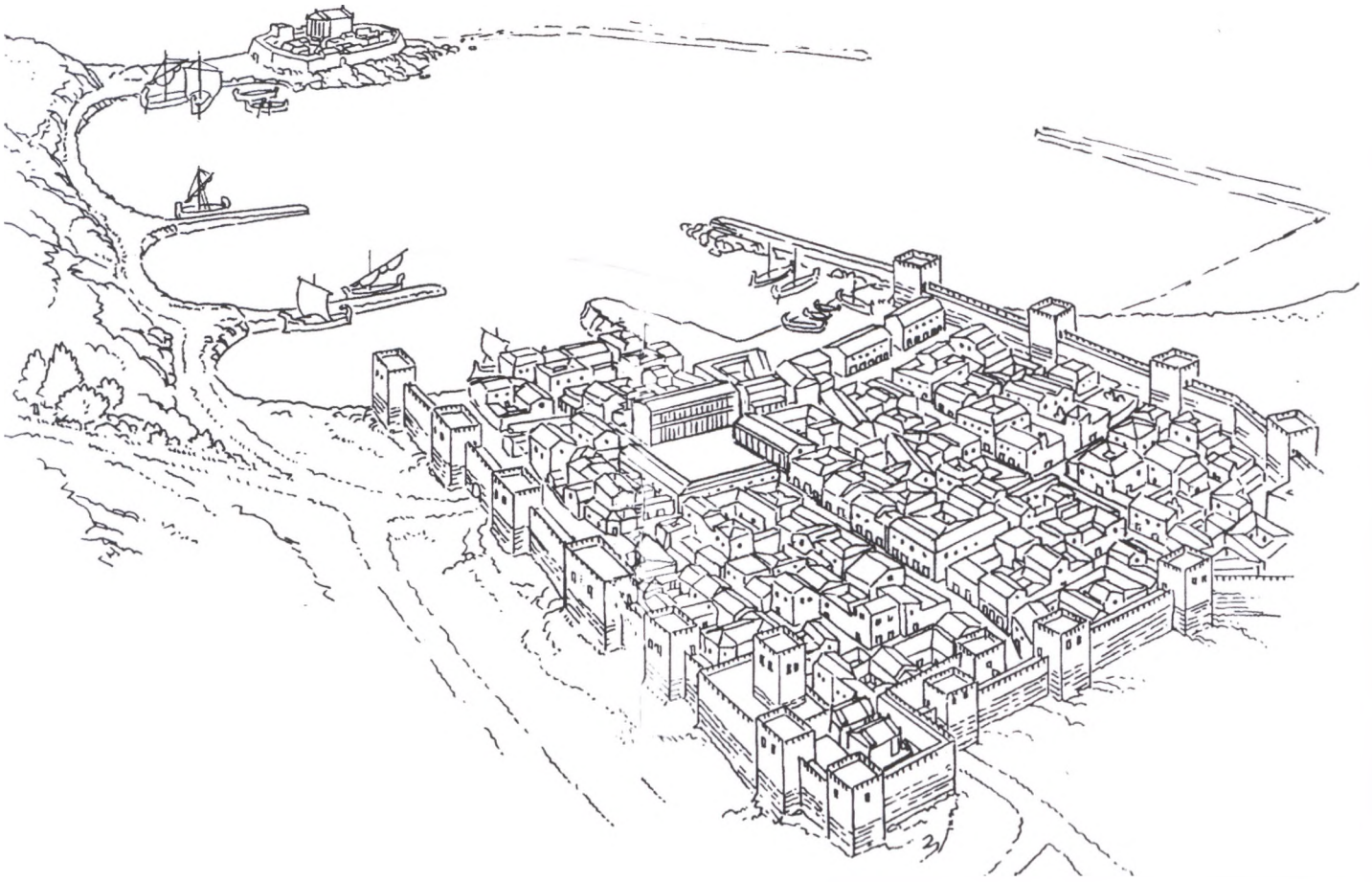
La capacitat de desplaçar-se a través del territori ha estat sempre una preocupació vital. El desenvolupament econòmic i social d'una societat sempre ha depès de les circumstàncies de mobilitzar les mercaderies i les persones. El nivell del mar ara fa uns 12.000 anys, durant l'última glaciació, era de 70 metres per sota de l'actual. En fa uns 6.000 era de 12 metres per sobre. L'estabilització al nivell actual es devia produir entre l'edat de bronze i el canvi d'era.

En època ibèrica hi havia una gran dispersió d'àrees d'ancoratge i de ports naturals vinculats a poblats o a factories costaneres. La construcció d'embarcadors i d'infraestructures portuàries en refugis naturals i de ports artificials on la natura no era generosa es produïa a la Mediterrània des de temps remots. Segurament els primers a construir grans ports van ser els fenicis en la seva cursa cap les fonts de metall occidentals.

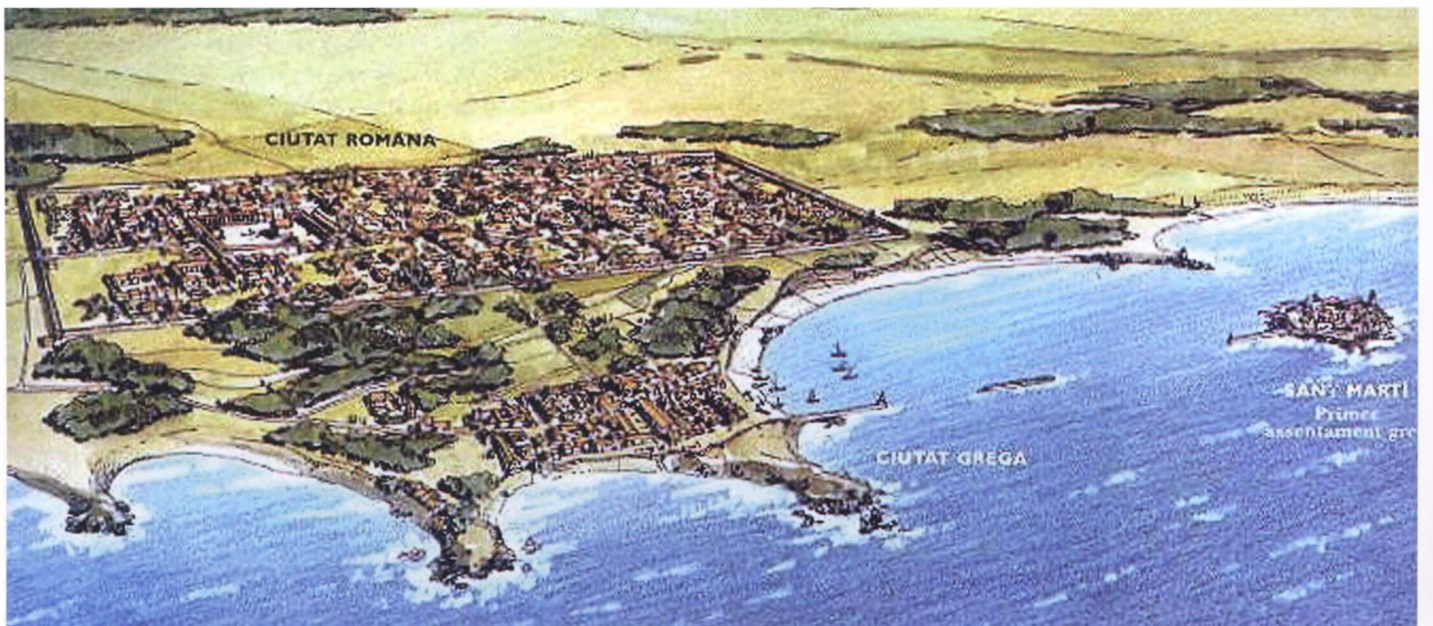
El tràfic marítim al Mediterrani s'interrompia a l'hivern per la perillositat de navegar. Llavors es reparaven i calafatejaven les naus. Era, emprant el terme llatí, el temps del 'mare clausum' (mar tancat). A l'hivern, la navegació al golf de Lleó, segons un derrotero (publicació nàutica) del 1883, "(...) este

golfo siempre ha llamado la atención por los malos tiempos que en él reinan, sus repentinos y violentos temporales y la mar ampollada y revuelta que se ocasiona". Però a l'estiu es pot navegar del golf de Lleó a la badia de Roses gràcies als vents i corrents favorables. La ruta remarca la importància nàutica de la badia com a port d'escala.

El port primitiu o natural emporità acollia i generava molta activitat des de temps immemorials. Perquè era un indret estratègic per a la navegació i el comerç. La mar d'Empúries havia estat d'antuvi una àrea d'un intens tràfic marítim, comercial i de guerra. Centre de redistribució dels productes fenicis, cartaginesos... i també grecs i itàlics. Empúries exercia la capitalitat de tot el territori NE peninsular.

Visió hipotètica del segle II aC d'Emporion i el seu port amb el malecò i les seves esculleres. Il·lustració: *Història militar de Catalunya*, volum I.

Recreació d'Emporiae i el port al segle I aC amb el malecò com a element nàutic en forma d'espigó o escullera. Il·lustració: Jordi Sagrera. Fons MAC-Empúries.

Els ports principals en època grega eren Empúries i Ebassus. Els romans van aprofitar els millors ports per establir-hi campaments militars i després fundar-hi ciutats. Els exemples de ports grecs i hel·lenístics són nombrosos i denoten un gran desenvolupament de l'enginyeria portuària. L'historiador grec Polibi (III aC) i altres autors citen Empúries com a centre neuràlgic en la ruta Orient-Occident i que el seu port era lloc d'escala obligada i punt de referència en aquest trànsit marítimo-terrestre.

Durant el segle II aC el moviment marítim a Emporion va sobrepassar la capacitat del port. Aquest gran complex portuari devia assolir el seu apogeu en època republicana, quan Empúries va esdevenir la gran base naval romana de l'occident europeu del comerç interprovincial. Es feia servir la propulsió a vela i depenia dels corrents i dels vents, per això els trajectes variaven en temps i dificultat i era el mitjà més irregular i perillós. La navegació no era només de cabotatge sinó que també era d'altura seguint les estrelles. Aquests últims destins eren Alexandria, Antakya, Cartago, Puteoli, Narbona... S'aconseguien grans fortunes tot i el risc de perdre-ho tot per naufragi.

El port era tan important que part de la geoestratègia romana dels segles III-I aC girava a la Mediterrània Occidental a l'entorn d'aquest enclavament. Amb unes característiques geogràfiques diferents a les actuals, aquest port devia complir unes condicions molt favorables pel que fa a seguretat, defensa, abastament d'aigua... Es tractava d'un port amb ciutatella, no pas una ciutatella amb port. La ciutatella devia comptar amb serveis portuaris capaços de l'arranjament de naus en dic sec, tasques de ferreria i fusteria, instal·lacions per a la hivernada...

Els foces navegaven amb penteconteres, les embarcacions pirates per excel·lència. La pentecontera era una embarcació impulsada per 50 remers (d'aquí el seu nom). És el tipus de vaixell usat, segons va escriure Homer, a la Guerra de Troia (XII aC). Al costat de les galeres mercants, lentes i panxudes, les penteconteres eres ràpides i de bon maniobrar. Gràcies al seu escàs calat, aquelles naus podien varar-se a la platja o remuntar el curs dels rius. És així com fent escales haurien arribat els primers foces a Empúries.

Una galera, dita també birrem, usada ja pels fenicis i els assiris, era qualsevol tipus de vaixell impulsat principalment mitjançant remes, tot i que moltes galeres també tenien velas per aprofitar la força del vent. Les galeres eren molt maniobrables i especialment aptes per a operacions amfibies al Mediterrani, car el seu baix calat les feia fàcil aproximar-se a les platges i desembarcar tropa i càrrega. Les galeres foren el principal tipus de vaixell de guerra en el Mediterrani durant l'època clàssica.

Una galera de les moltes que freqüentaven i naufragaven a l'entorn del port d'Empúries anteriorment a la nostra era. Il·lustració: www.histamat.com.

COMERÇ DE METALLS I DELERICTES

“Des d'un punt de vista geològic el fons del golf de Roses és completament net, però el golf conté en el seu pis algunes restes de vaixells naufragats que poden produir a la pesca de l'art (ara la vaca i abans el bou) serioses dificultats i força perjudicis. Algunes d'aquestes restes –àncores, popes de vaixells– són molt antigues; d'altres daten de l'època de la Gran Guerra, vaixells dedicats al contraban de queviures que amb l'escà dels grans negocis i els nolis alts s'enfrontaven a tots els temps i naufragaven”. Això ho va deixar escrit l'escriptor Josep Pla.

I afegia: “Fora de la línia illes Medes-cap Norfeu hi ha enfonsats dos vapors torpedinats en aquella època. Aquests ganxos de ferralla submarina són perfectament coneguts de la gent del país i llur situació exacta és ben fixada per ells amb senyes de terra (...)”. Serveixi aquest apunt per introduir i il·lustrar alguns dels paranys ocults o sorpreses que conté el nostre fons marí. Els delerictes (restes submarines d'embarcacions) evoquen tota mena de tempestes, batallas navals i vaixells naufragats.

Empúries no només va resultar interessant per la seva estratègica ubicació sinó pels seus recursos agrícoles i minerals. Diversos elements procedents de les excavacions de la Neàpolis permeten afirmar que una de les seves activitats fou la conversió metal·lúrgica. Empúries formava part de la ruta que unia els dos grans centres del comerç metal·lúrgic: la massaliota focea –port de comerç de les rutes terrestres de l'estany– i la Gadir fenícia –port de la plata tartèsica–. El comerç marítim girava a l'entorn de cereals, metalls, esclaus, animals exòtics, vi...; arribava procedent d'Orient púrpura, incens, essències oloroses, vestits de lli, gemes, esclaus asiàtics... L'exploració minera a la zona d'influència emporitana es servia de mà d'obra esclava.

El 30 de març del 2009 publicava *El Punt*: “La llevantada de Sant Esteve del 2008, segons Joaquim Casellas (Movin Marine), va desplaçar moltes capes de sorra fins fer disminuir el gruix de sediments que va posar al descobert més de 200 galeres naufragades (dels fenicis als romans). Galeres vinculades al port emporità sepultades dos mil anys enrere i protegides sota el sediment marí a la badia de Roses o a les seves immediacions incloses les Medes i el curs de la Muga. Empúries va ser un port molt important en el trànsit de mercaderies i una àrea marítima on moltes embarcacions van ser víctimes de temporals, de problemes mecànics i d'infinites batalles”.

“També s'han localitzat, diu Casellas, restes del carregament que transportaven aquelles embarcacions com metalls, fustes i altres que durant segles han estat protegits gràcies als corrents marins que els van cobrir. L'estudi de corrents marins dut a terme per Movin Marine va ser clau per determinar les zones on es podien localitzar les nombroses restes. Per trobar aquests corrents marins es va optar per navegar a través d'ells i en temporals instal·lant dispositius GPS fins a localitzar les vies on circulaven les galeres que van navegar per aquestes aigües”.

I afegia *El Punt*: “En els fons submarines de la Costa Brava reposen majoritàriament les restes de naufragis del litoral català, principalment a la badia de Roses i rodalia, entre l'Alt i el Baix Empordà. Naufragis de totes les èpoques que expliquen històries sorprenents. Es tracta de relats que fan dels naufragis un univers que excita la imaginació i els converteixen en testimonis que ajuden a explicar la gran activitat humana a les costes. Al mapa apareixen uns 800 jaciments o delerictes de totes les èpoques; 358 d'aquests, quasi la meitat, corresponen al litoral gironí”.

Marc Porci Cató havia mencionat la riquesa metal·lúrgica del NE de Catalunya: "A aquestes regions hi ha mines de ferro, formoses mines de plata..". I Titus Livi (59 aC-17 dC), autor de la primera anotació llatina d'Empúries en narrar el desembarcament de Gneo Escipió, va escriure com el mateix Cató va imposar "gran tributs sobre les mines de ferro i de plata" després de la campanya del 195 aC.

En època antiga, fàcilment accessibles des d'Empúries, s'explotaven importants àrees mineres en territori de la seva influència (valls de l'Alt Ter, vall de la Muga, costa de Colera, massís de les Gavarres...) d'on s'extreien principalment coure, plom, ferro, plata i or. La plata constituïa una de les matèries primeres més valorades per fenicis i grecs. Els vasos de vernís negre, la preuada ceràmica d'Àtica, entrava a la península Ibèrica pel port d'Empúries sovint amb destí a l'Alta Andalusia a canvi que aquesta proveís a Empúries de plata per encunyar les dracmes i els triòbols.

Una llegenda recollida a la tradició antiga diu que arran d'un gran incendi forestal al NE de Catalunya els rius xarbotaven plata fosa i que en ignorar els indicetes el seu valor se la van vendre a mercaders a preus ridículs. La llegenda, amb tot, podria tenir una base real, per experiències similars després conegudes. Els focs emporitans buscaven metalls preciosos. Especialment plata. Els productes obtinguts eren venuts sobretot a Egipte, que constituïa el motor comercial del Mediterrani arcaic gràcies a la seva situació entre Orient i Occident.

OPINIONS I INTERPRETACIONS

Els dos autors d'aquest treball hem elaborat un relat comú fins aquí, però diferim en la part més noticiablement substancial: la possible existència dels macroports esmentats a l'inici. Perquè hi ha qui entre els autors considera que aquests macroport responen a molts dels interrogants que personalment es plantejava ja abans de conèixer la troballa de Movin Marine i qui ho veu inversemblat, sense una base ajustada als resultats comunament acceptats. Així, tot seguit, primerament els autors exposen conjuntament els seus dubtes i després a títol individual la seva tesi, com també emeten la seva opinió Joaquim Casellas (Movin Marine) i el MAC-Empúries.

Emporion no hauria tingut fins als segles II-I aC una muralla o un dic portuari (malecò) per protegir i defensar el flanc oriental de la ciutat i la seva zona portuària sense l'existència prèvia d'un espigó exterior? Té sentit construir un gran dic com el malecò en clau d'espigó o escullera exterior justament en el rompent (a tocar la llongada) tot i que el nivell del mar llavors era superior a l'actual? Quin pot ser el significat, de no ser els macroports, de les restes de dics i passeres subterrànies detectades per l'empresa Movin Marine entre Empúries i l'Escala? Únicament tractaria de delerictes o antiquíssimes galeres naufragades la notícia publicada per *El Punt* el 30/03/2009?

Els versos anteriorment esmentats d'Aviè conviden a moltes i diverses interpretacions sobretot pel que fa al vers 530 que parla del "maximo portus". Tradicionalment s'ha considerat el cap Celebàntic un antic topònim del cap de Begur o del de Sant Sebastià. També s'ha vinculat molt Cypsela amb Ullastret. Els dos esculls generalment s'han identificat amb les dues Medes grans. Però l'arqueòleg italià Nino Lamboglia situa el Celebàntic a tocar Montgó i identifica Cypsela amb Empúries. Hi ha qui identifica els esculls amb els penya-segats que envoltes cala Montgó i hi ha qui amb els vèrtexs est de les dues esculleres del macroport grec reivindicat per Movin Marine.

Jaciments miners que envoltaven la planúria empordanesa i vies d'accés als mateixos des dels ports del golf en temps d'Emporion. Il·lustració: *Ampurias romana*.

*Benet Poch: "Identifico el 'maximo portus' citat per Aviè amb el probable macroport grec descobert el 2009 que segons l'empresa Movin Marine s'insinua entre Empúries i l'Escala perquè sempre he considerat que era insuficient el port comunament acceptat per la comunitat científica, tant per les dimensions com per la poca protecció i capacitat que podia oferir en construir-se en el rompent. Així mateix, els pescadors coneixen l'espai marítim dels 'ganxos de barcada', zona en la qual eviten practicar les arts pesqueres.

I aquesta perillositat no és arbitrària, sinó que coincideix amb la situació del possible macroport grec enfonsat que va plantejar Movin Marine, amb les que serien les restes dels seus dos colossals espigons o esculleres del vèrtex SE o, en paraules d'Aviè, "els dos esculls que s'aixequen cap als núvols". A l'esquerra de la recta o diagonal imaginària que surt de l'escala del corriol del Menut Roig (entre els actuals bars Eivissa i Medusa) cap a mar endins fregant la Punta fins arribar a veure's per sobre de les Cambres la costa per alt del Milà. Aquest port va desaparèixer sota les aigües, però la història l'ha de mantenir a la superfície.

També aquest macroport vindria a corroborar l'origen toponímic del nom de l'Escala en dir Pomponi Mela mentre navegava a llevant de la costa "després de Mons Iovis (Montgó), amb la vista a occident, destaca una prominència de penyes que s'aixequen des de baix a manera d'escalons anomenada Scala Hannibalis (Escala d'Hannibal)". El nom de l'Escala no respon a qüestions de la filologia sinó a un episodi de la nostra història que parla de vencedors i vençuts. Els romans van fer que fos enterrat tot allò que portés el nom d'Hannibal, igual que la primitiva ciutat junt amb la famosa cabra d'or dels vells escalencs".

*Lluís Colomeda: "Una interpretació ben paussible és que Aviè als seus versos no es referís amb allò del "maximo portus sinu cavumque late caespitem inreptum salum" a un port artificial dins el golf de Roses, sinó al mateix golf de Roses com al més gran port natural en el litoral nord mediterrani autoconcedint-se una llicència poètica o literària. Podria ben considerar el propi "litus indiceticum" o golf de Roses com al port natural més gran i idoni de tota aquella contrada litoral. Això negaria la suposada existència d'enfonsats espigons o esculleres d'aitals dimensions com les dels pretesos macroport.

Els pescadors escalencs coneixen la posició dels "ganxos de barcada" al costat dels quals eviten calar xarxes, palangres, nanses...; ells saben la brutal diferència entre obtenir un bon jornal i perdre l'ormeig enganxat, per exemple, en xemeneies,

Aquarel·la 'Bon matí a la muralla' del pintor Jesús de la Cruz amb el malecò i les Muscleres Grosses. Gentilesa de Galeria d'Art Mestral.

Oli 'Palau del Vent' del pintor Zingre amb el malecò i el camí forestal construït en el tombant dels segles XIX-XX. Gentilesa de Galeria d'Art Mestral.

ancores o canons d'antics vaixells que reposen anònimament al fons marí. Altrament, la interpretació de la referència toponímica "Scala Hannibalis" de Pomponi Mela, referida al paisatge terrestre atribuïda a la falda costanera del Montgrí, sempre serà motiu de controvèrsia per la seva ambigüitat. Tres són les altres teories, no mencionades aquí, que també intenten posar negre sobre blanc l'origen toponímic de l'Escala.

* Joaquim Casellas (Movin Marine): "La recerca va començar el 2003 en engegar una exploració d'una forma gairebé desinteressada davant de Sant Martí d'Empúries buscant l'antic port paral·lelament a l'estudi del port de Roses. Al final, ajuntant totes les dades com un puzzle, es va extreure una estructura amb forma de dos macroports. Documentar les galeres, a més, donaria peu a continuar digitalitzant la badia en tres dimensions per poder situar i numerar les restes. Amb aquesta fase descobriríem realment la magnitud de la descoberta. Això aportaria una riquesa cultural i turística a la zona difícil de calcular.

El que si es podria fer és recaptar fons per la seva comprovació de forma geofísica submarina. Es tracta de una sonda sísmica o paramètrica que mesura les capes de sedimentació fins a trobar les pedres que formen el suposat port".

* MAC-Empúries: "Al llarg dels anys, el nostre coneixement sobre Empúries ha anat variant, modificant-se notablement gràcies, sobretot, als resultats fornits per l'arqueologia i completats per les dades numismàtiques, epigràfiques i, fins i tot, per la reinterpretació dels pocs textos escrits que esmenten aquesta ciutat.

Tal com hem dit en anteriors ocasions quan se'ns ha demanat l'opinió sobre aquesta qüestió, hem de dir que nosaltres partim únicament de les dades científiques proporcionades pels nombrosos estudis realitzats entorn a l'antic port d'Empúries i la morfologia del paisatge emporità durant l'antiguitat, a partir de sondatges geològics, prospeccions geofísiques, dades arqueològiques o els propis estudis i excavacions subaquàtiques realitzades des del CASC. I els resultats apunten a una interpretació ben diferent a la de la hipòtesi esmentada".

Lluís Colomeda

Benet Poch

BIBLIOGRAFIA

ALMAGRO, Martín: *Las fuentes escritas referentes a Ampurias*. IPM i IDV-A. Barcelona. 1951.

DOMERGUE, Claude: "Les mines et la production des métaux dans le monde méditerranéen au 10 millénaire avant notre Ère", *L'artisanat métallurgique dans les sociétés anciennes en Méditerranée Occidentale*. Collection École Française de Rome. Roma. 2004.

HERNÁNDEZ, F. X.: *Història militar de Catalunya*, volum I. Rafael Dalmau Editor. Barcelona. 2001.

IZQUIERDO, Pere: "Introducció a l'arqueologia portuària romana de la tarraconense", *Arqueologia Nàutica Mediterrània*. Monografies del CASC 8. MAC-CASC. Barcelona. 2009.

MAR, Ricardo i RUIZ DE ARBULO, Joaquín: *Ampurias Romana. Historia, Arquitectura y Arqueología*. Editorial AUSA. Sabadell. 1993.

MARANGES, Josep de: *Compendio Histórico de la Antiquísima Ciudad de Empurias*. Barcelona. 1803.

NIETO, Xavier i RAURICH, Xim: "Els treballs arqueològics subaquàtics al port romà d'Empúries". MAC-CASC. Barcelona. 2000.

NIETO, Xavier, REVIL, André i altres: "La fachada marítima de Ampurias: estudios geofísicos y datos arqueológicos". *Empúries*, núm. 54. MAC-CASC. Barcelona. 2005.

NOLLA, Josep M. i SAGRERA, Jordi: "Ciutatis impuritanæ. Les necròpolis tardanes de la Neàpolis". *Estudi General*, núm. 15. Universitat de Girona. 1995.

PERICAY, Pere: "El problema de la mención de Ampurias en el poema 'Ora marítima' de Avieno". *Ampurias*. Barcelona. 1950.

PINILLA, Òscar: "El temporal de mar posa al descobert galeres de fa més de dos mil anys". *El Punt*, Girona. 30/03/2009.

PINILLA, Òscar: "Una prospecció aèria permet 'reconstruir' com eren dos antics ports d'Empúries". *El Punt*. Girona. 04/06/2009.

PLA, Josep: *Tres guies*, volum 30 d'Obres Completes. Destino. Barcelona. 1976.

PUJOL, Anna: "El Ampurdán desde la colonización griega a la conquista romana". *AIEE*. Figueres. 1977.

VIVAR, Gustau: "Les noves infraestructures portuàries en el litoral", *Dels mercaders d'Empúries als pescadors de l'Escala*. MAC-Empúries i Ajuntament de l'Escala. 2012.

Aigua, aigua!

Un esdeveniment històric a l'Escala d'ara fa 100 anys

Cert és que tots els fets, amb el transcurs dels anys, es van sumant poc a poc per a conformar el petit univers i cosmos d'una persona, família, col·lectiu, comunitat o societat. I si ens referim als municipis, aquets esdeveniments, transcorreguts els decennis, conformen la història d'una població i poden arribar a valorar-se com a històrics i de rellevància, o no.

En el present article, el lector s'endinsarà en un dels esdeveniments que succeïren fa un centenar d'anys i que, a criteri de l'autor, fou històric: la inauguració del proveïment d'aigua potable fins a la població, llavors reduïda a l'espai avui conegut com a nucli antic, delimitat per l'antiga avinguda del Progrés (avui Ave Maria) al sud i la muralla carlina i la muntanya del Pedró a l'oest i el sud-oest. Encara que aquest tema ja s'ha tractat bibliogràficament amb anterioritat¹, l'aportació de noves dades i documents completen la dimensió que tingué l'esdeveniment. Capbussem-nos-hi.

LA INAUGURACIÓ DEL PROVEÏMENT D'AIGUA POTABLE

El problema del proveïment d'aigua havia estat present a l'Escala des de temps remots. A manca de tenir una deu abundosa d'aigua a prop i un aqüeducte que transportés l'aigua fins al nucli urbà, els habitants de les antigues ciutats grega d'Emporion i romana d'Emporiae ho solucionaren amb la construcció de grans cisternes públiques, d'altres lligades a l'ús i els rituals del temple de l'acròpolis grega i el fòrum romà, cisternes i dipòsits d'ús domèstic i privat² i, fins i tot, la construcció d'un gran pou de més de 25 m de fondària a tocar l'edifici de les termes romanes³. Els primers habitants de la vila pescadora i marinera, a banda dels pous d'aigua *salmàstiga* (aigua salobre) no apta per al consum ni la neteja de roba i que sols disposaven de cisternes construïdes al subsòl de les cases, dipòsits i aljubs per a recollir l'aigua plujana, hagueren d'esperar fins a la construcció de la font i el safareig públics als peus del turó del Pedró, bastits entre 1795 i 1796 a tocar de la desembocadura del rec del Molí i que comportaren haver de traslladar-se cada dia a cercar aigua i netejar la roba, esdevenint un vertader fet social i econòmic per a la població⁴.

Si bé és cert que la inauguració de la portada d'aigües es féu l'any 1916, el projecte ja s'havia començat a discutir uns anys enrere, concretament durant el mandat 1909-1910 del batlle republicà Joan Alech i Maranges (1882-1956). Durant la sessió plenària del dimecres 7 de setembre de 1910, el llavors 2n tinent d'alcalde, Josep Callol i Maranges (1882-1945)⁵, informà que s'havien repartit entre tots els habitants de la població uns fulletons en els quals s'exposava la necessitat d'iniciar els treballs per a fer arribar l'aigua potable al nucli de la vila, així com els formularis per a la contractació del subministrament⁶. Un mes més tard, concretament en el ple del divendres 14 d'octubre, s'informava que, després de 20 dies, s'havien recollit els butlletins d'inscripció que s'havien repartit entre els habitants i, segons manifestava el propi tinent Josep Callol, el resultat de la subscripció havia estat de 3.500 litres venuts, l'import dels quals ascendia a un total de 7.800 pessetes, i 167.500 litres d'aigua arrendats, l'import de l'arrendament dels quals seria de 97,35 pessetes⁷. El 2n tinent conclouia dient: *"Con estos resultados, aunque a primera vista parezcan pequeños, cree el Sr. Callol ser suficientes para poder abordar con*

El proveïment d'aigua sempre fou una tasca difícil. A l'antiga Empúries es solucionà amb la construcció de cisternes per a tots els usos (públic, privat i domèstic, religiosos, etc.) i, a l'Escala, a part dels pous d'aigua *salmàstiga* i les instal·lacions domèstiques (cisternes, dipòsits i aljubs), calgué esperar fins a la construcció de la font i el safareig públics el 1796.

Fotos: Josep Esquirol i Àngel Toldrà Viazo (ATV). Arxiu Històric de l'Escala i col·lecció Rafel Bruguera.

Els quatre alcaldes relacionats amb el proveïment de l'aigua potable a l'Escalona, des de la idea inicial fins a la inauguració. D'esquerra a dreta: el botiguer i batlle republicà Joan Alech i Maranges (1882-1956); el sastre i batlle republicà Josep Callol i Maranges (1882-1945); l'estanquer i batlle per la Lliga Regionalista Josep Carreras i Joana (1875-1940's), advocat i batlle conservador Joan Baptista Gou i de Palol (1869-1936). Fotos: Ildefons Clos. Quadres de la sala de plens de l'Ajuntament de l'Escalona, pintats per Benjamí Bofarull.

probabilidades de éxito el asunto, y hacer que sea un hecho la traída de aguas potables a esta Villa, en demostración de lo cual ofrece confeccionar una memoria, que someterá á la consideración del Ayuntamiento para que este á su vista acuerde lo que estime procedente"⁸. Malauradament, el projecte no prosperà i restà al calaix.

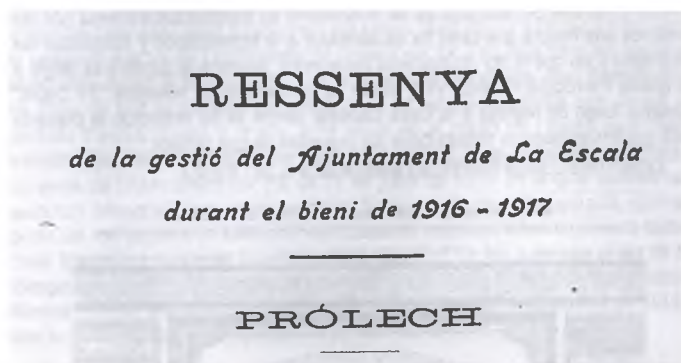
Durant el bienni 1914-1915, essent Josep Carreras i Joana (1875-1940's) alcalde per la Lliga Regionalista, el projecte es reprengué, llavors amb molta més força. Ben bé a l'inici del mandat, a la sessió del dimarts 10 de febrer de 1914: "El objeto de esta sesión era el de tratar entre otros (...) del asunto de la traída de aguas potables en esta Villa, problema de trascendental importancia para la misma, de innegable interés y comodidad para sus habitantes y beneficioso además para la higiene y salud públicas que debido precisamente á la carestía de agua dejan bastante que desear (...)"⁹. Convençuts tots els regidors de la millora que suposaria endegar el projecte, el ple de l'Ajuntament decidí tirar endavant amb l'objectiu, creant una comissió per a que s'informés i prenguéssim com a referència el projecte de proveïment dissenyat i executat llavors a la Bisbal d'Empordà¹⁰.

En aquella mateixa sessió¹¹ s'acordà que, junt amb el govern local, havia d'actuar una comissió de veïns que col·laborés en la presa de decisions i en els treballs que s'havien de dur a terme, pel que fa a idees, planificació, coordinació, etc. En paraules de l'època "(...) para que comparta con el Ayuntamiento los arduos trabajos que deben realizarse para llevar á feliz término el asunto (...) "¹² i, també tal com es manifestà, el requisit per a les persones que havien d'integrar la citada comissió era que "sean todos personas de reconocido prestigio y con dotes y conocimientos necesarios para ser garantía del éxito de los trabajos que se les encomienden"¹³. En aquest sentit, per a constituir l'ens es designaren i s'acordaren, per unanimitat, els noms de: el farmacèutic Francesc Guillot i Martí; el fotògraf, botiguer i ex regidor Josep Esquirol i Pérez; el notari Antonio Lafuente i Antón, llavors establert a l'Escalona; l'hisendat Lluís Cuero i Mateu; el metge Joan Pi i Lleonart; l'advocat i propietari Joan Baptista Gou i de Palol; el mestre i cafeter Josep Sureda i Casellas; el cafeter i ex alcalde Joan Hugas i Pascual; el propietari Josep Ballesta i Flaqué, i Nonito Camós i Suñé, pescador, president del Pòsit i Jutge de Pau¹⁴.

Les tasques d'estudi es perllongaren en el temps, ja que l'aprovació del projecte, redactat per l'enginyer industrial Eugenio Escriche i Mantilla de los Ríos¹⁵ i firmat el dimarts

30 de juny de 1914, no s'acceptà fins un any més tard, a la sessió plenària del dijous 10 de juliol de 1915, alhora que s'encomanà que la comissió d'Hisenda del consistori elaborés "sin demora" el pressupost extraordinari¹⁶. Dues setmanes més tard, en el ple del dijous 24 de juliol, s'aprovà el pressupost extraordinari per a l'execució del projecte, el cost del qual es valorà en 85.000 pessetes¹⁷, una quantitat molt elevada per l'època, per al consistori i per a la població¹⁸. No fou fins al final de la legislatura, concretament durant el ple del dissabte 11 de desembre de 1915, quan s'informà que, des del Govern Civil, el 7 de desembre s'havia avalat el plec de clàusules i s'havia concedit el permís per a l'emissió de la subhasta de les referides obres de construcció, així com l'emprèstit corresponsent per a afrontar el cost de l'obra¹⁹. No obstant totes les tasques endegades, l'obra ni s'inicià ni s'inaugurà pas durant la legislatura de Josep Carreras.

De resultes de les eleccions celebrades el novembre de 1915 per a cobrir la meitat de càrrecs que restarien vacants, en la sessió plenària de l'1 de gener es constituí el nou consistori municipal, el qual seguí mantenint la tendència catalanista de dretes, ja que, per al bienni 1916-17, passà a ser encapçalat pel batlle conservador Joan Baptista Gou i de Palol (1869-1936). La seva pertinença a la comissió veïnal col·laboradora en la tasca del proveïment d'aigua féu que el seu govern assumís el projecte com a propi: "(...) Aquest, en el comensament de sa gestió, se preocupà d'asumpte tan important y reunit, se pot dir en sessió permanent, y aconsellat ab el parer de una Comisió extra-municipal, acordà per unanimitat fer els treballs per a la portada d'aigües que començaren en febrer de 1916 (...) "²⁰.

Capçalera de la ressenya que el govern escalenc del bienni 1916-1917, encapçalat per Joan B. Gou i de Palol, edità per a explicar i justificar la seva obra de govern. El proveïment d'aigua potable fou un dels temes que ocupà més pàgines de la citada ressenya. Arxiu Històric de l'Escalona.

A més de la predisposició, la part econòmica del projecte a realitzar preocupà per l'elevat import i calgué afrontar-ho amb reduccions i havent-hi pensat més de dues vegades:

"(...) Tal com estaba concebut el plan, y confeccionat el pressupost, era imposible la portada d'aigües, no sols per manca de diners, sino porque l'import dels interesos qu'hauría devengat el capital que se creía necesari, era mes gros que el import probable del abono al agua; y aixó sense contar el cost de las clavagueras, que forzosament debían construirse. (...) El pressupost que l'actual Ajuntament trová confeccionat, per a la portada d'aigües exclusivament, importaba 79.457'63 pesetas, y, gracias á las reducciones y economías fetas, la portada d'aigües sols ha costat 51.266'52 pesetas. (...) La construcció de las clavagueras costá 16.733'48 pesetas. Per a la realizació de las obras que estén resenyant se necesitaban cuartos, y no tinguentne l'Ajuntament, acudí al empréstit municipal sense gravar per res al comú de vehins. Al efecte, s'emeteren titols ó láminas de 500 pesetas cada un al interés del cinch per cent anyal y (...) pogueren colocarse 136 titols, importants en junt 68.000 ptas (...)21".

A part de la reducció destacable que es pogué dur a terme (de les 85.000 pessetes inicials es passaren a quasi 80.000 pessetes, per acabar amb molt menys), el consistori no recorregué a gravar els veïns amb taxes i impostos extraordinaris, car les 68.000 pessetes que costà l'obra (construcció i instal·lació + clavegueram) foren costejades a través dels 136 titols o obligacions de 500 pessetes cadascuna (amb un termini d'amortització de 40 anys i un interès del 5% anual) que adquirien un total de 42 particulars22.

Tot i que les obligacions per a recaptar els diners es començaren a emetre a partir del mes de març de 1916, si es fes cas a la ressenya, les obres del proveïment d'aigua potable (canonada general, ramals, escomeses domèstiques, sortides d'aigües

En les edicions del dijous 29 de juny, del diumenge 2 de juliol i del dimarts 4 de juliol de 1916 del Diario de Gerona (1889-1936) es publicaren la prèvia, un primer resum i l'extensa crònica, respectivament, referent als actes de celebració de la inauguració del proveïment d'aigua potable de l'Escala d'aquell dissabte 1 de juliol. Hemeroteca de l'Arxiu Municipal de Girona.

residuals, etc.) s'iniciaren el mes de febrer del 1916. Les tasques deurien anar a bon ritme, ja que, en l'edició del dimecres 24 de maig, el Diario de Gerona informava: "El próximo sábado [27 de maig] se inaugurará el servicio público de aguas potables en la villa de La Escala. A dicho acto asistirán los gobernadores civil y militar de la provincia, el Comisario Regio de Fomento y el Alcalde de esta ciudad"23. Malauradament, potser l'obra no estava tan finida com es creia, ja que en l'edició de l'endemà el mateix rotatiu gironí s'anunciava que: "Por dificultades surgidas a última hora para el suministro de la bomba de elevación de las aguas, el Ayuntamiento de La Escala ha aplazado por algunos días la inauguración del servicio de las potables que debía celebrarse el próximo sábado"24. En el mateix sentit informava el diari barceloní La Vanguardia quan l'edició del divendres 26 de maig també esmentava que "Ha sido aplazada la inauguración de la traída de aguas en la villa de La Escala"25.

Sense saber si les obres estaven prou culminades com per a fer-ne la inauguració (en principi, sembla que no), el que sí és fàcilment assumible és que l'acte es volgués fer coincidir amb algun altre de destacat, tal com seria la visita pastoral que el bisbe de Girona, el Dr. Francesc de Paula Mas i Oliver, faria a la parròquia escalenca, les properes i dels contorns aquells dies, en concret del divendres 26 al diumenge 28 de maig.

Les obres degueren seguir el seu curs amb normalitat, tot esperant que arribés el dia de poder comunicar que tot estava llest. Resulta curiós que cap dels dos setmanaris altempordanesos, ni l'Empordà Federal ni La Veu de l'Empordà, anunciaren prèviament la inauguració (ni en publicaren cap crònica a posteriori tampoc). El dijous 29 de juny, diada de St. Pere, patró de l'Escala, La Vanguardia, de forma molt sintètica, informà que "El sábado próximo [1 de juliol] se inaugura el servicio de aguas potables de La Escala. Están invitados el general, el alcalde, el comisario regio y el obispo"26. L'edició del mateix dia del Diario de Gerona, però, fou molt més extensa pel que fa a la informació de l'esdeveniment:

"El próximo sábado por la mañana tendrá lugar en la villa de La Escala la solemne bendición e inauguración del servicio de aguas potables.

Con tal motivo se han organizado diversos festejos populares a los que se dará ya comienzo en la noche del día anterior.

Invitadas por el Ayuntamiento de La Escala asistirán a la fiesta las principales autoridades de Gerona entre ellas el Obispo de la diócesis Ilmo. Dr. Mas, el señor Gobernador militar, el Alcalde señor Llobet, el Comisario Regio de Fomento señor Roure, el coronel del regimiento de Asia señor Anca y el teniente coronel de la guardia civil señor Loches. Con dichas personalidades irán varios representantes de la prensa local. El señor Gobernador civil ha delegado su representación en el señor Llobet.

En los actos que con motivo de la inauguración se celebrarán en La Escala tomará parte la brillante música del regimiento de Asia"27.

Exemple d'obligació o títol de 500 pessetes, al 5 % d'interès durant 40 anys, que l'Ajuntament de 1916 va emetre per a sufragar les despeses del proveïment d'aigua potable a la vila; es vengueren 136 titols per un valor de 68.000 pessetes. Arxiu Històric de l'Escala.

Prèviament a banda, el diumenge 2 de juliol el *Diario de Gerona* féu referència a la marxa de la comitiva per a participar a l'acte d'inauguració. Ho féu en següents termes: "Ayer mañana marcharon a La Escala para asistir a las fiestas de inauguración de la traída de aguas potables a dicha villa, el Gobernador civil Sr. Prida, el Ilmo. Sr. Obispo Dr. Mas, el Alcalde Sr. Llobet, el general de brigada señor Carrera, el coronel Sr. Anca y el Comisario regio de Fomento Sr. Roure. Hicieron el viaje en automóviles y regresaron anoche"²⁸. Alhora, en aquella mateixa edició, però, el rotatiu gironí també publicà una primera crònica de la inauguració amb la informació que se'ls havia tramès via telefònica. La notícia s'hi referia així:

"De La Escala nos comunicaron anoche por teléfono lo siguiente:

Las fiestas de la inauguración de la traída de aguas se han celebrado con gran animación. Anoche la Banda del Regimiento de Asia recorrió las calles de la población tocando retreta y hoy a primera hora tocando diana.

A las once y cuarto llegaron en automóviles las autoridades de Gerona. A la entrada de la población les esperaba el Ayuntamiento con las autoridades locales, una Comisión del Ayuntamiento de La Bisbal y el pueblo en masa. La Banda militar y una orquesta animaban con sus músicas el acto.

Recibidas las Autoridades, se trasladaron todos al Ayuntamiento donde se formó la comitiva, que precedida de Cruz alzada se dirigió a la playa donde hay instalada una fuente pública. El alcalde señor Gou leyó una memoria sobre la traída de aguas y el secretario el acuerdo municipal.

Luego el Sr. Obispo dio la bendición y se dió curso a las aguas con gran entusiasmo del pueblo.

La comitiva se trasladó a la Iglesia donde se cantó un solemne Tedeum.

En el Ayuntamiento fueron obsequiados con un lunch las autoridades, y a la una y media se celebró el banquete oficial presidido por el Obispo, asistiendo 60 comensales. Brindaron los alcaldes de La Escala y Gerona, el Gobernador y el Obispo. Por la tarde se obsequió a las Autoridades con una excursión a Ampurias y un champagne de honor en la Villa Teresita.

La población celebró con gran regocijo fiestas populares"²⁹.

No obstant aquesta substanciosa nota informativa, en l'edició del mateix diari de la ciutat immortal, corresponent al dimarts 4 de juliol, s'imprimí una crònica molt més extensa i completa (encara que amb alguna petita errada) signada amb les inicials A.M., les quals no es sap si pertanyien a un/a corresponsal enviat o de la vila. L'esmentada crònica, molt interessant, és la que es reproduïx tot seguit:

"Fiesta en La Escala

La clara y riente villa de La Escala -en la Costa Brava, una de las más pintorescas y bien situadas- acaba de llevar a feliz término, por fin, una obra de mejoramiento perseguida años y más años por sus buenos habitantes.

Se trata, como se alcanzará a nuestros lectores por noticias que a este respecto hemos adelantado, de la provisión o traída de las aguas, necesidad doblemente sentida en La Escala por las enormes dificultades y molestias con que habían de luchar sus vecinos para proveerse de elemento tan indispensable.

Gracias, pues, a la iniciativa, altruismo e inagotable buena voluntad de los ilustres escalenses don Francisco Guillot y don José Esquirol, verdaderos padres de la obra, secundados debidamente por el Ayuntamiento del bienio último, al frente del cual estaba el que fué activo alcalde don José Carreras, y con el no menos decidido apoyo de la corporación actual que preside don Juan B. Gou, la ansiada mejora ha sido una realidad por la que sus mencionados patrocinadores se harán dignos seguramente de la perdurable gratitud de sus convecinos.

Durant la vigília i tota la jornada de la inauguració del proveïment de l'aigua potable, el dissabte 1 de juliol de 1916, part de l'amenització musical dels actes (religiosos, oficials, cercaviles, sardanes, etc.) foren a càrrec de la banda militar del Regiment d'Àsia de Girona. A les imatges, diversos membres de la banda als jardins de l'estudi del fotògraf escalenc Josep Esquirol, al carrer de la Torre.

Fotos: Josep Esquirol. Arxiu Històric de l'Escala.

Consignemos ahora, por estimarlos importantes, algunos detalles de esta obra. Para realizarla el Ayuntamiento emitió un empréstito de 83.000 pesetas, con acciones de 500 pesetas al 5 por 100, cuya cantidad fué en algo reducida después por haberse estimado innecesaria.

El depósito general, de cabida 220 metros cúbicos, ha sido construido en la loma denominada «El Padró», al pié de la cual se extiende la población.

La bomba y motor de elevación de las aguas, procedentes estas de un manantial allí inmediato³⁰, sobradamente capaz para las necesidades de La Escala, han sido construídos por la Sociedad Eléctrica de Sabadell y están ya definitivamente instalados, aún cuando no funcionan porqué siendo indispensable la corriente trifásica y no suministrándose actualmente a la villa más que la monofásica, se ha hecho necesario para la inauguración del servicio echar mano a una bomba y motor provisionales. En Bellcaire se está montando la turbina que habrá de producir la corriente trifásica destinada al movimiento del motor y

bomba definitivos; estando ya colocados los postes de la línea conductora del fluido entre ambas poblaciones.

La red de cañerías para la distribución de las aguas ha sido instalada por la casa Tomás de Barcelona. Su longitud es de unos seis kilómetros. Las tuberías de desagüe están colocadas en su mitad, esperándose que las obras quedarán definitivamente terminadas dentro de un mes.

La traída de aguas fué solemnemente bendecida y celebrada el sábado último [1 de julio].

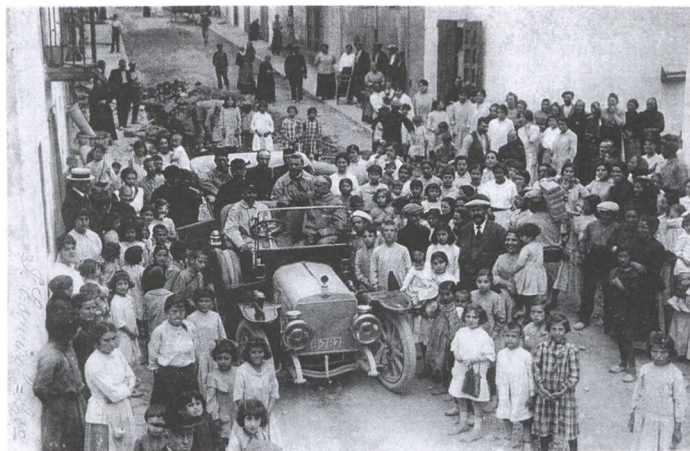
A la fiesta fueron invitadas las autoridades de la provincia que salieron de esta ciudad en dos automóviles, a las 9'30 de la mañana de dicho día: Ilmo. Sr. Obispo Dr. Mas, con su familiar Rdo. D. Juan Tarradas, Gobernador civil Sr. Prida, general de brigada Sr. Carrera, con su ayudante capitán Sr. Bartomeu, en representación del Sr. Gobernador militar, Comisario regio de Fomento Sr. Roure, Alcalde Sr. Llobet, teniente coronel de la guardia civil Sr. Loeches y cónsul de Portugal e Italia en San Feliu de Guíxols señor Fortó.

Hicieron su llegada a La Escala a las 11'15. En la carretera, a la entrada de la villa, esperábanles el Ayuntamiento en Corporación presidido por el alcalde señor Gou, el juez y el fiscal municipales señores Bofill (don Joaquin y don Rosendo), el cura-párroco Rdo. D. Carlos Costa con el vicario Rdo. Jou, el cura párroco de Ampurias Rdo. D. Joaquin Ramón, el director del Colegio del Ave María reverendo Torrent y el Rdo. Palomer, el notario señor Lafuente, el contra maestre de marina, representaciones del cuerpo de carabineros y del somatén, una comisión del Ayuntamiento de La Bisbal, de la que formaban parte el alcalde don Isidro Carull, los concejales señores Tibau, Arpa, Salamó, Feliu y Roure y el secretario señor Vázquez, y el pueblo en masa.

Hechas las presentaciones de rúbrica se organizó la comitiva que, precedida de la bandera catalana y a los acordes de airosas marchas ejecutadas por la música del Regimiento de Asia y la orquesta La Principal de La Escala, se dirigió a la Casa Consistorial donde hubo unos momentos de descanso. Después y en unión del clero de la parroquia, con cruz alzada, la comitiva trasladóse a la playa en la que, previa la lectura de una memoria por el alcalde señor Gou y del acta del Ayuntamiento por el secretario, el Ilmo. Sr. Obispo, con las preces de rúbrica, bendijo las aguas, a las que dio curso el Sr. Gobernador civil y de las que probaron, en vasos de plata, las autoridades.

Terminada la ceremonia, se cantó un Te-Deum en la iglesia parroquial, tocando la música militar el «Passio, según San Mateo», de Bach.

En el Ayuntamiento se sirvió un lunch a las autoridades e invitados, que recorrieron luego la población.

Entre la gentada, arribada d'un dels cotxes de les autoritats que participaren en la inauguració del proveïment d'aigua potable de l'Escala l'1 de juliol de 1916. S'hi poden reconèixer les autoritats religioses (bisbe i ajudants) i les autoritats civils i militars provincials. Foto: Josep Esquirol. Cedida per la família Salvat-Pont.

Tres de les persones més importants que participaren en els actes d'inauguració del proveïment de l'aigua potable de l'Escala aquella jornada del dissabte 1 de juliol de 1916. D'esquerra a dreta: Joan Baptista Gou i de Palol, batlle de l'Escala; Dr. Francesc de Paula Mas i Oliver, bisbe de Girona, i Mn. Carles Costa i Albert, rector de la parroquia de St. Pere de l'Escala.

Foto: Josep Esquirol. Arxiu Històric de l'Escala.

Entre la gentada, partida des de St. Martí d'Empúries d'un dels cotxes de les autoritats que participaren en la inauguració del proveïment d'aigua potable de l'Escala l'1 de juliol de 1916. Sobre l'automòbil s'hi poden reconèixer les autoritats religioses (bisbe i ajudants) i autoritats civils gironines.

Foto: Josep Esquirol. Cedida per la família Salvat-Pont.

A la una y media de la tarde se celebró el banquete oficial en el local de la escuela de niñas. Presidió la mesa el Ilmo. Sr. Obispo, que tenía a sus lados a las demás autoridades. Asistieron al banquete 60 comensales y al final pronunciaron elocuentes y entusiastas brindis los alcaldes de La Escala y Gerona, el señor Gobernador civil y el señor Obispo.

Mas tarde se organizó una excursión a las excavaciones de Ampurias, realizándola unos por mar y otros por tierra. Actuó de cicerone el sabio arqueólogo director de las obras D. Emilio Gandía.

En la plaza de San Martin de Ampurias tocaron sardanas la orquesta «La Principal» y la banda militar.

Poco después efectuó su regreso a Gerona el Illre. Prelado.

En el hotel «Villa Teresita», de la playa de Ampurias, propiedad de D. José Paradís (a) Gambu, fué servido a los excursionistas un espléndido champagne de honor.

El Alcalde de La Escala señor Gou obsequió en el propio hotel a las autoridades con una comida, que fué servida con todo esmero.

De regreso por la noche a la villa, hubo concierto y sardanas en la playa.

A los festejos que dejamos reseñados se asoció todo el vecindario haciendo ostensible su regocijo por la mejora llevada a cabo.

A altas horas de la noche las autoridades de Gerona emprendieron el regreso a la capital, satisfechísimas de las atenciones y agasajos recibidos³¹.

Tal com es pot observar, i a més de la introducció preliminar, es tracta d'una crònica molt sucosa i rica en informacions que complementen algunes de les ja citades més amunt, però que, sobretot, retrata fidelment com es desenvolupà aquella intensa diada.

A tall d'informació, caldria repetir que tota la tasca musical de la festa, tant la de la retirada de la vigília com l'amenització de la gran jornada (cercavila, acte inauguració, part religiosa, sardanes, concert, ball, etc.), estigué repartida entre dues formacions: la banda militar del Regiment d'Àsia núm. 55, dirigida pel compositor, militar i Músic major figuerenc Antoni Juncà i Soler (1875-1952)³², i la cobla local, *La Principal de l'Escala*. Fundada el 1906, després de 10 anys i com que dos joves músics locals (Francesc Sala i Flaqué, *Xiquet* fill, i en Josep Vicens i Mornau, fill del *Xaxu*) feien el servei militar al castell de St. Ferran de Figueres, hi havia hagut canvis forçats de places i, per a la temporada 1916-1917, la formació escalenca estigué formada per 10 músics: als cornetins, Josep M. Vilà i Saliner i Francesc Ballesta i Molinas, *Xicu Calafat*; als fiscorns, Francesc Sala i Ximinis, *Xiquet*, i Josep Vicens i Juli, *Xaxu*; al contrabaix, Joan Esponellà i Saballs; al flabiol i tamborí, Ramon Tasis i Tutau; als tibles, Enric Hereu i Sallés, *Enriquet Pere Gros*, i l'Adolf Tasis i Marés, en *Dolfo Tasis*, i a les tenores, el jove peraladenc Josep Pallisera i Trèbol, en *Sabas*, i el jove armenterenc Cecili Duran i Bonada³³. La representació de la cobla anava a càrrec d'en Ramon Tasis i la direcció estava a mans d'en Josep Vicens *Xaxu*.

La memòria popular, però, recull una versió anecdòtica en la qual s'evidencia que, tot i la inauguració, l'obra no estava finida del tot, tal com anotà a les seves memòries el mestre escalenc Darwin Ballester i Suñé (1903-1973). Al nostre interès, el passatge que interessa és el següent:

"(...) Es guarní un brollador a la platja, el mateix brollador provisional que s'hauria fet si totes les coses haguessin anat ben llatines, enllaçant amb la canonada general. Però a la nit, i sense que ho veiés ningú, una canonada clandestina lligà el brollador amb un dipòsit col·locat al terrat de can Lluís Martí. La rasa que feren per encabir-la fou tan poc fonda i tapada tan a correuita que pocs dies després la tramuntana espolsava la terra del damunt i en deixava veure el rastre. (...) I arribà el dia, i vingué el senyor bisbe i les autoritats li besaren l'anell, es mobilitzaren les forces vives i la platja s'emplenà de gent que féu rotllana al voltant del brollador i s'engegaren els discursos. S'obrí l'aixeta i l'aigua començà a pujar triomfalment enlaire, enlaire. Benedicció que no falla, picament de mans i degustació de Sa Eminència i autoritats amb uns vasos

Imatge que capta el moment en que, amb totes les autoritats presents (civils, militars i religioses) i l'assistència d'una gran concurrència, es féu la inauguració del brollador d'aigua, símbol del proveïment de l'aigua potable de la vila de l'Escala. Estiguessin o no acabades les obres el dia de la inauguració, amb picaresca o no inclosa, el més evident és que aquella jornada del dissabte 1 de juliol de 1916 fou històrica per a la població. Foto: Josep Esquirol. Cedida per Teresa Pujol, vídua de Joan Vilabrú.

prèviament preparats. Però, per què no s'acabava ràpidament la cerimònia i tothom se n'anava pel seu cantó? Els càlculs no havien estat prou fins, el dipòsit s'anava buidant, el raig triomfant minvava paorosament d'alçada i s'esmoreïa com un ble que s'apaga. Molts dels assistents que entrellucaven la facècia començaren a riure per sota el nas. Es donà la cosa per acabada i els que no en sabien res pensaven que alguna peça s'havia espatllat (...)"³⁴.

No obstant això, la crònica de la inauguració que es publicà no amagà res ni enganyà a ningú, ja que s'afirmà que *"La bomba y motor de elevación de las aguas (...) están ya definitivamente instalados, aún cuando no funcionan porqué siendo indispensable la corriente trifásica y no suministrándose actualmente a la villa más que la monofásica, se ha hecho necesario para la inauguración del servicio echar mano a una bomba y motor provisionales. En Belcaire se está montando la turbina que habrá de producir la corriente trifásica destinada al movimiento del motor y bomba definitivos; estando ya colocados los postes de la línea conductora del fluido entre ambas poblaciones"* o bé que *"Las tuberías de desagüe están colocadas en su mitad, esperándose que las obras quedarán definitivamente terminadas dentro de un mes"*. El que resulta estrany és que el consistori, amb data 22 de juliol de 1916, reclamà als Srs. Andreu i Callol que instal·lessin el motor per a l'elevació de l'aigua en el termini màxim de 4 dies, informant-se pocs jorns després que la col·locació del motor provisional s'havia efectuat³⁵.

No sembla pas que la cosa es solucionés de seguida, doncs els habitants de l'Escala hagueren d'esperar fins el dimecres 2 d'agost per a que, definitivament, l'aigua arribés a totes les llars del nucli antic de la població. L'ambient que es visqué el retratà molt bé, i amb poques paraules, el diari carlí gironí *El Norte* en la seva edició del 5 d'agost quan, entre d'altres informacions, publicà:

"Per fi hem pogut veure realitzats els desitjos dels escalencs tots, amb la vinguda de les aigües a dins la vila; per fi, després de molt desenganys, s'ha resolt aquet problema, que tan difícil de portar-lo a cap semblava fa temps, i de tanta utilitat i necessitat per a nosaltres. Va ser una tarda d'alegria, pro també de molts comentaris, la tarda del dimecres dia 2, en la que va ser escampada l'aigua per les canyerries de la vila, poguent disfrutar d'ella tots els veïns (...)"³⁶.

Tot i que s'han aportat algunes dades més i documents nous per a donar més llum a aquell fet esdevingut a l'Escala ara fa una centúria, encara queden alguns petits punts foscos (que tal vegada potser no esbrinarem mai) que no ens permeten saber com succeí tot realment. El més evident és que, manqués la línia trifàsica i/o el motor d'elevació, fos l'anècdota la trampa certa o falsa o arribés l'aigua un mes més tard, el que no es pot negar és que la inauguració del proveïment d'aigua potable del nucli habitat, aquell dissabte 1 de juliol de 1916 (fet del qual s'han complert 100 anys), fou una jornada històrica per a la vila.

NOTES PEU DE PÀGINA

1. Les diferents publicacions en les quals s'ha tractat el tema, ja sigui de forma puntual, general o específica, són: BALLESTER, Darwin, Records d'antany, a *El proveïment d'aigua potable a l'Escala (2)*, *Memòria popular*, Ajuntament de l'Escala, col·lecció Fulls d'Història Local, núm. 59, novembre-desembre de 1996, pàgs. 7-12; AJUNTAMENT DE L'ESCALA, *Ressenya de la gestió del Ajuntament de La Escala durant el bieni de 1916-1917*, reproduïda a *El proveïment d'aigua potable a l'Escala (3)*, Ajuntament de l'Escala, col·lecció Fulls d'Història Local, núm. 60, gener-febrer de 1997; GUANTER, Pere, *Els alcaldes de l'Escala: 1900-1999. Entre el poder i l'oblit*, Brau edicions, Figueres, gener de 2003, pàgs. 104, 117, 118, 120, 122 i 123, i BRUGUERA, Rafel, La portada d'aigües a l'Escala, a *Camí de Ronda. L'Escala: Història, Vida i Patrimoni*, CEDRHE, l'Escala, núm. 2, juliol de 2012, pàgs. 76-77.
2. Sobre el tema, el millor estudi és: BURÉS, Lurdes, *Les estructures hidràuliques a la ciutat antiga: l'exemple d'Empúries*, Museu d'Arqueologia de Catalunya-Empúries, col·lecció Monografies Emporitanes, núm. 8, Barcelona, 1998.
3. El pou, excavat directament a la roca natural i que va a cercar les capes freàtiques del subsòl, fou localitzat durant la campanya d'excavacions de l'any 2001 i és de grans dimensions, ja que la seva boca (de forma quadrangular) mesura uns 2'80 metres de costat i, després d'excavar els primers 10 metres durant el 2001, actualment es troba aturada la seva excavació a 26 metres, on començà a sorgir el nivell freàtic. Per a fer ascendir l'aigua s'emprà algun giny dels coneguts a l'època, segurament una sínia. Segons dades facilitades pel Museu d'Arqueologia de Catalunya-Empúries.
4. Sobre els elements, infraestructura, història, construcció, etc., vid. ARMENGOL, Joaquim, Crònica del proveïment d'aigua potable a la població de l'Escala, a *El proveïment d'aigua potable a l'Escala (1)*, Ajuntament de l'Escala, col·lecció Fulls d'Història Local, núm. 58, setembre-octubre de 1996, pàgs. 5-11.
5. Josep Callol i Maranges (1882-1945), republicà i sastre de professió, ocupà la cadira d'alcalde entre 1911 i 1912 arran de la dimissió de Joan Alech.
6. Arxiu Històric de l'Escala (AHE). Llibres d'Actes del Ple. Núm. 6 (14-8-1910 a 17-11-1911): acta del 7 de setembre de 1910 (pàgs. 4r i 4v).
7. Ídem: acta del 14 d'octubre de 1910 (pàgs. 9r i 9v).
8. Ídem.
9. Ídem. Núm. 8 (10-05-1913 a 17-10-1914): acta del 10 de febrer de 1914 (pàgs. 28v a 29v).
10. Ídem.
11. Ibídem.
12. Ídem.
13. Ibídem.
14. Ídem.
15. Eugenio Escriche i Mantilla de los Ríos, que es casà amb Núria Blancafort, era fill de l'inventor, professor i catedràtic de física Tomás Escriche i Mieg i de l'aristòcrata Pilar Mantilla de los Ríos i Burgos, i tenia dues germanes (María del Pilar i Mercedes) i un germà, Rafael, el qual va ser un dels fundadors de l'Opus Dei (segons <http://www.opusdei.es/es-es/articulo/indice-de-nombres-de-el-fundador-del-opus-dei-vol-1/>). Eugenio Escriche es va titular el 1907 a l'Escola Tècnica Superior d'Enginyeria Industrial de Barcelona (informació extreta de http://www.etsib.upc.edu/docs/subfons/index_alumnat_titulat_1861_1953.pdf, pàg. 52) i, el juny de 1914, fou escollit vocal de la junta directiva de la Liga Antiduelista, presidida pel baró d'Albi, essent sots president 1r el seu pare i tenint com a companys altres personatges de renom, com ara José Zulueta i Comis, marquès de Comillas, o Joaquín de Borja, comte de Sta. Maria de Pomés, entre d'altres (segons La Vanguardia, dissabte 6 de juny de 1914, pàg. 3).
16. AHE. Llibres d'Actes del Ple. Núm. 9 (24-10-1914 a 11-4-1916): acta de 10 juliol de 1915 (pàgs. 20r i 20v).
17. Ídem: acta de 24 de juliol de 1915 (pàgs. 22r i 22v).
18. De bon principi, el projecte del proveïment d'aigua havia de contemplar la part de la instal·lació de les canonades i aixetes, però també, per força, el sistema d'evacuació, amb les canonades de sortida i clavegueres "(...) si no se volia que nostres carrers y casas fosin uns fangals y uns femers (...)", tal com diu la pàgina 7 de l'antiga ressenya de l'Ajuntament.
19. AHE. Llibres d'Actes del Ple. Núm. 9 (24-10-1914 a 11-4-1916): acta d'11 de desembre de 1915 (pàgs. 32r i 32v).
20. AJUNTAMENT DE L'ESCALA, *Resenya...*, pàgs. 6.
21. Ídem, pàgs. 6-7.
22. A banda del propi alcalde Joan Baptista Gou i de Palol, que adquirí 21 obligacions (per valor de 10.500 pessetes, és a dir, un 15,44 % del cost total de l'obra), les persones que majors obligacions adquiriren amb la subscripció a l'emprèstit foren Josep Alech i Simon (amb 16 obligacions per valor de 8.000 pessetes, és a dir, un 11,76%), Fills de Manuel Tomás, empresa de Barcelona subministradora de les canonades, i Magdalena Batlle i Ximínis, vídua de l'adroguer-pastisser Antoni Oliver i Riembau (cadascun amb 10 obligacions per valor de 5.000 pessetes, és a dir, un 7,35% cadascun) i Dolors Paradís i Farrés, vídua de l'advocat i polític local i provincial Lluís Albert i Paradedà (amb 8 obligacions per valor de 4000 pessetes, és a dir, un 5,88%); a més, entre els empradors es comptaven l'empresari i polític d'origen basc José Enrique de Olano i Loyzaga (1858-1934), comte de Fígols (amb 2 obligacions per valor de 1000 pessetes), i l'advocat i polític Gustau Peyra i Anglada (1870-1919), diputat al Congrés dels Diputats de Madrid pel districte de Torroella de Montgrí (amb 3 obligacions per valor de 1500 pessetes). Per a veure la llista completa de noms de subscriptors, vid. AJUNTAMENT DE L'ESCALA, *Resenya...*, pàgs. 7-8.
23. Arxiu Municipal de Girona (AMG). Hemeroteca. *Diario de Gerona*: dimecres 24 de maig de 1916, pàg. 5.
24. Ídem: dijous 25 de maig de 1916, pàg. 4.
25. *La Vanguardia*: divendres 26 de maig de 1916, pàg. 6.
26. Ídem: dijous 29 de juny de 1916, pàg. 14.
27. AMG. Hemeroteca. *Diario de Gerona*: dijous 29 de juny de 1916, pàg. 6.
28. Ídem: diumenge 2 de juliol de 1916, pàg. 5.
29. Ibídem, pàgs. 5-6.
30. Es refereix a la deu de la Fornaca, situada a tocar del mas del mateix nom (al paratge entre el turó de Vilanera i el pla de les Corts, en direcció a la població d'Albons) i que vessava les aigües al rec Cinyana.
31. AMG. Hemeroteca. *Diario de Gerona*: dimarts 4 de juliol de 1916, pàgs. 2 i 3.
32. Professor, entre d'altres, del músic Josep M. Cervera i Berta, del Músic major Lluís Cuadros i del director de cors, músic i compositor cervianenc Josep Baró i Güell, Antoni Juncà residí a Girona de 1905 a 1916, temps en el que s'involucrà plenament en la vida social, cultural i musical de la ciutat (el 1913 fou un dels primers socis de la Societat Athenea, entitat per al foment de l'art i la cultura que durà fins el 1916, any en el qual, en el sí de l'associació, creà i dirigí l'orquestra de la Societat Gironina de Concerts o *Sinfónica Gerundense*, a més de ser un dels assessor musicals de les programacions de la citada entitat cultural i artística) i durant el qual es feren habituals les actuacions de la banda militar pels carrers de la ciutat immortal, així com les audicions de sardanes i els concerts setmanals a la Devesa o a la Rambla; dades segons TORRES, Jordi, *Girona: música i músics*, GISC i Garonuna, col·lecció MOS,

volum 39, Girona, 2015, pàgs. 31-33, i de BRUGUÉS, Lluís, *La música a Girona. Història del Conservatori Isaac Albéniz*, Diputació de Girona, col·lecció Isaac Albéniz, Girona, 2008, pàgs. 40, 41, 61, 62, 118, 119 i 120. A més de ser director de la banda del Regiment de St. Quintí de Figueres en dues ocasions i de les bandes militars de Vitòria, Tetuan, Toledo, Melilla i Saragossa (per la qual cosa hagué de canviar sovint llur domicili), abans de guanyar les oposicions de Músic major de l'exèrcit havia estat integrant de la cobla *Antiga Pep*, de Figueres, i de la cobla *Moderna Catalana*, de Granollers, ciutat on també dirigí el cor *Amigos de la Unión*. Sobre la biografia d'Antoni Juncà, vid.: GRAHIT, Josep, *Recull Sardanístic. Autors - Sardanes - Cobles*, Girona, octubre de 1916, pàgs. 52-55; RIERA, Carles, SERRACANT, Josep M., i VENTURA, Josep, *Diccionari d'Autors de Sardanes i de Música per a Cobla*, SOM, col·lecció MOS, volum especial, Girona, 2a edició, 2002, pàg. 114, i PADROSA, Inés, *Diccionari biogràfic de l'Alt Empordà*, Diputació de Girona, Girona, setembre de 2009, pàgs. 439-440.

33. GALLEGOS, Jordi, *L'Escala des de l'empostissat. Història de La Principal de l'Escala i les altres cobles locals*, Ajuntament de l'Escala, col·lecció Monografies locals, núm. 8, juliol de 2008, pàgs. 126 i 577.

34. BALLESTER, Darwin, opus cit., pàgs. 10-11 (pàgs. 562-563).

35. GUANTER, Pere, opus cit., pàg. 123.

36. Govern de l'Estat espanyol. Ministeri d'Educació, Cultura i Esport. Biblioteca Virtual de Premsa Històrica (GE/MECE-BVPH). *El Norte*, dissabte 5 d'agost de 1916, pàg. 1.

FONTS DOCUMENTALS

Arxiu Municipal de Girona:

· Hemeroteca: *Diario de Gerona* (1889-1936) [en línia]

Arxiu Històric de l'Escala:

· Llibres d'Actes del Ple

Govern de l'Estat espanyol. Ministeri d'Educació, Cultura i Esport:

· Biblioteca Virtual de Premsa Històrica: [en línia]
Diari *El Norte* (1910-1926)

Diari *La Vanguardia* (1881-2016) [en línia]

INFORMACIÓ EN LÍNIA

http://www.etcseib.upc.edu/docs/subfons/index_alumnat_titulat_1861_1953.pdf

<http://www.opusdei.es/es-es/article/indice-de-nombres-de-el-fundador-del-opus-dei-vol-1/>

BIBLIOGRAFIA

AJUNTAMENT DE L'ESCALA, *Ressenya de la gestió del Ajuntament de La Escala durant el bieni de 1916-1917*, reproduïda a *El proveïment d'aigua potable a l'Escala* (3), Ajuntament de l'Escala, col·lecció Fulls d'Història Local, núm. 60, gener-febrer de 1997

ARMENGOL i LLACH, Joaquim, Crònica del proveïment d'aigua potable a la població de l'Escala, a *El proveïment d'aigua potable a l'Escala* (1), Ajuntament de l'Escala, col·lecció Fulls d'Història Local, núm. 58, setembre-octubre de 1996

BALLESTER i GELADA, Darwin, Records d'antany, a *El proveïment d'aigua potable a l'Escala* (2). *Memòria popular*, Ajuntament de l'Escala, col·lecció Fulls d'Història Local, núm. 59, novembre-desembre de 1996, pàgs. 7-12

BRUGUERA i BATALLA, Rafel, La portada d'aigües a l'Escala, a *Camí de Ronda. L'Escala: Història, Vida i Patrimoni*, CEDRHE, núm. 2, l'Escala, juliol de 2012, pàgs. 76-77

BRUGUÉS i AGUSTÍ, Lluís, *La música a Girona. Història del Conservatori Isaac Albéniz*, Diputació de Girona, col·lecció Isaac Albéniz, Girona, 2008

BURÉS i VILASECA, Lurdes, *Les estructures hidràuliques a la ciutat antiga: l'exemple d'Empúries*, Museu d'Arqueologia de Catalunya-Empúries, col·lecció Monografies Emporitanes, núm. 8, Barcelona, 1998

GALLEGOS i CORDOBA, Jordi, *L'Escala des de l'empostissat. Història de La Principal de l'Escala i les altres cobles locals*, Ajuntament de l'Escala, col·lecció Monografies locals, núm. 8, juliol de 2008

GRAHIT i GRAU, Josep, *Recull Sardanístic. Autors - Sardanes - Cobles*, Girona, octubre de 1916

GUANTER i SUBIRÀ, Pere, *Els alcaldes de l'Escala: 1900-1999. Entre el poder i l'oblit*, Brau edicions, Figueres, gener de 2003

PADROSA i GORGOT, Inés, *Diccionari biogràfic de l'Alt Empordà*, Diputació de Girona, Girona, setembre de 2009

RIERA i VINYES, Carles, SERRACANT i CLERMONT, Josep M., i VENTURA i SALARICH, Josep, *Diccionari d'Autors de Sardanes i de Música per a Cobla*, SOM, col·lecció MOS, volum especial, Girona, 2a edició, 2002

TORRES i NOGUER, Jordi, *Girona: música i músics*, GISC i Garonuna, col·lecció MOS, volum 39, Girona, 2015

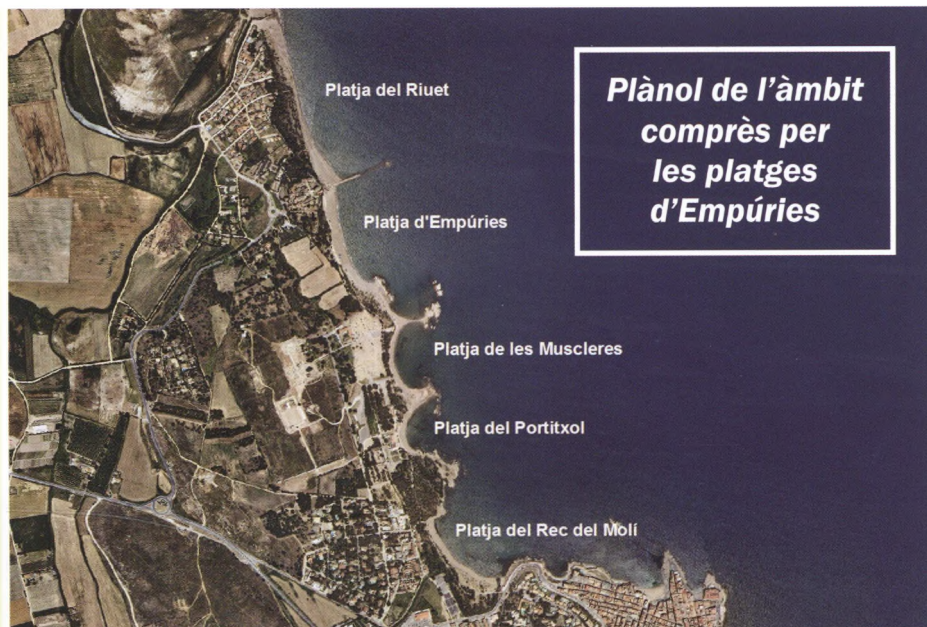
Jordi Gallegos i Córdoba

Historiador i divulgador cultural

El futur de les platges d'Empúries: dinàmica i balanç sedimentari

Tot seguit es presenta una breu visió històrica de com les platges del front litoral d'Empúries han evolucionat. L'objectiu és poder preveure quin serà l'escenari futur i com els efectes del canvi climàtic les poden afectar.

L'àmbit analitzat és el front litoral d'Empúries, és a dir, des de la desembocadura del Rec del Molí fins a la del Riuet. Es tracta d'un sector molt dinàmic -com ho demostra tot el sistema dunar que el ressegueix- i molt condicionat per les diverses actuacions humanes que s'han anat succeint al llarg del temps.

Quins són els factors que condicionen la dinàmica de les platges?

Quina és l'evolució actual del sistema de platges?

Perquè provoquen que aquesta evolució segueixi una tendència i no una altra?

Què ens depara el futur considerant els efectes del canvi climàtic?

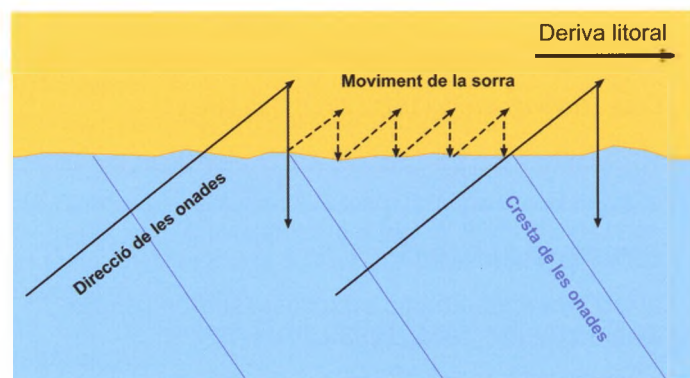
A tot aquest reguitzell de preguntes i a d'altres que poden anar sorgint, intentarem a continuació, donar-hi respostes. Aquestes es fonamentaran a partir de l'anàlisi de l'evolució històrica i de les observacions que s'han anat realitzant durant els darrers anys cada vegada que bufava tramuntana i/o llevant, ja que els seus efectes són evidents.

Abans de començar a desgranar les respostes a les preguntes plantejades es creu oportú analitzar com funciona la dinàmica del sistema de platges i quins són els factors i elements que hi entren en joc.

FUNCIONAMENT DE LA DINÀMICA DE PLATGES

Tota dinàmica de platges ve condicionada per dos fenòmens. D'una banda per l'erosió i de l'altra, per la sedimentació o aportació de sorres. Per tant, en funció de l'equilibri d'aquests dos fenòmens succeirà que en un àmbit de la costa hi aparegui la platja o no. Cal, però, destacar un altre fenomen: la deriva litoral. Aquest, fa referència al transport de sediments al llarg de la línia de costa, el qual es realitza en angle oblic respecte a aquesta. La seva direcció depèn de la direcció del vent predominant.

En el cas del front litoral d'Empúries, la deriva litoral i per tant el desplaçament de sorres, pren sempre la direcció nord-sud.

Esquema de funcionament de la deriva litoral.

Com en nombrosos indrets del litoral català, el tram litoral d'Empúries es troba sotmès:

- als efectes de l'erosió marina (efectes de l'onatge sobre la superfície de les platges);
- als efectes de les petites variacions del nivell de mar en funció de la pressió atmosfèrica;
- i a la freqüència i volum de l'aportació de sorres, altrament dit taxa de sedimentació.

Per tant, serà la relació d'aquests tres factors el que comportarà si en un indret concret hi haurà platja o no.

Antigament els dos cursos fluvials situats al nord i al sud de l'àmbit (Riuet i Rec del Molí, respectivament), juntament amb el vent, esdevenien les principals fonts d'aportació de sediments (argiles, llims i sorres) de les platges d'Empúries. Actualment però, degut a les modificacions i transformacions que han sofert aquests dos rius, aquestes aportacions han minvat, tant en freqüència com en volum. D'aquesta manera, avui dia, la principal font d'alimentació és la produïda pels sediments transportats pel vent i els corrents costaners (deriva litoral).

Ara bé, com s'especifica més endavant, aquesta font d'aportació també ha evolucionat degut a la morfologia o forma de la costa i de les intervencions humanes realitzades en el front litoral.

Entre les intervencions humanes més rellevants, cal destacar de manera especial, l'espigó de Sant Martí d'Empúries. Aquest fou construït durant l'any 1992 i presenta una longitud de 240 m i 10 d'amplada. Actua com una barrera infranquejable per les sorres que deriven de nord a sud i bloqueja l'aportació de sorres que transiten de manera paral·lela al llarg de la costa, afectant directament les platges situades més al sud de l'àmbit.

Cal esmentar, que la zona compresa entre el Moll Grec i la platja del Rec del Molí, el transport de sediments es veu segmentat degut a la morfologia natural de la costa. La presència de petits tómbols (caps o llengües de terra que separen les diferents platges i que les delimiten) actuen com a barreres naturals. Per aquest motiu, les platges d'aquest sector són feblement desenvolupades i presenten una superfície reduïda i una pendent suau.

Per tant, a l'hora de caracteritzar les platges del front litoral d'Empúries podem establir dos grans àmbits separats per l'espigó de Sant Martí d'Empúries. Aquests dos àmbits es caracteritzen per tenir dos sistemes sedimentaris diferents. Concretament tenim:

1. L'àmbit nord, caracteritzat per una aportació de sediments o sorres de manera longitudinal i paral·lela al límit de costa;
2. I l'àmbit sud, privat majoritàriament d'aportacions sedimentàries o sorres i amb signes evidents d'erosió.

ÀMBIT NORD: SISTEMA SEDIMENTARI DE LA PLATJA DEL RIUET

Correspon a l'àmbit que es troba entre l'espigó de Sant Martí d'Empúries i la desembocadura del Riuet o Fluvià Vell. Actualment, la longitud total de la platja és de 685,32 m. Presenta una amplada mitja de 36,76 m i una superfície total de 23.640,28 m².

Aquesta zona es caracteritza per la presència d'un trànsit de sediments o sorres que transcorren de manera paral·lela a la costa i amb una direcció de nord a sud. Aquestes són transportades pels corrents costaners (deriva litoral).

Aquest sector es troba afectat greument per l'erosió, com es pot comprovar per l'absència total de platja en la seva part central. Això és degut a que una part de les sorres sorgeix de la zona intermèdia de l'àmbit i s'acumula contra la cara nord de l'espigó. D'aquesta manera augmenta la platja adjacent a l'espigó i la zona intermèdia va perdent progressivament sorra.

Comparativa de l'evolució de la platja del Riuet (1956-2014).

Aquesta situació ha provocat la construcció d'una escullera que delimita el vessant marítim de la duna. L'absència de platja provoca que aquesta estigui en contacte directe amb la força de les onades ja que sense platja aquestes no són frenades. El resultat és la inestabilitat de l'escullera degut a l'aparició de fenòmens de pressió que desestabilitzen l'estructura per sota. Així en diversos punts, l'escullera és socavada o presenta enfonsaments en la seva part de darrere. Val a dir, que el caràcter reflectiu de l'escullera accelera l'erosió de la zona més submergida.

Zona central de la platja del Riuet desproveïda de platja i escullera de protecció.

Per resoldre aquest problema, la solució passa per mantenir uns estocs de sorra permanents al llarg d'aquesta zona i possibilitar un augment de la superfície de la platja. No cal oblidar que si l'escullera cedeix, una part de la duna desapareixerà per la formació d'esclotxes, possibilitant l'entrada del mar i l'afectació de les zones urbanes situades al seu darrere.

Finalment, cal esmentar que al costat de la desembocadura del Riuet hi ha una zona de sedimentació de sorres molt important. Aquestes provenen del transport eòlic i són retingudes per un sistema de xarxes instal·lades durant els mesos d'hivern.

Viver de sorres de la platja del Riuet.

Posteriorment, durant la temporada estiuenca aquests són transportats mecànicament cap a les zones en dèficit sedimentari, principalment a les platges situades al sud de l'espigó de Sant Martí.

ÀMBIT SUD: SISTEMA SEDIMENTARI DE LES D'EMPÚRIES, MUSCLERES, PORTITXOL I REC DEL MOLÍ.

Engloba la zona que es troba entre l'espigó de Sant Martí i la desembocadura del Rec del Molí. A causa de les importants dimensions de l'espigó, aquest sistema de platges es caracteritza per no rebre aportacions de sorres ja que aquestes queden bloquejades a la seva cara nord.

La platja d'Empúries, és la que es troba situada directament al sud de l'espigó i per tant, esdevé la primera que pateix la manca d'aportació de sorres. Actualment, es realitzen mesures de protecció, sobretot en la seva meitat nord. Consisteixen en la instal·lació de xarxes per frenar el vent i retenir la sorra, com també en aportar sorres provinents de la platja del Riuet. El dèficit sedimentari, però, és difícilment compensat. Aquesta platja manté un equilibri inestable i una tendència de reducció de la seva superfície.

A la meitat sud de la platja, el vessant marítim de la duna presenta signes evidents d'erosió. La superfície de la platja és insuficient per frenar de manera eficaç la pujada del nivell del mar i els efectes de les onades. A més, l'erosió eòlica també desgasta el vessant nord de la duna.

Les platges de les Muscleres, del Portitxol i del Rec del Molí són delimitades en els seus laterals per tómbols o rocam (principalment esculls i afloraments de roca). Aquestes formacions, impedeixen la transferència paral·lel a la costa de sorres d'una platja a l'altra. El resultat és que el balanç sedimentari de cada una d'aquestes platges és limitat a l'existent i s'empobreix més o menys ràpidament sota l'efecte de l'onatge. Aquestes platges presenten una morfologia en forma d'arc, tenen una superfície reduïda i una pendent molt suau. D'aquesta manera, cada vegada que hi ha un temporal marítim el sistema dunar queda exposat directament a l'acció de les onades, com també totes les infraestructures situades a primera línia.

El vessant marítim de la duna de la platja de les Muscleres, es va protegir amb la col·locació d'una escullera longitudinal. Aquesta escullera però constitueix una protecció directa i no té l'objectiu de reconstituir o protegir el volum de sediments necessari per establir la platja. Es tracta d'una estructura dura i reflexiva que afavoreix l'erosió i la sortida de sorres. El resultat per tant, és un perfil de platja poc desenvolupat. A més, el sector de l'escullera presenta un caràcter inestable i ja no protegeix la duna que presenta esclotxes degudes a l'erosió i a petits enfonsaments gravitatoris (duna enfonsada i despresa).

La platja de Portitxol presenta unes característiques geomorfològiques i sedimentaries semblants a la platja de les Muscleres. Aquesta és feblement desenvolupada al marge dret del passeig marítim i de la zona de l'hotel.

La platja del Rec del Moli, a diferència de les dues platges anteriors presenta una major longitud i es troba exposada directament a l'acció de les onades, sobretot en moments de llevantades.

Els seus límits laterals són representats amb penyasegats. Aquests formen caps rocosos que influeixen sobre la refracció

Xarxes de retenció de sorres de la platja d'Empúries.

Escullera de protecció de la platja de les Muscleres.

Vessant nord de la duna amb evidents signes d'erosió i escullera de protecció.

Platja feblement desenvolupada del Portitxol.

Platja feblement desenvolupada del Rec del Molí.

de les onades i augmenten la seva acció erosiva. Per aquest motiu, la platja es troba poc desenvolupada en superfície i presenta un clar retrocés en la seva meitat nord.

En aquest sector, la formació dunar presenta molt poca alçada i amplada, i l'extrem nord del darrer tram de platja ja no desenvolupa el paper protector vers les zones de darrere. La línia de costa doncs, s'apropa significativament al passeig i el risc d'afectació sobre aquesta infraestructura i els habitatges situats darrera és evident. Aquest fet queda palès en els llevantats que varen succeir durant els anys 2014 i 2015 i que varen comportar una reducció de l'amplada de la duna d'entre 3 i 5 m, deixant exposats als embats del mar el passeig i podent afectar, a més llarg termini, les vivendes de la zona dels Emperadors. Per aquest motiu, recentment s'ha col·locat una escullera semisoterrada a la platja per tal de frenar l'acció de l'onatge.

Per contra, el sector sud (prop de la desembocadura del Rec del Molí) esdevé una zona de sedimentació i a cada temporal es van acumulant sorres. Ara bé, degut al fet que aquesta zona es troba encarada a tramuntana, aquestes ràpidament són empeses cap a la duna i l'augment de la superfície de la platja és mínim.

EVOLUCIÓ DE LA LÍNIA DE PLATJA

Adoptant un recorregut de nord a sud, podem establir que pel període 1995-2005 la platja del Riuet ha experimentat un retrocés important en el seu extrem nord i un augment considerable en el seu extrem sud, just a tocar de l'espigó. Aquest fenomen es deu principalment a la dinàmica de transport de sorres nord-sud (deriva litoral) i al fet que aquestes, posteriorment, queden atrapades per l'efecte barrera que desenvolupa l'espigó.

Presenta, en el seu conjunt, una evolució negativa amb una erosió de 1,73 metres/any. Val a dir, que els processos erosius afecten 519,01 m de la seva longitud i es concentren a la seva zona mitja i nord. A l'extrem sud, ja tocant a l'espigó, l'evolució de la taxa d'acreció o d'augment és de 1,14 m/any i afecta a una longitud total de 166,12 m.

Per la platja d'Empúries no es disposen de dades d'erosió ni d'acreció. Ara bé, des del 1995 fins al 2005 podem establir que aquesta presenta un retrocés en tot el conjunt, essent més accentuat des del seu punt mig fins al seu extrem sud.

La platja del Moll Grec, presenta una longitud total de 432,42 m, una amplada mitja de 37,59 m i una superfície total de 15.744,20 m². Té una evolució totalment regressiva, amb una erosió de 1,39 m/any.

La platja de les Muscleres, té dues dinàmiques diferenciades. La zona de les Muscleres Grosses, amb una longitud de 233,11 m, una amplada mitja de 53,96 m i una superfície de 9.685,92 m², presenta una evolució de sediments positiva, amb un augment de 1,83 m/any. Mentre que la zona de les Muscleres Petites, amb una longitud de 417,83 m, una amplada mitja de 21,79 m i una superfície de 7.547,54 m², presenta una dinàmica regressiva en quasi la seva totalitat, amb una proporció de 1,49 m/any.

Aquesta diferència de dinàmica ve determinada per l'orientació i posició de les dues platges. La platja de les Muscleres Petites es troba encarada a nord i es situa a l'extrem de la platja d'Empúries. D'aquesta manera rep bona part dels sediments presents al llarg d'aquesta platja

Evolució del límit de les platges del Riuet i d'Empúries.

Evolució del límit de les platges de les Muscleres, Moll Grec i Portitxol.

Evolució del límit de la platja del Rec del Molí.

degut al transport generat per la dinàmica litoral i el vent (principalment tramuntana). La platja de les Muscleres Grans es troba sense aportació de sediments per l'efecte barrera que provoca el tómbol situat al nord i també pel mateix espigó de Sant Martí.

La platja del Portitxol, amb una longitud de 274,48 m, una amplada mitja de 20,63 m i una superfície de 6.406,62 m², presenta també una dinàmica regressiva, degut principalment a la manca d'aportació de sediments. Aquesta

és prou significativa tant al seu extrem nord com sud. La regressió és de 0,64 m/any i afecta al 50% del total de la longitud de la platja.

La platja del Rec del Molí, de 376 m de longitud, 44,36 m d'amplada mitjana i 17.902,10 m² de superfície presenta també una dinàmica regressiva, concretament en la seva meitat nord. Aquesta és de 1,07 m/any. Per contra, l'extrem sud, presenta una relació d'equilibri estable.

DISFUNCIONS I BALANÇ SEDIMENTARI

Podem establir que la configuració actual de la costa, tenint en compte els criteris naturals (presència de tómbols) i artificials (especialment l'espigó de Sant Martí d'Empúries) és la responsable dels desequilibris sedimentaris sobre el sistema de platges del sector situat al sud de l'espigó. Aquestes disfuncions són evidents i poden presentar un caràcter més o menys estacionari dependentment dels sectors.

Podem concloure, que les platges situades a l'àmbit sud de l'espigó no poden regenerar-se naturalment, ja que els volums de sorres que són mobilitzats per les onades i que són transportats cap a l'alta mar són més importants que els volums de sediments o sorres que hi poden arribar.

Per la platja situada a l'àmbit nord, la presència de l'espigó actua com una barrera i provoca un augment de la platja situada a la cara nord i a tocar l'espigó, i un clar procés d'erosió de la zona intermèdia. Aquest fet és degut a que les sorres que alimenten la zona que augmenta sorgeixen principalment d'aquest indret. Possiblement el no aprofitament de les sorres situades a la desembocadura del Riuet i l'eliminació de l'espigó facilitarien la regeneració de la platja en aquest tram intermedi.

EL FUTUR DE LES PLATGES DEL FRONT LITORAL D'EMPÚRIES

El futur de les platges del front litoral d'Empúries és incert, però si que podem establir que amb les condicions actuals, la gestió adoptada, les dinàmiques naturals recents i els efectes previsibles del canvi climàtic, aquest no és molt esperançador.

Per una banda, tot fa pensar que els fenòmens erosius que afecten les diverses platges s'agreujaran per la manca d'aportació de sorres degut al manteniment de la principal barrera que impedeix el seu transport litoral (espigó de Sant Martí d'Empúries) i perquè les solucions adoptades sovint no preveuen preservar la platja com a tal, sinó les infraestructures que es troben darrera. Aquestes solucions, que s'acostumen a traduir mitjançant la construcció d'esculleres, sovint comporten -pel seu caràcter d'obra dura- un clar efecte reflectiu que accelera el mateix procés d'erosió i el transport de sorres cap al mar.

A aquests efectes, cal també afegir l'augment del nivell del mar previst i la major freqüència i intensitat de temporals.

Per tant, davant aquesta situació, em de considerar que cal un canvi de gestió, tant de paradigma d'actuació com de praxis.

En primer lloc, cal considerar el sistema dunar com una barrera natural molt efectiva que cal per preservar per tal de salvaguardar les infraestructures que es troben darrera seu i en segon lloc, que la seva protecció passa per contemplar uns amplex de platja suficients. I per poder aconseguir uns amplex de platja suficients caldrà abordar el balanç d'aportació i transport de sediments amb una visió de conjunt. Es tracta per tant, d'adoptar com a objectiu principal, preservar l'existent

sedimentari (sorres presents) i limitar l'acció erosiva de l'onatge i de l'augment del nivell del mar.

Això vol dir, que cal avaluar si la presència de les barreres que tallen el recorregut de sediments són necessàries i considerar que els moviments sedimentaris més significatius són els perpendiculars a la línia de costa (deriva litoral) i que aquests venen iniciats per les onades i les fluctuacions del nivell del mar. A partir d'aquí, podem començar a definir diverses actuacions per frenar els seus erosius.

Entre aquestes caldrà considerar la possibilitat de:

- implantar estructures submergides per trencar l'onada i dissipar la seva força abans no arribin a la costa. Aquestes han de neutralitzar una part de l'energia de les onades, utilitzar el principi natural de refracció per crear zones de dipòsits al seu darrere, limitar l'exportació de sediments més enllà de la seva posició i assegurar la renovació de l'aigua deixant passar les onades més petites;
- col·locar estructures distribuïdes de manera paral·lela a la línia de costa per aturar la fugida de sorres cap a alta mar i atenuar una part de l'energia provocada per l'oneig;
- implantar estructures perpendiculars a la línia de costa per captar els sediments transportats per la deriva litoral i augmentar l'amplada de les platges i els seus perfils. Aquestes han de tenir una dimensió correcta per permetre que siguin recobertes pels sediments captats i no interrompre el transport de sorres cap a les zones situades més avall. En definitiva, aquestes han d'estabilitzar els estocs sedimentaris existents o provinents de les càrregues artificials que es facin assegurant el control dels moviments sedimentaris longitudinals (paral·lels al perfil de platja).

Comparativa de la platja d'Empúries entre l'any 1986 (quan encara no hi havia l'espigó i la platja era protegida per dos espigons longitudinals que impedièen la retirada de la sorra) i l'any 2014, amb l'espigó i l'eliminació d'aquestes dues estructures paral·leles a línia de platja.

BIBLIOGRAFIA

Centre Internacional d'Investigació dels Recursos Costaners. Laboratori d'Enginyeria Marítima de la Universitat Politècnica de Catalunya (2009). Estat de la zona costanera a Catalunya. Generalitat de Catalunya

Albert Albertí Parés

Caterina Albert dibuixant i pintora

Ben segur que no hi hauria ningú que posi en dubte el fet que parlar de Caterina Albert és referir-se a una de les grans escriptores que ha donat la literatura catalana però ja no és tan universal la consciència que Caterina Albert va ser també una artista polifacètica que va dedicar no poques hores a les arts plàstiques i que ho va fer amb un encert notable.

El cas d'escriptors que pinten, com és el de Caterina Albert, no és excepcional i a Catalunya n'hi ha d'altres ben famosos com el dels modernistes Santiago Rusiñol i Prudenci Bertrana o el de l'escriptora Mercè Rodoreda.

Allò que diferencia cada un dels molts casos d'escriptors/pintors és la funció que la pintura va tenir en la vida de cada un d'ells, comparativament amb la que hi va tenir l'escriptura. En el cas de Caterina Albert, m'atreveixo a afirmar que és un bon exemple d'escriptora que dibuixava i pintava. I caldria afegir que ho feia amb una solvència tècnica notable però que aquesta era per a ella una activitat ocasional, que va practicar de manera discontinua depenent de l'època i que està per estudiar quina influència va poder tenir en la seva feina com escriptora, especialment en la seva particular manera de descriure ambients i personatges.

Allò que té d'interessant aquest fet és que exemplifica molt bé l'esperit inquiet i inconformista d'aquesta dona que, malgrat néixer en un medi rural i malgrat la seva condició femenina, va aconseguir destacar en dues activitats en les quals la competència era ferotge. Ara bé, quan va arribar un punt en el qual hagués pogut destacar en l'àmbit de la pintura i el dibuix, Caterina Albert va convertir-se en l'escriptora Víctor Català i va abandonar de manera gairebé absoluta la plàstica.

En dues ocasions, coincidint amb la celebració de les I i II Jornades d'estudi "Vida i obra de Caterina Albert i Paradís (Víctor Català), 1869-1966" dutes a terme a l'Escala el 1992 i el 2001, vaig tenir l'oportunitat de treballar sobre aquest aspecte particular de la trajectòria personal i artística de Caterina Albert. Gairebé 25 anys després, quan escric aquestes línies, m'atreveixo a dir que l'estudi sistemàtic de la seva obra plàstica continua sent un tema pendent que, hauria de començar per una catalogació sistemàtica i rigorosa de les moltes obres realitzades preferentment entre 1876 i 1907.

Els treballs fets en les primeres d'aquestes jornades per Carme Balliu conjuntament amb tres autors més i el treball posterior de restauració d'algunes peces dut a terme per ella mateixa, marcaven un camí a seguir molt interessant que, lamentablement –i que jo sàpiga– encara està per recórrer. Catalogar i datar totes les obres conegudes fins ara i buscar una fórmula per exposar i/o guardar en condicions tècniques adequades aquest patrimoni segueix sent tot un repte, especialment per part de tots aquells que són conscients del valor patrimonial que l'obra de Caterina Albert té pel seu poble natal de l'Escala.

Feta aquesta consideració inicial, el que des de la distància amb la qual reproc la reflexió personal sobre les pintures i els dibuixos fets per Caterina Albert voldria fer en aquesta ocasió és una breu síntesi del que ja s'ha comentat en altres ocasions però deixant clar que això es fa sense haver realitzat noves recerques documentals.

Ara per ara, qualsevol aproximació rigorosa a l'obra plàstica de Caterina Albert ens porta al llibre "Els dibuixos de Víctor Català" publicat per J. Foch i Torres amb motiu de l'exposició homenatge que es va fer al Cercle Sant Lluc de Barcelona el 1955 i que és l'única exposició coneguda de la seva obra feta en vida. J. Folch i Torres és qui va difondre per primera vegada la dimensió plàstica de l'obra de Caterina Albert i és encara avui un referent ineludible quan un pretén estudiar aquest tema.

La segona font de consulta obligada són els textos de Víctor Català en els quals es facin referències autobiogràfiques i en les que es parli específicament de la seva afició i dedicació al dibuix i a la pintura. En aquest aspecte el llibre *Mosaic* seria el més interessant.

L'exposició d'una gran quantitat de dibuixos i pintures que durant molt anys s'ha pogut visitar a la casa-museu Clos del Pastor més la resta de materials conservats pel senyor Lluís Albert, nebot de Caterina Albert és la tercera font obligada per parlar del tema.

És evident que algunes publicacions concretes com la *Biografia de Víctor Català* publicada per Joan Oller i Rabassa amb un excel·lent capítol dedicat als *Dibuixos, pintures i escultures de Caterina Albert*, també l'obra publicada per Lluís Albert *Víctor Català. Una biografia insòlita* o la recent publicació feta per Irene Muñoz *Caterina Albert – Víctor Català (1869 . 1966)* són eines ineludibles en l'aproximació al tema. Cal assumir però que en totes elles el que es fa és una referència documentada i intel·ligent a la importància que va tenir la pintura i el dibuix durant uns anys de la vida de Caterina Albert.

Cal dir, però que en una ocasió el 1966 Rafael Dalmau va fer una conferència al Centre Excursionista Àliga de les Corts sota el títol *L'obra pictòrica de Víctor Català*. En aquest text es fa un interessant exercici de contraposició entre el llenguatge literari i el llenguatge pictòric de Caterina Albert i el conferenciant va posar molt èmfasi en la importància que va tenir la dedicació a la pintura durant la seva etapa de joventut en l'estil madur de Víctor Català, un estil en el qual hi ha molts exemples de cromatisme "pictòric". En tot cas, aquest enfoc encetat per R. Dalmau sempre m'ha semblat una línia molt interessant a desenvolupar i estic convençut que en algunes de les múltiples cartes de la correspondència que Caterina Albert va mantenir amb múltiples escriptors i intel·lectuals de la seva època sovintegen referències a qüestions que podrien donar objectivitat a aquest possible treball de comparació.

Si es parla dels inicis de la dedicació a la plàstica en la seva etapa infantil i sobretot en l'etapa adolescent cal citar de manera obligada la seva avia materna, Caterina Farrés i Sureda i el seu avi patern, Josep Anton Albert i Massot. Aquest darrer va ser qui li va obrir l'accés al món del color quan li va regalar la primera capça de pintures, un fet que ella recull en una prosa titulada "Un primer quadre" en la qual es deixa molt clar que en una primera etapa tota la feina com a dibuixant feta per Caterina Albert era en blanc i negre i que la incorporació del color va ser posterior. En tot cas el senyor Josep Anton Albert, padrí de Caterina li va facilitar l'accés a la meravella que segons ella deia representava el color.

Crida l'atenció que el pare de Caterina, en una ocasió a Girona va conèixer un pintor sevillà, Félix Antonio Alarcón i el va contractar com a mestre de pintura i dibuix i d'aquesta manera aquest individu va viure alguna temporada a la casa pairal dels Albert a l'Escala i així va ser com Caterina Albert es va familiaritzar amb la tècnica de la pintura a l'oli i amb el dibuix de còpia de làmines del mètode d'Alonso Medina. Aquesta seria l'única acadèmia a la qual va accedir Caterina Albert però és ben clar que va aprofitar moltíssim aquests ensenyaments i els va posar al servei d'una curiositat i una mirada molt particulars que l'empenyia a interessar-se per tot allò que l'envoltava.

A grans trets, si ara haguéssim de classificar el material plàstic generat per Caterina Albert i al marge de dividir-lo entre dibuix i pintura, podríem atrevir-nos a agrupar en quatre blocs temàtics la seva obra. En primer lloc hi ha una gran quantitat d'apunts del natural, en segon lloc retrats i autoretrats, en tercer lloc paisatges i en quart lloc i molt interessant, il·lustracions per a ser publicades o propostes de disseny gràfic com portades de revistes o cartells.

Amb l'objectiu doncs de fer un ràpid passeig per una part de l'obra plàstica de Caterina Albert abans que ella decidís abandonar aquest àmbit decidida ja a ser Víctor Català escriptora el que proposem és una aproximació a una tria de peces representatives de cada un d'aquests blocs esmentats amb l'objectiu d'oferir una idea genèrica de la dimensió d'aquesta obra.

Segons es desprèn de les paraules de la pròpia Caterina Albert, hi ha una fase infantil i preadolescent en la qual la nena Caterina mira amb molt interès les reproduccions publicades a "La Il·lustración Artística" que es rebia puntualment a la casa dels Albert i fruit d'aquest aprenentatge Caterina pinta diversos murals al pati que tracten temes religiosos com *El Pessebre*, de tipus històric-literari com algunes escenes de *Romeu i Julieta* o la pintura d'anèdota com *Gitano esquilant un burro*. No ens queden imatges d'aquests quadres al jardí però d'allò que ens comenta la mateixa autora n'extraïem la conclusió que ja des d'un inici, l'eclecticisme serà un tret definidor del treball plàstic de Caterina Albert.

Les obres conegudes fetes per Caterina Albert a inicis dels anys 80 són apunts del natural centrats en aspectes extrems de la vida domèstica i de l'entorn quotidià. Són dibuixos que evidencien totes les mancances tècniques que ella arrossegava però a la vegada traspuen una simplicitat admirable i una certa vocació per fixar gestos, situacions que criden l'atenció de la jove artista.

El fet que el 1883 i 1884 es fessin obres a la casa dels Albert i això comportés que la jove Caterina pogués disposar d'un espai a les golfes de la casa per convertir-lo en estudi i que justament en aquest moment el senyor Albert contractés els serveis del pintor Félix Antonio Alarcón abans citat, van suposar un salt qualitatiu molt important en el domini de la tècnica del dibuix, en el sentit de la composició i en la descoberta del color i la pintura a l'oli.

D'aquest anys són algunes peces molt conegudes fetes per Caterina Albert com *Ram de dàlies i malves* o altres de tema ben diferent com *Cosidora* que és un retrat de la Roseta, una de les cosidores que anaven a la casa dels Albert. També pertanyen a aquest moment un excel·lent *Autoretrat* i un retrat de *D. Lluís Albert*. Totes aquestes obres tenen un tractament molt acadèmic de la composició i del color i en elles és més que probable que la intervenció directa del professor Alarcón fos notable, cosa molt comuna en aquell moment.

El que resulta molt interessant d'aquest període és que si en les sessions de treball acadèmic Caterina sota la direcció del professor Alarcón tracta el retrat i les natures mortes com a temes principals, ella paral·lelament omple quaderns d'apunts del natural on atrapa multitud de gestos dels paletes que treballen a la casa en les obres de remodelació, també immortalitza diferents actituds dels animals domèstics de la casa (gatets, conills, cabretes) i també observa amb atenció detalls del jardí de la casa.

Autoretrat. Una pintura representativa de la voluntat "acadèmica" de les primeres obres fetes sota la direcció del pintor Alarcón.

Retrat del pare, D. Lluís Albert.

Superada l'etapa de formació amb el professor Alarcón, Caterina Albert inicia una etapa durant la qual sovintegen les anades a Barcelona primer a la despesa on residien els seus germans però posteriorment a casa del matrimoni Sitjar, format pel doctor Sitjar i la seva dona Pepita Carcassó, un matrimoni sense fills molt interessats per tot l'ambient cultural de Barcelona i que exerciran una influència molt notable en la formació de la jove Caterina.

Don Lluís Albert, de cos present. (1889) Una bona demostració de la capacitat per resoldre amb força un tema carregat de dramatisme.

Donya Dolors Paradís. Aquí es fa evident el domini del traç en el dibuix.

La germaneta Amèlia dormida. Una peça tècnicament molt reeixida i resolta amb una maduresa sorprenent.

En aquest moment 1885 Caterina fa algunes peces que destacaran entre totes les que fés mai. Es tracta sovint de retrats fets a la seva germaneta Amèlia mentre dormia, al senyor Sitjar, al seu pare... Curiosament és un període en el qual Caterina agafa gust per la caricatura i en fa una sèrie prou interessant que posa en evidència un notable humor i un fort esperit crític après sens cap mena de dubte dels ninotaires més famosos del moment que publicaven en les revistes a les quals Caterina tenia accés i a les exposicions a les que acudia en companyia del senyor Sitjar.

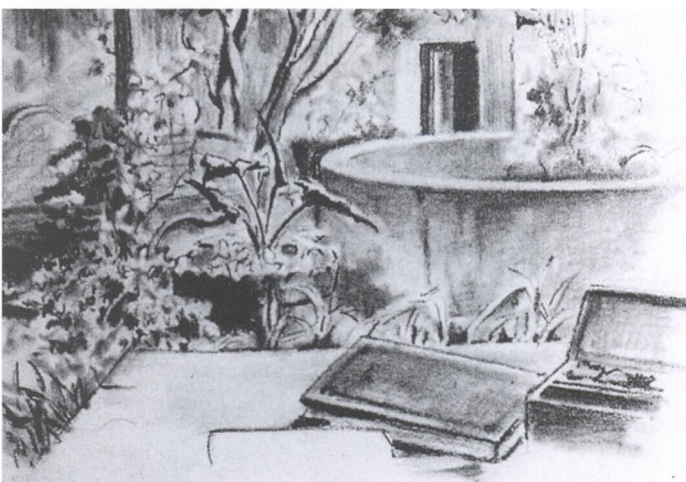
La data de 1889 també va resultar clau per a Caterina ja que aquest any va morir el seu pare. Aquest fet, la mort del senyor Albert va propiciar una de les peces més reeixides que Caterina va acabar pintant. Es tracta de la peça *Lluís Albert de cos present* que ella va pintar i que destil·la un regust expressionista evident. Segurament que l'impacte emocional que la mort del pare li comportà i el coneixement profund que ella tenia de la seva fisonomia i temperament del pare va influir en la consecució d'una obra realment molt destacable.

La mort del pare va comportar el fet que durant un parell d'anys les baixades de Caterina a Barcelona es van estroncar però la insistència del matrimoni Sitjar en la conveniència de no privar a Caterina de tot l'enriquiment que suposava l'accés a l'activitat cultural barcelonina va suposar que a partir de 1892 aquestes escapades a Barcelona tornessin a ser molt sovintejades. És curiós comprovar que durant aquest període d'aïllament a l'Escala els temes que tracten els dibuixos de Caterina tornen a ser de tipus domèstic i anecdòtic. Podríem destacar però alguna peça com el retrat *Donya Dolors Paradís* fet el 1991 i un excel·lent *Autoretrat* fet amb sanguina i que

evidencia un extraordinari domini del traç i de la composició. Aquests anys cal destacar que Caterina Albert dedica bona part de la seva feina de dibuixant a documentar amb vocació científica llarguíssimes sèries de peces arqueològiques trobades a les ruïnes d'Empúries. Cal destacar l'exactitud descriptiva que demostra en aquests treballs.

A partir de 1893 i fins 1904 es reprenen les anades a Barcelona a casa del matrimoni Sitjar i també el fet de viatjar a diferents ciutats europees cosa que li permet veure quina mena de corrents triomfaven en les grans capitals europees. Són anys en els quals Caterina va definint cada cop més la seva vocació decidida per la literatura però els seus treballs en l'àmbit de la plàstica traspuen una evident del cartellisme parisenc d'un Mucha o dels extraordinaris cartellistes catalans com Casas, Rusiñol i Utrillo. Algunes peces com *Estudi de baladre* (1898) tenen un aire decididament modernista i d'aire orientalitzant.

Els darrers treballs tenen un aire molt més cosmopolita, tècnicament són molt més lleugers i destacarem algunes peces com *Estudi d'una amiga* en el qual el joc de corbes de la composició i el dinamisme obtingut desprenen un erotisme notable; *Jardí de la casa Albert* en el qual el color té una ductilitat nova i el paisatge l'Escala que ja té un aire claríssimament precubista.

Racó del jardí de casa Albert (1890).

Retrat d'una amiga. En dibuixos com aquest es va fent palès un cert aire impressionista.

Autoretrat.

L'Escaia. Pintura a l'oli que traspuja un marcat aire precubista i que resulta d'una modernitat extraordinària.

És curiós que les darreres obres fetes per Caterina Albert ja el 1902 són una sèrie d'il·lustracions per al seus *Drames rurals* són unes peces clarament emmarcades dins l'estètica modernista i amb una atmosfera clarament simbolista. Algunes d'aquestes il·lustracions van acompanyar els textos dels *Drames Rurals* el 1902 i altres, en canvi van publicar-se el 1904 a *Ombrívoles*. Assumint que més enllà d'aquest període la dedicació de Caterina Albert a la pintura va ser merament ocasional, amb algun autoretrat notable com el que va dibuixar el 1925, caldria concloure que allò que val la pena destacar del seu treball com a dibuixant i pintora excel·leix especialment quan el tema o situació tractat tenen una càrrega emocional alta i quan aporten a l'autora un millor coneixement d'un entorn que a ella l'interessa tractar artísticament. Si calgués etiquetar el seu treball s'hauria d'incidir en el seu volgut eclecticisme i caldria també fer notar la postura valenta i de recerca que adopta quan es compromet en projectes com el disseny d'una portada de la revista *Blanco y Negro* o quan presenta a concurs un projecte de cartell per al concurs de la Casa Codorniu l'any 1898.

De totes maneres, ben segur que una anàlisi detallada i rigorosa de tota la producció plàstica de Caterina Albert contrastada amb el treball literari de Victor Català donarà resultats molt importants ja que en la manera literària de descriure situacions i personatges present en moltes obres d'aquesta autora hi ha detalls que evidencien una educació molt estricta de la mirada i un sentit de la composició realment pictòric.

Jardí de casa els Albert. Dibuix al pastel amb un notable sentit de la composició i de l'ús del color.

Il·lustració feta per al drama rural *En Met de les conques*.

BIBLIOGRAFIA

BALLIU, Carme; CANALDA Silvia; FORTUNATO, M. Carme; MERCADER, Laura, L'expressió plàstica en Caterina Albert. Actes de les primeres jornades d'estudi sobre la vida i l'obra de Caterina Albert i Paradís "Víctor Català" Publicacions de l'Abadia de Montserrat 1992

CASTELLANOS, Jordi, Víctor Català a Història de la Literatura Catalana Barcelona. Ariel, 1986 v. X, ps. 579-623

DALMAU, Rafael, L'obra pictòrica de Víctor Català. Conferència feta al C. E. Àliga de les Corts el 30-X-1966, publicada com annex a Biografia de Víctor Català de Joan Oller i editada per Rafael Dalmau editor, Barcelona. 1967

FOLCH I TORRES Joaquim, Els dibuixos de Víctor Català. Barcelona, Josep Porter editor, 1955

MONTOLIU, Manuel de, L'obra de Víctor Català, pròleg a VÍCTOR CATALÀ, Obres Completes 2a ed. Barcelona Selecta, 1972 (Biblioteca Perenne, 28)

MUÑOZ, Irene, Caterina Albert - Víctor Català (1869 - 1966) Edicions Vítel·la Bellcaire d'Empordà , 2016

NARDÍ, Núria, Víctor Català, a Història de la Literatura Catalana, Barcelona, Orbis, 1985, ps. 93-104

OLLER i RABASSA, Joan, Dibuixos, pintures i escultures de Caterina Albert. Capítol Biografia de Víctor Català, Barcelona. Rafael Dalmau Editor, 1967, pas 203-211

TUBERT CANADA, Enric Víctor Català i les arts plàstiques, Actes de les primeres jornades d'estudi sobre la vida i l'obra de Caterina Albert i Paradís "Víctor Català" Publicacions de l'Abadia de Montserrat 1992

TUBERT CANADA, Enric Caterina Albert dibuixant i Il·lustradora, Actes de les segones jornades d'estudi sobre la vida i l'obra de Caterina Albert i Paradís "Víctor Català" Publicacions de l'Abadia de Montserrat 2001

Il·lustració feta per al drama rural *Parricidi*.

Il·lustració feta per al relat *L'atonia de l'estany*, publicat a *Omrívoles* el 1904 però sense il·lustrar.

Renault L'Escala

Garatge Fumado, S.L.

C/ Closa del Llop, 34
17130 L'Escala (Girona)
972 77 23 01 renaultfumado@gmail.com
www.renaultlescala.com

Enric Tubert i Canada

Professor i llicenciat en Història de l'Art

Quan jugàvem pels carrers*

A vides

* A l'edició de l'any anterior els follets de la informàtica ens van fer una mala passada distorsionant l'última pàgina de l'article de Pere Juhé "Quan jugàvem pels carrers" (pp. 144-146) corresponent al capítol de nom 'A vides'. És per això que en aquest present número reproduïm el capítol íntegrament per reparar l'error.

Una altre joc molt senzill i singular, d'aquells anys 60, va ser *A vides*. Diria que vam començar a jugar-hi una tarda del casal d'estiu, però ignoro d'on va venir o de qui va sortir la idea. No seria gens estrany que fos una derivació d'alguna altra diversió forastera traslladada pels nens a les particularitats de l'Escala. La imaginació infantil, en aquella època, tenia aquestes coses. No hi havia límits. Qualsevol regla la giràvem com un mitjó i l'adaptàvem a les nostres conveniències.

L'escenari habitual per jugar *A vides* era, sobretot, el Pedró. Sí, l'encisador turonet d'abans que fos urbanitzat, situat al costat del col·legi i al qual accedíem sense dificultats, tot i que una alta paret de pedra al costat del pati n'assenyalava el límit i ens venia a dir que no podíem passar. Però nosaltres ens hi escapoliem, tant sí com no. El Pedró, ple de pinedes, era la nostra "selva tropical", i un pulmó obert per a l'Escala, una situació aquesta que encara duraria alguns anys fins que la invasió de construccions de primera i segona residència l'ofegà.

Per jugar *A vides* es feien dos bàndols, d'igual nombre de nens. Com més fòssim millor. Cada grup tenia una mena de fortificació o castell imaginari —podia ser un tros de paret seca, degudament senyalitzat—, en el qual guardava "l'or" de la seva propietat que, en realitat, eren peces de quars, que trobàvem pels voltants i que amagàvem sota terra o sota altres pedres, fins al final de la partida que solia durar menys d'una hora.

Algun cop, es quedava un guàrdia a vigilar "l'or", perquè l'objectiu era apoderar-se del tresor del rival. Tanmateix, ningú volia quedar-s'hi. Tothom volia sortir a lluitar. Lluitar? Bé, en realitat es tractava d'uns enfrontaments molt racionals i pacífics. Sense cap tipus de violència.

Per començar, cada un dels participants s'havia de posar una peça de roba —podia ser una samarreta, un jersei, un drap una mica gran, etc.— al voltant de l'avantbraç dret o esquerra, sense lligar, que es deixava reposar al nivell de la cintura, com si es portés un escut. El joc consistia a sortir a camp obert —les pinedes del Pedró—, en un espai delimitat, però, i guanyar l'adversari.

Com es feia per guanyar? Els contrincants avançaven els uns contra els altres, cara a cara, i s'aparellaven. Llavors, es tractava d'apoderar-se de la peça de roba del rival, estirant-la. El que ho aconseguia guanyava, mentre que l'altre, sense penyora per defensar, quedava "mort", perdia i, per tant, havia de deixar la partida. Val a dir que, en la lluita, no es podia tocar, intencionadament, el cos del contrari. Tampoc es podia bellugar el braç amunt i avall, ni amagar-lo a l'esquena.

El grup que acumulava "morts", quedava disminuït i perdia força, però la recuperava si un dels seus membres n'eliminava un o més de l'equip rival. No valien els enfrontaments de dos contra un. Una altra de les regles era que no es podia lluitar a terra, sempre havia de ser a peu dret i cara a cara. La lluita acabava quan no quedava cap membre d'un bàndol amb la peça de roba al braç. Finalment, només restava l'epileg que consistia en què el bàndol guanyador assaltava la fortificació dels vençuts, buscava el tresor amagat i, si el trobava, se'l feia seu.

Vista parcial de la Platja, amb l'edifici de can Panxo a segona línia. En primer terme, a baix, a mà esquerra, hi ha la vella màquina de treure. Per sobre les barques s'hi veuen dos dels típics pilons de pedra d'aquells anys. Autor: desconegut. Cedida per Cristina Vilabré.

Pere Juhé i Oriol

VICENS

*“L'experiència
de cinc generacions
al servei del client”*

- AGÈNCIA D'ASSEGURANCES EXCLUSIVA
- núm Reg DGSFP: C0723B17488115

- ASSESSORIA D'EMPRESES I FINANCERA
- ASSESSORIA FISCAL, LABORAL I COMPTABLE

- ASSESSORIA JURÍDICA

- ASSESSORIA IMMOBILIÀRIA

registre d'agents immobiliaris
de Catalunya aicat 4241

Av Girona, 34 baixos - Apartat de correus,33 - 17130 l'Escala
Tel 972 770 424 - 686 961 317
info@vicens.cat

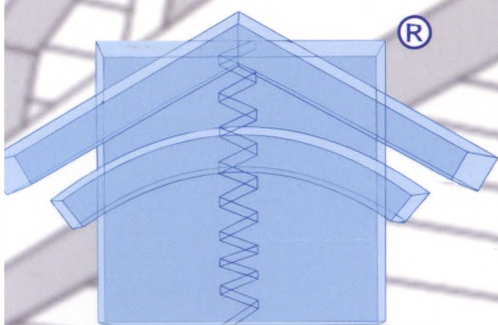
www.vicens.cat

Innovació en estructures

Fusteria tècnica a l'abast de tothom

Càlcul i disseny Qualitat

tecnifusta
enginyeria

TECNIFUSTA
RESTAURACIÓN

TECNIFUSTA

info@tecnifusta.com

www.Tecnifusta.com

Closa d'en Llop, 110 · L'Escala

Tel: 972 77 00 6